Skrifter utgifna af
Svenska Litteratursällskapet i Finland.
XXIX.

ÖSTGÖTALAGEN
MED FÖRKLARINGAR

UTGIFVEN
AF
A. O. FREUDENTHAL

Helsingfors
Tidnings- & Tryckeri-Aktiebolagets Tryckeri
1895.

Förord till den digitala utgåvan

Under arbete...

Förord.

Östgötalagen, den på samma gång omfångsrikaste och mest genomarbetade af de svenska landskapslagarna, har på ett erkändt mönstergilt sätt offentliggjorts i tryck genom H. S. Collins och C. J. Schlyters år 1830 utgifna upplaga, till grund för hvilken ligger den enda medeltida handskrift af lagen, som ännu fullständigt finnes i behåll, en pergamentskodex från midten af 14:de århundradet. Då emellertid både denna upplaga och det aftryck af densamma, hvilket år 1880 utgafs i Uppsala af dåvarande docenten L. Fr. Leffler, nu äro svårtillgängliga i bokhandeln, där lagen, som ingår bland fordringarna till åtskilliga universitetsexamina såväl i Sverge som här, ofta efterfrågas, har jag företagit mig att å nyo utgifva lagtexten, sådan den återfinnes i den Collin-Schlyterska editionen, därvid dock någon gång (ehuru ej så ofta som Leffler) bibehållande de läsarter i textkodex, som i nämda edition öfvergifvits och ersatts med varianter ur andra handskrifter. Att i likhet med Leffler utmärka med kursivstil afvikelserna från hufvudhandskriften har synts mig onödigt i en närmast för de studerande afsedd handupplaga; den egentlige forskaren måste i alla fall anlita originalupplagan, som i noter upptager alla varianter. Af samma skäl har jag icke ansett mig bunden vid den gamla interpunktionen, hvilken ofta är i hög grad egnad att vilseleda en nutida läsare. Denna har jag således ändrat i öfverensstämmelse med de grundsatser, som för nysvenskan äro gällande, samt i konsekvens därmed infört versaler, hvaremot den forna ortografin på det noggrannaste bibehållits i alt öfrigt; ej ens den för medeltidens skrifsätt så karaktäristiska särskrifningen af sammansatta ord har jag trott mig böra frångå.

Kommentariernas hufvudsyfte är att underlätta uppfattningen af texten, hvarför svårare ställen öfversättas och de språkliga perioderna fullständigas och förenklas, där de genom utelämningar, anakoluter eller ovanlig ordställning förefalla osammanhängande och inveckłade. Alla lagtermer och sådana med dem i samband stående

talesätt, som icke lätteligen af sig själfva förstås, öfversättas, men meddelandet af utförligare lingvistiska upplysningar hör i regeln icke till arbetets plan. Endast undantagsvis förekomma sådana, för det mesta då uppgifterna i Schlyters Ordbok stå i strid med resultaten af nyare forskares undersökningar, i hvilket fall jag ansett en större utförlighet vara på sin plats.

Glossariet till Östgötalagen samt den för hela den stora samlingen af de svenska landskapslagarna gemensamma, af Schlyter med mästarhand utarbetade Ordboken utgöra naturligtvis hufvudkällan för mina förklaringar, hvilket här en gång för alla nämnes till undvikande af ständiga hänvisningar och citat, dem jag dock ofta, särdeles vid längre utdrag, icke kunnat lämna obetecknade. Men därjämte har jag beflitat mig om att vinna till ämnet hörande upplysningar ur äldre och nyare arbeten af andra författare, såsom Amira, Bugge, Hildebrand, Hjärne, Karlsson, Kock, Lind, Läffler, Nordström, Noreen, Rietz, Rydqvist, Styffe, Söderwall, Tamm, Widmark m. fl. Dessa citeras på vederbörliga ställen, dock oftast med förkortning af arbetets titel.

Då under fortsatt läsning af lagen måhända ett eller annat redan förklaradt uttryck kunnat råka i glömska och Schlyters ordböcker samt åtskilliga andra här begagnade arbeten icke äro så lätt tillgängliga, har det synts ändamålsenligt att i slutet af boken meddela en i alfabetisk ordning uppstäld förteckning öfver de ord och talesätt, som öfversatts, jämte hänvisning till de ställen, där de återfinnas.

Slutligen har jag i Tillägg och rättelser sökt afhjälpa, så godt jag kunnat, de förbiseenden och fel, hvilka jag förmärkt efter arbetets tryckning.

Helsingfors i januari 1895.

A. O. FREUDENTHAL.

-

Hær byrias östgöta laghbok, först kristnu balkær, i hanum tælias flokka ælliuo ok tiughu.

I. Um huru kirkiu skal byria.

Kunungær latær kirkiu byria, böndær til lukins gæra. Nu ær kirkia giorþ, þa skal skötninga til kirkiu giua, þæt 5

1. *Balkær* (i äldre o. yngre VGl. äfven *bolker*) m. 1) Balk, bjälke; detta ord brukas bildvis i flere bemärkelser till betecknande af något större sammanhängande helt, likasom bjälken i motsats till smärre trästycken. Däraf 2) fortsättning l. inbegrepp af sammanhängande ämnen, såsom hvad i lagen angår kyrkväsendet, arf o. s. v. Fastän de så kallade balkarna äro delar af lagböckerna, ligger dock icke i ordet *b.* ursprungligen begreppet del; t. ex. kyrkbalken har icke sitt namn däraf, att den är en del af lagboken, utan däraf, att detta stycke af lagen är ett helt, som innefattar hvad som angår kyrkan (Ob.).

2. *Flokkær, flukker* (isl. *flokkr*) m. 1) Flock, sällskap (af fem personer enl. Sn. Edda, jfr BB 8 § 4). 2) Samlade anteckningar; Vigers flockar, som nämnas i företalet till Uplandslagen, beteckna samlingar, som antogos vara från Vigers tid och åtminstone började af honom, men sannolikt ursprungligen haft sitt namn (jfr isl. *flokkr*: ett kort poem) däraf, att de bestått af korta rättssatser, framstälda i poetisk form, af hvilken ursprungliga form många spår finnas i de sedermera med prosaiska tillsatser alt mera tillökta skriftliga anteckningar, som legat till grund för de slutligen utarbetade lagböckerna, jfr Schlyter: Om Sveriges äldsta indelning i landskap s. 62—66. 3) Kapitel i lagböckerna (Ordb.).

4. *Lukins* tar Schlyter i gloss. till ÖGl. som genitivus (i st. f. *luksins*) af *luk* l. *lok* n. slut, fullbordan, jfr isl. uttr. *til loka* (gen. pl.), men då i älsta svenskan bortfall af genitivändelsen *s* framför suffigerade artikeln är ovanligt, är det otvifvelaktigt med rätta, som han i Ordb. uppfattar det såsom genit. af ntr. part. pret. af st. vb. *luka, lök, lukin*: sluta, tillsluta. I hvartdera fallet blir betydelsen: till slut (eg. i senare: till dess att det är slutadt).

5. *Skötning* f. Gåfva af jord; af

ær tolf þynia sæþe a halfnaþa træþe ok tolf lassa æng. Þa skal köpa bökær ok mæssu klæþe, kalk ok klokkor ok

skruþ allan, þæn sum hialpa skal mæþ manne i hem ok ur heme, baþe kuikum ok döþum, þæt skal alt sokn kusta.

II. Um huru biskupe skal buþ fa ælla hanum gingærþ gæra.

Siþan skal biskupe buþ fa; han skal i sokn koma mæþ mannum tolf ok sialuær han þrættande. Þrim borþum æru böndær hanum skyldughir uppi at halda ok þrea markær hanum firi uixl giua. Þa skulu böndær hanum þriggia þynia öl gæra ok þrea spæn huetis ok en þyn rugh ok en þyn biug, þæt skal han haua til sins borzs, ok fiura þyni hæsta korn ok þær mæþ tu las foþær ok þry pund

sköta: förrätta en symbolisk öfverlåtelse af jord sålunda, att den, som afhände sig jordegendomen, lade litet därifrån tagen jord i en flik (*sköt*, isl. *skaut*) af mottagarens kappa. Se härom Amira: Altschw. Oblig.recht s. 512 ff.

1. *Þyn*, pl. *-ir*, gen. sg. & pl. *þynja*, m. Tunna; äfven *tunna* fins i fsv. med motsvarigheter i öfriga germ. språk, men är alldeles icke besläktadt med *þyn*, hvilket blott är fsv. "Det förefaller nästan som kunde *þyn* sammanhänga med adj. *þunner*" säger Rydqvist: Sv. Spr. L. IV 298. -- *Sæþe* n. 1) Säd. 2) Jorden, på hvilken säden växer (i båda bet. = *sæþ* f., hvilket ock betyder utsäde). -- *Halfnaþa træþe* l. *half træþe* n. Sådant åkerbruk, att halfva åkern besås och andra hälften ligger i träde, således *tolf þynia sæþe a halfnaþa træþe*: åkerjord, på hvars ena hälft 12 tunnor säd kunna sås, under det att den andra ligger i träde.

2. *Klæþe* (isl. *klæði*) n. är en neutral *ja*-stam, afledd från ett i nordiska språk icke återfunnet, men i ags. befintligt *cláð* kläde (Hellquist i Arkiv VII s. 32). I sing. betyder *klæþe* ylletyg, kläde, i plur. kläder. Nysvenskan skiljer mellan pluralformerna *kläden* o: flere slag af kläde och *kläder*, hvilket gjorts till plur. tantum.

4. *Sokn* (jfr vb. *sökia*) f. 1) Sökande. 2) Socken d. v. s. det område l. distrikt, hvars innebyggare besöka samma kyrka.

7. *Gingærþ, gengærþ* f. Sammanskott af lifsmedel till konungen, biskopen l. konungens länsman under deras resor.

12. *Spandær* l. *span*, pl. *spæn*, m. Spann, ett målkärl, innehållande 1/2 tunna (dock olika på olika orter), sedan i allmänhet ett kärl att bära i handen.

mæþ smör ok fiughur pund mæþ flæsk ok et marka nöt ok tolf höns, ok kombær han egh a þöm dagh, sum han ma æta köt a ælla smör, þa gærin böndær hanum sua manga fiska firi þæn annan kustin ok uarin liþughe, ok et halft pund mæþ uax. §.1. Nu þa biskupær will kirkiu 5 uighia, þa skal han fa manaþa buþ firi sik ok sighia sokninne a huat dagh han kombær a, ok þæn kostin þa förin böndær a kirkiu bol möte hanum. §. 2. Skötninga alla, þa sum um uixla dagh giuas, þa skulu præste til föþu ligia. Alla þa, sum siþan giuas, ær kirkia ær uighþ, þa a 10 þæn uald, sum giuær, huat han uill hældær, giua præste til föþu ælla kirkiu til skruz.

III. Um præstær ælla kirkia dela um skötninga innan hæfþa.

Nu dele præstær ok kirkia um skötninga innan hæfþa, 15 Nöt af en marks värde. *Mark* f. 1) Mark d. ä. skålpund. 2) Mark, myntsort. Ursprungligen voro dessa båda lika i värde, ty de ädla metallerna vägdes förr än de präglades, men genom myntets fortgående försämring uppstod en större skillnad dem emellan. I ÖGl. talas om *mark silfs,* som var lika med *2 markær pænninga* och *mark vaþmala* d. v. s. så många alnar vadmal, som efter en bestämd taxa motsvarade värdet af en mark silfver (därtill fordrades 96 alnar jfr DrB 16:2). Marken delades i 8 *örær* och hvar *öre* i 3 *örtughar,* hvar *örtugh* i 16 *pænningar* i Götalandskapen, 8 i Svealandskapen. Före medlet af 1300-talet var penningen det enda mynt, som präglades i Sverge; första markstycket slogs år 1536, det första guldmynt 1568. ok tolf höns, ok kombær han egh a þöm dagh, sum han ma æta köt a ælla smör, þa gærin *Gærin* 3 pl. pres. konj. af *gæra*: göra, erlägga, gifva. I fsv., dock icke i ä. VGl., förekommer i 3 plur. af såväl pres. som pret. konj. ändelsen *-in,* motsvarande got. *-aina, -eina,* men i västnordiska språkgruppen (isl. och fno.) *-i*; fsv. står således här på en äldre ståndpunkt än systerspråken. Jfr Bugge i Antiqv. Tidskr. för Sverige V 23ff., Kock: Fornsv.

ljudlära s. 509, Noreen i Pauls Grundriss I 517. böndær hanum sua manga fiska firi þæn annan kustin ok uarin liþughe, ok et halft pund mæþ uax. §.1. Nu þa biskupær will kirkiu ughia, þa skal han fa manaþa buþ firi sik ok sighia sokninne a huat dagh han kombær a Öfvers. sända bud om sin ankomst en månad förut, ok þæn kostin þa förin böndær a kirkiu bol mote hanum. §. 2. Skötninga alla, þa sum um uixla dagh giuas, þa skulu præste til föþu ligia. Alla þa, sum siþan giuas, ær kirkia ær uighþ, þa a þæn *Þæn* (isl. *þann*) nytjas såsom nominativ, men är egentligen ack. sing. maskul. Den ursprungliga nom. sg. m. *sar* l. *sa* förekommer i fsv. blott i VGl.; *þa* (r. 9, 10) är nom. pl. f. med apokoperadt *r*, således =*þar*, äfven *þær*. Apokope af *r* är i ÖGl. vanligt ej blott i detta ord. uald, sum giuær, huat han uill hældær, giua præste til föþu ælla kirkiu til skruz.

III. Um præstær ælla kirkia dela um skötninga innan hæfþa *Hæfþ,* gen. hœfþa(r) f. *** fortsätt... ***.

Nu dele præstær ok kirkia um skötninga innan hæfþa,

þa skal þæn hemula, sum gaf, ælla hans arwe. Hauær annat þerra laghhæfþat, þa hemule þæt sik sialft, sum laghhæfþat hauær, mæþ sokna næmdinne, antuiggia præste til föþu ælla kirkiu til skruzs, huat hon uill hældær. §. 1. Nu hulkit hældær præstær ælla kirkia mistinge uarþær sinna iorþ, siþan laghuart ær: warþær præstær, þa stæmni præstær, warþær kirkia, þa stæmne kirkiu gömarin um sunnudagh i kirkiu durum ok mæle til um löghurdagh a þinginu, ok domarin lægge hanum fæmt um þorsdaghin

(af *haua*, jfr lat. *habitus*) med sammans. *laghahæfþ*: laga häfd, vunnen genom tre års besittning, däraf vb *laghhæfþa*: lagligen vinna häfd å jord, jfr Amira: Altschwed. Obligationenrecht s. 499, Serlachius: Om klander å jord enligt de svenska landskapsl. s. 64 ff.; *innan hæfþa*: inom den tid, som erfordras för att vinna häfd, d. v. s. tre år.

1. *Hemula* (isl. *heimila*) vb. tr. 1) Öfverlåta eganderätt l. annan rättighet åt ngn. 2) Försvara sin l. annans rättighet (h. l.), altså: afgöra åt hvilkendera (prästen eller kyrkan) han gaf jorden och därmed försvara den afsedda ägarens rätt till densamma. Jfr adj. *hemul*, sbst. *hemuld* och sms. *hemulsman*.

1, 2. Endera, näml. prästen eller kyrkan; dessa ord äro af olika genus, därför *annat þerra* neutr.

5. *Hulkin*, *hulikin* af *hvilikin* (isl. *hvílíkr*: lik hvad), nysv. o. dan. *hvilken*. Såsom sådana dialektformer som *hukan* (österb.) visa, har ordet, ss. vanligen är fallet, sitt slutljudande *n* ur ack. sing. m. (isl. *hvílíkan*), kanske ytterligare befäst genom att obest. artikeln vidhängts, jfr nyl. *hokon ein, slikan ein*. — *Mistinge*, *mistninge* l. *mistings* adj. Förlustig (med genit.).

6. *Iorþ* f., gen. *iorþar*, *iorþa* l. *iorþ*, det sistn. äfven i VGl. *Laghuæria* (p. p. *laghuarþær*): lagligen inför rätta försvara. Schlyter tror dock, att här bör stå *laghhæfþat*.

8. *Mæla* vb. tr. och intr. 1) Tala. 2) Föra talan, anställa åtal; afledt af *mal* n. 1) mål, målföre, 2) tungomål, 3) rättegångsmål, 4) brott (eg. blott vid domstol åtaladt), 5) fall, händelse. Böra icke förblandas med ett annat *mal* 1) viss tid l. tidpunkt, 2) mått, samt det däraf afledda vb. *mæla* mäta. De förra *mal* och *mæla* äro etymologiskt lika med got. *maþl* och *maþljan*, det senare *mal* är got. *mêl*. Det förra återfinna vi t. ex. i *gemål*, af ty. *gemahl* (ty *mahal* i fornhögtyskan betyder ock äktenskaps*aftal*), det andra i *mål* d. v. s. måltid.

9. *Fæmt* f. 1) Tid af 5 dagar. 2) Enskild sammankomst, som på tinget utsattes att hållas mellan parterna på femte dagen efter det, att målet å tingetfötil kirkiu garþzs. Will soknin a fæmtinne uæria iorþina præstinum ælla kirkiunne, huat hon uill hælldær sokna næmdin, uill hon egh þa, stæmne annat þing; uill egh æn þa, þa stæmne þriþia þing; uill egh æn þa soknin antuiggia kirkiunne ælla præstinum uæria, þa böte firi niu markær. 5 Taki þæn þrea markær sik sökir sialuær, huat þæt ær hældær præstær ælla kirkia, ok þrea kunungær ok þrea hæræþe.

IIII. Um huru præst skal til kirkiu taka.

Þa skal præst til kirkiu taka, böndær skulu uali raþa, 10 þrea i ual lata, biskupær a en af taka, slikan sum han uill, præst ok egh pæpplingh, utan allum sæmi a þöm i sokn aghu. §. 1. Þa skal klokara taka, böndær þrea i ual leggia,

prestær a en af taka, slikan sum han uill; þa skulu böndær kirkiu nykil taka ok i hændær præste sætia, ok præstær klukkara.

V. Um æn kirkia kan brinna, ok præstær skal a kirkiu bole boa.

Nu kan kirkia brinna ælla stulin uarþa ipnum durum, þa skal præstrin göra sokninne ræt, ok mæle han

revarit. Då detta skett om lördagen, inträffade således fämten å följande torsdag. Jfr ock Amira: Altschw. Obligationen-recht s. 472.

3. Eftersatsen förstås ur sammanhanget.

6. Öfvers. Tage den 3 marker (af böterna), som själf utsöker sin rätt. Konstruktionen förklaras ur VGl., som har såväl *sökia sik ræt* som *sökia sin ræt*; *sik*, hvilket egentl. är ack., har här utträngt dativformen *sær*, och på samma sätt uppgå redan tidigt l och 2 personernas dativformer *mær* och *þær* i motsvarande ackusativer *mik* och *þik*.

8. *Hæraþ, hæræþ, hæræþe* (isl. *herað*) n. Härad; denna benämning tillhörde ursprungl. Götalandskapen och var äfven gällande i Danmark, Norge och Island, under det att svearne brukade uttrycket *hundari*, som med tiden utträngdes af *hæraþ*. Om häradsindelningen se Styffe: Skandinavien under unionstiden s. 2 och s. 97 f.

12. *Pæplinghær* m. är demin. af *papa* präst och betyder prästämne eller en, som nyss blifvit präst, däraf dan. *pebling* skolgosse.

12, 13. Öfvers, så framt icke alla de äro ense, som (jord) ägatil klokkarans. §. 1. Þæt ær præstins skuld a kirkiu bole boa, sionga i kirkiu ottu sang ok mæssu ok aptun sang ok alla tiþi. Gör præstær mæssu fall a þöm dagh, sum forhælghþ ær firi, þa ær han sakær at þrim markum; þöm aghu böndær taka, sum i þerre sokn æru, utan han uiti lagha forfall sin. Þæt æru hans lagha forfall: liggær sialuær i sot, ælla far af biskupe sinum buþ.

VI. Um huru bonda skal olia ælla barn kristna, ok klokkare skal bok ok stol i sokn bæra.

Nu far præstær buþ, at han skal bonda skripta ok olia. Nu kombær barn ok þorf kristnu uiþær, þa far han egh baþum burghit, þa skal han för barn kristna, þy at þæt hauær egh af kristnu fangit. Þæt æru lagha forfall præstins. Ok far egh bonde skript ælla oling, þa ær præstær at þrim markum sakær, utan han uiti lagha forfall sin mæþ tuæggia præsta eþe, sialuær han þriþi. Far han eþ gangit, uari saklös; falzs eþær hans, þa böte

i socknen; *sæmia, samde, sampt* vb. tr. förlika, vb. impers. med dat. åsärnja, sämjas.

1. Egentl, *præstsins*, jfr *lukins* s. 1 r. 4.

2. *Ottusangær* den första och *aptunsangær* den sjätte af de i romersk-katolska kyrkan föreskrifna 7 bönestunder.

3. *Tiþær* (1. *tidh*) m., i pl. och i sammansättn. f. 1) tid, 2) pl. *tiþir* 1. *tyþir* allmän gudstjänst, men egentl. de till dess förrättande bestämda särskilda tider; på samma sätt i isl.

3, 4. *Forhælghþ*, *forhælgh* f. Hälg med fasta, som iakttogs dagen näst före vissa högtidsdagar.

5. *Uita, tiitær, uitte, nitæt* 1. *uitit* vb. tr. 1) Bevisa, h. 1. 2) Svärja. 3) Intyga, utlåta sig öfver. 4) Tillvita. 5) Visa. 6) Hafva rättighet. Bör icke förväxlas med ett annat vb. uita, pres. uet, pl. uita, pret. uissi 1. uisti pl. uissu 1. uistu: Veta.

9. *Stol* (isl. *stóla* af lat. *stola*, gr. *στολή*) f. 1) Kvinnoklädning. 2) Prästbindel, en bred bindel, som går omkring halsen, öfver axlarna och korsvis öfver kroppen samt hänger ned ända till knäna.

11. *Fa* framför ett pret. part. ntr. betyder kunna, t. ex. *fa burghit*: kunna hjälpa, *fa gangit*: kunna gå, o.s.v.

13. Förkl. det odöpta barnet har ännu icke mottagit något af den kristna kyrkans förmåner.

17. *Fallas* (vb. dep., bildadt af *falla*), pres. *falzs* konj. *fallis*, pret. *fiollis*: Brista i bevisning,þrea markær arua bondans. §. 1. Nu ær þæt klokkarans skuld bæra bok ok stol i sokn mæþ præste.

VII. Um æn bonde dör, ok huru længe lik skal inne halda.

Nu dör bonde, þa skal præstær til hans koma, lik hans wighia, vm nat iui uaka, a ække firi taka. Uakær egh præstær iui liki um nat ok hauær egh forfall ælla lof af bondanum, þa böte præstrin þrea markær arua bondans; uill han flere nætær inne halda, þa skal han örtugh præste giua firi nat huaria han siþan uakær. §. 1. Nu liggær lik um nat ouight inne, böte præstær þrea markær, þöm taki arui bondans, ælla uiti lagha forfall sin; sua vm andra ok vm þriþiu. Siþan ma arui bondans saklöst ut föra ok sialuær iorþa. Före han förra ut lik ouight, æn sua længe ær inne haldit, þa böte firi þreia markær þöm mannum þa iorþ aghu, sum han förþe likit iui. Nu a præstær likinu til iorþa fylghia ok gript at wighia. §. 2. Nu a bonde sialamæssu lata siunga: ena, þa vt föris, andra um siunda

förklaras ogill, ej förmå åstadkomma, hindras o. s. v. Jfr bihanget till Schlyters ordbok s. 795 a.

6. *Wighia* vb. tr. 1) Inviga till heliga bruk 1. till biskop 1. till det andliga ståndet 1. till konung. 2) Viga till äktenskap. 3) Förrätta en viss ceremoni med lik, som bestänktes med vigvatten; jfr sbst. *vighilsi*, *vighning* och *vigsl*, *vixl.*

9. *inne halda* [*likit*]

11. Här kan *þöm* ej vara annat än ack. pl. f. af demonstr. pron. *þæn, þe, þæt* (äldre *sar, su, þat*). Denna form *þöm* i st. f. det äldre och egentliga *þær* har inkommit från dat. plur., som lyder *þem 1. þæm 1. þöm*, men upptages icke af Söderwall: Hufvudepokerna af sv. språkets utbildning förr än i reformationsperioden (*them*); äfven Schtyter nämner för ack. pl. f. endast undantagsvis (i Upl. L.) formen *þem*, alls icke *þöm*, men vanl. *þer, þar*. Rydqvist (Sv. Spr. L. II) har i ack. pl. f. blott *þær, þar, þa* 1. *þe* och i dat. pl. *þem, þöm*, näml. i paradigmet, men se anf. arb. s. 494.

12. Subj. till *uiti* är detsamma som till *böte*.

12,13. Till *andra* och *þriþiu* suppleras *nat.*

13. *ut föra* [*likit*]Kristnu B. VIL

dagh, þriþiu um þrætiugh, flarþu um iamlanga dagh, ok at huarre offra þrætiughu lius ælla þrætiughu pænninga.

VIII. Um huru klokkare skal ringia, ælla band lusna a klokku, ælla annar ringir.

Nu ær klokkara skuld ringia til ottu sangxs ok mæssu ok aptun sangxs ok gen like. Will bonde till þræ-tiux ringia lata, þa skal han örtugh klokkara giua. §. 1. Nu lusna band a klokko, þa skal klokkare um sunnudagh i kirkiu durum standa, ok sua um annan, ok sua um þri-

K) þia, ok sokn til sighia. Nu faldær klokka niþær, siþan laghuarat ær, ok siar hæl klokkara, han ær gildær at þrim markum; þöm skal soknin böta arua klokkarans af kirkiu fæ. Nu bristær klokka, siþan laghuarat ær, ligge ugild. Nu ær eigh til uarat, siar klokkara til hællia, ligge

ogildær. Nu bristær klokka, þa ær hon gild at þrim markum, þöm böte klokkarin kirkiu gömarum. §. 2. Nu ringir þæn, sum egh biþær klokkarin til, böte firi siax öra. Bry-

1. Þrætiugh n.? (— Jiræ-tiughund i Upl. L. af ordinal-talet firætiughundi): Trettionde dagen efter en människas död. I st. f. frætiugh hafva två yngre handskrifter frætiught, hvilket vore ett såsom sbst. brukadt adj. n. af firætiughær och kunde öfversättas: (en tid) som består af 30 dagar, jfr fiæfærtiught (abs. brukadt n. af fiæpærtiughær): 40 markers böter. — Iamlanga daghær m. den dag, då ett år förlidit, årsdag, synonym iamlangi m. Ett vanligt tis. i lagarna är innan nat ok iamlanga, som motsvarar den nu brukliga lagtermen flinom natt och år".

3, 4. Mellan ælla och band samt mellan ælla och annar suppleras konj. æn.

6. Mot lik, (som hämtas till begrafning).

11. Laghuara (i Upl. L. laghvarna) vb. tr. Lagligen tillsäga, däraf pr. p. laghuaraþær af [bole]: tillsagd att afflytta

(om landbo).

14. Subj. till siar är ett underförstådt klokka.

17. Konstr. sum klokkarin egh biþær til [at ringia]

17. Ore pl. örar, örær, öre m. (urspr, väl i nom. sing. önV, motsvarande det isl. eyrir pl. aurar) = 1/8 mark se ofyan s. 3 r. 1. I senare tider har öre öfvergått till ntr., hvilket (enl. Rydqvist: Sv. Spr. L. II s. 47) likväl icke allestädes nedträngt till allmogen. I Gloss. till ÖGL uppger Schlyter fsv. öre vara i sing. ntr., hvaremot Rydqvist protesterar och hvilket Schlyter äfven rättar i Ordb. — Ordet är troligen lånadt, jfr lat. aurum.Kristmi B. VILL 9

tær han klokku, gialde atær fullum gialdum, utan han kumi riþande ælla gängande ok uili kalla præst ælla klokkara, ælla kombær eldbruni lös; klæmptar han þa ælla ringir, uari saklös, brytær han þa klokku, uari ok saklös. Nu giuær klokkare hanum sak, hui han ringde, þa dyli 5 mæþ tolf manna eþe, ælla uiti mæþ fiughurtan manna eþe, at han ringdi mæþ luft hans. Sia klukka han til hælia, liggi ogildær. Klæpsins bände a klokkarin uarþa.

IX. Um huat præstær a firi þianist sina, ok huru

tiunda skal ok in biærgha. io

Nu a præstær firi þianist sina allan kuikan tiunda. Nu a bonde tiunda af korne sinu, af första röke han skær ok han in bær, han a tælia ut at akre ok up at andrum ok sætia af huarn tiunda rök þær, sum han kombær. Nu æ huat tiunda um uixla dagh gifs, þa sum kirkia uighis, 15 þa liti þön sokn sua at. Nu hauær bonde sinu korne in

5. Dylia, dulde, dult vb. tr. med ack. 1. gen. 1) Dölja. 2) Neka, bestrida. 3) Inför domstol bekräfta sitt nekande.

8. Här synes spår af vars-form, se Lind: Om rim etc. s. 89: klæpsins bände a klokkarin uarþa.

10. Obj. korne underförstås.

11. Kuikœr tiundi, kviktiundi m. Tionde af lefvande kreatur, kvicktionde, dän. kvœgtiende (af kvœg boskap, som står elliptiskt för kvœgfœ, VGrl. kvikfœ, isl. kvikfé, jfr ÖGrl. kviki m.).

12. Bökœr m. skyl är isl. hraukr stapel, traf ve och alls icke besläktadt med vår n. v. lagterm rök d. v. s. hushåll, matlag, som är det isl. reykr fumus.

13. Öfvers, o. förkl. räkna [skylarna] utåt det ena åkerstyk-ket och uppåt det andra d. v. s.

vända om åt motsatta hållet och räkna på nästa teg.

14. Öfvers, undansätta (1. afskilja) hvar tionde skyl. Text-kodex har här felskrifningen þrifia, öfriga handskrifter rätt.

16. Öfvers, så nöje sig socknen därmed. Lita vb. intr. 1) Se på. 2) Rätta sig efter, lita på, följa. 3) Nöjas med. Schlyter (Ordb. sid. 397) antager alla dessa betydelser för ett och samma verb lita, hvilken åsikt han äfven vidhåller och motiverar i Bihanget s. 801, likvisst, tyckes det, med inre tvekan i anledning af Rydqv. III s. 283 anm. 19. I isländskan fins det iiäml. 2 verb: lita pret. leit,motsv. got. vleitan, se och lilltå pret. hlïtta rätta sig efter, nöjas med. Då uddljudande h framför l bortfaller i fornsv., är det nog an-10

Kristnu B. IX.

burghit, þa a præstær sin þriþiungh a akre af taka. Þa a bonde præste buþ fa i þrim uæþær daghum, þöm sum han ma æm uæl biærgha sinu korne sum bondin sinu. Spillis tiunde för, þa a bondin han atær gialda; spillis siþan, þa a bondin han egh atær gialda. Ok bonde ok bryti tiunde baþe fore sik ok sin hion. Nu skal bonde tuem lutum in biærgha, þriska, haua halmin ok agna firi arwþit ok kornit i þry skipta: en lut kirkiu, annan biskupe, þriþia fatökum mannum. Alle aghu tiunda, baþe fatöke ok riki.

X. Um paska skuld ok klokkara giald.

Nu sitær hussætu maþær i sokn, han ær skyldær præste sinum atta pænninga at paskum. Æru tu saman boldiur,

þæt ær örtugh præste, ok egh þy mera, at þön sein flere; ok ængin leghu drængær þa gæri þæssa pænningana. §. 1. Nu a klokkare haluan span korns af allum þöm, sum baþe gæra præste korn ok kuika.

tagligt (med Söderwall i Ordb. öfver Sv. Medeltidsspr.) att lita i bet. nöjas med, lita på motsvarar isl. hlíta och att lita i bet. se (enl. Rydqv. II s. 219) är det isl. líta. Att fsv. ej uppvisar någon stark böjning af lita beror därpå, att ordet träffats blott i inf. och pres. konj. I nysv. förekommer (arkaistiskt) let jämte litade och litte utan skillnad i betydelsen.

1. Prästen skulle få en tredjedel af tionden, de öfriga två tredjedelarna skulle delas jämt mellan kyrkan, biskopen och de fattiga, se nedan.

2. Uæþær daghær m. Dag, då vädret är godt l. tjänligt.

3. Æm uæl l. iamvæl adv. 1) Lika väl. 2) Så väl (som), ej mindre (än): æm uæl ... sum. — Spillis tiundi för: fördärfvas tionden förr.

7. Arvuþi, arvoþi n. (af aruær m. jordegendom): landtmannaarbete, arbete i allmänhet, jfr ty. arbeit, som vi lånat i bet. arbete, under det att fsv. ordet bibehållits under formen arfvode d. ä. lön för arbete. Det fsv. verbet arvoþa har fullständigt utträngts af arbeta, ty. arbeiten.

10. Pāskar f. pl. (Schlyter m.?) Påsk, lån af lat. pascha, jfr grek. πασχα, hebr. pessach; paska skuld motsv. VGl. paskapænningar påskpenningar.

11. Hussætu maþær l. hussætis man m. Husman, inhysing, som ej har del i bys ägor, jfr hussætu folk l. hussætis folk.

13. Boldiur n. egentl. djur, som lefva i samma bo, här föraktligt om inhysing och hans hustru.

14. Adv. þa står ofta utan särskild betydelse.

XI. Um huru mang altara læghi æru, ælla huru goþ þön skulu uara.

Nu a præstær ok klokkare þrea altara uerninga um huart ar: ena um iul, andra um paska, þriþiu um pingizs dagha. Nu alle þe, sum egh gera præste fulla skuld, þe aghu klokkara gæra lef ok lefs sufl et sin um arit. Nu kan præstær ok klokkare þrætta uiþ bondan ok sighær, at han hauær egh giort sua goþa altara wærningh, sum han skulde: læggær han a altaran en suænsks pænningxs lef ok sua mykit sufl, sum þær till höre, þa wari saklös. Nu ær præstær ok klokkare þöm skylde sua mykla þianist sum þöm baþe tiunda korn ok kuika.

XII. Um æn uæghfarande man dör, ok huru hanum skal til iorþ fylghia ælla stafkarle.

Nu kan uæghfarande man siukær liggia i sokn, þa ær þæs bonda skuld, sum han liggær at, præste buþ fa. Præstær a til hans koma, skripta ok olia, lik at uighia, um nat iui uaka, fiura siala mæssu siunga, af þæs manzs kuste

1. Altara læghi n. Offer (af matvaror), som lägges på altaret, jfr a altara læggia offra; synon. altara byrþ f., altara værning f.

4. Iul, isl. jól, båda ntr. pl., ursprungligen midvintersfest, som firades i tretton dagar. Däraf är trettondagen ett minne, ehuru kristnadt liksom julen själf. Etymologin är omtvistad; enligt Bugge i Arkiv f. nord. filol. IV s. 136 är ordet väsentligen det samma som latinets joculus skämt, skämtsamt upptåg.

4, 5. Pingizs daghær m. (af lat. pentecoste); ordet förekommer oftast i plur., då därunder innefattas äfven de näst efter pingstdagen följande, till pingsten hörande hälgdagarna; pin-

gizs dagha daghær själfva pingstdagen.

6. Levær (isl. hleifr) m. Brödkaka; äfven i andra germanspråk ss. got. hlaifs, ags. hlâf, hvaraf hlafveard > hlaford > e. lord. Från nordiskan hafva finskan och ryskan lånat leipä och chljäb. Vi hafva ordet kvar såväl i flere

dialekter (jfr t. ex. Korpomålets leivo) som i den pleonastiska sammansättningen lefvebröd. — Sufl l. lefs sufl n. sofvel, d. v. s. alt slags mat. som ätes jämte bröd.

11, 12. Öfvers, skyldige dem (L denne) likaså mycken tjänst, som [de äro skyldige] dem (1. den), [som] tiondar både korn och kreatur. — Efter þæn lika-

half mark taka. Þa ær þæt bondans skyld, sum han dör at, præste buþ fa; will egh præstær til koma, þa a han halda likit inne um ena nat, ok siþan a han atta mannum buþ fa. Will þæn egh til koma, sum buþ fa, uari sakær at þrim markum: böte mark þöm, sum likit standær inne at, mark kununginum ok mark hæraþinu. Siþan æru böndær skyldir han til kirkiu föra ok gript graua ok præste buþ fa; will eigh præstær iorþa, þa iorþin böndær saklöst ok böte præstær biskupe þrea markær. §. l. Dör stafkarl i sokn, samu þianist ær præstær hanum skyldær, þo at han aghe egh mera æn pik ok skræppu.

XIII. Um æn bonde sitær kuar mæþ tiunda, ælla huru biskups næmnd skal gæra, ok huat eþum þær skal til bæra.

Nu sitær bonde kuar mæþ tiunde um ar, böte firi þrea öra ok ut tiundan præstinum ælla þöm, sum tiundan a, sua firi annat ok sua firi þriþia. Sitær kuar um þry, böte biskupe þrea markær. Nu fore bonde egh tiunda til firi paska, þa halde þöghine hans rezskap, utan kalle han

som efter hin utelämnas ofta relativet cer 1. sum.

7. Näml. den aflidne väg-f ar ande mannen.

13. Om biskopsnämden eller socknenämden, såsom den äfven kallas, se Hjärne: Om den fornsv. nämnden s. 50.

13. Huar, hua 1. har, huo 1. ho m. och f., Mat n., pron. in-terr. Hvem, hvilken. Det neutrala huat står ofta indeklinabelt och sammanstäldt med ett subst. af annat genus 1. i dativus 1. i pluralis t. ex. huat iorþ, huat eþum (jfr Eydqv. II 545, Söderw. Ordb. s. 528a), likaså i nysv. hvad jord, hvad för eder. Äfven i isl. brukas samma konstruktion t. ex. hvat liði, hvat

monnum, eller hvat och genit. t. ex. hvat hann megins átti(Fritz-ners Ordb.).

14. Här står mæþ tiunde, i öf-verskriften däremot mæþ tiunda; det förra är dat. af tiund f., det senare dat. af tiundi m., men båda betyda tionde.

16. annat [ar]

18. Öfvers, dock förhålle [prästen] honom icke nattvarden. — Pöghine^föghin i st. i.þöglii, isl. þeygi, är analogibildning efter hvarghin-, Gotl. L. har af dessa båda ord ännu dubbelformer hvergi och hvergin, þoygi och þaigin\ -gi, -Id är, såsom bekant, negerande suffix till no-mina och pronomina. Om detta paragogiska w, som förekommerKristnu B. XIII.

firi kirkiu dyr æpte paska, ok uiti þæt mæþ eþe fiughurtan manna, at han sat mæþ luui kuar, ælla ok at han förþe han, ælla han böþ han ut, ok þe wltu sialuir, at þe uildu egh uiþær taka. Orka egh eþe, böte þre öra, æn han sat minna kuar æn um þry ar; sat han um þry ar, böte þre markær, sum för uar saght. §.1. Nu ær biskupær skyldughær firi tiunda sin wighia krismu ok klærka, kalk, mæssu klæþe, huart þriþia ar til sokn koma, tuæggia natta gingærþ af præste taka mæþ mannum tolf ok sialuær han þrættande; þa a han folk færma ok næmdir sea. §. 2. Þa biskupær uill næmd sea, þa skal han fa manaþa buþ firi sik, præstær a næmd gæra, sanna mæn i næmd sætia ok egh uiþærdelu mæn, ok egh soknara, ok egh þæn i eþumin stoþ. Ok þe skulu sitia i næmdinne, sum þe sighia ia uiþær, sum uiþærdelu mænnini æru. Siþan a soknarin eþa til næmd bæra. Þa skal næmdin sitia sik ensamin ok talas uiþær. Alla þa eþa, sum hon uær, þa uarin uarþi, alla

hos en mängd fsv. Pronomina och pronominala adverb, se Leffler: Satser i nord. språkhistoria 11 (Nord. Tidskr.

f. Filol. ny R. IV) samt Rydqvist: Sv. Spr. L. IV s. 444 f., där ock redogöres för andra forskares uppfattning. Rezskapœr m. (nu äfven n.) bet. 1) redskap, 2) bistånd och ish. den högsta hjälpen genom den hel. nattvardens meddelande.

1. uiti [bonde]

2. at han sat mceþ luui [prœstsins] kuar [mæþ tiunde]

10. Kunungcer 1. 'biskupær uil ncemdir sea d. v. s. hafva dem samlade inför sig.

13. Soknari, soknari, VG1. siökiari, m. Offentlig åklagare, fiskal. — Äfven kallad kunungx soknari till skillnad från hcerazs soknari d. v. s. häradshöfdingen; undi soknari under- 1. vicefiskal nämnes ock i lagen.

14. Standa i eþe 1. i eþumin \ vara bland dem, som (stående) aflägga ed.

16. Öfvers, framföra ederna till nämden d. v. s. till dess pröfning och afgörande. — Sik (= seer) ensamin ensam för sig själf; ensamin, i si. einsaminn är naturligtvis ytterst samma ord som fsv. censamæn (Upl. L.), isl. einsamann, hvars senare led antingen är adv. saman (Kock) eller f ett adj. *samann, sskr. sámanas: sammanvarande (Noreen). Men ovisst är, om ensamin beror på ombildning af äldre ensaman efter de talrika adj. och part. på -inn, eller om det är en gammal biform (Noreen i Arkiv VI s. 364 ff.).

17. Öfvers, alla de eder, som hon gillar, vare gillade, alla de eder hon förkastar, vare förkastade. Svårighet gör här ack.H

þa eþa hon fælle, þa uarin fælde, utan næmdin uill nakuara eþa undi kunungx dom læggia ælla laghmanzs: þa biþin þe eþa, þær til þe uarþa fællde ælla uarþe. §. 3. All laghkallaþ mal aghu a biskups næmd kuma, ekke huma mal. Alli eþa aghu a biskups næmd kuma. Þæssin mal aghu a biskups næmd koma: hor, meneþa, skrokuitne, oskriptaþ mandrap, kirkiu ran, hælghu dagha bardaghi ok hælghudagha brut. Þessa eþa þa fælle biskups næmd, sua at þe böta baþe biskupe ok kununge, ok sua alle þerra uprættar eþa ok forfalzs eþa ok göþslu eþa ok

alla þa eþa, som i texten konstrueras såsom objekt till uær (trots utsatt sum, hvilket dock de flesta hdss. ej hafva) och till fælle, under det att man enligt nuvarande språkbruk måste öfversatta såsom om där stode alle þe eþar, nomin. och subj. till uarin uarþi och uarin fælde. Vidare det betydelselösa fyllnadsordet þa (adv.), som man frestas att taga =þa i þa eþa d. v. s. såsom pron. ack. plur. En hdskr. har i dess ställe the, hvilket icke kan missförstås.

4. Lagligen kallade 1. instämda mål i motsats till huma mal: mål, som grundar sig på osäker misstanke, ej på bevisning, af humi m. misstanke, jfr nysv. få hum om. något (isl. hum skymning, huma blifva skumt).

7. Dråp, för hvilka kyrkostraff (skript) bör undergås, men icke blifvit undergånget.

8 —11. Sammanhanget fordrar, att orden Ok alle fe eþa — trulldoma suerias gå före orden Þessa eþa — ok sætis eþa (Schlyters uppl. not. 71).

10. Uprættar eþær l. uprætu eþær KB 17 omtalas blott på dessa två ställen och nämnes i

sammanhang med göþslu eþær: ed, hvarigenom lagligheten af en förut gången ed bekräftas, hvilket kallas göþa (d. ä. göra god) eþ mæþ eþe. Därför gissar Tamm (i Uppsalastudier s. 32), att då göþslu eþær har afseende å den formella lagligheten, så har uprættar eþær afseende på den gångna edens förhållande till sanningen, altså en ed, hvarigenom någon upprättar sig från anklagelse för mened. Forfalzs eþær: ed, hvarigenom laga förfall styrkes. Sætis eþær fattar Tamm 1. c. såsom sammansatt med sæte n. till vb. sitia; ifall detta får tagas i abstrakt betydelse, skulle sætis eþær kunna betyda "ed därom att man suttit". Ordet skulle då hänföra sig till uttrycket sitia fæmt, således ed därom, att kärandeparten infunnit sig på de af vederbörande på tinget för målets behandling bestämda fämterna. Det vore då i viss mån ställdt i motsättning till forfalzs eþær. Denna förklaring tyckes mera antaglig än Schlyters gissning: "till äfventyrs ed därom, att ett mål är sätt och bött, jfr sætta förlika" (Ordb. 627b).Kristnu B. XIII. 15

sætis eþa. Ok alle þe eþa, sum firi þessin mal gangas: þæt æru iorþa delu, manhælghis mal, þiupta mal, rans mal, ok þe eþa, sum firi trulldoma suerias. Nu a egh tuæsuare a biskups næmd koma, þæt a slita hærazs næmd. Nu uitnar man sinn þiuf, ælla uitna maþær man til draps, ælla sighær ok sua, at »þæssa sæt uill iak taka af þik, sum þu tokt nu af mik", ælla suær man annan til frælsis, þa aghu egh þe eþa a biskups næmd koma. Sueria þe baþir a enum dagh, þa ma egh biskups rætte bort skripta.

XIIII. Um huru biskups ræt ma bort skripta.

Suæria þer egh baþir a enum dagh ok skriptas han, för æn han fældær uarþær, þa skal han fasta ok egh fæ böta, utan hwuzs maþrin: han skal baþe fasta ok fæ böta. Ok all þön mal a biskups næmd feld uarþa ok skriptaþ uarþa manaþ firi biskups tilkuæmd, þer skulu fasta ok egh fæ böta, utan hwuþz mannin: han skal baþe fasta ok fæ böta. §. 1. Nu dele præstær ok soknari: præstær sighær

3. Tucæsuare, tucæsucære n. Stridiga eder, som parter gå mot hvarandra i samma mål; slita t. afgöra hvilken af de parter, som så svurit mot hvarandra, har svurit sant.

6. D. v. s. "lika böter i förlikning vill jag taga af dig" o. s. v. Orden äro ett edsformulär, hvarigenom den brottslige, då han erlade böter, försäkrade, att han i lika fall skulle nöja sig med lika upprättelse af målsägaren, som han nu gaf honom. En sådan ed kallas i VGl. iamnaþar eþer, isl. jafnað-areiðr.

7. Sucæria annan til frœlsis d. ä. gå den ed, som ägde rum, då man ville lösa en släkting ur träldom. Därom stadgas närmare i ÆB.

9. Biskups rœttœr m. Biskopens rätt till böter, öfvers, så må man icke befria [den, som undergått kyrkostraff], från böter till biskopen. Jfr härom följande flock och se ang. vb. skripta s. 17.

11—13. Här är värslämning (se Lind: Om rim etc. s. 76)

skriptas han, för

æn (han) fældær uarþær,

þa skal (han) fasta

ok egh fæ böta. De inom parentes satta orden kunna umbäras.

15. Þer, som är nom. pl. m. af þæn, kan naturligtvis hvarken formelt eller enligt sammanhanget hänföras till mal, utan står här anakolutiskt och måste öfversättas: de som i sådana mål blifvit fälda.16

Kristnu B, XIIII.

bondan skriptaþan uara firi næmda buþ, ok soknare sighær eigh, þa skal præstær han skriptaþan uita mæþ eþe sinum firi biskupe ælla prouaste.

XV. Um hor, ætsku spiæl ok skripta brut; ok foreþis mannum hialpær egh lönda skript.

Nu uarþær kona dighær i hore ællas ætsku spiælle; þæn, sum þy ualt, han ær sakær uiþ biskup at þrim mar-

1. Næmda bup n. Bud (som biskopen sände till en socken en månad fore sin ankomst) angående förordnande af nämd. Alla handss. hafva næmda ~buþ utom textkodex, hvilken har næmda fall. Detta betyder näm-dens yttrande, hvarigenom någon fälles, hvarför firi næmda fall betyder detsamma som uttrycket i det föreg, för æn kan fældær uarþær. Den af Schlyter i texten insatta varianten næmda buj) åsyftar åter detsamma som [-mana])-] {+ma- na])+} firi Uskups tilkuæmd i det föreg. Påföljden blefve densamma: han skulle fasta, men undslippa böter till biskopen.

3. Prouastær, pr o f äst ær m. är liksom ty. propst lånadt från lat. propositus, hvars synonym præpositus gifvit upphof åt it. prevosto, fr.prévot: föreståndare, uppsyningsrnan. Samma ursprung har äfven ett annat lånord med vida skild betydelse, näml. profoss.

4. Ætsku spiæl n. Blodskam, sammansatt af ætska (isl. œttska, æzka) f. släktskap, af æt ätt, släkt, och spiæl, spiall

(isl. spjall, spell) n. skada, kränkning, jfr isl. vb. spilla fördärfva, förspilla.

4. Skripta brut n. Olydnad i undergående af kyrkostraff 1. nytt begående af samma brott, för hvilket man förut undergått kyrkostraff (i ÖGrl. förekommer ordet endast i senare bemärkelsen). Genitivändelsen -ar, här genom apokope -a, återfins äfven i skriptamal, skriptermal, nysv. skriftermål. Skript f. 1) skriftermål, 2) kyrkostraff, jfr ägs. skri f an, ffris. scrwa pålägga straff. Skrift, verbalabstrakt till skrifva, anknyter sig till lat. scriptum. Äldre än skrifva är i nord. språk rita, rista (runor).

4. Foreþær m. Föregående ed, d. ä. vittnens ed, då därpå följde en annan egentligen så kallad eþær af flere (merendels tolf) män, som bekräftade vittnenas ed. Foreþis maþær: vittne, som svär i föreden.

4. Lönd (långt ö-ljud, isl. leynd, af löna dölja, isl. leyná) f. döljande, däraf lönda skript enskildt 1. hemligt kyrkostraff („hjälper ej för böter till biskopen"). Den gamla dat. plur. af lönd fortlefver i det arkaistiska talesättet i löndom.

6, Ællær, ælla, ællas („har väl ett analogiskt s af geniti-Kristnu B. XV.

kum, ok konan se saklös. Þær hialpær hanum egh lönda skript firi, utan han haui sik skriptat, för æn han uisse, at hon hauande uar. Nu kære biskups soknare til hans, þa skal han uita mæþ eþe fiughurtan manna sua, at han uar skriptaþær, för æn han uisse, at hon hauande war. §. 1. Nu takær maþær yppinbarlika skript ok falder atær i samu synd, þæt hete skripta brut; han ær sakær uiþ biskup at þrim markum, þær firi hialpær hanum egh lönda skript. Ælla gær hor ælla ætsku spiæll , ælla takær yppinbarlika skript firi mandråp ælla firi meneþa ok faldær atær i samu synd, þæt kalla skripta brut, þær a han biskupe firi þrea markær. Nu liggær maþær i löska læghi ok takær sik skript af sinum præste ok faldær atær i samu synd, þa taki sik atær skript af sinum præste ok uari saklös firi fea gialdit. Ok haldær præstær hanum ulaghlica up a paska dagh firi löska læghi, þa böte biskupe þrea markær. §. 2. Nu gangær fiughurtan manna eþær atær a biskups næmd, þa þe, sum först suoru i eþinum, ok hwuzs mannin, þöm hialpær egh lönda skript firi biskups sak.

XVI. Vm at egh ma eþ a möte næmnd ganga, ælla annur næmnd fællir ok annur uær.

Nu ma ængin eþ ganga a mot biskups næmd ælla kunungx; gær hon wrangt, þa skal kunungx ælla laghmanz

viskt ursprung", Tamm Etym. ordb.): 1) kon j. Eller. 2) konj. Om ej. 3) adv. Eljes.

• 2. Skripta vb. tr. 1) Mottaga bikt och meddela nattvarden. 2) Belägga med kyrkostraff; skripta sik 1. sett mal: bekänna sin synd för prästen och underkasta sig kyrkostraff.

11. Þær a han [gialda]

12. Löska oböjl. adj. l.löskœr: 1) Lös. 2) Som ej har viss boningsplats. 3) Ledig, ogift. Därmed sammansatt löskamaþær lösdrifvare, löskalœghi n. lönskaläge (hvars n troligen har inkommit från löna dölja).

15. Fea giald, feia giald n. 1) Gäld, skuld. 2) Böter, som skola betalas.

15. haldær præstær hanum ulagJilica [hans rezskap] up

17. Fiughtirtan manna eþær kallas ock tuæggia manna eþær ok tolf æftir, hvilket förklarar uttrycket å följande rad þe sum först suoru i eþinum, således ö f ver skrif tens foreþis mæn.

21. Öfvers, [om] den ena nämden sakfäller och den andra frikänner.

23. Laghmaþær m. Lagman, domare för hela landskapet. Om honom se Hjärne: Den fsv. nämn-

dombær mæþ yppinbarum uitnum hana atær döma. §. 1. Nu fællir annur næmd ok annur uær, þa a þön næmdin witzs orþ, sum gærþin uar gör i, þy at baþe hæraz næmd ok biskups næmd skulu i allum malum þær sant leta, sum gærþin uar gör, ok þön næmdin skal fælla ælla wæria. §. 2. Nu uarþær maþær fældær a næmd, ok han kalla

sik egh fældan uara; far han siu mæn af næmdinne, þa ær þæt hans witz orþ ok uari uarþær. Nu skil þöm a, sum i næmdinne æru: uilia flere uæria, þa ær wart, wilia flere fælla, þa ær fælt, æn þer wilia, sum flere æru. Nu wil næmdin huazke gæra, fælla ælla wæria, ok soknarin sighær han fældan uara, þa stæmne bondin næmdinne antuiggia uæria sik ælla fælla sik; will hon huarte gæra, þa söke ut alla lagha soknina ok sua Lionga þing æfter; gör næmdin egh ræt i Lionga þinge, huarte fælla ælla uæria, böte firi tolf markær. Nu æn siax uilia uæria ok siax fælla, þa aghu þe uitzs orþ, sum uæria uilia; sua ær ok

den ss. 8 f. och 40 samt de arbeten, som nämnas af Amira: Altschw. Obligationenrecht s. 5 not. 1.

3. Uitsorþ n. 1) Rättighet 1. skyldighet att bevisa (uita). 2) Rättighet att behålla 1. begagna. 3) Bevisningskraft. 4) Bevisning. 5) Rättighet att afgöra en sak (h. L). 6) Rättighet i allmänhet. I de flesta betydelser = uita f. Enligt Brate: Ä. Västm. Ljudl. s. 63 f. noten, understödd af Tamm i Uppsalastudier s. 30, är ordet sammansatt med ett subst. *sorð n. svärjande, ed (jfr edsöre), hvilket bekräftas af formen uitzsørþ, som förekommer i Eþs. 33:pr., Uaþ. 2, UinsB. 6:5, BB. 9: 1.

3. sum gærþin uar gör i d. ä. inom hvars område gärningen begicks.

4. sant leta o: utforska sanningen.

11. Huazke, huarki, huarkin, huatki, huarte m. fl. skiftande former af ett urspr, huartki, ntr. af huarghi, således egentligen ett pronomen intetdera, sedan konjunktion hvarken, jfr ettdera = antingen. Angående formen huarte (rad. 13) se Bugge i Arkiv IV s. 128 f.

14. Lagha sokn 1. lagh sokn f. Lagsökning, rättegång. Öfvers, då göre han fullständig lagsökning, d. v. s. enligt ÖGl. med tre ting och tre fämter och Liongaþing, som efter de förut gångna tre tingen blir det fjärde. Liongaþing var Östergötlands allmänna ting, som hölls i Liongköpungœr, n. v. staden Linköping; det kan -— säger Schlyter — icke afgöras, om tinget fick namn efter staden eller tvärtom. Jfr Styffe: Skandinavien under unionstiden sid. 185.Kristnu B. XVI.

19

i allum næmdum. §. 3. Nu skal biskups næmd sannind leta ok hærazs næmd lagha gærþ.

XVII. Um huru böta skal, æn man gangær eþ ok dör, för æn han laghwnnin uarþær.

Nu gangær man eþ ælla wærka andra sak, sum biskups sak ær innan, ok dör, för æn malit uarþær laghunnit ok eþrin uarþær fældær, þa dör biskups sak mæþ hanum, ok þe, sum liuande æru, botin sak sina, þæt æru þrea markær biskupe huar þæn, sum egh war lönlika skriptaþær, æn eþrin fællis. Nu kunungx sak ælla hærazs sak ælla malsæghanda sak, hana skulu böta mansins arua. Þa, æn sakin uar för laghwnnin hanum liuande, þa skulu hans arua böta sua biskups sak sum kunungx sak.

2. Lagh (isl. log, jfr vb. lceggia bestämma, fastställa) ntr. pl. 1) Lag. 2) Ed, i rättegångsmål, däraf lagha gærþ o: edgång. — F or kl. häradsnämden skall undersöka, om ed i afseende å rättegångsordningen är lagligen gången.

4. Laghuinna vb. tr. 1) Lagligen öfverbevisa. 2) Afdöma så, att den tilltalade sakfälles, jfr ny sv. f'örvunnen] å rad. 6 är laghunnit förmodl. skriffel i hufvudhds., alla öfriga ha lagh-vunnit, om än på olika sätt staf-vadt (-wnnit, -uunnit, -wunnitt).

5. Uœrka 1. ucerkia vb. tr. 1) Göra (i allmänh.). 2) I synnerhet: begå brott.

5, 6. Sak pl. sakir f. 1) Sak. 2) Tingssak, mål. 3) Brott. 4) Böter. Då i älsta tider de flesta rättegångsmål voro brottmål och påföljden af brott i allmänhet var böter, så har bemärkelsen af ordet sak blifvit öfverflyttad på brott, såsom tings-

sakens vanliga föremål, och därefter på böter, såsom påföljden af brott. Öfvers, begår annat brott, hvari biskopsböter äro att erlägga,

9. lönlika skriptaþær jfr lönda skript s. 16 b.

10, 11. Öfvers. [Är det] sak L mål, hvari konungen, häradet eller målsägande hafva rätt till böter,

11—13. Öfvers. Om saken vardt afdömd förr, medan han lefde, då skola hans arfvingar erlägga böterna såväl i det fall, att de tillfalla biskopen, som då de tillfalla konungen. Uttrycket hanum (dat.) liuande må jämföras med lat. abl. abs. illo vivo\ då dativf orm erna sammanfallit med eller uppgått i ackusativen, hafva vi spår af denna konstruktion i nysvenskans s. k. själfständiga ackusativ 1. fristående satsförkortning, t. ex. honom ovetande, mig oåtspord.

XVIII. Um æn næmd uarþær atær dömd.

Nu uarþær næmd atær dömd; alle þer, sum i hænne suoru, þe æru saki at siax markum: ena mark kununginum, andra malsæghandanum, þriþio hæræþe ok þre markær biskupe, huat hældær hon gik atær firi osannind ælla firi olagh; þær hialpær þöm egh lönd skript firi biskups sak, þy at þær ær huar hwuzs man firi sialuan sik. §. l. Nu gifs nokrum ur næmdinne ok suor ække, han böte kununginum ok malsæghandanum ok hæræþe ok se saklös firi biskupe. Sua ok i allum þöm eþum atær ganga firi men; allum þöm þær gæfs ur, þe aghu egh biskupe böta. §. 2. Nu kære soknarin til bondans, sighær han haua standit i þöm eþe, sum atær ær brutin mæþ biskups næmd ælla kunungx, ok bondin sighær ne gen, þa ær þæt hans uitzs orþ dylia mæþ tolf manna eþe. Gitær han eþ gangit, uari saklös, bristær at eþe, böte, sum skilt ær.

1. Atær adv. Åter, tillbaka, däraf sms. oböjliga adj. atær-gängs o: som återgår 1. förklaras ogill, ännu brukligt i sammansättningarna återgångsed, återgångsvittne ; i fsv. lagspråket äfven atærgangsarf, atærgangs-næmd, hvarmed jfr textens næmd uarþær atær dömd.

5. Osannind f. Osanning, oriktigt yttrande i saken, om nämden fält en oskyldig eller friat en brottsling.

6. Olagh ntr. pl. 1) Oriktig, ej gällande lag. 2) Olaglighet, olaglig gärning.

7. 8. Öfvers, nu medgifves det någon att afhålla sig från deltagande i nämden, d. v. s. han åtrade sig vid edens afläggande och ville icke svärja, se Hjärne: Om fsv. nämnden s. 51.

10. Men (isl. meiri) n. 1)

Men, skada. 2) Hinder, jfr vb. förmena. 3) Fel, falskhet, i synnerhet osanning i ed, däraf men-eþær, menseþær.

11. Öfvers, alla de, hvilka det medgifves att afhålla sig från deltagande i Hämdens edgång. I nysv. måste vi öfversatta såsom om där i st. f. ålhem þöm stode alle þe, sum etc. (ang. denna konstr. jfr ofvan s. 13bo. f.). I st. f. gæfs, som är 3 sg. pres. ind. af gæva, biform till giva, har en handskrift gafzs, pret.

15. Gita (isl. geta) pret. gat vb. tr. (egentl, nå, få): 1) Gitta, lyckas, förmå, kunna. 2) i förening med part. pret. ntr. utgör gita omskrifning af ett verb. I nysv. användes gitta vanl. i bet. förmå sig till, vårda sig om, mest med negation.

XIX. Um æn mange aghu i sakinne, huem först skal ræt gæra.

Nu sum mange aghu i sakinne, baþitiggia malsæghande ok kunungx soknare, biskups soknare, hærazs soknare, þa a han malsæghandanum först ræt gæra ælla lagh fæsta. Ær egh malsæghandin til ælla kære egh æfte, ok fæste enum af soknarumin lagh, ok siþæn beþas flere till, þa skal han taka eþataka sin ok til þings koma ok sua sæghia: ,,hær ær taki min at eþe þöm iak fæste enum þöm i atte sakinne". Siþan læggin þingsmæn hanum fæmt, ok före þæn eþ sik af handum. Nu æn egh ær eþsört a þöm dagh, þa þæn dagh, sum næst ær ok eþzsöre ær a. Ok kombær nakuar þæn a stæmnuna, sum i a sakinne, þa gange sin eþ, æn þo at þæn kumi egh, sum eþrin uar fæstær, ok hete saklös. §. 1. Nu kunnu þer koma, sum i aghu sakinne, ok han uill egh sin eþ gänga, hete fallin. Kombær ængin þerra, sum i a sakinne, þa siti þær, til daghrin ær urþinga, ok fa sin stæmnu manna eþ ok se saklös.

1. Öfvers, om många äga del i böterna, åt hvem man först

3. Baþitiggia (för baþi tviggia 1. tvæggia) = baþi konj. både, jfr annattigia, annat tvæggia, antviggia, antingia: ettdera, antingen (tvæggia, tviggia är gen. af tver, tvar, tu två).

5. Lagh fæsta: utfästa ed, jfr Bjærk. R. fæsta lagh æller pænninga fore brut sin.

7. Beþas (isl. beiðask) vb. dep. Begära, flere beþas til [lagha] o: flere fordra (ed af den anklagade).

8. Eþataki m. Löftesman, som går i borgen för en ed, som af en annan skall gås. Taki löftesman, jfr nysv. sätta i taka händer samt fin. lånordet takaus borgen.

9,10. enum þöm, [ær] i sakinne atte.

10, 11. Öfvers, och han aflägge den eden.

11. Eþsör l. eþför (af eþær och suæria 1. föra) adj. (tid), då det är tillåtet att aflägga ed i rättegångssaker.

13. Efter nakuar(nokor), ængin, annar m. fl. tillägges ofta þæn likasom till en nogare bestämning.

14. sum eþrin var fæstær o: åt hvilken eden var utfäst.

16. heta fallin o: kallas (d. ä. dömas) fäld i målet.

17. Urþinga oböjl. adj. Så långt framskriden, att tingstid är förbi, d. v. s. då solen gått ned.

18. Stæmnu manna eþær m. Ed, hvarmed män, som varit närvarande vid en sammankomst, vittna om något, som där förefallit.22

Kristnu B. XX.

XX. Vm huru præstær skal hælghþ biuþa ok bonde kirkiu sökia.

Nu ær þæt bonda skyld um sunnudagh til kirkiu koma, præstær a hælgþ biuþa ok fastudagha. Glömir præstær ok brytær bonde, þa ær præstær sakær ok bonde osakær. Biuþær præstær ok brytær bonde, þa ær bonde sakær; þær hialpær hanum egh lönda skript flri. Þa æn han ær utan sokna a uatnum ælla uæghum, þa skal han skript taka ok egh fææ böta. §. 1. Nu firi allum andrum malum ælla andrum fallum, þa hialpær lönda skript firi fea bot. Gær han þuæra uærknaþ a þöm dagh, sum forhælgþ ær firi, þa ær bonde sakær at þrim markum. Gær a ykil dagh, sakær at siax örum.

XXI. Um æn man se annan at osiþum, þa skal præste til sighia.

Nu se maþær man at osiþum, þa skal han præste til sighia; þa a præstær um sunnudagh i kirkiu durum standa

11. P u æra u ærknaþ ær m. motsvarar till betydelsen stor værknaþer i YG1. II, d. v. s. groft 1. tungt arbete. Schlyter kan ej förklara ordets första del, som Tamm i Uppsalastudier s. 33 tror vara gen. sing. af ett *þværi, en sidoform till isl. f vari stång, stock, så att betydelsen vore likartad med den af svenska dialektordet ölockarbete: groft och tungt arbete.

12. Ykil daghœr m. En mindre hälgdag utan forhælgþ. Hvad första delen af detta ord egentligen betyder, är ovisst, säger Schlyter; den torde kunna härledas från enka ensam, hvilket nu vanligen uttalas ynka, jfr enstöþings dagher VM1. Bugge

i Nord. Tidskr. f. Filol. ny række III s. 274 godkänner Schlyters hänvisning till enstöþingsdagher och därpå grundade härledning ur ynka = enka. „ Ykil er formel identisk med fsv. enkil: enkling, isl. ekkill. Formen ykil giver os ret til med Ihre at for-klare ykiæ sige nei, ss. avi. av œkki, ikki, i VGrl. skrivet med et k (eki, iki}". — Ang. ykiæ se dock Kock: Förkl. af fsv. lagord s. 16 (1. med annan paginering s. 80).

12. Gær [han] a ykil dagh, _þa ær han] sakær

14. Osiþær m. Osed, last: öfvers, då han begår lastbar gärning.Kristnu B. XXI. 23

ok sua um annan, ok sua um þriþia, ok sua sighia: "þylikt mal ær i minne sokn wrþit, nu biþær iak han hitte mik ok rætte sik uiþ Guþ". Nu uill han egh rætta sik, þa skal præstær hem til hans ganga ok biþia han rætta sik ok sua

sighia: "iak hauær þik kallat". Nu uill han egh rætta sik, þa skal præstær taka þöm, sum kirkiu fæ göma, ok ganga hem til hans ok biþia han rætta sik. Nu dyll han, þa skal han eþ præsti festa ok þöm, sum kirkiufæ raþa i sokninne, at han ær egh sandær at þerre gærþ. Gitær han eþ gangit, wari saklös; falzs at eþe ok will rætta sik, þa skal han skript taka ok egh fæ böta. Nu biuþær han egh ræt firi sik, þa skal hanum iui fæmt leggia, þa ma han fram sæghia. Nu will han þa lagh firi sik giua, þöm skal soknari taka; bristær at eþe, þa skal han baþe fasta ok fæ böta.

XXII. Um iula friþ ok paska, pingizs dagha ok kirkmæssu; æn man huggær annan.

Nu gangær in iula friþær a iula aptne, siþan aptunsangær ær sungin, ok ær, þær til aptunsangær ær sungin a attunda dagh æftir tolfta dagh. Nu gangær in paska friþær a oþinsdaghinum i dymbiluiku, þa up bindas klokkur,

3. Rætta vb. tr. Upprätta; rætta sik: göra rätt för sig, fullgöra livad man är skyldig; rætta sik viþ Guþ: försona sig med Gud genom undergående af kyrkostraff.

6. P öm sum kirkiu fæ gerna jfr kirkiu gömarin d. ä. kyrkvärden, fl. 3 § 1.

12, 13. Öfvers, då skall man förelägga honom lamt däröfver och då (näml. när fämten skall bestämmas) må prästen offentligen säga brottslingens namn.

16, 17. Till genitiverna paska, pingizs dagha ok kirkmæssu underförstås friþ 1. hælghf.

19. Öfvers, och varar (eg. är), till dess att aftonsång är sjungen; þær til 1) adv. Därtill, dittills. 2) konj. Till dess att, på det att.

21. DymUluika 1. dymbü-dagha uika (isl. =) f. Dymmel-vecka; ordet kommer troligen af dumbær stum, mörk, och vek-kan fick utan tvifvel detta namn däraf, att klockorna från och med onsdagen näst fore påsk (»klokna oþensdaghær"), då de uppbundos för att ej mera gifva ljud under dagarna fore påsk, voro stumma, jfr dymmelveckans franska benämning semaine mu-24 Kristna B. XXII.

ok ær, þær til aptunsangær ær sungin a attunda dagh æfte första dagh. Nu gangær pingz dagha hælghþ in a aptninum, siþan aptunsangær ær sungin, ok ær, þær til aptunsangær ær sungin a attunda daghinum. Nu ær kirkmæssu hælghþ fran þy aptunsangær ær sungin a aptninum, ok ær, þær til aptunsangær ær sungin a daghinum. Huar, sum bærs i þæsse hælghþ, han ær sakær wiþær biskup at þrim markum, ælla dyli mæþ tolf manna eþi.

XXIII. Huru man öki sak sina um Pætars mæssu, Olafs mæssu ok Lafrinzs mæssu.

Nu skærdax hælghþ ok Pætars mæssu i Liongköpuughe ok Olafs mæssu i Skæninghe ok um Lafrinzs mæssu i Suþurköpunge, huar, sum þa huggær, siar ælla dræpær nakuarn þæþan farande ælla þit farande ælla þær varande, han ökir sak sina at fiuratighi markum. Þær skal tiughu markær hawa kunungær af ok tiughu markær biskupær.

XXIIII. Vm æn man giuær eghn til klostærs ælla kirkiu, ælla mæn bærias i kirkiu garþe.

Giuær maþær eghn til klöstær ælla kirkiu osiukær, þa ma han helan huwþ lut giua ok haluæn, æn i hæluanum liggær. Nu dela þön innan hæfþa, þa a han witzorþ uita, huat han gaf, ok uita, huat han hafþe atær. Þæt

ette. Likaså var orgelmusiken i kyrkorna ännu under förra hälften af vårt århundrade instäld under hela fastlagstiden före påsk (Schlyter, Fritzner2).

5. Aptan, aptun f. 1) Afton. 2) Dagen före en högtidsdag (h. l.).

9, 10. Pætars mæssa l. daghær: Petri och Pauli dag; d. 29 juni, Olafs mæssa l. daghær: den 29 juli, Lafrinzs l. Larens mæssa l. Laurinzar daghær: Larsmässa, Larsmässodag den 10 augusti.

11. [um] skærdax hælghþ. Skærdaghær (isl. skírdagr), skærþorsdaghær l. skæraþorsdaghær: skärtorsdag.

20. Hvad som menas med en hufvudlott, bestämmes strax nedan.

21. Þön är ntr. plur., emedan det åsyftar substantiv af olika genus: klostret eller kyrkan och gifvaren.

ær en huwþ lutær: sua manga arftaka, sum han hauær, þa ma han giua slikan lut, sum en þerra takær. Antuiggia dylia, at han aldrigh gaf, ællas ok wita, at þætta gaf han ok egh mera. Nu æn klöstær hauær laghhæfþat, þa wæri mæþ fiughurtan manna eþe. §. 1. Nu bærias mæn i kirkiu garþe, þa ær kirkiu garþær ouighþær; þa skal han sokna mannum þrea markær böta firi huart mæssu fall, sum þer fa, ok lata atær skira kirkiu garþin.

XXV. Um æn mæn dræpas i kirkiu inne, ælla man uarþær firi biskupe laghlika wnnin.

Nu dræpas mæn i kirkiu, ælla gærs hor i kirkiu, þa ær wixl af kirkiu; þæn, sum uixla spiællum ualdær, han skal kirkiu uighia lata. §. 1. Nu warþær man firi biskupe laghlika wnnin, þa skal biskupær hanum fæmtir læggia; will han egh rætta sik, þa skal biskupær han i forbuþ sætia firi skrift ok egh firi fea giald. Nu sitær han i forbuþi um nat ok iamlanga, þa ma biskupær han i ban sætia, Nu sitær han i banne nat ok iamlanga, þa ökis sak hans: þa ær han at niu markum sakær. Nu all annur misfall, þön sum man kunnu hænda, þa ökis skript hans ok egh feia giald. Nu uill han egh bötas firi, þa skal biskupær kununge til sæghia, kunungær ma han halshugga lata ok utan

4. D. v. s. den, å hvars jord klostret eller kyrkan vunnit laga häfd, bör med fjortonmanna-ed styrka, antingen att han ej gaf jorden eller att han ej gaf så mycket jord.

;\6.-. han d. v. s. slagsmålets upphofs- eller hufvudman.

10. Laghlika vunnin = lagh-vunnin, såsom en hds. har i § l, af laghuinna se s. 19a.

15. Forbup n. (af forbiufá): mindre bann, förbud att deltaga i den offentliga gudstjänsten och begå den hel. nattvarden.

16. Öfvers, o. förk!, därför att han vägrat underkasta sig kyrkostraff och icke därför att han underlåtit att betala böterna.

17. Ban (mlat. banmis 1. bannum) n. Kyrkans större bann, den akt af kyrkotukt, hvarigenom en församlingens medlem uteslutes ur kyrkans gemenskap.

19. Misfall n. 1) Olyckshändelse. 2) Synder (h. L).

21. Botas vb. dep. =zböta: försona sitt brott genom böters erläggande.26 Kristnu B. XXV.

kirkiu garþ læggia. Þa skulu hans rætti arwa eghn hans taka ok kunungær lösöra.

XXVI. Vm æn moþir myrþir barn sit heþit.

Nu myrþir moþir barn sit heþit, þa ær hon sak at fiuratighi markum. Þem skal luka kununna mals man af hænna pænningum ok sialfs sins pænninga, siþan egh uinnas hænna at. Nu æn þæn kærir æptir, sum faþir uar barnsins, þa skal konan böta hanum atta örtughur ok þrættan markær, kunungimum atta örtughær ok þrættan markær ok biskupinuni åtta örtughær ok þrættan markær. Þa æn han egh æfte kære, sum faþir uvar barnsins, þa skal kunungin haua af kununne tiughu markær ok tiughu biskupær. Kænnis kunu heþit morþ, þær skal egh soknare æftir sökia, þæt skal hæræzs næmd slita. Nu æn hana uænis þön sak, ok warþær egh takin uiþær, þa skal hæræz næm-din annattiggia uæria hana ælla fælla. §. 1. Nu ma egh biskups soknare þing stæmna firi ængte huma mal, utan firi yppinbar mal ok laghwnnin.

XXVII. Um huru firi hor skal stæmna ok annur hor mal.

Giwær soknare bondans kunu hor sak mæþ stæmdu þinge sua, at bondin gaf egh hænne förra sak, þa böte

6. ok [luka] sialfs sins pænninga cl. ä, sina egna penningar. „1 förening med pron. poss. brukar isländskan genit. af siálfr till uttryckande af samma begrepp som eiginn, i hvilket fall poss. alltid i kasus, kön och tal rättar sig efter siálfr.-------Förhållandet är enahanda i fornsvenskan, hvarest i dylika ord-förbindelser sialfs jämförelsevis ofta drager poss. med sig i ge-nit., men stundom icke." Rydqvist: Sv. Spr. L. II s. 521.

6. Uinna, uan, vb. tr. 1) Göra. 2) Yinna. 3) Öfverbevisa o. s. v. samt slutligen finnas, vara till, räcka, hvilken betydelse också pass. uinnas har i förening med prep. at eller til.

13. Öfvers, tillvitas kvinna mord på odöpt barn

14. håna 1. hœnni uænis þön sak o: denna sak tillvitas henne på misstankar; uœna (isl. =) af nan f. van, förmodan, misstanke.

19. ok [um] annur hor mal.Kristnu B. XXVII. 27

soknarin fiuratighi markær. Nu ma egh biskups soknare bondans kunu sak giua firi hor, utan bondin giui hænni sialwær sak i kirkiu ælla i annare samkuæmd. Þa æn han giwær hænne sak firi samfundum, þa skal han antuiggia dylia mæþ tolf manna eþe ælla böte biskupe þre markær. Nu æn han takær annan man inne mæþ hænne i hor siangh ok windær þöm til horsakinna mæþ lagha witnum ok lagha domum, þa skal egh böta biskupe firi sak hænna, firi þy at hon hauær allu þy forwærkat, sum hon atte i bo hans; ok han a egh suara firi hana, utan han taki hana siþan atær in til sin. Ok sua, æn hon löpær bort mæþ andrum manne fran bondanum ok gær hor, þa skal han egh böta firi hana biskups sak, þy at hon hauær allu þy forwærkat, sum hon atte i bo bondans. Nu æn hon löpær bort firi owistan skuld ok egh firi osiþa skuld, þa a bondin sökia ok swara firi hana, alt þær til biskupær hawær þem skilt at. §. 1. Nu æn bondin giwær andrum manne sak mæþ stæmdu þingi firi kunu sina, sighær han haua giort hor undi sik, þa a þæn bondin, sum æftir kære, egh böta biskupe, huat hældær hin, sum han kærþe til, falzs ælla wærs firi horsiangina. §. 2. Nu ma egh biskups soknare bondans dottur ælla hans systur ælla hans frænkunu hor sak giua ælla firi ætsku spiæll röpa, firi utan hon innitakin se ællas bær barn witni. Giwær soknare hænne för sak, þa böte þrea

4. Samfund f. (nu ntr.), i isl. samfundr m. 1) Folksamling, sammankomst. 2) Sammanvaro, umgänge. Öfvers, o. förkl. om han (näml. mannen) beskyller henne [för hor] där människor äro församlade (och biskopens åklagare sedan anklagar henne för brottet), så skall han (näml. mannen) antingen med tolfmannaed bevisa, att han icke gjort hustrun en sådan beskyllning, eller böta åt biskopen tre marker (naturligtvis under förutsättning, att han icke kan lagligen styrka sitt påstående).

10. utan o: om icke 14. Ovistan f. Oenighet, som vållar, att människor ej kunna vistas tillsamman.

18. Hor n. Hor, äktenskapsbrott, tis. gær a hor tmdi man: göra hor till förfång 1. skada för någon. d. v. s. med dennes hustru, likaså i norsk-isl. lagspr. höra undir einn.

22. Frœnkuna^ frœndkona f. Franka, jfr Kock: Undersökn. i sv. språkhistoria s. 76 ff.

23. Öfvers, förutom om hon öfverraskas på bar gärning. Schlyter enl. hufvudhandskr. han.28 Kristna B. XXVII.

markær firi hwart þing, sum han stæmnir; taki mark malsæghandin, mark kunungur, mark alli mæn. Þa, æn annat þerra ær mæþ sannu, þa böte biskupe þrea markær.

XXVIII. Vm hiona fælagh, huru biskupær ma lösa ok binda, ok huat oloflikt ær.

Nu ær þæt biskups rættær hiona fælagh binda ok lösa ok wita, huat luflikt ær, ok sua, huat sum oloflikt ær. Nu æn han skil hionafælagh at, þa þæt þerra, sum þy waldær, böte biskupe þrea markær; walda þön baþin, þa böte huart þerra biskupe þrea markær.

XXIX. Um æn man sia præst ælla uigþan man, ok þön mal, sum firi kirkiu dyr skal stæmna.

Nu æn man sia præst ælla wighþan man, þa böte biskupe niu markær ok firi ængti banz mal annat. §. 1. Firi þæssin mal, þa skal manne stæmnas firi kirkiu dyr: warþær præstær ælla wighþær man slaghin, annat um hionafælagh, þriþia, æn bonde sitær kuar mæþ tiunda, þa skal han æfter paska firi kirkiu dyr kalla ok ække halda hans rezskape up um pascha dagh, ok all þön mal, sum til skript höra, þa stæmni hanum firi kirkiu dyr; ok æfte fea gialdit,

2. Alli mæn'. 1) alla, 2) alla de, som bo i häradet, hela häradet, i hvilken betydelse uttrycket förekommer såsom en vanlig lagterm äfven i flere andra landskapslagar.

2, 3. Annat þerra, näml. hor eller œtsku spiœll. Öfvers, om endera beskyllningen visar sig sanningsenlig.

4. Hiona fælagh 1. hiona-lagh n. Äktenskap; hion n. (vanl. pl.): 1) man och hustru, 2) husfolk, 3) i allmänhet person, människa.

5. huat nämligen hiona fælagh

8. þerra d. v. s. hiona.

11. ælla [annan] uigþan man d, ä. klärk, munk.

14. Banz mol n. Sådant brott, hvarigenom kyrkan ansågs förolämpad och för hvilket böter erlades till biskopen, som slutligen kunde sätta brottslingen i bann, om han ej gjorde rätt för sig. Öfvers, och för intet bannlysningsmål [böte han] annat (näml. än nio marker).Kristnu B. XXIX. 29

þa mæli til hans æfte lanz laghum. Kalla han æftir andrum malum firi kirkiu dyr æn þön, sum nu æru saghþ, böte þrea markær þæn, sum kallaþe.

XXX. Vm æn præstær bærs ok bonde.

Nu bærs præstær ok bonde, ok fa baþir iamna akomu ælla baþe fullsære, iamkin baþe sarum sinum, ok bondin böte biskupe niu markær firi bannit ok gangi til Roms ok lati sik þær lösa af banninu. Nu warþær præstær sar ok egh bonde, böte præstinum æfte lanz laghum, ok firi bannit böte biskupe niu markær, ok gange til Roms ok late sik af lösa. §. 1. Nu vitir præstær bonda, at han hauær han slagit ælla sarghat; ær þæt fullsære, þa gange bondin þrætylftan eþ firi sik; ær þæt skena ælla wrezs wærk, gange tolf manna eþ firi sik ælla böte lagha bötær.

XXXI. Vm æn maþær latær uighia sik, ælla kona gær i kirkiu æpter bonda sin ælla barn sit.

Nu latær man wighia sik mæþ kunu sinne, þa gæri hwar æftir sinum wilia ok huart þerra ække minna til

l, 2. Öfvers, stämmer man honom framför kyrkodörren angående andra mål

6. Ftdlsœri n., fullsar n. Fullt sår, i motsats till ökorna åkomma, Uofuiti 1. Uoþlæti blodvite och skena mindre sår, skråma; slika tillfogades med icke dödande vapen eller tillhugg.

6. Öfvers, så må båda kvitta sina sår, d. v. s. hvarderas rätt till böter förfaller genom kvittning.

16. Hufvudhandskriftens gær förklarar Schlyter i sin edition (s. 3 not. 17) stå i st. f. gar och utbyter det mot varianten

gangcer, som förekommer i en annan hds.; sålunda blefve öfvers, går i kyrka. Men det synes lika, om ej mer, sannolikt, att gcer är riktigt, hvarför det ock bibehålles i Lefflers upplaga. Det bör nämligen fattas såsom 3 p. sing. pres. af gcera i bet. utgöra, erlägga, betala [afgift], och här nedan stadgas såväl om afgiftens belopp som till hvad den skulle användas. Altså öfvers, erlägger afgift i kyrka. Att gcera kan på detta sätt stå absolut, synes af följande rad. 16. Öfvers, efter sitt bröllop eller sin barnsbörd.30 Kristnu B. XXXI.

offærs ok til lius æn tua örtughær. Ok gangær husfru i kirkiu æfter barn sit ælla bonda sin, þa gæri ok tua örtughær baþe til offærs ok til lius i huarre kirkiu gangunne. Þa a præstær hana i kirkiu leþa; will egh præstær hana i kirkiu leþa, böte firi þrea markær: mark bonda kununna, tua markær biskupinum.

Hær byrias kunungx eþzsöre, i þöm tælias flokka fiughurtan ok tiughu.

I. Vm hemsokn ok husbrut, ælla huar, sum i friþ skal biþia.

Þæssin mal æru kunungx edzsöre. Riþær man hem at andrum þæs uiliandis, at han will bondan ælla nakuat

7. Eþzsöre (af eþær och en afledn. af suæria pret. sor) n. 1) Ed, edgång. 2) Konungens och de förnämsta männens i landet ed att försvara den allmänna freden, hvilken ed först gafs af Birger jarl och kon. Magnus Ladulås (den senare genom Alsnöstadgan 1280) och därefter förnyades vid hvarje konungaval, hvarför den ock heter kunungx eþzsöre. Äfven brukas termen eþsöre elliptiskt i st. f. eþsöris-brut: edsöresbrott, handling hvarigenom man bryter mot konungens edsöre. I Alsnöstadgan upptogos såsom sådana edsbrott: att sarga eller dräpa någon i hans eget eller en annans hus, att våldföra kvinna, att dräpa eller sarga i kyrka, på kyrkogård eller på ting, att hämnas, sedan förlikning blifvit ingången, samt att hugga lem af en annan. I landslagarna finnas dessutom åtskilliga andra brott upptagna såsom edsöresbrott. — l denna öfverskrift står eþzsöre i betydelsen af edsöresbalk.

9, 10. Biþia i friþ o: hos konungen göra förbön för den biltoge edsöresbrytaren, att han må få fred och tillåtelse att återkomma i riket.

11. Öfvers, dessa mål (1. fall) äro brott mot konungs edsöre.

12. I glossariet till ÖGl. förklarar Schlyter genit. þæs stå i st. f. ack. þæt, men i Ordboken har han öfvergifvit den åsikten, med rätta, såsom man kan finna af motsvarande förhållande i isländskan. Då nämligen därstädes ett pres. particip, antager betydelsen af ett adj. eller subst. betecknande den person, som utför något eller som har förmåga, vilja, åstundan o. s. v. att utföra något, så styr det genit., äfven om verbet i andra fall styr annan kasus. Så t. ex. i Siiorra Edda þess roð-andi, styrandi himins ok jarðar, i Vsp. märgs vitandi, m. fl. st. (jfr Lund: Oldnord. ordföjningsl. s. 149, Nygaard: Eddasprogets syntax I s. 35).

12. Uiliandis þæs o: i denEpzsore I.

31

hans hiona ælla annan þæn, sum i hans garþe gæst hawær æJla hans garþ sökir i þrangum. Þaghar han i garþin kombær skaþa at gæra, dræpær ælla siar ælla huggær fullum samm ælla siar skenu ælla gör bloþuiti, alle þer, sum þær æru mæþ i flok ok farunöte, þe hawa brutit eþsörit. '§. 1. Riþær man at annars garþe firi ouinum sinum, ok hin, sum æfte far, kasta ælla skiutær æftir hanum, sua at han far af döþ ælla fullsære ælla bloþuiti, siþan han kombær a hins tompt, sum han til hialpa sökir, ællas garþ hans, þa hawær han ok alle þe, sum mæþ hanum uaru, io brutit eþzsörit. Nu takær þæt hin, sum firi löpær, för æn han kombær a hans tompt, sum han flyr til, ælla i hans garþ, þa hawa þer egh brutit eþzsörit. §. 2. Nu riþa þer hem at månne ok æn þo at þe uilia skaþa gæra ok gita þer egh, ok þa, æn þe sia egh til bloþz ok egh hugga ok egh dræpa, þa ær höttær mæþ ængu böttær. Bryta

afsikt. Den grammatiska bestämningen af formen -andes, -endes är en af de mest svårlösta frågor i vårt språk, säger Kydqvist (Sv. Spr. L. I s. 415 ff.), och han lyckas icke häller ge någon fullt tillfredsställande lösning. Han synes vara mest böjd för att fatta denna participiala form på -s såsom ett med geni-tivändelse bildadt adverb, hvilket först i 14:de århundradet började allmännare användas i ren attributiv egenskap.

1. gæst är pret. part. af gæsta: gästa, komma som gäst.

2, 3. ^Legendurn videtur: skaþa gæra. Paghar han i garþin kombær, dræpær etc." Schlyter s. 28 not. 27. Men då borde ackusativerna 'bondan, nakuat och annan þæn utbytas mot dativerna l)ondanum, nokuru och andrum 1. aþrum þöm, hvilket vore altför våldsamma förändringar. Bättre

därför att låta orden skaþa at gæra behålla sin plats och till will supplera den uteglömda in-finitiven skaþa.

5. Farunöte (isl. foruneyti) n. Följe, sällskap, jfr farunöter, isl. forunautr följeslage, i isl. äfven vb. foruneyta vara i följe med ngn. Uttrycket i flock och farnöte bibehålles ännu i lagspråket och är, som ofta, alli-tererande, jfr hus och hem, stad och ställe, vikt och värde m. fl. sådana talesätt.

8. Framför siþan har huf-vudhandskr. ordet ælla, som ej fins i de öfriga och alldeles stör meningens sammanhang, hvarför det med rätta utelämnas i Schlyters upplaga.

14,15. Öfvers, och gitta ej göra skada, ändock att de vilja det

16. Öfvers, då erläggas inga böter för det, att han blifvit ho-32 Eþzsöre I.

þer hus ælla skena ælla skiuua manne ælla skiuta, ok kombær egh bloþuiti innan, þa böte þrea markær ælla dyli mæþ tolf manna eþe ok gange ække förra tolf manna eþin, för æn næmdin hauær han uart firi eþzsörit. §. 3.

Nu kan man þæn, sum hemsokn gær, i þy, sum han hemsokn gör, warþa sar ælla dræpin ælla far bloþuiti; þa ær þæt alt ogilt, sum han fa i hemsokninne. §. 4. Nu kunnu þer firi fara ok wilia flyia; allt þæt, sum þe fa i garþzs liþi ælla a tomptinne, þæt ær alt ogilt. Nu æn þe aghas

uiþær i garþzs liþi ok falla fötær innan ok huwþ utan a þöm, sum hemsokn giorþe, uari ogilt; falla fötær utan ok huwþ innan, uari gildær, þy at þæþan fioll huwþ, sum fötær stoþu. §. 5. Nu kan þæn löpa ur sinum garþe, sum

þer riþu hem at, ok dræpær, slar ælla huggær, siþan þer komu ur hans garþe, böte æpte lanzs laghum. Par han sar ælla warþær dræpin, siþan han kombær ur sinum garþe, þa botin þer æptir lanzs laghum, sum þæt giorþu. §. 6. Nu fa þæn sar, sum hemsokn gær, ælla warþær dræpin þæn, sum ængin skaþa giorþe, þa uari ogilt þæt, sum han fik, ok huarte han flyr egh friþ, ok egh hans bo skiptis. §. 7. Nu hittas mæn i garþe satte ok skilias at osatte; þær ær egh brutit

tad (höttær är pret. part. af höta: höta, hota).

1. Skena (isl. skeina) vb. tr. 1) Tillfoga sår med icke lifsfarligt vapen. 2) Rifva sönder. Schlyter (Ordb. s. 554 b) tror dock, att orden ælla skena först tillkommit genom skriffel, hvilket blifvit på fordom vanligt sätt rättadt genom de tillagda orden ælla skiuua, hvarefter både felet och rättelsen genom missförstånd blifvit afskrifna.

2. Koma innan, i 1. til o: påkomma, tillkomma, inträffa, ske.

5, 6. Öfvers, vid det tillfälle, då han gör hemgång

8. þer d. ä. de som göra hemgång. — Hufvudhds. har i garþzs liþi (i gårdsporten), hvil-

ket Schlyter i sin uppl. utbyter mot varianten i garþe. 10. innan [garþs liþs] 12. Den slagne stod således utanför gårdsporten och hade ännu icke gjort sig skyldig till hemgång, därför skulle för honom böter erläggas såsom för en oskyldig man.

18, 19. D. v. s. varder den [som gör hemgång] dräpt, innan han hann göra någon skada.

20. han näml. gärningsmannen.

21. Sattær (långt ä-ljud, isl. sáttr) adj. Vänligt sinnad, ense, såt (blott brukligt i tls. såta vänner), häraf sæt 1. sœtt f. förlikning, sæta l. sætta vb. tr. förlika, jfr Tamm: Om fornn. feminina på ti och på iþa sid. 16.Epzsöre I. 33

eþzssörit, utan han gange ur garþe, siþan han warþær wre-þær, ok hæntir sik hiälp ælla uapn, ok gangær sua atær i garþin ok huggær, siar ælla dræpær, þa hauær han ok alle þer, sum mæþ hanum uaru, brutit eþzssörit. §. 8. Nu a þæn i friþ biþia, sum husit aghær ok hemit, ok þæn a boskiptit ok sua bötrina, sum sarit fik. Nu hauær annar bönina æn arua manzssins, sum drapit fik, þa skal han biþia firi hanum, sum husit aghær, ok sua brat han hauær biþit firi hanum ok han hauær bot uiþ kunungin, þa stæmne siþan draparanum annat þing ok uitne han, sum i dräpa- io malum skils, ok fari þo friþlös firi hans arwm, þær til sum han hauær bot uiþ þöm. Siþan han hauær bot uiþær hans arua, þa uari saklös baþe firi kununge ok hæraþe firi friþ-lösuna, þy at han haf þe förra bot uiþær kunungin. Nu ær þæt landboe, sum hemsokn gærs till, ælla hauær leght hus ælla lani; far han ælla nakuat hans hiona sar ælla skenu ælla bloþuiti ælla warþær dræpin, þa a han baþe boskipte ok sarabötrina ok i friþ biþia. Nu æn annar man faar þæn, sum landboans garþ sökir, sar ælla skenu ælla warþær dræpin, þa a han boskiptina ok bötrina, sum sarit fik ælla drapit, ok biþi þæn i friþin, sum iorþæghandin ær, ok egh landboan, utan iorþattarin gæri gærningina, ælla

6. Boskipti n. eller boskipt f. 1) Boskifte, egendoms delning i synnerhet då den genom brott var förvärkad. 2) Målsägarens andel af den förbrutna egendomen; œglia boskipti o: hafva rätt att såsom målsägare taga en lott af boet.

10. Schlyter anser (s. 30 not. 71) att i st. f. annat bör insättas enncet, ntr. af adj. enncer 1. ennar: enkel, ensam, seDrB 3: pr.; enncet þing betecknar ett ting, där ett mål efter en enda stämning af-göres, såsom förhållandet i Östergötland var med drap, då däremot andra mål, om svaranden

icke inställde sig, ej kunde slutligen afgöras, förrän 4 eller 8 stämningar hade föregått.

15, 16. Öfvers, eller hafver [den, hos hvilken hemgång [-göres]-] {+gö- res]+} hyrdt hus eller till låns [taget], »takit addendum vide turtt Schlyter s. 30 not. 78.

19. Konstr. þæn, sum land-boans garþ sökir, faar sar

22. Här står oblik kasus landboan i st. f. nomin. landboen, jfr arua DrB 2: pr. Äfven i Västm. L. förekommer samma oegentlighet, se Siljestrand: Ord-böjn. i Yästm. L. s. 137.

han uisi þit at skaþa gæra; þa biþi iorþattarin landboan i friþ.

II. Um æn man hæmnis a sæt maal ælla bötær fæsta, ælla hæmnas a annan.

Nu hæmnis man a sæt mal ok bot, han hauær brutit eþzssörit; þa skal næmdin þæt uita, huat hældær annar skil-naþær kom þerra mællum ællas egh. §. 1. Nu ma man egh hæmnas æpte bötær fæsta, utan han bry té eþzssöre kunungx, utan þa sen egh borghaþa ok sua se firi skilt, at bottins

io þa egh innan þæn dagh, sum þe saghþu, þa mattin þe hæmnas. Æn uarþa bötær borghaþa, þa skal bötrina borgha-ran kræuia ok egh hæmnas. Hæmnis han, siþan bötrina æru borghaþa, þa hauær han brutit eþzssörit. Nu æn nakuat ær bot af botinne, þa mughu þer egh hæmnas. §. 2. Nu

1. uisi f it o: sänder [andra] dit

1. Orden iorþattarin landboan äro i textkodex vanstälda genom att iorþ är 2 ggr skrifvet, i en annan hdskr. står land-boan iorþattarim (sic). »Lege landboan iorþattaran" (Schlyter s. 30 not. 87), hvaraf landboan (==. landboen) är subjekt.

3. Öfvers, sedan målet är förlikt eller böter utfästa

9—11. Öfvers, utom då borgen icke blifvit stäld för böterna och det blifvit så stadgadt, att erläggas icke böterna innan den dag, som de sade, då kunde de (näml. målsägarena) hämnas. — Mattin är 3 pl. pres. konj. af magha och motsvaras i isl. af mcetti med «-omljud, som alltid utom i första svaga konju-gationen förekommer i isländskans pret. konj., om blott stamvokalen är för sådant omljud

mottaglig. Detta utgör just en af hufvudsldljaktigheterna mellan västn. och östn. språkgrupperna, i ty att svenskan och danskan här aldrig hafva omljud, utan starka böjningens pret. konj. har alltid samma vokal som plur. af pret. ind. och svaga verbens pret. konj. sammanfaller helt och hållet med samma tempus i ind., utom 3 p. plur., som i ind. ändas på M, i konj. på i. I förbigående må anmärkas att Rydqvist (i Sv. Spr. L. I s. 361) icke ihågkommit denna olikhet i ändelsen, då han säger enda åtskillnaden mellan 3 p. pl. pret. ind. och konj. vara det tillägg af -n, som ofta i konj., men aldrig i ind. låter se sig. Han bygger t. o. m. härpå en annan slutsats, nämligen att utan detta förhållande väl aldrig detta skiljemärke skulle bibehållits eller antagits. Jfr härom ofvan s. 3b.

ma egh man hæmnas a annan, æn annar gær gærþina; hæmnis han sua, þa brytær han eþzssöre kunungxs. Þa skal þæt hæraþs næmd uita, huat hældær þæn sami, sum han hæmdis a, giorþe gærþina a han ællas annar. Giorþi þæn sami egh gærþina a han, þa skulu þer þæt uita, huat hældær annar skialnaþær kom þerra mællum, ællas han hæmdis a annan. Hæmdis han a annan, þa hawær han brutit eþzssörit.

III. Vm æn man takær kunu mæþ wald, ælla maþær

sitær firi andrum a þingx wægh ælla kirkiu.

Nu takær man kunu mæþ wald, þa hauær han brutit eþzssörit. Synis a manninum ælla a klæþum hans þæt, sum konan ref, ælla a kununne, ællas op ok akallan, þa skal hæraþzs næmd uita, huat þær ær sant um. Nu bryzs han wiþær hana ok gitær egh sin uilia framt, slitær klæþe hænna, höris op ok akallan; þa hauær han brutit eþzssörit. §. 1. Nu sitær man firi andrum a þingxs uægh ælla kirkiu uægh ok uill han dræpa, sargha ælla bæria, för æn han kombær till þingh ælla kirkiu, ok dræpær, sargha ælla sla bloþuiti, þa hauær han brutit eþzssörit. Nu kombær skialnaþær manna mællum a þingx uægh ælla kirkiu ok egh af längre awnd; far annar drap af andrum, þær ær egh brutit eþzssörit. Nu sitær man firi andrum a þingx uægh ælla kirkiu uægh, ok æn þo at han uili skaþa gæra ok gitær egh, þa ær ok höttær mæþ ængu böttær. Nu huggær man klæþe ælla vakn annars, skiutær ælla skiuuær a þingx

1. Öfvers, hämnas å en, om en annan gör gärningen, d. v. s. hämnas å någon annan än själfva gärningsmannen.

9, 10. Öfvers, våldtager kvinna eller sitter i försåt . . .

13. ællas [höris] op ok åkallan

24, 25. Öfvers, och kan ej göra [honom] skada, ehuru han vill det,

26. Vakn, vanligare vapn n. Vapen, jfr nyländskans m. fl. dialekters våknhus, fsv. vaknahus vapenhus samt sidoformerna sokn och sopn i VGl. Växlingen mellan k och fp förekommer sporadiskt på det nordiska språkområdet både i äldre och nyare tider, se Rydqvist: Sv. Spr. L. IV s. 239, Maurer i Arkiv IV s. 286 f. — Då i fsv. vapn36

uægh ælla kirkiu, ok kombær egh bloþuiti innan, þa dyli mæþ tolf manna eþe ælla böte þrea markær. §. 2. Nu dræpær man annan, huggær ælla siar bloþuiti a þingi ælla i kirkiu sialure, þa ær þær brutit eþzsörit, utan þæt se mæþ 5 uaþa, firi þy at þær aghu alle friþ haua.

Illi. Um huru længe man hauær friþ til þingx ok kirkiu.

Nu æn man far hem till sin af þinge ælla kirkiu, huar sum gær gærningh til hans, för æn han hem kombær til sin, io han hauær brutit eþzsörit. §. 1. Nu riþær han till pæn-ningx öls, för æn han hem riþær, ællar ok annarsstazs, för æn hem till sin, ok sitia þær hans ouini firi hanum ok dræpa ælla sargha, þa haua þer egh brutit eþzsörit.

V. Vm æn man æltir annan af stæmnu ælla lagha 15 tilmælum.

Nu æltir man annan af þingstæmnu ælla andre stæmnu, þær sum eþ skal gänga, ælla af annarre stæmnu ælla af lagha tilmælum, þær brytær han, sum æltir, eþzsörit, æn þo at þær kombær ængin akoma a, þy at ængin þorþe sækta

vokalen är lång (jfr isl. vápri), skulle man i nysv. vänta vapen, ej vapen, likasom dän. hwvaaben, jfr härom Tamm: Fonet, kännet. på lånord i nysv. s. 55.

4. i kirkiu sialure (isl. sjal fri): i själfva kyrkan.

11. Annarsstazs adv. Annorstädes. „Formen annor, som är riktig i annorledes och annor-hmda, är oegentlig i annorstädes, emedan det i detta ord ingående staf er (ställe) är m. I grunden är talspråkets annanstädes rättare än annorstädes, liksom det nu vanligen skrifves någonstädes, ej någorstädes (Akad. Ordl. i

öfverensstämmelse med Rydqvist: Den hist. språkforskn. s. 40). Också det äldre språket gjorde sig skyldigt till dylika ^oegent-ligheter", jfr t. ex. ordet annur-kost, annurJcu-st i det följande (Uaþ. 35).

14, 15. D. v. s. drifver annan från ting eller annan sammankomst för att hindra honom att där utföra sin talan. Tïlmœle n. tilltal (inför rätta); hvilka fall, som under denna benämning skulle innefattas, ser man af det följande.

19. Sækta vb. tr. Tilltala inför rätta ish. i brottmål, jfrEþzsöre V. 37

ælla sökia firi hötzlum. Þæt kalla lagha tilmæle uara: man stæmne manne þing ok warþær slaghin ælla æltær af uæghinum, ælla þa han riþær till þingx ok uill mæla at þingstæmnu sinne, ælla sitær fæmt ok warþær slaghin ælla æltær af, ælla ok þa han uill sighia til eþa, ælla ok þa han 5 uill sin eþ sea, þa æru þæssin lagha tilmæle ok egh flere. Huar sum annan slar ælla æltir af, þe haua brutit eþzsörit. Nu skal þæt hæræzs næmd uita, huat han fluþe hældær þrængdær ælla sialfsuiliandis, ælla hin ælte han af þingstæmnu, ællas kom annar skialnaþær þerra mellum ok egh 10 af þingstæmnunne. §. 1. Nu a han friþ heman fran sin ok til stæmnu, ok sua atær hem till sin. Dræpær man han, sarghar ælla sla bloþuiti a uæghinum til fæmtinna ælla fran fæmtinne, þær firi at han stæmde ællas fæmta uildi, þa hauær han brutit eþzsörit. §. 2. Nu sitia þer firi hanum 15 a uægh ok gita han huarte dræpit ælla sarghat ælla slaghit bloþuiti, þær ær ok höttær sköt böttær.

VI. Um æn man leþir annan til stukxs ok huggær af fot ælla hand.

Nu leþir maþær man till stoks ok huggær af hændær ælla fötær, þa alle þe, sum mæþ hanum uaru, þe haua brutit eþzsörit. Nu kumbær i uakna skipte mællum þerra, þa ær egh brutit eþzsörit.

sækt rättegång, sækia göra sig l. annan saker till ngt; sækta ælla sökia, allitererande och halfrimmade uttryck o: lagsöka.

3, 4. Öfvers, och vill utföra sin talan i mål, som han instämt

4, sitia fæmt o: vara tillstädes å fämt.

5, 6. Sighia til eþa o: tillsäga att man vill gå ed, i motsats till eþ sin sea o: mottaga den ed, som göres af vederparten, äfven blott sea utan att obj. eþ utsättes.

7. þe haua i st. f. han hauær

10, 11. Öfvers, annan och ej af stämningen till tinget framkallad oenighet

18. Stukkœr 1. stokkœr m. Stock. Med uttrycket leþa man til stukxs äro likbetydande dragha man til stoks 1. stens 1. stæþiu 1. stubba, näml. i afsikt att hugga af honom någon lem.

22. Öfvers. Uppstår vapenskifte-(= strid) mellan dem (näml. med den påföljd, att den ene leder den andre till stocks och stympar honom), då ...38

VII. Vm æn man hæmnis a kunungx dorn ælla fore man mæþ wald af sinum garþe.

Nu hæmnis man a kunungx dorn, dræpær ælla siar. huggær fullsære, ælla hæmnis man þær firi, at han uitnaþe ð amot hanum, flri kunungx dorn, ælla hæmnis a han, siþan han hauær sæt uiþær han sina sak ælla sit fæþrini laghlika uart firi hanum; hæmnis han þær firi, þa hauær han ok alle þer, sum mæþ hanum uaru, brutit eþzsörit; þa uiti hæræþzs næmclin, huat hældær han hæmdis, ælla kom annar skialnaþær þerra mællum. § 1. Nu riþær man hem at andrum ok fore han mæþ uald ur sinum garþe, æn þo at han bryte egh hus ælla gær ængum bloþuiti i garþinum, þaghar han kombær ur garþinum, bindær han fullum ban-dum, dræpær, huggær fulsære ælla stukka, þa hauær han brutit eþzsörit, utan þæt se kunungx dombær ælla annars þæs dombær, sum kunungx dorn hauær, ælla leþes a han sandær þiufnaþær, ælla takx mæþ randzsak ur husum hans sandær þiufnaþær.

VIII. Um huru skipta skal æfte þen kunungx eþsöre brytær.

Nu æru all þæssin mal kunungx eþzsöre. Huar sum þöm brytær, æ huru mange, sum þe æru hælzst saman, þe

1. D. v. s. sedan konungsdom fallit i målet.

2. sinum o: hans; bruket af det reflexiva pronomen är i fornsv. långt ifrån lika regelbundet som i vårt nuvarande språk.

14. Stukka 1. stokka vb. tr. Sätta någon med fötterna i stock, ett straifredskap försedt med hål, hvaruti förbrytarens ben instuk-kos och fastgjordes. Straffet ut-stods i kyrkans vapenhus, där den dömde kunde heskådas af kyrkfolket. Stockstraff förekom i Sverge och Finland ännu under förra hälften af innevarande sekel.

16—18. Öfvers, eller [om ej] värklig tjufnad bevisas på den bortsläpade eller med ran-sakning tages ur hans hus värk-ligt tjufgods. Randzsak 1. rån-sak n. med biformen ransökan f. (isl. rannsak, rannsakan af rann hus, got. razn, ej såsom enkelt återfunnet i fsv.) o: ran-sakning efter tjufgods i en annans hus; vb. ransaka, som egentl, betyder värkställa sådan husundersökning, har redan i fsv. bemärkelsen undersöka i allmänhet.

19, 20. Öfvers. Huru man skall skifta dens gods, som bryter konungs edsöre.Ef>zsöre VIII.

haua allu þy foruærkat, sum þe aghu ouan a iorþinne, ok biltugha uara um alt rikit, ok þerra gozs, sum þe aghu, skal skiptas i þrea lyti: en lutin malsæghandanum, annan kununginum, þriþia hæræþinu.

IX. Vm at þer forwærka egh þerra husfru lut ælla þerra barna.

Nu foruærka þer egh þera barna lut ok egh þerra husfru lut ok ængsins þæs lut, sum i bo a mæþ þöm, utan þerra lut en samins. Þy at engin ma annars lut foruærka, sua skal huar ensamin sina sak böta.

X. Um hua sum biltugha mæn haldær, ok þæn þe haua brutit uiþ skal flri þöm biþia.

Nu huar, sum þöm haldær, þæt ær sua undistandande, at huar, sum þöm föþir mera æn et mal ælla hialpær þem

1. »alt det, som de äga ofvan på jorden", d. ä. all deras lösegendom.

2. Biltughœr, biltoghcer med oböjlig biform biltugha, adj. Biltog, fredlös inom riket till dess förlikning skett med målsägaren och konungen på dennes förbön gifvit förbrytaren fred. Ordet återfinnes ej i isl.-no. och någon antaglig etymologisk utredning däraf är icke gifven.

2. Inf. uara är genom ok förenad med þe haua. wDå två ord sammanbindas med ok, sättes det senare stundom i infini-tivus, ehuru det förra står i en finit modus" (Schlyters företal till hans upplaga af ÖG1. s. IV f.). Sådana fall förekomma äfven i DrB 17:2, ÆB 12: l, ES 3: l, HB 4: l, BB 9: 7 o. fl. st.

5. þer [sum kunungx eþsöre bryta],

5. Husfrugha, husfrua, husfru, husprea (VGL), husfröa (~ isl. hüsfreyja] eg. husets härskarinna. Häraf har formen hustru utbildat sig, se Noreen i Nord. Tidskr. f. Filol. ny r. IV s. 35 ff. och i Arkiv I s. 295 ff.

8. Öfvers, som i boet äger del med dem

11. Prep. um styr ack., som vore huarn 1. huan', man får väl här taga huasum ss. ett oböjligt sammansatt ord (förekommer i Västmannalagen).

13. Pres. part. undistandande har här bet. af gerundivum: detta är så till förståendes, bör förstås så. I f ht. motsvaras detta af ett s. k. gerundium, hvilket dock af nyare gramma-40

Efzsore X.

til nakuat ilt at gæra, siþan þer uarþa biltugha, ælla ueta þem nakuara foruist, han böte fiuratighi markær ælla dyli mæþ þrætylftum eþe. Þa æn þæt bærs til kunungx ræfst, þa skal hæræzs næmd uita, huat sum þær ær sant um. Ok

hua sum samuist hauær mæþ þöm ælla giuær þöm en mal uarþ, þa böte han þrea markær ælla dyli mæþ tolf manna eþe. Nu æn kirkiu sokn ælla fiarþungx hæræþe ælla alt hæræþe hauær samuist mæþ hanum, þa dyli ælla böte æfte þy, sum framleþis skils firi biltugha mæn. §. 1. Nu aghu

þer biltugha uara, þær til þæn biþær firi þöm, sum þer bmtu til, ælla hans arui, ælla annar þæn, sum husit ok hemit a, sum för uar skilt. Þaghar han biþær firi þöm, þa skal ku-nungur þöm friþ giua ælla þæn, sum kunungxs þylikt uald hauær, at han ma þöm friþ giua. Þa skulu þer lösa uiþ ku-

nung mæþ fiuratighi markum, ok þæt ær hans ensak. §. 2. Nu skal um all eþzsöre hæræzs næmd uita, huat þær ær sant um, þön hæræzs næmd, sum af þy hæræþe ær, sum gærþin uar gör i.

tici (t. ex. Braune: Althochd. Gram. § 315) benämnes genit. och dat. af infinitiven. Jfr f eet ær sua undistanda E S 11: 1.

1. Ueta, -tte (isl. veita, -tta 3 sv. konj.) vb. tr. Gifva, lämna. I st. f. ueta skulle man här vänta uetær, samordnadt med f öpir, hiälp ær. Antingen är ueta inf., i hvilket fall Schlyters ofvan (s. 39a) nämda anmärkning bör omfatta äfven konj. ælla, eller ock är ueta 3 p. pl. pres. sing. ind. och står anakolutiskt, ett -konstruktionssätt, som i ÖG1. är ganska vanligt.

2. Foruist (isl. =) f. Beskydd, hjälp, däraf foruista(r) man o: eg. beskyddare, sedan anförare för en bröllopsskara,

som för

bruden till hennes nya hem, jfr GB 8:2 och 9: 1.

3. Konungens domstol, där hans domsrätt utöfvades på ting, som hölls i konungens eller någon af honom därtill förordnad persons närvaro. Utförligare härom i not till RB öfverskrift.

5, 6. Mal uarþær m. Ett mål mat. Ordet bör betraktas som sammansatt, i följd hvaraf räkneordet en i ans. till genus bestämmes af uarþ.

11. D. ä. det hus, där den biltog dömde gjorde hemgång.

14. D. ä. lösa sig från fredlösheten medels erläggande af 40 marker åt konungen.

15. Ensak f. Ensak, böter som tillfalla en ensam person t. ex. målsägaren 1. konungen.Eþzsöre XI. 41

XI. Um huru hærazhöfþingi skal biltugha mæn uptælia; þær ma egh eþa amote ganga.

Nu skal hæræzs höfþingi þöm a þingi biltugha leggia ok alla þöm up tælia. Sæghær hæræzs höfþingi egh uita þöm up tælia, þa skal annan dagh undi taka ok þæt sannästa leta, ok siþan skal han a þöm dagh, sum til ær takin, firi næmd a þingi þöm up tælia, ok þe, sum han þa up tæl, þe skulu biltugha uara ok egh dylia. Nu ma han egh eþ þær firi gänga, egh tolf manna eþ, egh þrætylftan eþ ok egh tuætylftan eþ; huar, sum þær gangær eþ firi, han böte firi ulagh.

XII. Vm at þæn ma egh witna, sum skaþan fik, för æn

næmdin hauær fælt ælla wart.

Nu ma egh þæn skaþan fik uitna, sökia ælla stæmna up a þæn, sum skaþan giorþe, för næmdin hauær antuiggia fælt ælla uart, utan han skal fara til þingxs ok yppinbara þær malit, ok siþan skal malit standa kuart til kunungxs ræfst. Gangær han nakuarum uitnum a för, þa æru þön ulagh. Nu æn næmdin fælle han, þa ma hin egh för. han sökia, þy at han ær biltugha. Nu æn næmdin uær firi eþsörit, þa ma han siþan sökia, huat þæt ær hældær drap, sar ælla bloþuiti ælla skena. Sua ma þæn, sum gærþina giorþe, siþan næmdin hauær han uart firi eþzsörit, mæþ eþe dylia æfti lanzs laghum.

XIII. Vm at all þön mal, sum eþzsöre æru, skulu slitas

a kunungxs ræfst.

Nu þæssin mal all, sum nu æru eþzsöre, þön skulu slitas a kunungxs ræfst.

3. þöm [sum kunungx eþzsöre brutit haua]

5. Undi taka vb. tr. Bestämma, utsätta, jfr eng. undertake: företaga sig, ombesörja.

8. han [sum hæræzs höfþingi up tæl]

27. sum nu. æru eþzsöre d. ä. som enligt hvad nu stadgats äro edsöresmål.42 Eþzsöre XIIII.

XIIII. Vm at en man ma eþzsöre bryta ok hemsokn gæra.

Nu ma en man hemsokn gæra ok eþzsöre bryta, æn för, þa matte egh en man hemsokn gæra, för æn eþzsörit gafs.

XV. Um at egh ma kona ezsöre bryta ælla ughurmaghi

ok egh þræll.

Nu ma egh kona eþzsöre bryta, þy at hon ma egh biltugha uara. §. 1. Nu ma egh ughurmaghi eþzsöre bryta; kæris þæt til hans, þa skal næmdin han suæria egh ughur-K) magha uara. §. 2. Nu ma egh þræll eþsöre bryta, þy at han ma egh biltugha uara. Þy at uare þæt sua, at han matte biltugha fara, þa bruti han giarna eþzsörit, þær til at han matte biltugha uara.

XVI. Vm æn þræll kan eþzsöre bryta, ok huru bonde skal firi han böta.

Nu æn han kan bryta eþzsörit, þa skal þæn, sum þræ-lin a, böta åtta örtughur ok þrættan markær. Þa æn bondin

2—4. för æn eþzsörit gafs d. ä. förr än dessa fredslagar och de där stadgade straffbestämmelserna funnos. Andemeningen af denna egendomligt affattade flock är väl denna: om en man nu gör hemgång, ådrager han sig straff ej endast för detta brott, utan äfven för att han brutit konungens edsöre, men förut kunde icke hans öfverfall af en annan i dennes hus kallas hemgång, enär husfrid först genom edsöreslagarna vardt enhvar tillförsäkrad.

5. Ughurmaghi, oghormaghi, ovormagi, oformaghi m. Öfver-mage, den som ej har fylt 15

år; i vidsträktare bem. innefattar denna benämning äfven kvinna af hvad ålder som hälst. Bättre än Schlyters förklaring af detta ord (af över en nekande partikel och vb. magha kunna, förmå) är Bugges (i Tidskr. f. Nord. Filol., ny række, III s. 268), enl. hvilken den här ofvan sist anförda formen oformaghi (Gotl. L.) är den egentliga och har uppstått af o-for-maghi oförmående person. Häraf är öfver-måge folketymologisk ombildning. Också andra exempel på växlin: gen f— > v och /» —> g, gh inne i orden finnas, se Rydqvist: Sv. Spr. L. IV ss. 248 o. 249.

will egh böta firi han innan finrum lagha þingum ok fiu-rum lagha fæmtum, þa skal þrælin up hængia uiþ garþzs liþ þæs, sum han a.

XVII. Um æn kona myrþi man sin ælla man kunu sina ælla þön wænas þa sak.

Nu kan sua uarþa, at kona myrþi man sin ælla bonde kunu sina; þa skal han stæghla, æn han gær þat, ok hana stenka, æn hon gær þæt. Nu uænis þön sak til þerra; þa uar þæt sua först i laghum, at þön skuldu uæria sik mæþ iarne ok Guþzs domi, ok siþan Birghir iarl han gaf af iarn io byrþina, þa ær þæt sua, at uilia þe, sum æfte kæra, biþa kunungxs ræfst, þa skal lata þæn fånga, sum kæris til, ok baþe leta at uitnum, æn san uitne hittas þær til, ok sua mæþ kuskan, æn will egh sialuær uiþær ganga. Hittir man þær fulla sannind til ælla uitni, ælla gangær sialuær uiþær, þa skal han stæghla ok hana stenka lata. Nu æn þæn, sum æfte kære, will egh biþa kunungx ræfst, utan stæmni ok söki æfte, þa skal þæn dylia mæþ þrætylftum eþe, sum sakin gafs; bristær at eþe, böte fiuratighi markær ok egh lif hans.

7. Stæghla,-de, -der (isl. stegla 1. staglfestá) af stæghl 1. stægil, isl. stagl: stegel, hjul, vb. tr. Kådbråka och stegla d. v. s. med ett hjul sönderslå brottslingens lemmar och sedan infläta kroppen i hjulet, som sättes på spetsen af en upprest påle. Sedan rådbråknings straffet af skaffats, inskränktes ordets bemärkelse till den återstående oväsentliga delen af det f örna straffet.

10. larn, icern n. Järn; här menas det glödande järn, som

brukades vid järnbörd, en s. k. Guþzs dombær, hvarom se Hjärne: Den fsv. nämnden ss. 9 och 54 samt K. v. Amira i Pauls Grund-riss 11,2 s. 197 ff.

10, 11. Öfvers, sedan Birger jarl afskaffade järnbörden

13, 14. ok sua [leta] mæþ kuskan. Kuskan f. o: nödgande (med öfvertalning eller hotelser) af vb. kuska, som ofta ny t j as i sammanställningen kuska ælla lokka: med skarpa 1. milda ord söka förmå ngn till bekännelse.

XVIII. Vm æn bonde kan raþa kunu sinne sua, at hon kan fa döþ af, ok huru siþan ærwis.

Nu fa han raþa hænne of harþlika, sua at hon fa döþ af gen hans uilia; þa skal han sökia, sum framleþes skils

firi drap, ok egh stæghla. Þa hauær han foruærkat allu þy han atte up taka af hænna gozs, þy sum lösöra æru. Ok allan hænna rættan þriþiungh, sum hon giptis til, þa takin hænna arua af hans gozs ok bötrina firi hana; ok þæt gange aldrigh hanum till arfs, bondanum, ok ængum af hans

ætta lægh, utan þön hauin baþin barn saman. Haua þön baþin barn saman, þa skulu barnin hana ærua, ok þæn skal barnin röghta, sum næste möþrinis frændin ær, æn egh æru barnin til skials kumin, ok göma þæt barnumin

undi sinne uærn, þær til þön til skials koma. Ær egh bæggia

barn til, þa skal undi möþringa ganga þæt, sum hon atte, þy at ængin a þæn annan ærua, sum dræpær. Nu kan

1. Framför en infinitiv utmärker 'kunna ofta en hypotes, så här: om en bonde agar sin hustru.

3. Fa framfor ett annat verb i infinitivus betecknar, att ngt sker händelsevis.

4. Öfvers, lagsöka honom.

5. 6. Orden allu þy, som i hufvudhandskriften ersättas af alt þæt, äro här af Schlyter insatta i enlighet med en af de andra hdss., ty verbet foruærka konstrueras å andra ställen med dativus, jfr KB 27: pr., Eþs. 8,20 m. fl. — Leffler bibehåller här ackusativen.

10. Ætta læggær m. Mans 1. hustrus, faders 1. moders släktingar, hvar släkt för sig. I nysv. är ättelägg d. s. s. ättling.

12. Röghta vb. tr. 1) Sköta, vårda. 2) Ansa; det nysv. rykta brukas blott om hästar.

12, 13. Orden sum næste

--------til skials kumin äro af

Schlyter ur en annan handskrift insatta i st. f. f æn næste möþrinis frændin ær, æn egh ær 'barnit til skials kumit, hvarigenom den omotiverade växlingen mellan pluralis och singularis undvikes. Dock äro denna och dylika inkonsekvenser i lagens språk så vanliga, att ändringen förefaller onödig, l Lefflers upplaga är den därför icke införd.

13. Skial, skiæl, skæl, skil, n. merendels plur. (jfr vb. skilia): skillnad, gränsskillnad, i nysv. ännu vägsM/. 2) Urskillning, förstånd, däraf nysv. oskälig (om djur). 3) Skäl, orsak. 4) Skäl, bevis. Öfvers, om icke barnen äro till moget förstånd komna

15, 16. Öfvers, då skall det, som hon ägde, tillfalla släktingarna på mödernet. Möþringar m. plur.)(fæþrinis frændær.Eþzsöre XVIII.

45

barnit þæt döia ok hauær egh rættan skaparua æfti sik; þæt ærui aldrigh þæn ætta læggin, sum dræpær, þæn ætta læggrin, sum næstær ær ok skaþan fik, þe æruin barnit.

XIX. Um æn kona dræpær man sin, þa takær hon ængte af hans gozs ok egh hindradaxs gæf.

Sua ok, æn hon dræpær han, þa takær hon ængte af hans gozs ok egh hindradaxs gæf ok ængin þæn ræt, sum hon uar gift til ælla giuin, utan þön hauin baþin barn saman. Haua þön baþin barn saman, þa skal barnit han ærua, ok þæn skal barnit röghta, þæn næste fæþrinis frændin ær, æn egh ær barnit til skils kumit, ok göma þæt barninu undi sinni uærn, þær til at þæt til skials kombær. Ær egh bæggia þerra barn til, þa æruin fæþrinis frændær ok takin allan sin ræt ok bötær firi bondan.

XX. Vm æn annat þerra dræpær annat mæþ waþa, ok huru þær bötis ælla ærwis.

Nu dræpær annat þerra annat mæþ uaþa, þa böte, sum i uaþa botum skils, ok haui allu þy foruærkat, sum hær ær nu firi skilt, sum huart þerra atte mæþ andru at taka.

1. SJcaparui m. Rätt arfvinge, bröstarfvinge, egentl. den som är skapad 1. född till arfvinge.

2, 3. Öfvers. o. förklar, det ärfve aldrig dråparens släkt (eg. den släkt, som dräper), [utan] den släkten, som är [barnet] närmast och led skadan (näml. då dråpet föröfvades), de [-[släktingarna]-] {+[släk- tingarna]+} må ärfva barnet.

7. Hindradaghær 1. hinder -dagher (jfr isl. hindri senare och vårt vb hindra eg. hålla tillbaka) m. Den dag, som följer näst efter gipta kvældær, hvarmed

förstås aftonen, då äktenskap fullbordas genom den af giftomannen förrättade ceremoni, som benämdes gipt L gift. Häraf hindradaxs gæf f. morgongåfva, så kallad däraf, att den gafs om morgonen på hindradagen åt hustrun af mannen.

8. gift ælla giuin, allitererande synonym.

17, 18. Öfvers, såsom i lag stadgas om böter för vådadråp

18, 19. Öfvers, och hafve, i enlighet med hvad nu här är därom stadgadt, förvärkat alt det, som hvardera ägde att [i46 Eþzsöre XXI.

XXL Um æn man myrþi barn sit ælla kona, siþan þæt

ær kristit.

Nu myrþi man ælla kona barn sit, siþan þæt ær kristit, þa skal han stæghla ok hana stenka lata, æn þæt uarþær o yppinbart. Kæra þön firi kunungx ræfst, þa skal þylik at-letan uara þær æfte, sum iui þæt förra morþit uar skilt; ok þæt þerra, sum myrþir, þa skal þæt mista þæs arf ok þæs ætta læggær, þy at ængin ma annan sik til arfs dræpa.

XXII. Vm æn barne kan ofharþlika raþit warþa, ok huru þær bötis firi.

Nu kan ofharþlika raþit uarþa, sua at þæt dör af, þa skal þær firi botas, sum skils firi i botum, ok egh lif sit firi gialda. Ok þo a aldrigh þæn ærwa, sum dræpær, huat hældær han dræpær mæþ uaþa ælla uilia.

XXIII. Um æn moþir ligær barn sit hæl ælla barnit hawær stupfaþur.

Utan moþir kunni liggia hæl barn sit, þa ær egh hon

uærþ arf sit mista. Nu kunnu fæþrinis frændær kæra til

hænna, hui hun la hæl barn sit mæþ sinum uilia, þa uærin

hana hænna frændær mæþ þrætylftum eþe, at hun la al-

följd af giftet] bekomma med den andra. — Neutrum nytjas alltid, då personer af olika kön åsyftas. 7—9. Öfvers, och den af makarna, som mördar, äfvensom dess släkt skall mista sitt arf [efter barnet], ty ingen må dräpa en annan i afsikt att få arf efter honom. Här är värslämning (Lind: Om Rim etc. s. 86): ængin ma annan sik til arfs dræpa. 12. nu kan [barne] o f harþlika raþit uarþa

13. i \uaþa\ botum, jfr s. 45 r. 18.

18. Vtan konj. 1) Om ej. 2) Utom, undantagande (då därefter följer ett nonien 1. pron. i nominativus 1. en ny sats, så att utan ej kan vara preposition, hvarpå ack. hade måst följa), således Öfvers. Undantagande (näml. från hvad i slutet af förra flocken stadgades) om det skulle hända, att en moder ligger ihjäl sitt barn, dåEpzsüre XXIII.

drigh þæt hæl mæþ sinum uilia. Ok hauær hun sua fatöka frændær, at þe orka egh þrætylftan eþ ganga, þa læggin þæt til hæræzs næmdinna, huat hun uill hældær, uæria ælla fælla. §. 1. Kan sua uarþa, at hun giptis, þa gömi sik, at hon læggi egh sit barn i siang mæþ stiupfæþrinum. Dör þæt i sianginne mæþ stiupfaþrinum, þa a hun at mista aruit. Nu kunnu þer þrætta fæþrinis frændrini, at þæt la döt i bæggia þerra siang, ok þön sighia ne gen, þa ligge þæt til hærazs næmdinna. Fællir næmdin þöm, þa botin fiuratighi markær ok ut aruit.

XXII1I. Um æn þæt, sum myrt ær, hauær samsyþini.

Dræpær mæþ uaþa, þa böte, sum i uaþabotum skils, ok haui þo foruærkat allu aruinu þy, sum han ællæ ærua matte, utan þæt myrt æ haui samsyþini. Hauær þæt sam-syþkini, þa ær þæt þæs arui; ok þæs arf skal þæn, sum næstær ær a þæs alf, göma, egh þæs, sum drap ælla myrþi,

1. Fatökær, fateker, fatugher, fatigher (isl. fátäkr) adj. Fattig; ordet, hvilket redan tidigt betraktades såsom afledt, hvilket vi finna af afledningsändelserna -ugher, -igher, är ursprung!, sammansatt och har uppstått af adj. far plur. f air, nysv. få, och vb. taka, således egentl, ^som har litet att taga till".

2. Det medförde ej ringa kostnad att åt 36 man betala deras tingsresa.

4. Öfvers, att hon träder i [nytt] gifte

7, 8. Öfvers. Om barnets fränder å fädernet väcka tvist [och påstå] att barnet låg dödt i bäggederas säng och de (näml. modern och styffadern) förneka det, då ...

11. Samsyþini är otvifvelaktigt skriffel för samsyþkini

eller enligt en annan hds. sam-sydskine-, i samsyþkini representerar þ ett z, likasom omvändt z kan beteckna f, se GB 7: pr. anmärkningen vid ordet uighz. Samsyskini ntr. betyder helsyskon i öfverensstämmelse med sam-brofir och samsystir helbroder och helsyster (som ha samma föräldrar).

12. Dræpær [man ælla kona 'barn sit] mæþ uaþa,

14. utan þæt [barn, sum] myrt æ[r], haui

15, 16. En annan hds. är här fullständigare och gör det lättare att fatta dessa raders mening, som är: Det mördade barnets arf skall närmaste släktingen på dens [af föräldrarna] sida, [som icke dräpte eller [-mördade],-] {+mör-dade],+} gömma, [men] icke [närmaste släktingen] på dens sida,48

Eþzsöre XXIIII.

ok undi sini uærn göma, æn egh ær syþkini til uitzs kumit, þær til þæt til uitzs kombær, æn egh ær þerra faþir ælla moþir liuandis, sum ække drap ælla myrþi.

XXV. Vm æn maþær myrþis ælla kona, bærs i fialstær 5 ok legs a lön.

Nu myrþir maþær man, ælla kona man, ælla man kunu, ælla kona kunu, biær i fiælstær ok læggær a lön, þa skal han stæghla ok hana stenka lata, æn þön uarþa takin uiþær ælla yppinbar uitni hittas til. Uilia þön kæra firi kunungxs ræfst, þa skal han ælla hana lata fånga ok leta þær at mæþ sannum uitnum ok kuska ælla lokka. Þa æn þön uilia sialf uiþær ganga ælla æru yppinbar uitni til, þa skal han stæghla ok hana stenka lata. Nu uill egh hin, sum æfte kære, kunungx ræfst biþa, þa gangi hin, sum til kæris, þrætylftan eþ for sik. Gitær han egh eþ gangit, böte fiuratighi markær ok egh lif sit.

XXVI. Um æn maþær warþær i horsiang dræpin, ok huru sum han skal witna.

Nu uarþær man i horsiang dræpin, bær til uitne bulstær ok blea, þa skal han fiætra mæþ kununne ok til þingx föra. A han skulu uitne ganga: þæt tue mæn uita, at han uar dræpin i horsiang, ok sua andre tue, at þæt uar skærskutat rætlika a sama dagh ok sama döghni, þriþiu tue

som dräpte eller mördade. Se s. 40 nött. 12 o. 13 i Schlyters edition. Alf (tyckes nytjas blott i oblik kasus, se exx. i Schlyters Ordbok) f. hälft, sida. Om detta ord se Läffler i Ant. Tidskr. för Sverige Y s. 281 och om titstötningen af h Rydqvist: Sv. Spr. L. IV s. 400/

1. til uitzs d. s. s. til skials i fl. 18.

4, 5. Öfvers. Om det fall att man 1. kvinna mördas, bäres

till gömställe och lägges å lön. Fialstær 1. fiœlstœr n. af fiala 1. fiœla, -öþe (isl. fela, fal st. vb.) o: gömma.

18. Öfvers, och huru man skall Öfverbevisa honom.

21. Öfvers. Mot honom skola vittnen framträda: det [skola] två män edligen intyga, att ...

22, 23. Skœrskuta, skirskuta (isl. skirskota) vb. tr. Framställa för närvarande 1. tillkallade vittnen.Epzsöre XXVI.

þæt uita, at han ær sua sotær, sum lagh sighia. Þa ma han utan kirkiu gar}) læggia ok ogildan döma. Nu uarþær han egh uitnaþær, för æn han ær döþær, þa skal arui hans gozs taka. Uitnas han, för æn han döþær ær, þa skiptas hans lösöra, aruani taka iorþ hans. Þa ma bondin, huat han uill hældær, hana agha ælla burt lata. Allu hauær hon for-værkat þy hon a ouaii a iorþinne, omynd ok allum lös örum for utan iorþ.

XXVII. Vm æn maþær gær hemsokn a akær ælla eng andrum.

Nu gangær man at andrum a akær hans um uar ælla a akær ok æng um höst ok dræpær, þa ær han tuægildær ok all hans hion ok alt þæt ogilt hin fa, sum til hans gangær. §. 1. Hua sum hæmnis a þön mal, sum ugild dömas, han brytær kunungx eþzsöre, æn han gör bloþuiti.

XXVIII. Um æn maþær warþær olaghlika halshuggin, hængdær ælla stæghældær.

Nu uarþær man a sina saklösu olaghlika halshuggin, hængdær ælla stæghldær, þa þæn, sum þæt giorþe, han böte

l. sotær: åtalad inför rätta (pret. part. af sökia).

7. Omynd f. Hemföljd, gåfva, som gifves åt bruden af hennes giftoman; kallas i andra lagar liemfylgþ, hainifylgi 1. fylgi, i Stadsl. mæþgift. Äldre form af ordet är ormynd^ och det är sammansatt af prep. or 1. ur och ett af munder i dess ursprungliga betydelse af gåfva bildadt femin. mynd; ormynd är således bildadt på samma sätt som urgæf (se ÆB 9). Se Kock: Gamla svenska ord s. 120 f. Angående omyndens beståndsdelar stadgas i GrB l — 3.

8. For utan prep. förutom, utom, måste här Öfversättas med ,,men icke'4, emedan jord icke är lösegendom och ,, förutom" således skulle i nys v. få betydelsen af „dessutom,,, jfr Schlyters Ordb. for utan 4.

12, 13. Öfvers, då botes dubbelt för honom och alla hans hjon. — Såsom sysselsatta med sitt nödvändiga utarbete, voro de ej stridsfärdiga.

14, 15. Öfvers. Hvilken som hämnas ett drap, ehuru det blifvit dömdt, att den dräpne legat ogild, (Ordb. art. ogildær).

18. Saklösa f. Oskuld: a sina saklösu o: i sin oskuld d. ä. då han är oskyldig, ej har gjort sig skyldig till (sådant) straff.

sua, sum skils i dräpa botum, ok þe, sum han uitnaþu, fastin ok botin siax markær, siþan firi bandin fiuratighi markær, ok stokkaþis han sua, at fötær rutnaþu af hanum, þa böte andra fiuratighi markær; stukkaþis han maklika, þa böte þrea markær ok þæn, sum han dömde, böte fiuratighi markær.

XXIX. Vm æn manni kænnis drap ok synis a likinu, þa þæt ær ny hit ælla innan manaþ.

Nu kænnis manne drap; synis þæt a likinu,antuiggia þa þæt ær nyhit, manzs handauærk, ælla ok þa þæt takx up innan manaþ, þa aghu aruani at sökia han sua, sum i drapamalum skils. Ok orkar han gen at suæria mæþ þrætylftum eþe, þa uiti hæræþzs næmd, huat sum þær ær sant um. Synis þæt egh a likinu innan manaþ, þa þæt ær ny hit, þa dyli hin, sum sakin gafs, mæþ þrætylftum eþe. Bri-

stær hanum eþær, þa böte fiuratighi markær, egh bo hans

skiptis ok lif hans þær firi gangi.

XXX. Um æn þæn man hittis, sum leþir hær a land

sit utlændzskan.

Nu hittis þæn man, sum leþir a land sit hær utlænz-skan, bær skiold iuir þang ok þanbriko, hæria land sialfs

1. Öfvers, de, som vittnade mot honom,

2. firi 'bandin näml. de band,, med hvilka han fängslades.

14. Uppenbarligen är här en ellips; öfvers, synes det icke (näml. manzs handauærk) å liket, [då det uppgräfves] inom en månad [efter dråpet eller] då det är nyfunnet

16, 17. Öfvers, [men] icke må hans bo skiftas och hans lif därför mistas (eg. gå).

21. Panbrika^ þangbrcekka, tángbricMa L anser Schlyter [Ordb. s. 743] betyda skog, åbero-

pande Resenii Edda (Kph. 1665), där under vid ar heiti (å. ä. poetiska benämningar på skog) ordet thang brecku anföres, äfvensom Egilssons Lex. poeticum, där þang Jiliðar Öfversattes med ,,alga lateris montani i. e. silva". Men Kock: Fsv. lagord s. 19 ff. visar sannolikheten af att med ,,tångbrinku, ,, tångbacke" menas strand; vi hafva således här en alliteration, i hvilken de båda allitererande orden hafva ungefär samma betydelse, likasom t. ex. bastå och binda, bo och bygga, röfvare och rånsmän.

sins ok brænnir, bindær folk ok bort fore, leþis mæþ uitnum, þa hauær han firiwærkat eghn sinne ok liui sinu ok sua allu þy, sum han a innan lanþzs ok laghsaghu. Af hans gozs taki en þriþiung þæn, sum skaþan fik, annan kunungur, þriþia alii mæn. Nu þær þylikt mal uitis manne, þa skulu han uitna siax boande mæn ok suæria han þær sannan at uara.

XXXI. Vm æn maþær stial eld i hus annars, ælla manne uitis þön sak, ælla raþær annan þær til.

Nu stial maþær eld i hus annars ok will han inne io brænna; þæn sum sua gær, han heti kasna warghær. Warþær alt takit saman, hand ok brandær, þa ma hanum ogildum i eld skiuta, ok hauær han foruærkat eghn sinne ok allu þy, sum han a innan lanzs ok laghsaghu. Taki þriþiung af þæn, sum firi uarþ þerre brænnu, annan kunungur, þriþia alii mæn. Nu þær sum þylikt mal uitis manne, þa skulu ok siax boande mæn han uitna ok suæria han þær sannan at uara. §. 1. Nu uitis manne, at han hauær annan raþit til slikra gærning ælla þylikra, þa skal han uæria sik mæþ þrætylftum eþe; gitær egh eþ gangit, böti fiuratighi mar-

2. Eghn f. 1) Eganderätt. 2) Fast egendom (på landet) i motsats till lösörar.

3. Laghsagha f. 1) Lagarnas uppläsande för folket af lagmannen. 2) Det under lagmannens domsrätt lydande området. Detta var hela landskapet, hvarför också det allitererande talesättet land ok laghsagha ofta nytjas. Jfr Amira: Altschw. Obl. s. 5 ff.

8. S'tial o: smyger, nemligen anlägger (af stiala, sticela).

11. Kasnavarghœr m. Mordbrännare. Då det enkla ordet varglicer betyder, utom varg, våldsvärkare, förstörare, är Schly-

ter (se art. kasnavarghcer i Ordb.) böjd för att tro kosa, gen. pl. kasna hafva betydt hus, jfr lat. casa. Eller ock, då ordet i isl. motsvaras af lyrennuvargr, kunde man jämföra sv. Idsin. kasa bränna, kasug het, kåsne Ijusbrand (Rietz).

12. Alt saman o: båda, båda delarna, d. v. s. gripes han på bar gärning med brand i handen.

15. Öfvers, den, som var utsatt för denna brandanläggning,

19. Pleonasm: till slik eller dylik gärning; gærning är här, såsom af attributen tydligt framgår, gen. sing. = gerningar, jfr iorþ = iorþar KrB 3:1.52 Eþzsöre XXXI.

kær ok egh lif sit. §. 2. Nu ær han egh takin at, utan uænis þerre sak, þa ær þæt eþær þrætylftær. Bristær at eþe, böte tiuratighi markær ok egh lif sit ok egh eghn sina.

XXXII. Um æn maþær stial korn af akre ute ok bry-tær Guzs las.

Nu stial man korn af akre ute ok brytær Guzs las, bindær sær byrþe ok bær i læþiu ælla i skogh ok þri-skær; han hetir aghnabakær. Warþær han takin uiþær ok wnnin laghlika, þa hauær han foruærkat liui sinu ok eghn

io sinne ok allu þy, sum han a. Gange alt til skiptis: taki þriþiung þæn sik sökir, annan kunungær, þriþia hæræþe. Þa skal til þingx fara, þær skulu uitni a han ganga: þæt skulu tue suasria, at han ær at þy sandær þiuuær, þæt skulu andre tue uita ok suæria, at þa han uar stulin, þa uar laghlika

skærskutat, ok sua þriþiu tue, at hanum ær fuldær þiufna-þær a bak bundin. Nu taks egh agnabakær mæþ, þa ær þæt eþær þrætylftær. Bristær at eþe, böte fiæþærtiught ok atær þæt, sum han tok.

I, 2. Öfvers. Gripes han icke på bar gärning, utan endast misstankes för denna sak, . . .

7. PriskaJjryskiavl).tY. tröska liar i fsv. liksom i nysv. riksspr. svag böjning, men i flere landsmål fortlefver stark flexion, jfr got. þriskan, frask, þruskans.

II. sik sökir se sid. 5a.

14, 15. Öfvers, intyga och svärja, att, då målsägaren blef bestulen, saken lagligen framstäldes för vittnen.

15, 16. Binda þiufnaþ (1. fiuft) a bak manni o: binda tjuf-vens händer jämte tjufgodset på hans rygg.

16, Taka mæþ, taka at, taka

uiþær o: gripa 1. öfverraska på bar gärning.

17. Ficeþærtmglicer adj. 1) Som består af fyratio. 2) För hvilken botas 40 marker. 3) -ght neutr. abs. 40 markers böter. Fiæþær, en äldre stam till räkneordet fyra, motsvarar got. -fidvor, lat. quatuor, och igenfinnes äfven i ortnamnet Fiæþrundáland, d. ä. de fyra häradens land. Subst, tiughœr betyder tiotal; af dess ack. pl. har antagligen tjugu uppstått genom utelämning af tvä. (Widmark: Valda stycken ur Sveriges gamla lagar s. 13 not. 2).Eþzsöre XXXIII.

53

XXXIII. Um æn kona warþær i hemsokn dræpin, ok huru höght, sum hon ma gildas.

Nu warþær kona dræpin i hemsokn, þa ær þæt sua gilt, sum för uar skilt i hemsokn, ok hon uarþær gild at attatighi markum. Nu aghu þe uitzs orþ, sum æfte mæla þerre kunu, uita, at hon uar mæþ barne dighær; þa ær hon gild at hundraþa markum. Wilia þer uita, at hon uar mæþ tuem, þa ær hon gild at siaxtantighi markum, §. 1. Nu uarþær man a skipum dræpin innan borþzs ok bita; han ær gildær at attatighi markum.

XXXIIII. Um æn maþær warþær dræpin utan warþ ok waku ælla warþær sænktær niþær.

Nu warþær han dræpin utan warþ ok uaku, þa ær han gildær at hundra|) markum. Nu ær han sænktær niþær, þa ær han gildær at siaxtantighi markum.

2. Öfvers, huru höga böter, som må bestämmas för hennes drap. Gilda (af gildær gul, giltig) vb.tr. ï) Gilla, godkänna. 2) Iståndsätta, vidmakthålla. 3) Göra en sak gul, så att böter komma att därför erläggas.

3, 4. Öfvers, då botes för dråpet så, som förr stadgades angående hemgång, och för henne skall botas . . .

5. Textkodex har här formen uitzs örþ, som Schlyter utbyter mot varianten uitzs orþ. Men se ofvan s. 18a.

5, 6. Öfvers, de, som anställa dråpsåtal efter den kvinnan

7, 8. at hon uar [digær] mæþ tuem [barmwi]

9. Allitererande tis. innan borþzs ok bita: ombord å skepp; biti (isl. =) m. bjälke förekommer, liksom det isländska ordet,

om tvärbjälkarna i ett fartyg. Schlyter upplyser i Orclb., att uttrycket 'bitar i den betydelsen fortlefver ännu på Gotland. Äfvenså i Nyland (bita pl. bitar, med kort i- och kort £-ljud).

11, 12. Uarþær m. Yard, vakt, vakthållning. Uaka f. Vakande, bevakning, vakt (om natten). Uttrycket utan uarþ ok uaku betyder därför: i öppna sjön, utanför de yttersta öar, på hvilka vakt hålles; på samma sätt innan uærþ ok uaku o: inomskärs.

14, 15. Öfvers, då botes för honom 160 marker. Med ned-sänkningen af liket kunde mördaren eller dråparen endast hafva för afsikt att hemlighålla dråpet och utplåna alla spår af brottet för att sålunda undgå böterna, därför var gärningen så mycket straffbarare.54

Dräpa B. I.

Hær byrias dräpa balkær, i hanum tælias flokka en ok tiughu.

L Vm æn skialnaþær kombær manna mællum ok dræpær huar þerra annan.

Nu kombær skialnaþær manna mællum ok dræpær huar þerra annan; þær liggær maþær gen manne, ok botin bæggia þerra arua kunungxs ræt, åtta örtughær ok þrættan markær, ok samuleþ hæraþe huar þerra.

II. Um æn maþær dræpær annan ok huru drapara skal io hæfta, ælla þær bötis oranbot.

Nu dræpær maþær man; koma til arua manzsins ok fa draparan ok hugga þær uiþær a fötær þæs döþa, þa liggær þær maþær gen manne, ok þæs þerra arwa, sum förra drap, han böte baþe kununge ok hæraþe, sum för uar skilt, ok þön

6, 7. Öfvers, och bägge-deras arfvingar betale de böter, som konungen har rätt att erhålla,

10. Hæfta, hæpta, i M. E:s Landsl. och Kristoffers Ll. hækta, isl. hepta vb. tr. Häkta; på samma sätt subst. hæfta, hæpta och hækta f. samt det neutrala hæfti, hœpti i ÖGl. m. fl., hœkte i Upl. L. och de båda landslagarna. Härmed att jämföra sam-mansättningssufn'xet got. -hafts, högty. -haft o. -häftig, lågty. -achtig, hvaraf fsv. -aktogher, nysv. -aktig. Om växlingen f, p, k se Rydqvist: Sv. Spr. L. IV s. 23 f. och 249 f.

10. Oranbot f. Böter, som af dråparens släktingar erlades till den dräptes för att göra slut på krigstillståndet dem emellan; af oran f. fäjd, blodshämd, jfr öra vb. tr. söka tillfälle eller

äga rätt till blodshämd. Termen oranbot begagnas blott i ÖGl. och motsvaras i andra lagar af uttrycket ættarbot. I Upl. L. fins oruna bot, som Schlyter, ehuru orden hafva olika betydelser, anser vara d. s. s. oranbot, men jfr härom Amira: Altschw. Obl. s. 397.

13, 14. Antingen står arua, ehuru ursprungligen oblik kasus, här såsom nominativ (jfr landboan i st. f. landboen Eþs. l: 8), hvilket Schlyter tyckes taga för gifvet, då han i Gloss. till ÖGL art. þæn anför detta ställe med ändring af ärva till arve, eller är arua(r) . . . han en i lagen ej sällsynt anakolutisk konstruktion, öfvers, och arfvingarna till den af dem, som först dräpte, de böte o. s. v. Jfr äfven å de följande raderna þæs arua, sum siþan drap, þer . . .Dräpa B. IL

55

sami ættin oranbot, sum för drap, ok þæs arua, sum siþan drap, þer skulu huatske böta kununge ælla hæræþe ok egh oranbot, æn þer sannan drapu. §. 1. Nu fa þe dra-paran ok dræpa egh ginsta, þa aghu þer han til þingxs föra. Egh aghu þer han um arma binda ok egh stukka, 5 utan han morþare se. Mæþ lagha hæftum skulu þer han göma, Þæt æru lagha hæfte: fiætra ok ærma bände binda ok hus iuir hanum lykkia ok iuir huse uarþ halda. Nu kunnu mæn koma, þe sum hans frændær æru, ok uilia dra-paran mæþ ualde af þem taka; ræna þe han, þa bryta þer io kunungxs eþzsöre, ælla ræna þer han a þingi ælla a þingxs uægh, þa bryta þe ok eþzsörit; þa æn þer ræna þem ok huatske a þinge ælla i heme, þa haua þer brutit gislinga brut. Þa þæn, sum þær ær forman at, han ær sakær at fiu-

ratighi markum, ok huar þæn, sum þær uar i fluk ok farunöte mæþ, þa böte þrea markær. Nu flytia þer han til

3. Öfvers, om de dräpte värkliga [gärningsmannen].

4. Ginsta, gensta, ginstan, genstan (ack. f. eller m. af gen i superi.) adv. Genast, strax, egentl, genaste 1. närmaste [-[vägen],-] {+[vä- gen],+} jfr nyl. jina väjin genast.

6. Skillnaden mellan morfar e och dråpare är, att den förre dräper i hemlighet och söker gömma den dräpte eller, ss. i Eþs. 25 säges, lær i fiælstær ok læggær a lön.

7. Ærma 'band n. Band om armarna, hvilka bundos om handlederna framför bröstet, i motsats till binda um armlæggia: bakbinda öfverarmarna på ryggen. Bands en oskyldig, skulle man för det förra böta 3 marker, men för det senare 40 marker (Uaþ. 33: 1).

10. En hds. tillägger efter ræna þe han orden i there Jiemme, hvilket ger bättre sam-

manhang, såsom synes af jämförelse med 13:de raden.

13, 14. Gislinga bmt n. Brott emot gislinga lagh: den säkerhet, som lagen stadgade för dem, som emottagit gislan eller ock fångat och höllo vakt öfver en brottsling, att gislan eller fången ej fick med våld tagas från dem.

16. Pä kunde visserligen vara ack. pl. m. styrd af prep. mæþ, i hvilket fall komma skulle utsättas efter J>a, icke efter mæþ, men denna prep. styr i fsv. vanligen dat. (i fn.-isl. också ack., då ett ofrivilligt ledsagande betecknas) och þem är i ÖGl. vanligare ack. än þa, hvarför detta tyckes böra fattas ss. adv. þa, ofta ett fyllnadsord utan särskild betydelse. Jfr dessutom r. 14, 15 å följ. sida, där samma uttryck nytjas, men i annan ordföljd, så att någon tanke på att mæþ

þingxs, þa skal han uitnas, sum fram aleþe skils, ok siþan ma han saklöst halshugga lata, §. 2. Nu ma egh taka draparan i sialfs sins heme ælla i annars manzs heme, utan þe takin han gensta uiþ drapit. Þæt ær sua undistandande, at æru þer nær stadde, þa mughu þer taka han ok egh ganga ut i annan garþ æftir hanum, utan han se friþlös. Þa, æn han ær friþlös, þa skulu þer, sum han uilia taka, uarþ iuir þem garþe halda, sum han ær innan. Egh mughu þer han þaghar mæþ ualde taka, þer skulu hæræzs höfþinga

io bud fa. Hærazs höfþingi skal buþ kafla up skæra ok mæþ hæræzs mannum þit koma. Nu æn þæn, sum draparan hauær inne, ælti þöm af uarþe ællas hærazs höfþingan bort, þa hauær han brutit gislinga lagh; þa böte huwzs mannin þær ær at fluratighi markær, ok huar þæn, sum þær uar mæþ i

flok ok farunöte, þa böte þrea markær. Kan þæn, sum hin uæria uill, fa sar, þa ær þæt alt ugilt, sum han far. Nu æn han far egh han, þa ma hærazs höfþingi dyr iuir hanum bryta ok mæþ wald han þær ut taka ok til þingxs föra; þær skal han uitna lata ok siþan halshugga han. Nu

far bonde hærazs höfþinga buþ, ok kombær egh ælla þæn, sum i hans staþ ær, þa skæri bondin buþ kafla up ok fa buþ fiarþungxs höfþinganum af hæraþinu, ok siþan giuin þer hanum þæn sama ræt, sum han skulde haua af hærazs höfþinganum. Ok siþan stande þæt til hæræzs næmdinna,

där skulle styråra alldeles icke kan uppstå.

5. Staddœr adj. Stadd, stående, tillstädes. Ordet är egentl, pret. part. af stceþia, hvars grundbetydelse är ställa på ett visst ställe (staþær}.

10. Buþ kafli m. Kafle eller trästycke, som sändes omkring i bygden, då folket skulle sammankallas till ting eller af annan orsak, och var så inrättad, att af dess form eller af däri inskurna märken kunde ses hvad som var att göra. Jfr isl. heror:

pil, som kringsändes för att kalla folket till vapen eller försvar.

13, 14. Öfvers, den, som därvid är hufvudman,

15. hin ack. o: draparan.

17. Dyr iuir manni bryta o: uppbryta den dörren, som är stängd öfver honom, d. ä. inom hvilken han är inspärrad.

22. Några ord tyckas vara utelämnade mellan höfþinganum och af (Schlyter s. 48 not. 77).

24. Öfvers, och sedan ankomme det på häradsnämden [att undersöka] . . .

huat hæræzs höfþingin fik buþ ællar eigh, ælla han hafþe san forfall, ælla þæn, sum i hans staþ ær. Hauær huatske han ælla þæn i hans staþ ær forfall, böte fiuratighi markær; þa taki malsæghandin åtta örtughur ok þrættan mær-kær ok samuleþ kunungur ok hæræþe.

III. Um æn inlændingær dræpær inlænding, ok huru uitna skal dräpa ra ælla stæmna.

Nu dræpær inlændingær inlænding; þæn, sum drap, han hauær firihuggit friþi sinum ok allu þy firi huggit, sum han a innan lanzs ok laghsaghu for utan eghn sinne. Pä io ma drapara ennæt þing stæmna ok a första þingi friþ-sökia han. Þæt skulu tue mæn uita, at han ær sandær at þy drape; þæt skulu andre tue uita, at þæt uar skærskutat a sama dagh ok sama döghni, sum atte ok lagh uaru; þriþiu tue þæt uita, at hanum uar laghlika þing stæmt firi sina sanna gærþ; þæt skulu uara böndær ok boande mæn. Þæn a annars bo beta, sum sinu hauær uidh hætta, ekki löska

4. Örtugh, or togh f., pl. -ar, -ær 1. -r; formen örtughur här bör icke fattas såsom svag dekl. f. pl. (nom. sing. vore då örtugha, hvilket icke förekommer), utan är = örtughr d. v. s. det inskjutna u är svarabhaktivokal, jfr kunungur å följande rad.

6. Inlændingær m. o: inom landskapet född eller bosatt; så alltid i ÖGl. Uttrycket nytjas ock i Söderm.L. och i M.E.L1., men i bet. svensk man i motsats till titlændinger, utlcenzker maþer.

9. Firihugga vb. tr. med dat. Genom huggande förvärka; likartade äro firiköpa, -liggia, -næma, -sitia, -stiæla, -vraka o. a. genom köp etc. förvärka.

11. Angående hvad med ennæt þing förstås se ofvan sid. 33a.

Beträffande ordets etymologi anmärker Schlyter riktigt mot Ihre (och Rydqvist), att det ej kan vara d. s. s. isl. einnætr: en natt gammal, men hans egen åsikt, att ennæt är = isl. einart af einarðr: orubblig, enkel är lika o antaglig bl. a. därför att omljudet (æ) blir oförklaradt, se en uppsats af Noreen i Arkiv Yl s. 380. Enligt honom är ordet identiskt med flit. einazzi, som ligger till grund för nlit. einzig.

14. Öfvers, som det borde och lag stadgade (egentl, var).

16. þæt d. v. s. dessa vittnen.

17. Beta (isl. beita) vb. tr. 1) Jaga. 2) Förfölja med rättegång, lagsöka. Öfvers, den [äger rättighet] att annans bo med rättegång antasta, som har

mæn ælla leghu drængia. Þæn skal til dräps taka, sum a wighualle uar, ok egh annan, utan hærra uisi manni sinum ælla bonde þræli sinum: þa ma taka huarn, sum hældær will, þæn, sum uisa, ælla þæn, sum drap. §. 1. Nu uill han

egh sökia, sum æpti kære, innan nat ok iamlanga; kombær þæn til þingxs, sum drap, innan nat ok iamlanga ok gangær wiþ drapinu, þa ær hæræþit saklöst, ok siþan uiþær gängan ær gör, þa taki þæn til, sum sandær ær at þy drape. Æn þo at iamlangin se ute, þa söke sua, sum i drapamalum

io skils. Nu æn huatske han gangær egh uiþ innan nat ok iamlanga ok hin stæmnir egh, þa ær hæræþe sakt uiþ ku-nungin at fiuratighi markum firi morþ gialdit; siþan ma han, sum æftir kære, huatske sökia ælla stæmna ælla hæmna. §. 2. Nu sökir man annan firi drap, ok hin, sum

kæris til, sighær sik egh n ær haua uarit, þa sum hin war dræpin, þa skal hin a möte suæria uista uitni mæþ siax mannum a sama dagh, sum hin suor sakina in til hans;

ett eget att därvid våga. Påtagligen värslämning, (ehuru ej af Lind anmärkt): þæn a beta bo annars, sum uidh hætta hauær sinu.

l, 2. Öfvers. Den, som å strids- (1. dråps-) platsen var, skall man antaga såsom dråpare (1. ställa till ansvar för dråpet) och icke någon annan, om icke en herre skickar sin tjänare eller en bonde sin träl [att begå dråpet].

5. sum æpti kære o: den som har rätt att kära, målsägaren.

8. fa taki þæn til [dräps]

10. huatske... egh dubbel negation ; också ännu finner man hvarken så konstrueradt, jfr Ak. Ordl.

12. Mor]) giald 1. gæld n. 1) Böter för mord. 2) Dulga-dråpsböter, som erlades af hä-

radet, då dråparen ej blifvit upptakt (se härom Amira: Alt-schw. Obl. s. 405 f.). I denna betydelse nytjas ordet i ÖGl. och har därifrån upptagits både i M.E.L1. och i Kr.LL, fastän dessa vanligen bruka OYåeidulgha-drap.

16. Uist f. Vistande, uista(r] uitni n. bevisning med vittnen om dens vistelseort, som blifvit för drap eller sår anklagad, men nekar sig hafva varit på stället, då brottet begicks. Uttrycket suæria uista uitni mæþ siax mannum betyder, att ed skulle afläggas med två vittnen såsom föred (sid. 16b) i hvar och en af de trenne tylftareder, som (enligt stadgandet här nedan) skulle följa.

17. Suæria sak in til mans o: med ed styrka sitt påstående mot någon.

siþan skal bo hans i takum standa. A fæmtinne þa skulu þe suæria tolf manna eþ æpte huart uittnit. þæt ær huar þerra þrænne tylftær, ok sua suæria, at hinir, sum för suoru. þe suoru bade sant ok lagh. Nu orkar egh annar tylftar eþum, þa falzs fætillös byrþe. Þe sum för suoro i þöm uitnumin, sum falzs firi, þer skulu fasta ok böta mals-æghanda ok hæraþe ok kununge ok biskupe. Nu æn þe suæria baþir tylftar eþa, þa uiti hærazs næmdin, huat þær ær sant um. Nu uær hæræzs næmdin draparan ok fællir hin, sum sot hauær, þa skulu þe uisa hanum saunan drapara, ælla böte hæræþit þet mordgialdit. §. 3. Nu gangær han uiþær, at han uar a wighualle þa, sum hin dræpin uar, ok þæs egh uiliande ælla ualdande, at han döþ fik, þa gaf sua Birghir Jarl i lagh, at han skal a fæmtinne þrætylftan eþ föra, sua sum för uar skilt. §. 4. Nu æn han, sum drapit kænnis, uill egh möte suæria, huatske þa han sökir han, ælla a fæmtinne, þa skal hin egh tylfta eþa æpte sin uitne suæria. Þa skal draparans bo skiptas ok han sialuær friþlös fara um alt þæt þingunötit, sum han

1. Tak n. Ett tings mottagande i förvar, standa i takum: stå i kvarstad; häraf taka, pret. p. taka])ær: ställa borgen för.

2. Uitni, som å rad. 16 af föreg, sida hade betydelsen,, bevisning med vittnen", utmärker här, såsom å flere andra ställen, „vittnens ed'4 och närmast nu föred, hvadan Schlyter i Ordb. öfversätter suæria tolf manna eþ æpte huart uittnit: efter hvar af två vittnen aflagd föred.

2, 3. Öfvers. „det (enl. hufvudhdskr. þa då) är hvar och en af dem trenne tolfter", hvilket dunkla uttryck förmodligen bör förstås så, att hvardera parten skulle låta styrka sina sex vittnens föred med trenne tylf-tareder.

4, 5. Byrþe (vanligare byrþ)

f. Börda; öfvers, då banden lossnat, faller bördan, d. v. s. föred blir ogiltig, då tylftareden, hvarigenom den skulle bekräftas, ej följer. Här är värslämning (se Lind: Om rim etc. s. 72) orkar egh annar eþum tylftar, þa falzs byrþe fætillös.

5, 6. Öfvers, de, som svuro i den föred, som ej blef bekräftad, . . .

10. þe d. v. s. nämdemännen, hanum d. ä. målsägaren.

15. eþ föra betyder d. s. s. eþ suæria 1. ganga, jfr eþfört 1. eþsört.

17, 18. Öfvers, då skall icke målsägaren med tylftareder bekräfta sina vittnens föred.

19. Pingunöti n., eg. inbe-60 Dräpa B. TIL

uar friþlös gör a, ok egh uiþarin, utan þe, sum æftir kæra, farin til Lionga þingxs ok uitin þær mæþ tuem mannum, at han uar laghsottær a malþingi firi sina sanna gærþ. Siþan skal han friþlös fara um alla þa laghsaghu ok alle þe, sum a Lionga þingi uarþa giorþe friþlöse.

IUI. Vm æn man hauær samuist mæþ friþlösum manne, ælla han dör i friþlösu.

Nu hua, sum samuist hauær mæþ hanum, siþan han ær friþlös gör ok laghlysning kom æpte hanum i hæræþit ær io þæt en man, þa böte þrea markær ælla dyli mæþ tolf manna eþe, at han haf þe egh samuist mæþ hanum, siþan han uisse, at han uar friþlös. Nu æn all sokn hauær samuist mæþ hanum, þa böte þrea markær ælla dyli mæþ sokna næmdinne, sua sum skilt ær. Nu æn fiarþungxs hæræþe hauær samuist mæþ hanum, þa botin tiu markær ælla dylin mæþ fiarþungx næmdinne, sua sum skilt ær. Nu æn alt hæræþe hauær samuist mæþ hanum, þa botin fiuratighi markær ælla dyli mæþ hæræz næmdinne, sua sum skilt ær. §. 1. Nu æn han hauær bot uiþ ktmung ælla hæræþe ælla ok uiþ malsæghandan ok egh uiþ alla þa þrea, þa þe, sum samuist haua mæþ hanum, þa skulu þe böta þæs ræt, sum egh uar bot uiþær, ok egh mera. §. 2. Nu æruir han, siþan han uarþ friþlös gör ok hans bo ær skipt, þa skiptis egh þæt, sum han æruir siþan: þæt skal standa ok biþa hans oskipt. Dör han i friþlösunne, þa skulu þæt taka hans

greppet af alla dem, som ny tja samma ting, således tingssällskap, tingslag, landsträcka, hvars innevånare hafva gemensamt ting, jfr i si. þingunautr o: en som hör till samma tingslag som en annan.

3. Malþing n. Härads- 1. fjärdingsting, i motsats till Lionga þing, se vidare Hjärne: Om den fsv. nämnden s. 41 not. 1.

7. han o: denne, den fredlöse.

9. Öfvers, sedan det blef lagligen kungjordt i häradet, att han var fredlös

15. botin o: de, näml. fjärdingens innevånare, böte. Huru godtycklig konstruktionen kan vara, framgår af denna samt föregående och följande mening: böte subj. sokn, men botin, dylin plur. (subj. fiarþungxs liceræþe sing.) och botin plur., dyli sing. (subj. hæræþe sing.).

25. lians ^ objekt till biþa.Dräpa K ini..

arua, ok alt þæt han ærfþe siþan, þæt skiptis mællin ar-uanna. §. 3. Nu uærkar man sak i friþlösu ok dör i friþlösu, þa döia alla saki mæþ hanum. Nu æn han kombær atær i friþ, þa skal han böta alla þa sakir, sum uærkaþus i friþlösunne. Nu æn þe kæra til hans arua ok sighia, at han uar egh friþlös, þa aghu aruani uitsorþ uita mæþ þrænne fiughurtan manna eþum, at han do i friþlösu ok ,,þy ær iak egh skyldughær at böta firi han". §. 4. Nu æ firi huat male man uarþær friþlös, þa skulu þer sua böta, sum samuist haua mæþ hanum, ok i allum þöm malum, sum io til friþlös manzs höra, sua sum nu ær skilt.

V. Um huru drapara bo skal skipta, ælla man raþær undan boskipti, ok um haldzs bötær.

Nu skal drapara bo skiptas; egh foruærkar han sinna husfru lut ok egh sinna barna lut ok ma han egh sialuær skipta mællum sinna husfru ok sin ælla mællum sinna barn ok sin, siþan han hauær sakina uærkat. Þa hans bo skal skiptas, þa skal kunungxs soknare þær uær uara ok malsæghande ok hæræzs höfþinge, ok skulu kununna frændær ok barnana nær uara. Nu skil þöm a: þe sighia omynd mere uara ok soknarane sighia uara minne, þa

aghu hænna frændær uita mæþ eþe fiughurtan manna, at hænne uar sua mykit

2. Öfvers. Begår .någon brott under sin fredlöshet och dör såsom fredlös, då dö alla brotten med h ön om., d. v. s. angående dem skall ingen rättegång äga rum.

5. Öfvers. Om de (iiäml. de, som han förorättat,) väcka käromål mot hans arfvingar

8. Uttryckssättet öfvergår ofta från indirekt till direkt anförande i allmänna lagformler, edsformulär eller s. k. munhaf, såsom här þy ær iak o. s. v.

12, 13. raþær [goþz] undan

boskipti o: undanskaffar gods, då hans bo skall skiftas.

13. Haldzs bötær f. pl. Böter för haldzs bænd (af halda och bani) o: dens delaktighet i drap, som hjälper dråparen genom att hålla den, som dräpes.

16. Jag har här föredragit att följa hufvudhandskriften med de af Leffler i hans uppl. efter barna tillagda orden ok sin. Schlyter återger texten i en annan handskrift.

20. fe näml. hustruns och barnens fränder.Dräpa B. Y.

til omynd giuit a gipta kuælde ok mælt a fæstninga stæmnu. Nu sighia barnin sik uara laghskipt uiþær faþur sin, för æn han þa gærþ giorþe, ok soknare sighær ne mot, þa aghu þön uita mæþ eþe fiughurtan manna, at þön uaru

lutskipt uiþær han, för æn han þa sak giorþe. Nu æn þæt ær bondans son, sum drap, ok kunungxs soknarin sighær egh han uara lutskiptan fran bondanum, þa ær þæt bondans uitzorþ uita han lutskiptan fran sik mæþ eþe fiughurtan manna. Han a egh hanum til hafs at uisa ok

io egh i hirþgarþ. Han skal hanum byght bo i hændær sætia, þa ær han uiþær son sin lagh skiptær. Hauær han egh byght bo hanum i hændær sætia, þa fa hanum boskap, þæt æru kuiki kuste þer, sum bo skal mæþ byggia. Þa þæsse eþa gängas, sum nu æru saghþe, þa skal kunungxs

soknare ok malsæghande ok hæraþzshöfþinge nær uara, þy at þer æru alle malsæghanda at þy male. Nu raþa

1. Gripta(r) kuældær m. Den afton, då äktenskap fullbordas genom den af giftomannen förrättade gipt 1. gift d. ä. den handling, hvarigenom kvinna gifves någon till hustru och hvilken skall förrättas af den släkting, som af denna handling kallas gipta(r) maþær giftoman. — Fæstninga stæmna 1. fæstnaþar stæmna f. Sammankomst till tro-lofnings förrättande (fæstning betyder ock löfte i allmh.).

2. Laghskiptær adj. (eg. pret. p.): Skild från en annan genom laglig delning af egendomen (lagli-skipte, lagha skipt).

5. Lutskiptær adj. Genom delning åtskild (af lut ær m. lott, del).

9, 10. D. v. s. bondens son är icke skild fran faderns bo därför, att han reser till sjöss eller att han gifvit sig i hof-tjänst, utan han skall likväl hafva

sin andel af faderns bo. — Här är alliteration, tydande på ursprunglig var sform.

10. Byght bo o: i bruk varande gård 1. hemman, jfr bygliþær by i motsats till öþis 'by.

13. Kust ær, kost ær m. Kost, föda, pl. saker, egodelar; 'kuiki kuste ack. pl. kreatur. Tillägges här såsom förklaring, emedan ordet boskap ær i sig själft har en vidsträktare betydelse, näml. bohag med inber. af fäkreaturen.

16. Presens partic. böjes i fn.-isl., då det nytjas substanti-viskt (de s. k. mil-stammarna), i sing. såsom fw-stammarna, i plur. såsom de enstafviga konsonantstammarna d. v. s. får i nom. och ack. ändelsen -r med z'-omljud af föreg, vokal (Noreen Gr. 2 § 351). I fornsv. däremot uppvisa dessa kasus såväl -er (utan z-omljud) som -ar (så här), se Rydqvist: Sv. Spr. L. II s.Dräpa E. V.

þön undan skiptinu af hans goþzs, þa botin firi þrea markær ælla dyli mæþ tolf manna eþe, ok i þæs husum, sum þæt uar takit, þa dyli ok mæþ tolf mannum ælla böte þre markær. §. 1. Nu haldær annar ok annar dræpær, þa skal hanum a sama dagh stæmna sum draparanum ok 5 mæþ sinum uitnum huaru þerra beta. Böte halzs bani i lagha fæmptum tiughu mærkær, halde friþi sinum; bötir han egh, þa skiptis bo hans, þa flyia tue firi en. Nu uill halzs bani amote suæria, þa suæri sua amote, sum skilt uar, æn draparin uill amote suæria. Nu fly halz bani ok ær io bortu um þry ar, gangi atær in mæþ samu sak, sum han fluþi firi, þæt æru tiughu markær. Æn drapari kumi aldrigh i friþ, för æn rættær arui biþær firi hanum, utan þa kunungær ær nytakin til kunungx ok han riþær eriks gatu ok takær inlændingh sina: þæt æru fiuratighi markær af 15 huariu hæræþe. Þa ma han þrim mannum friþ giua, sua

19. Nytjadt såsom adj., böjes pres. part. i den förra språkgruppen såsom adjektivets komparativform, men i fornsv. är dess böjning ganska vacklande och osäker, jfr Rydqvist I s. 409—413, Söderwall: Hufvud-epokerna sid. 30 not. 7.

1. Nu raþa þön (= barnin) 'undan s'kiptinu [nakuat] af hans goþzs, þa

2, 3. Öfvers, och [den], i hvars hus godset togs, må också förneka [delaktighet i [-gärningen]-] {+gärnin- gen]+} ‥_.

8. Öfvers, då blifva två (näml. dråparen och halzsbanin) landsflyktiga för en (näml. den dräpte).

11. Adv. bortu har liksom isl. burtu genom metatesis uppkommit ur dat. sing. af subst. 'br aut) brott, burt (runst. och isl.), som visserligen är en i-stam, men i sing. böjes såsom en ren

o-stam (Noreen: Altisl. Gram. 2 aufl. § 326), således dat. brautu. Nysv. formen af detta adv. är borta, men borto fins kvar i sms. bortovaro. Substantivet hör till vb. bryta och betydde ursprungligen brytning, röjning, sedan väg (Tamm: Etym. Ordbok).

14. Eriks gata L En nyvald konungs resa genom de förnämsta af rikets landskap för att aflägga ed och hyllas. Om ordets förra del är mansnamnet Erik eller kanske en konungen tillkommande titel (af e alltid och riker mäktig), är ovisst, jfr Schlyters Ordbok och Tamms nyss anförda arbete.

15. Inlændingh f. egentligen konungens inträde i landskapet och hyllning därstädes, sedan den skatt, som därvid betalades honom af landskapets innevånare.

at þe skulu egh böta, sum samuist haua mæþ þöm. Þo huaru æru þer ugildi firi rættum arwm, æ þær til þe haua bot uiþ þöm.

VI. Vm æn manne kænnis ualruf, ok firi raþ ok foruist ok uiþæruist.

Nu kænnis manne ualruf ok taks i handum hanum, þa ær þæt fiuratighi märka sak. Taks egh i handum hanum, þæt ær eþær tolf manna,- ælla böte þrea markær. Sua ær ok firi raþ ok firi foruist ok firi uiþæruist.

VIL Um huru oranbot skal böta ok huru öra skal uiþ annan.

Nu skal þön æt oranbot böta, sum araþær, þæt ær half siunde mark ok fiura ortughær; þær skulu tua lyti fæþrinis frændær böta ok þriþiung frændrini a möþrinit. Ær sam- broþir til, þa hofþar han halft firi allum, huat sum þæt ær hældær aþalkunu son ælla friþllu son. Siþan þæn, sum ha-

1, 2. Po huaru 1. þo at Jwaru, isl. þöþoro (af *þö-(a}ð~ huáru, Noreen Gr. 2 § 71, 6) adv. tis. o: likväl, i hvarje fall, dän. aUigeveL

4, 5. Ualruf, TI air o f (isl. valrof, ägs. vcelreaf) n. Likplundring (i isl. v air de fallne, jfr sv. m?plats, och vb. rjüfa uppbryta). Af rof kommer vb. röfva och likasom i franskan der Ober kommer af robe klädnad (med motsv. uttr. i spanskan och italienskan), så menar Schlyter i Ordb. att rof eg. betyder kläderna, som tagas af ngn (?). Foruist (isl. =) f. Beskydd, hjälp, uiþæruist (isl. viðrvist) f. Närvara eller därmed förenad mindre delaktighet i ett brott. Öf-

vers. Om någon tillvitas likplundring, och angående råd och hjälp och närvara [därvid] (Ordb. firi bet. 15.)

8, 9. Sua ær ok [skilt] firi räf ...

12. Ar af a vb. tr. Angripa, anfalla: f ön eet ^ sum ar a]) ær, d. ä. angriparens ätt, dråparens släktingar.

15. Ho ff a (isl. ho f Sa) vb. tr. 1) Börja. 2) Främst (bland släktingarna) erlägga 1. mottaga dråpsböter. Öfvers, då erlägger han af dråpsböterna hälften i förhållande till alla [fränderna]. Här är värslämning (Lind: Om rim s. 88):

þa hofþar han halft firi allum.

num ær næstær, þa hofþe han halft firi allum. Siþan alle þe, sum innan ætta æru til siunda manzs, þa gialde sua man sum man. Sua taks oranbot, sum hon bötis: fæþrinis frændær tua lyti ok möþrinis frændær þriþiungh; ok sua þæn, sum næstær ær a fæþrinit, han hofþe halft firi fæþrinis frændumin ok halft þæn, sum hanum ær næstær. Nu þæn, sum næstær ær hanum a möþrinit, han skal böta halft af þriþiunginum, sua ok þæn, sum þær ær næst, han a böta halft af þy, sum atær ær af þriþiunginum, ælla dyli mæþ tolf manna eþe, at han uar egh draparanum sua skyldær, io at han a hanum oranbot böta. §.1. Nu kombær oran manna mællum ok aghu þer alii ena kirkiu. Nu þa hin standær inne, sum örar, þa ma hin saklöst uti standa. Nu æn annar standær sunnan kirkiu, þa ma hin saklöst standa norþan kirkiu. Nu aghu þe baþir et þingh, þa a han annanuagh til þingxs ganga, sum han örar uiþ, ok suara sak sinne, æn hanum ær þing stæmpt, ælla mæli at sinne þingstæmnu. Siþan skal han af þinge ganga, ok sua ma han saklöst samfundir haua ok egh annur lund, utan han gange mæþ gruþum. Huar sum aiinurlund gær agangu andrum, han ær sakær at þrim markum, ælla dyli mæþ tolf manna eþe, at han giorþe hanum ænga olagha agangu. §. 2. Nu aghu draparans frændær stæmna sinum frændum til oranbot: fæþrinis frændær fæþringum ok möþrinis fræn-

1. D. v. s. hälften i förhållande till alla de andra, sambrodern naturligtvis afräknad, altså en fjärdedel af böterna.

2. Maþcer, som ursprungligen betyder människa, sedan inan, gift man, tjänsteman 1. tjänare, står här (och å många andra ställen i lagarna) i en betydelse närmast möts varande led.

3. Man är en genom invär-kan af de oblika kasus uppkommen yngre biform till maþær.

3,4. fcejmnis frœndcer [takin] tua lyti

11. hanum o: för hans skull.

17, 18. Öfvers, eller utföre sin talan i mål, som han instämt,

20. Gruþ (i VGl. griþ, isl. grid) f. Fred och säkerhet, som lofvas åt den, som förbrutit sig mot en annan eller annars befarar fientlighet af någon, jfr Amira: Altschwed. Oblig. s. 689. Kränkning af gruþ (se fl. 11 § 1) kallas gruþspiæll ntr. pl. — Aganga f. Gång till 1. mot en annan, gæra andrum agangu o: gå till, nalkas en annan.

dær möþringum. Þæs frændær, sum dræpin uar, þe skulu öra æpte botinne ok egh stæmna, æ þær til öra uiþ fæþrinis frændrina, at þer fa tuælytina af botinne, ok þær til uiþær möþrinis frændrina, at þe fa þriþiungh af botinne.

VIII. Vm æn fræls ok annöþughær dræpa, ælla man ok kona, hulkit sum þær skal til dräps taka.

Nu ær alt at enn drape, fræls man ok annöþughær; þa

skal þæn frælsa ok egh þæn annöþugha til dräps taka.

Nu ær alt i enu drape, man ok kona, þa skal mannin til

io dräps taka ok egh kununa. Nu ma egh kunu til halzs-

bænd uitna.

IX. Um æn man dræpær kunu ælla kona man; ok ku-

nunna drape a egh oranbot fylghia ok egh ughurmagha

ok egh hærra þukke, egh ensak ok egh eþzsöre.

io Nu dræpær man kunu; uari þær sua alt um, sum förra uar skilt, æn man haf þe man dræpit. Nu æn hon atte lagh-giptan bonda, þa söke han, sum atte. a draparan ok taki bötrina ok boskipti. Þa æn hun atte egh bonda, þa söke

1, 2. F or kl. De skola söka blodshämd för att förmå dråparens släktingar att erlägga böter.

2, 3. æ þær til at o: ända till dess att.

o. Fræls (isl. frjáls, fht. frihals) adj. Fri, (substantiviskt) fri man i motsats till þræl, an-nöþughær och f östre. Om ordets etymologi och hvad begreppet fri innebar se Arniras uppsats i Pauls Grundriss II, 2 sid. 111. — Annö])ughœr,isl. ánauð-ïgr (jfr isl. ánauð egentl, nöd, tvång, som är pålagdt ngn, af •nauð nöd) adj. i nöd, träldom stadd, träl.

7. alt o: utrumque (Grloss.).

14. Þ^lkke^ þokke (1. icke assimileradt þunki i Gotl. L.) m. 1) Skymf. 2) =þukka bot: böter för tillfogad skymf (ku-nungs, hœrtogha, biskups, hærra) därigenom att ngn af deras män hade blifvit dräpt 1. sårad. Öfvers, hvarken på kvinnas eller öfvermages drap skall ättebot följa, ej häller böter för herre-skymf, eller ensaksböter, eller böter för edsöresbrott.

15, 16. Öfvers, därvid vare alt (d. v. s. hela det rättsliga förfarandet) sådant som förut stadgats.

18. Boskipti se sid. 33a.Dräpa B. IX. 67

hænna arue. Ær han egh maghande, þa söke hans mals man. §. 1. Nu dræpær kona man, ok uilia þer hæmnas, sum æfter mannin æru, þa skulu þer egh a hana hæmnas i ængum þöm friþ, sum för uar skilt. Nu æn þer hæmnas a hana þaghar ælla ok obrutnum friþinum, þa liggi ogild 5 firi sialura sinna gærþ; æn egh ma kunu til þingxs föra ok egh halshugga firi drap. Nu æn han uill sökia kunu-na firi drapit, þa skal hænna malsmanne ennæt þing stæmna, sua sum för uar skilt; uill han a möte suæria, þa suæri, sum för uar skilt. Nu uill han egh amote suæria, io þa hauær hon firi huggit fiuratighi markum; egh ma kona friþ flya, ok egh ma hænna bo skiptas. Bötir hænna malsman i lagha fæmptum, þa skal hænna förstböta, mæþan þæt uinzs at, ok siþan sialfs sins. Bötir han egh i lagha fæmptum, þa skal bo hans skiptas ok han friþ flyia. §. 2. 15 Kununna drape ma egh oranbot fylghia. Dræpær kona ælla ughurmaghi man, þær fylghir egh hærra þokke ok egh ensak ok egh eþzsöre.

X. Vm æn utlændingær warþær dræpin; þær fylghir egh

oranbot ok egh firi þæn, sum löstær ær. 20

Nu uarþær utlændingær dræpin, han ær gildær at fiuratighi markum. Egh friþ flyia ok egh hans bo skiptas firi þæt drap, þy at han ma egh flyia fran sinum frændum ok ut firi hins, sum han drap; þær fylghir egh oranbot.

3. D. v. s. mannens efterlefvande anhöriga.

4. sum för uar skilt, nämligen i fl. 7 § 1.

o. obrutnum friþimtm o: utan att därmed bryta någon frid.

6. Om uttrycket sialura(r) sinna(r] sing. gen. femin. jfr noten till siäl f s sins sid. 2 6 a.

12. friþ ftya eg. fly freden, d. ä. dömas fredlös.

13, 14. Öfvers, då skall hennes [gods 1. egendom] först

gå till att betala böterna, medan det finnes (d. ä. så långt det räcker).

19. Utlændingær m. utom landskapet född eller bosatt, så alltid i ÖGL, jfr inlændingær sid. 57a.

20. löstær o: löst eller friköpt ur träldom.

22. Öfvers. Icke [skall [-dråparen]-] {+drå- paren]+} dömas fredlös och icke [skall] hans bo skiftas . . .68

Dräpa B. X.

Nu skal egh oranbot böta firi þæn, sum löstær ær mæþ fæ ok frænda eþe. Nu æn han uill sökia firi drapit, þa skal han stæmna ennæt þing, sum för uar skilt. Will han a möte suæria, þa skal han sua suæria, sum för uar skilt. Will han egh gen suæria, þa skal han böta fiuratighi markær. Will han egh böta þöm i lagha þingum ok lagha fæmptum, þa æpti þæt, at han uar sottær, þa skal han friþlös fara ok hans bo skiptis. §. 1. Nu ær utlændingær þær boandi ok far man at dræpa, uari sua gilt þæt, sum han gær, sum io þæt, ær uiþær han uarþær giort.

XI. Um æn man uarþær a skoghe dræpin, ælla friþlös maþær dræpær man a skoghe.

Nu uarþær man a skoghi dræpin, ok uita egh huar sum han drap; will þæn til fara, sum æpti mæli þöm manne, þa skal han þöm by stæmna, sum eghnina a, ok byrin skal hæræþinu til sighia ok kræfia uiþær gangu manzs-sins. Nu kombær þæn, sum drap, ok uill uiþær ganga, þa skal hæraþzs höfþinga buþ fa, ok han skal buþkafla up

1. 2, Öfvers, löst ur träldom med gods och frändeed, näinl. s. k. niþia eþær, hvarigenom fränderna skulle svärja, att han var deras frände, att de löste honom till frihet och icke till träldom samt att lösesumman utgjordes af frändernas gods, icke hans eget. Se vidare ÆB 17.

2. han d. ä. målsägaren.

3. (will) han: den anklagade.

9. Angående betydelsen af fa framför ett annat verb i infinitivus se sid. 44a.

10. ær kan fattas ss. 3 pers. sing. pres. af uara, i hvilket fall sum inskjutes, eller ock kan det vara relativ partikel, då efter þæt bör sättas komma.

13. Öfvers, och man vet icke hvem, som dräpte honom. För att beteckna det obestämda pronomen man, som uttrycker ett allmänt personligt begrepp, brukas i ÖGL antingen 3 person singularis af ett verb ined eller utan utsatt subjekt han, eller 3 person pluralis med eller utan utsatt subjekt fe, eller subst. maþær 1. man.

16. Uiþær gangu maþær m. människa, som vidgår 1. bekänner ett begånget brott; kræfia uiþær gangu manzsins o: fordra att häradet skall framskaffa den, som erkänner sig halva begått dråpet.

17. Uiþ ær ganga s tyr o b j. i d at., således underförstås drapinu.

skæra ok þöm manne til þingxs fylghia. Han skal a þinge uiþær ganga sua, at han ær sandær bani at þöm manne, þa skal hanum uarþa til þingxs ok fran, uiku at uatne ælla rost at lande. Nu kombær egh uiþærgangu maþrin innan nat ok iamlanga; þa ær hæraþe sakt at fiuratighi markum. Kombær þæs manzs arue innan nat ok iamlanga ok bindær laghlika in sak sina, þa skal han up taka þrættan markær ok åtta örtughær. Þa skal han sak sina mæþ þingstæmnum in binda, stæmna þry þing ok þrea fæmpti, uarþa Lionga þing. A Lionga þinge skulu uitne hans fram io ganga:, þæt skulu tue i þingi uita, at a þæs byiar eghn uar han dræpin, þæt skulu andre tue uita, at þæt uar laghlika skærskutat, þriþiu tue þæt uita, at þæt uar laglika þing stæmpt. Þa takær af þerre bot kunungær tuæn-ne þrættan markær ok tuenne åtta örtughær ok þriþiung rættær arui; þy egh hæræþe, at egh takær þæn, sum böte. Kombær han egh innan nat ok iamlanga ok uitna, sum nu ær saght, þa takær kunungær alt þæt

morþgialdit. §. 1. Nu dræpær friþlös maþær man i skoghi, nu gangær han

3. D. v. s. föra honom till tinget och tillbaka därifrån under ansvarighet för hans säkerhet.

3. Uika L 1) Yecka. 2) Sjömil, äfvenså i isl. (dock anses i Oxfordordboken dessa betydelser ej tillkomma samma ord vika). I norska dialekter betyder vika också en strof, en afdelning af en sång och har ännu den enl. Aasen föråldrade betydelsen af en sjömil, hos äldre norska författare vegsø, vegesø. Äfven hos Hof förekommer vekk-sjö, hos Lind veckusjö sjömil (enligt Rydqvist).

4. Rost 1. utan w-omljud rast f. egentligen hvila, sedan så långt stycke väg man i allrnh. kan gå utan att behöfva hvila, en viss väglängd till lands ..troli-

gen omkring en half svensk mil" (enl. Schlyter), i Dalarna kallad skogsmil. Ordet förekommer äfven i andra germanska språk (isl. rost, got., flit., fsx. rasta) och Kluge: Etymol. Wörterbuch tror betydelsen väglängd härstamma från tiden för de västliga indo-germanernas invandring, ty blott ett vandringsfolk kunde taga hvilandet såsom måttstock för afstånden.

7. Öfvers, och bevisar sin sak lagligen

7, 8. Härmed menas den tredjedel af bötesbeloppet, som den dräptes arfvinge ägde att uppbära, jfr stadgandet strax nedan.

1(5. Öfvers, för ty [får| icke häradet [någon andel i [-böterna],-] {+bö- terna],+} att ...70 Dräpa B. XL

til byia ok hittir at bonda ok gangær uiþær gærþ sinne: ,,nu uill iak til þingxs fara ok ganga uiþær drape", þa a bonde han i gruþ taka ok buþkafla up skæra; þa aghu böndær hanum laghlika til þingx fylghia; þær mughu alle mæþ friþlösuni saklöst þingh haua. Nu hittas þe, sum hæmnas aghu a han, dræpa ok af daghum taka, þær liggær maþær gen manne, ok þer, sum drapu, botin fiuratighi markær firi gruþspiællin. Þær uarþær friþlös gildær; þær takær þæn malsæghanda ræt, sum han i friþ tok; ær þæt io hæræþe, þa takær þæt malsæghanda ræt, ær þæt bonde, þa takær han malsæghanda ræt.

XII. Vm æn hæræþe gifs sak firi morþgiald.

Nu gifs hæræþe sak firi morþgiald, þa skal hæræþzs næmd þæt uita, at han do af sylt ok sot ok egh af manzs

hand uærkum. ælla ok at þær gaf rættær arue sannum sak mæþ stæmdu þinge innan nat ok iamlanga, ælla ok at þær uar ulþærganga gör innan nat ok iamlanga, ok orkar egh þy, þa skal hæræþ morþgiald ut fæsta. Þæt skal æpti mantali ut botas. Þæt skulu all folkfræls hion gæra

sua man sum man innan fæmtan ära mankyns ær. Firi all þön, ær morþgiald aghu gæra, þa bötis morþgiald, æn þön

l. Ö f v ers. uppsöker en bonde och vidgår sin gärning, [så [-sägande]-] {+sä- gande]+} :

4. laglilika d. v. s. så som å föreg, sida r. 3, 4 stadgades.

9. Öfvers, den, som tog honom i frid (d. v. s. gaf honom gruþ], tager målsägares andel i böterna.

19. Mantal (i Kristoffers Ll. manna tal) n. 1) Antal af människor. 2) Antal af män (så här enl. Ordb., som för bet. l anför blott Sk. och VGL, Gloss. har blott bet. 1). Nu för tiden: den enhet 1. måttstock, hvarefter jordegendom uppskattas till sin

förmåga att bära skatter, synon. hemmantal.

19. Folkfræls adj. Fri, berättigad att bära vapen och med andra fria män gå i krig. — Gæra här: utgöra, betala.

20. Innan prep. med gen., dat. 1. ack. I, inom, innan; tis. nära innan fæmtan ära betyder i följande balk (Uaþ. fl/15) ännu ej vara femton år gammal, men här, såsom tydligt ses af sammanhanget, vara femton år gammal. Schlyter (i Gloss. till ÖGl. och Ordb.) gissar därför, att ordet innan här bör utgå.

21. "Då þön är ntr., kundeDräpa B. XII. 71

myrþ uarþa, ok egh firi flere. Nu a hæræþzs höfþingi mantal næmna, ok sua huar morþgiald böta, sum þær skils. Sitær man kuar ok gör egh morþgiald ut, böte firi þre öra; sitær aldær hasskapær kuar, böte þre öra ok ut morþ-gialdit.

XIII. Um æn þæn warþær dræpin, sum hetir hæræzspiæk-kær, ælla þæn, sum lostær ær mæþ fæ ok frænda eþe.

Nu uarþær dræpin þæn man, sum hetir hæræþzs piæk-kær, þæt ær þæn man, sum gangær hælgra manna mællum ok frænda sinna ok ær huarghin staþnaþær; han ær gildær io at fiuratighi markum, egh friþ flyia ok egh hans bo skiptis. §. 1. Nu uarþær dræpin þæn man, sum lostær ær mæþ fæ ok frænda eþe, han ær gildær at fiuratighi markum.

man ha anledning till den uppfattningen, att både kvinnor och män menas, men då å föreg, rad säges, att endast mankön skulle betala morþgiald^ är det tydligt att här underförstås hion. l, 2. mantal næmna o: uppräkna de män, som skola deltaga i böternas erläggande.

3. Kuar, ntr. kuart (neutrala formen brukas ännu i 1734 års lagbok) adj. Kvar. ,,Då detta ord i allmänna språket länge brukats oböjligt och då det sedan gammalt var endast såsom predikat användt, har det lätt fått adverbial egenskap" säger Rydqvist II s. 413. Uttryk-ket sitia kuar betyder ej blott blifva kvar, utan äfven försumma 1. underlåta det, som skall göras.

4. Hasskapcer, liceskaper, hi-skaper m. De olika formerna hafva uppkommit (menar Schlyter i Ordb.) genom okunnighet om första stafvelsens betydelse,

och ursprungliga formen har trol. varit hiu- 1. liïskaper, jfr isl. hjüskapr, ägs. Mivscipe hushåll. Det fsv. ordet betyder dels husfolk, familj, dels ett helt härads innevånare (så här).

6. Piœkkcer m. Kringstry-kare, tiggare, liœrœzspiœkkœr: en som stryker omkring i häradet och tigger. På Gotland ännu häradspjäkker, soknepjäkker enligt Rietz s. 504. I Lapp-träskmålet i Nyland fins vb. pjaka: gå med snabba och korta steg (Nyland bd. I) och i Vörå-målet i Österbotten pjäk: knoga, draga långsamt.

9. Helagœr (isl. heilagr) adj. helig, hcelghir mcen: 1) hälgon, 2) präster och munkar. Här menas: gå omkring i prästgårdarna och klostren för att tigga.

11. Öfvers, icke skall [den, som dräper en sådan,] dömas fredlös och ej må [dråparens] bo skiftas.Dräpa B. XIII.

ok egh hans bo skiptis ok egh friþ flyia, æn han uill böta, sum drap, siþan han uarþær sotær i þingum ok fæmp-tum. §. 2. Nu dræpær þræll frælsan man, þær takær þæs manzs arue þriþiung af fiuratighi markum, þær liggær

niþri karls sak ok kunungx; egh ma þrælin uitna, ok orkar þæn, sum þrælin atte, dylia mæþ þrætylftum eþe, þa se saklös, orkar han egh þy, þa böte, sum skilt ær. Æn fostra ma uitna, þy at hans bo skal skiptas, æn han dræpær man. Nu uill egh bondin böta firi han i þingum ok fæmptum,

io þa skal dorn a þingi taka til þæs at taka eki uiþiu ok binda um hals þrælinum ok up hængia uiþ liþstolpa bondans. Huggær för uiþær, æn uiþian rutnar, hætte uiþ fiuratighi markum.

XIIII. Vm brytia gildi, æn þer dræpnir uarþa, ok iui hærra þukka, æn þerra mæn dræpas,

Nu uarþær dræpin kunungxs bryti i Upsala bo, han ær gildær at fiuratighi markum, þöm a kunungær taka;

5. Karl m. 1) Karl i motsats till kona. 2) Enskild man i motsats till kunungær. I synnerhet förekommer i fråga om böter karl i bemärkelsen af folket i häradet, hvilket så väl som konungen var berättigadt till en viss andel i bötessumman. Öfvers, där ega ej böter till häradet och konungen rum.

5. egh ma þrælin uitna o: ej må man med vittnen Öfverbevisa trälen.

7. Fostri m. (ined motsvarande femin. fostra}: hemma (född och) uppfostrad träl; i isl. betyder fostri fosterfader, -son o. -broder, fostra fostermoder och -dotter.

10. Eki n. Eke, virke af ek; äfven i isl. fins eiki och de analoga birki, eski och espi. Ordet eke förekommer ock i Tegnérs Fritiofs Saga samt upptages i Akademins och Lundells Ord-

listor, men man torde (med Dalin) få anse det som arkaism. . Åtminstone i finländsk högsvenska begagnas det aldrig.

12. Hætta, äfven uiþ 1. uiþær hætta: våga, äfventyra, förlora; böta (här).

14. Bryti m., gen. sg. o. pl. bry tia: förvaltare, inspektor, isl. bry ti gen. bry tja 1. bryta (Fritz-ner2): husfogde, som utdelar maten åt de Öfriga tjänarena, jfr vb. brytja (af brjöta): dela i stycken, utdela mat.

14. Gudi (jfr adj. gildær: gul, för hvilken skall botas) n. 1) Tärde i af s. å beloppet af böter. 2) Den egenskapen, att ngn är gul, d. v. s. att böter skola för honom erläggas, om han dräpes. Öfvers, huru myk-ket, som skall botas för förvaltare, om de varda dräpte.

16. Upsala bo d. v. s. ettDräpa B. XTIIL

sua gaf Birghir iarl i lagh, för uaru þæt tolf markær. §. 1. Nu uarþær dræpin iarls bryti i Roþzs bo, han ær gildær at niu markum, þöm a iarl taka. §. 2. Nu uarþær biskups bryti dræpin i stafs bo ok stols, han ær gildær at niu markum, þöm skal biskupær taka. §. 3. Nu uarþær laghmanzs 5 bryti dræpin, han ær gildær at siax markum; þa skal han haua stallara ok stekara ok fiuratighi sæssa a sialfs sins kust. §. 4. Nu uarþær þæn dræpin, sum nam gær i garþe bondans, sum fæt a, ligge ogildær; uarþær han dræpin utan garþ þæs, ær fæt a, uari gildær, sum skilt ær. §. 5. Nu io uarþær dræpin bonda bryti, han ær gildær at þrim markum, þöm a bondin taka, Nu kallar annar brytia ok annar bolaxs man, þa a han uitzsorþ uita mæþ eþe fiughurtan manna, at han uar bolaxs man ok egh bryti; uari sua gildær bolax man sum bonde. §. 6. Nu uarþær dræpin ku* 15 nungx man, han ær sua gildær, sum för uar skilt firi fræl-san man, ok iui at kunungx þukka; þæt uaro först tolf

,,Uppsala ödsu gods; Upsala of er (isl. aiiðr egendom, rikedom) kallades de till konungens (ursprungl. Uppsala-konungens) underhåll anslagna gårdar, som lågo inom rikets olika landskap. I de flesta härad fans en sådan gård, oftast tillika boställe för traktens fogde. Uppsala öd är första grunden till de n. v. svenska statsdomänerna (Schlyter).

2. Roþær n. 1) Rodd. 2) Den till hafvet gränsande landsdelen, som i krigstid skulle uppställa sjöfolk, jfr »Roslagen". Roþzs 'bo: ett i Rödén beläget boställe, anslaget åt jarlen, som var konungens högste ämbetsman och befälhafvare öfver sjömakten.

4. Stafs ok stols bo: ,,biskops-stafs och biskopsstols gård", anslagen till biskopens underhåll.

7. Scessi (isl. sessi, sessunautr)

m. En som har sitt säte tillsammans med eller bredvid en annan, t. ex. roddare; haua fiuratighi sæssa a sialfs sins kust o: i krigstider utrusta ett fartyg med fyratio åror, en s. k. fiœ-þærtiugJi sæssa, jämte dess besättning. — Temporalsatsen þa . . . kust står för att bestämma en egenskap hos brytin: han skall då (för att vara gul till sex marker) vara en så betydande man, att han o. s. v.

8. Nam (isl. nam, af nema taga) n. Tagande, nämligen enskildt uttagande af pant hos en gäldenär.

16, 17. Öfvers, för honom botes så mycket som förr stadgades angående böter [för drap af] en fri man, och därutöfver erläggas böter för den konungen [genom dråpet] tillfogade skymten.74 Dräpa B. XIIII.

markær, ok siþan gaf sua Birghir iarl i lagh, at þæt skulu uara fiuratighi markær. Þa uar þæt sua först, at uarþ han dræpin firi borþe ælla bryggiu sporþe ælla innan hæræþe, þa skulde þukka taka ok egh ælla; þa gafs þæt sua i 5 kunung Eriks daghum, at æ huar han uar dræpin, þa skal taka þukka firin, þe sum han aghu taka. §.7. Nu uarþær hærtugha man dræpin, þa ær han sua gildær, sum för uar skilt firi frælsan man, ok hans þukke ær niu markær; þöm skal hærtughi haua. §. 8. Nu uarþær dræpin biskups

io man, han ær sua gildær, sum för uar skilt, ok biskups þukke æru niu markær. §. 9. Nu uarþær dræpin þæs hærra man, sum hauær stallara ok stekara ok fiuratighi sessa a sialfs sins kost, þa ær han sua gildær, sum för uar skilt, ok hans þukke ær siax markær; þöm a taka þæn, sum han

15 þianaþe.

XV. Um æn man dræpær man, þa kunungur ær i landinu, ælla dræpær man mæþ kniui.

Nu dræpær maþær man þa, sum kunungær uar i landinu, sua at han uisse, at han skulde koma i landit, þa ökir han sina sak mæþ fiuratighi markum. þæt ær kunungx ensak. §. l. Nu dræpær maþær man mæþ kniui, han ökir sina sak mæþ fiuratighi markum; þæt ær kunungx ensak;

XVI. Vm æn fostre dræpær frælsan man ælla fræls man fostra ælla fræls man annöþoghan.

Nu dræpær fostre frælsan man, haui firi huggit bo sinu; þæt skiptis mællin kars ok kunungx ok rætzs arua,

3. D. v. s. inom skeppsbord eller (utom fartyget) framför änden af bron, (hvarvid fartyget ligger).

5. Den konung Erik, som här åsyftas, var väl Birger jarls svåger Erik XI, kallad Läspe, som regerade 1222—1250.

5. l st. f. skal sing. borde stå skulu plur. (subjekt þe). Nu måste skal tagas impersonelt.

6. firin d. ä. firi han, sy-neresis. Om denna såväl i fsv. som nuvarande språket icke ovanliga wpronominal-anslutningu se Rydqvist: Sv. Spr. L. II s. 534 ff.

6. han d. ä. Jmkkan.

26. kars = karls (såsom ock två hdss. hafva), d. v. s. häradet, se ofvan sicl. 72a.

ok hauær han firi huggit åtta markum þæs, sum uan a til hans; þöm taki rættær arui. §. 1. Nu dræpær fræls man fostra, böte åtta markær þöm, sum uan atte til hans. §. 2. Nu dræpær fræls man annöþughan, böte þrea markær slika, sum han skal lösa mæþ, þæt æru siax markær pæn- ninga ælla þrea markær uaþmala, tolf alna til öris, ælla liughur ny tia nöt: þæn uxa, sum þrea uare hauær draghit, þa ko, sum þrea kalua hauær burit.

XVII. Um at egh ma uitna þæn frælsa firi drap þes annöþugha, ælla gæfþræll uarþær dræpin.

Nu ma egh uitna þæn frælsa firi drap þæs annöþugha, utan han dyli mæþ tolf manna eþe ælla böte, sum skilt ær. ok egh ma hældær þæn frælsa uitna firi fostra drap. §. 1.

1. Uan (isl. van) f. 1) Van, förmodan. 2) Äganderätt till hemmafödd träl, trol. i afs. på det hopp om arf eller annan vinst, som tillkom ägaren.

-i, 5. Öfvers, tre sådana marker, som man skall lösa honom med [ur träldom], d. v. s. tre vägda marker, såsom ses af förklaringen þæt cent siax markær pænninga. Härom och om värdet af vadmal såsom betalningsmedel se sid. 3a.

(i. Uaþmal (isl. vadmal, ,,no doubt qs. vadmal" säger CL-Vigfusson, af vad n. ylletyg, kläde, jfr finska lånordet vaate).

7. Ny tior f. pl. (isl. nyt pl. nytjar): Nytta; ny tia fce 1. nöt o: nyttigt d. ä. fullvuxet fäkreatur 1. nötkreatur.

10. Gæfþræll m. Träl, som själf gifvit sig i träldom; så kallas äfven den, som gifvit en annan sin egendom mot det villkor, att den andre skall föda honom till hans död. Schlyter (Ordb. art. gcefþrcel) antager, att ett dylikt egendomens öfver-låtande i älsta tider värkligen var förenadt med ett öfverläni-nande af sig själf i träldom (däremot uttalar sig dock Amira: Altschwed. Oblig. s. 531 not, 4), men sedan detta senare af Birger jarl blifvit förbjudet (ÆB 11), har dock det förra, som

ungefär motsvarar hvad vi i Finland förstå med sy t n ing, fortfarit att vara i bruk (ÆB 12). Då i denna flocks § 2 för en gäfträls drap stadgas böter, hvilka voro hälften så stora som de, hvilka erlades för en annan träls drap, så har detta utan tvifvel varit skrifvet fore Birger jarls tid, men, ehuru det råkat att kvarstå i lagen, icke blifvit tillämpadt på den, som i en senare tid väl kallades, men icke värkligen var träl (1. c.).

Nu kunnu þe hittas, fræls man ok annöþughær, dræpær huar þerra annan, þa ær þæn frælse gildær ok þrællin ugildær, þy at han uar egh folk fræls. § 2. Nu uarþær gæfþræll dræpin, han ær gildær at þrim markum taldum. utan hin giui ut aruit, sum þæt hauær inne, ok ættin æpte eþ fiughurtan manna uita, at han uar egh gæfþræll.

XVIII. Vm æn lurkær landafæghi uarþær dræpin ælla lekare, ælla ughurmaghi dræpær man.

Nu uarþær dræpin lurkær landafæghi, þæt æ þæn ma- þær, sum gangær mæþ pik ok ringaþum bulla; han ær gildær at þrim markum. §. 1. Nu uarþær lekare dræpin, þa böte arua hans þriggia iamlanga gambla kuighu ok köpa hanum nyia hanzska ok nyia skoa ok smyria baþe; þa skal taka kuighuna ok leþa up a högh ok hålan i hand arua lekarans sætia. Þa skal bondin til hugga mæþ gisl þry hug; far han haldit, haui at botum sinum, slippær hanum kui-ghan, þa slippe hanum aldær faghnaþær. §. 2. Nu dræpær ughurmaghi man, þæt ær þriþiungær af fiaratighi markum; þæt takær malsæghande ok huatzske karl ælla kunungær.

o. Öfvers, om icke den gifver ut arfvet, som hafver det inne. — Därigenom visar han, att den dräpte ej var hans gäfträl.

7. Lurkær (isl. lurkr) in. 1) Påk, stör. 2) Odugling, lurk; lurkær landafceghi o: landstrykande tiggare (fœgJiia: fäja, sopa).

9. œ =-- ær, såsom också står i två handskrifter. Jämför härmed vår nuvarande talspråksform ä.

10. Schlyter (Ordb. s. lOOa och 512b) menar, att ringaþær betyder rund och är pret. part. af ringa göra rund, men detta verb betyder annars förse med eller omgifva med ring och 'bulle ensamt betyder en rund skål.

Tamm i Uppsalastudier s. 33 anser därför, att här menas en skål, besatt med ringar för att därmed bäras på stafven. „1 denna beskrifning igenkännes det ännu bibehållna bruket inom katolska kyrkan, att pilgrimerna vandra med en staf och därvid fäst rund flaska, vanligen förfärdigad af kurbits" (Schlyter).

12. þriggia iamlanga gambla =þriggia ära gambla.

12, 13. köpa och smyria äro infinitiver se sid. 39a.

12—17. I äldre VGl.fms ett likadant stadgande, men där gäller det gycklare, som blifvit sargad ; det tilläggs, att om han blott blir slagen, botes därför intet.

Nu kallar annar ughurmagha ok annar kallar egh, þa hauær þæn uitzsørþ, sura han uill uita til ughurmagha mæþ eþe fiughurtan manna. Þær liggær niþri kars sak ok kunungxs, þær fylghir egh uaþa eþær. Huat han dræpær man ælla kunu, inlænding ælla utlænding, mæþ uaþa ælla uilia, þa böte, sum skilt ær.

XIX. Um at egh ma ughurmagha uitna til dräps, ælla dræpær ughurmaghi ughurmaga.

Nu ma egh ughurmagha uitna til dräps. Uill hans malsman dylia firi han, þa dyli mæþ þrætylftum eþe ælla böte io firi han, sum skilt ær. Nu dræpær ughurmaghi ughurmagha, þa böte, sum skilt ær.

XX. Vm at aldrigh aghi þæn arf, sum annan dræpær til arfs, ælla man uill man böttan uita.

Nu aghe aldrigh þæn arf, sum annan dræpær til arfs. §. 1. Nu uill maþær man böttan uita: han skal uita böttan han mæþ þrættan takum ok þrættan tylftum ok tua uitnis mæn mæþ huarium eþe. Þa skal sua huar takin suæria ok fiughurtan mæþ huarium þerra, at han uar taki at enne mark ok hon uar lukin, þrættande sua, at han uar taki at enne mark ok åtta örtughum ok fiughurtan mæþ hanum, at þæt uar sæt ok bot.

4. Textkodex (och Schlyters upplaga) har icke något skiljetecken efter ef ær, men sammanhanget synes fordra punkt. Detta bekräftas ock däraf, att de följande orden huat . . . sum skilt ær i två handskrifter hafva annan plats.

6. Näml. i paragrafens början (blott åt målsägaren botes).

7. Textkodex har här skrif-felet eghurmagha i st. f. egh nia ughurmagha: Schlyters rättelse.

13, 14. Öfvers, som dräper en annan för att få arf

14. Öfvers, eller [om] man vill bevisa, att böterna för en [dräpt] man blifvit erlagda.

17, 18. D. v. s. att två män i hvarje ed skulle vittna såsom föredsmän och att tolf edgärds-män skulle bekräfta, att de två svuro sanningsenligt och i laga ordning (jfr fl. 3 § 2). Kallas också på manga ställen fiughurtan manna eþær.

22. Sålunda blef bevisadt att

XXI. Um æn annöþughær dræpær annöþughan man.

Nu dræpær annöþughær annöþughan; þæn, sum dra-paran atte, han böte þrea markær slika, sum han skal lösa mæþ, þæt æru siax markær penninga ælla þrea markær uaþmala, tolf alna til öris, ælla fiughur nytia nöt, sua sum för uar skilt. Nu æn þæn, sum þrælin drap, uill uita han atær bötan, þa uiti mæþ eþe fiughurtan manna.

Hær byrias uaþa mal ok sära mal, hor, ran ok styld; i þöm tælias floka en ok fiuratighi.

I. Vm huru uaþa eþ skal ganga ok um flere uaþa mal.

Nu huggær maþær at manne, ok uarþær annar firi ok far af bana; egh ma flere hug til uaþa taka æn et. Af enu hugge kunnu tu sar uarþa; takær hand ok huwþ, þæt ær höghste uaþe, tiughu markær ok tolf manna eþær sua, at þæt uar mæþ uaþa ok egh mæþ uilia; þæt aghu alii suæria ok ængin þiggia. Ok sua skal alt a enne stæmnu: eþ ganga ok fæ böta. Þa taks egh til uaþa, utan baþe uilin, þæn, ær

tretton och en tredjedels mark hade erlagts, d. v. s. till målsägaren en tredjedel af de 40 marker, som skulle botas för drap till treskifte mellan honom, konungen och häradet.

8. Uaþa mal n. mål, som angår med våda (uaþe m.) gjord gärning; sära mal: mål, som angår sår.

11. ok uarþær annar firi [huggi] o: och en annan blir utsatt för (d. ä. träffas af hugget).

14. uaþe = uaþauærk o: gärning, hvarigenom skada göres en annan med våda.

14, 15. Öfvers, tjugu marker [botas] och tolfmarinaed [svär-

jes] därom, att det gjordes med våda och icke med vilja.

14. Þiggia, þa, þigal, vb. tr. Mottaga till skänks, häraf liggare] i ÖGl. förekommer jføø^m 1. þiggia up i en särskild betydelse, näml. befria sig från skyldigheten att gå ed, ett uttryck motsvarande det å t. ex. följ. sida r. 15 förekommande i þöm, eþe ma ængum giua ur, jfr giua ur næmdinne KrB 18: 1. Således gifva, resp. mottaga, lof att afhålla sig från deltagande i ed 1. nämd.

16. Öfvers, man skall å en och samma stämma göra båda delarna: gå ed och böta gods.

hiog, ok þæn, sum sarit fik; baþe aghu þe et at suæria i eþinum, þær a kunungx soknare nær uara. Þæn, ær sarit giorþe, han a kunungx soknara buþ fa mæþ tuæggia boanda manna uitnum. Kombær han egh til eþsins ok hauær þo buþ fangit, þa gangi eþ sin ok se saklös. Nu far han egh buþ, þa ær þæn eþær olagha, æn þe suæria þæn eþ sua, at egh ær kunungx soknare nær. Nu sighær þæn, sum sarit giorþe, at han fik hanum buþ, ok kunungx soknare sighær egh, þa ær þæt bondans uitsz orþ, æn kunungx soknare stæmde æpte, uita mæþ eþe fiughurtan manna: þe tue, sum kunungx soknaran uaraþu uiþ at han skulde til eþsins kuma, ok tolf æftir. Nu stæmnir kunungx soknare egh æptir, utan uill biþa kunungx ræfst, þa skal hæræþs næmd uita, huat þær ær sant um. Alt skal sendær a enum dagh: eþ ganga ok fæ böta. I þöm eþe ma ængum giua ur. Sua sum nu ær um þænna uaþa eþin skilt, sua skulu alle uaþa eþar gängas, baþe firi drap ok fullsære ok skenu ok firi all manhælghþa mal. §. 1. Skiutær spiute, kasta stene, kombær huarghin niþær, för æn skaþa gær, þæt æru tiughu markær ok uaþa eþær; kombær förra niþær æn þær, sum skaþa gær, þæt ær handlös uaþe; þæt ær half siunde mark ok fiurar örtughær ok egh uaþa eþ. Nu skiutær man spiute ælla kasta stene iuir hus ok se egh, huar sum niþær kombær, þæt ær handlös uaþe. .§. 2. Nu draghær man spiut, sætær man stræng ælla stampu, gærþir garþ, grauær kældu, gær kuærn ælla

broa, faldær af uærkum, far af bana, halda

3, 4. Öfvers, med vittnesbörd af tvänne bofasta män, d. v. s. i deras närvaro (Grloss.).

10. stæmde æpte \mali\ o: stämde honom ang. detta mål.

11. uara man viþ 1. til o: underrätta, tillsäga ngn om.

18. Manhælgliþ f. eller man-hœlghi n. Personlig fred och säkerhet, ,,manhälgdu, ett vak-kert och uttrycksfullt ord, som väl skulle förtjäna att åter upptagas i språket. Häraf sammans.

manhælghþa mal 1. manhælghis-mal n. mål, som angår brott mot allmänna säkerheten, såsom drap, sår m. m.

19. Öfvers, kominer [skottet eller kastet] ingenstädes ned, förrän [det] gör skada . . .

24, 25. Öfvers. Utsätter man spjut (näml. till vilda djurs dödande), gillrar snara eller gil-lerstock, . . .

26. faldær [annar] af uær'kum o: om en annan faller från80

U apa mal I.

egh uærk, liggi ogilt. Nu halda uærk til bana, þön haldin til halfra bot. Nu kombær man undir kuærn, slar til hælia, gangær undan þerre ok undir aþra, þa skal þæn gialda, sum þa kuærnina a, sum haldær. Þa skal han mæla at þöm.

5 sum handuærkin attu, sum han fik döþ af; þær aghu þe uitzorþ dylia mæþ tolf manna eþe, at han fik egh döþ af hans handua3rkum. Nu æn flere aghu i þerre kuærn ælla uærkum, sum hioldu, þa böte huar, sum a til i þöm, ælla gangin i gialdit mæþ hanum. §. 3. Nu akær drængær

io bondans til skoghs ok faldær a hans las, þa liggi ogildær af sialfsins handuærkum. §. 4. Nu faldær möllari undi kuærn ok far af döþ, þæn sum takær lut af tulle, han ær gildær at þrim markum. Brænnir han kuærn mæþ waþa up, þa ær hon ok gild at þrim markum. Nu æn annar

ett af dessa värk, näml. kvarn 1. bro. Det är klart, att dessa ord endast passa till det nästföregående, men stadgandet om de halfva böterna måste dock hafva afseende äfven på de förut nämda fallen (Ordb.).

l, 2. Förkl. Fasthålla de den, som där ljuter döden, så hålla de ock [ägaren] till [att betala] halfva [våda] böter; 'bot är genit., hvilken kasus i äldre språket är bota(r), jfr iorþ KrB 2: l, gœrning Eþ s. 31:1.

4. han näml. arfvingen, målsägaren.

5. Hanau œrk, handuœrki, handauœrk, handaucerki n. 1) Gärning, som värkställes med händerna. 2) Ett med händer gjordt värk t. ex. brunn, kvarn, fi sk dam.

7. I st. f. hans borde stå perra, åsyftande þöm, sum hand-uærkin attu.

8, 9. Öfvers, då böte enhvar i förhållande till sin andel i dem eller deltage I [böternas] betal-

ning med honom, näml. den dödes arfvinge, ,,ty här synes den händelse åsyftas, att den döde själf egt del i värken" (Ordb.).

10. K ön s t r. ok lians las faldær a [hanum]

11. sialfsins = siäl f s sins. ,,Då likljudande bokstäfver eller stafvelser i två ord sammanstöta, uteslutes ofta endera af dem", säger Schlyter i sitt företal s. IV, jfr härom också Rydqvist: Sv. Spr. L. bd IV s. 433. Sådana fall äro t. ex. fa för þa a KrB 27:pr., Uaþ. 32: 4, su at för sua at ES 4: l, huar taka för huart taka BB 28: pr.,þær för þær ær E S 7, œndakarla för æn œndakarla BB 1: 4, fle-rum i st. f. flemm um EB 21:1. Merendels återinsättes dock af Schlyter den uteslutna bokstafven eller utstötta stafvelsen, hvilket äfven skett i detta aftryck af hans textedition.

11, 12. þæn och därpå följande relativsats hänföra sig till möllari.UaJ>a mal I. 81

man faldær undi kuærn, þæn sum egh takær tull ælla lut af, han ær gildær at halfre bot. §. 5. Nu hugga mæn træ, faldær, ok fa en bana af; han ær gildær at halfre bot: halfre siundu mark ok fiurum örtughum. I þerre bot stande

hans lutær först kuar, ok þe, sum mæþ hanum hioggu, gialdin þæt, sum fat ær. Nu uitis þöm þæt, at þe hioggu mæþ hanum, sum bana fik af þerra handuærkum, þa aghu þe uitzs orþ at dylia, at han egh bana fik af þerræ handuærkum; gifca þer egh dult, þa botin halua bot, sum för uar skilt.

II. Um æn maþær fa bana af hæste manz ælla af io andru fæ manzs.

Nu bitær hundær man til bana ælla slar hæstær, stångar uxe, huggær rurii: af huliku manzs fæ han fa bana af, þa ær þæt gilt at half siundu mark ok fiurum örtughum; gange æ bani först i bot, utan hundær ok maþær. Nu uitis þæt manne, at annar fik bana af hans fæ, þa a han uitzs orþ at d37lia. Gitær han egh dult, þa böte halua bot, sum skilt ær.

III. Vm æn annöþughær, þræll ælla fostre, kona ælla

ughurmaghi dræpas i waþa.

Nu uarþær annöþughær i uaþa dræpin, þa ær han sua gildær i uaþa sum uilia. Nu dræpær þræll i uaþa, gialde

4, 5. D. v. s. han själf (hans arfvinge) skalle först och främst deltaga i böternas erläggande, jfr ofvan § 2.

6. Fat adj. ntr. Det som fattas (Ordb.). Denna neutral-form tillhör adj. far, fa, fat, som fins fullständigt i andra f örns v. skrifter (se Söderwalls Ordb.) och är samma ord som det isl. far, få, fått, hvars ntr. användes i samma betydelse som fsv. fat. I finländska svenskan (både vår högsvenska och våra dialekter) fortlefver detta, t. ex.

klockan är en kvart fått i sju (i Sverge: tre kvart på sju).

15. D. v. s. det djur, som dödat en människa, tillfaller målsägaren och dess värde in-beräknas först i böterna. Här är värslämning (Lind: Om rim s. 89):

gange æ bani först i bot.

15. utan konj. o: om icke [det är]

19. Annöþughær, som i DrB 16 förekommer i en från fostre skild betydelse och tyckes vara

sua bonde firi uaþa sum firi uilia. Warþær fostre i uaþa dræpin ælla gær han drap, gialde sua firi uaþa sum firi uilia. §. 1. Nu uarþær kona ælla ughurmaghi i uaþa dræpin ælla dræpa þön i uaþa, botin, sum för uar skilt, æn fræls man hafþe þæt giort, utan þerra mals man fulle eþin firi þem. §. 2. I allum uaþa þa bötis egh þukke ok egh ensak.

IUL Um æn man ælla kona stiala, ælla huru mykit þön standa inni firi.

Nu stial man ælla kona ok firiuærka sik; alt þæt þön

io gæra i sua höghum sakum, sum þön sitia inni firi, þa suari

þæn, sum þöm hauær inni mæþ sik. Þaghar höghra stighær,

æn þön sitia inni firi, þa a ættin baþe taka ok böta firi þöm.

V. Vm æn man uarþær sarghaþær höghstu samm.

Nu uarþær maþær sarghaþær högstu samm, uarþær gældær, gialde fiuratighi markær firi sar hans ok fiuratighi markær firi lyti hans ok fiuratighi markær firi son

synonymt med þræll, användes här i vidsträktare bemärkelse, omfattande såväl det iörra som det senare.

5. Fulla, ~a])i L fylla, -di vb. tr. Fylla, fullt betala, fullgöra (här); fulle (pres. konj.) o: vill fullgöra.

7. Textkodex har ælla firi hum mykit þön standa inni firi. Schlyter utelämnar i sin upplaga det första firi, men säger sid. 401 (Addenda et emendanda), att det, ehuru öfverflödigt, dock kunnat bibehållas, emedan en dylik upprepning äfven å andra ställen förekommer.

8. Standa L sitia inni firi sak o: vara hos en annan i träldom för begånget brott, och (r.

11) haua inni mæþ sik 1. sær v: hafva ngn i träldom hos sig för begånget brott.

9. firiuærka sik (1. sær) o: förvärka sin frihet.

10. D. v. s. den, hos hvilken de äro i träldom, skall ansvara för alla de brott, som under träldomstiden af dem begås, dock endast om de böter, som för dessa brott ådömas, icke äro högre än de, hvilka ådömts dem för den förbrytelse, för hvilken de befinna sig i träldom.

13. Öfvers, varder sargad med sår, för hvilka högsta belopp af böter erlägges.

14, 15. uarþær gceldær står såsom förklaring till hvad som menas med höghstu samm.Uaþa mal V,

han matte afla, ok fluratighi markær firi dottur, ok han sialuær ær gildær at siaxtan tighi rnarkum ok mæle sialuær æfte.

VI. Um æn man huggær annan mæþ wrezs hænde, ok huru þæn sari skal uitna sik ok annan friþsökia, ok 5 huru böta skal firi sar ok drap.

Nu huggær man annan sar mæþ uilia, skær uddær ok æg, þorf uiþ lin ok læki, spik ok spiær, aghe han uizs orþ, sum sar sin sökir, til fulz ok fiæþærtiugx. Þa skal han þing stæmna, mæþ tuem mannum i þinge sar sin lata miæta io ok fæmt sitia, sua annat þing stæmna ok andra fæmt sitia, sua þriþia þing ok þriþiu fæmt, uarþa Lionga þing. Þær skulu uitne hans fram ganga: þæt skulu tue mæn suæria, at han fik af hanum sar mæþ uilia ok ureþs hænde, þæt

2, 3. mæle sialuær æfte o: han göre själf åtal [för brottet].

4. Wrezs hand (d. s. s. harms hand i andra lagar) f. Af vrede styrd hand. Att dessa ord äro sammansättningar af substantiven m eþ e och harmber anser jag med Schlyter och Rydqvist otvifvelaktigt, men Widmark i „Valda stycken af Sveriges gamla lagar öfvers, och förkl." s. 13 not. 3 tror vreþs vara gen. af adj. m eþer ^ hvarför ock harms rättare ma anses för adj. än för subst. Denna åsikt upptages sedan till vederläggning af Schlyter i Ordboken. Allit. tis. mæþ uilia ok ureþs hænde r. 14.

5. Öfvers, skall bevisa sin sak och söka få den andre dömd fredlös.

8. F or kl. om såret måste förbindas och af läkare skötas; lin (isl. Un) n. 1) lin, 2) linne.

8. Spik tager Schlyter så-

som rnotsv. det isl. spik f. sönd och spiær (isl. spjor spjut) vore enl. honom här synonymt med spik. Emellertid är det sannolikare, att i är kort i spik, såsom redan Verelius och Griinm hafva antagit, hvadan ordet motsvarar isl. spik, bet. späck, fett och i detta sammanhang väl någon fet sårsalva, och spicer är icke det isl. spjor^ hvilket är ett sällsynt och blott i poesi förekommande ord, utan isl. spjorr klut, lapp, trasa, äfven remsa, bindel. Spik ok spicer betyder således salva och bindel eller „balsam och bindel", en öfversättning, hvari äfven udd-rimmet bibehålles. (Se Lind: Rim och verslemningar i de sv. landskapsl. s. 40 not. 1.)

8, 9. Öfvers, den, som för sina sår gör påstående, äge rättighet till fulla f yra tio markers böter.84

üaj>a mal Yl.

andre tue suæria, at þæt uar miætit til fulzs ok fiæþær-tiughx, sua þriþiu tue, at þæt uar skærskutat ok laghlika Lionga þing stæmpt. Uill han a Lionga þinge böta þrættan markær ok åtta örtughær ælla a Lionga þingxs fæmt, þa

5 halde friþi sinum. §. 1. Nu firi drap ælla fulsære æn san-num ær sak giuin, þa skal han egh flere folk uakn i botinne haua æn þry: skiold, suærþ ok kætilhöd, ok ækki flere, utan hin uili, sum uiþ botinne takær; siþan skal han böta oskapaþ klæþe ok læript ok uaþmal ok reþa pæn-

uinga ok ung hors ok nöt. §. 2. Nu æ firi huat þæt hælzst ær, firi sar ælla drap ælla annur manhælghþa mal ælla ok annur mal, þön sum man kan böta manne firi, sæmbær egh baþum þem, sum bötir ok þem sum bötrina takær, um bötrina, þa a han uitsorþ, sum bötir, mæþ tuæggia miætanzs manna uitnum ok eþe, at hanum uar fult ut lukit. Þer skulu tolf manna eþ æfte suæria a fæmtinne, at hini suoru baþe sant ok lagh. §. 8. Nu æn þæt ær firi fulsære ok biuþær han, sua sum nu ær saght, ok hin uill egh uiþ taka a Lionga þinge ok egh a Lionga þingx fæmt, þa skal han egh friþlös fara; uill han egh böta, sua sum nu ær

6, 7. Öfvers, så skall han vid böternas erläggande icke hafva flere stridsvapen än tre, närnl. sköld, svärd och hjälm; kœtühöd synes beteckna en sorts hjälm efter likheten med en kittel, men ordets senare del är dunkel (Widmark a. a.).

9. Læript, lærept n. Lärft, isl. lérept, lïripl, hvilken senare form antyder etymologin: *lm-ript. Det enkla ordet ript: ett stycke tyg 1. kläde (Fritzner2) är feminint liksom ock no. Idsm. rift: ett stycke, en stund (Aasen), men lérept linneväf har blifvit neutr. troligen genom anslutning till vaðmál ylleväf, med hvilket det ofta förbindes (Lidén i Uppsalastudier s. 81).

10. Hors (isl. hr oss, f ht. hr os, nht. ross, men ägs. hors, e. horse) n. 1) Sto i motsats till licæstœr. 2) Häst 1. sto i motsats till nöt. — Ordet anses rotbesläktadt med lat. currere.

14. 15. Micœtanzs mæn m. pl. Mätismän; denna nu brukliga form af ordet är ej gammal, se Kock: Fsv. Ijudl. s. 276.

15. Öfvers, att böterna till fullo utbetalats åt honom.

16. Öfvers. Därefter skola tolf män ed gå å fämten, att o. s. v., „manna gen. pl. styrd af räkneordet, hvilket är det grammatikaliska subjektet" (Widmark a. a. sid. 14 not. 3, med hänvisn. till Lund: Oldn. Ordf. kap. 58,. anm. 2). Per kan vara biform till J)ær, þar.Uaþa mal VI.

85

skilt, þa skal han friþlös fara ok hans bo skiptis. §. 4. Nu ma egh þæn, sum stæmnir, andrum sak giua æn þem, sum han förstu gaf sak mæþ stæmdu þingi; sökir han annan, þa gör han ulagh. §. 5. Nu uill han sarit firi lata þöm, sum þæt giorþe, ælla ok minna æn lagha bötær taka 5 ok minska kunungx ræt; þa uar þæt sua först, at böte han fiura markær ok fiura gaf han af, þa skulde han ena mark kununge ok andra mark hæræþe. Siþan gaf Birghir iarl sua i lagh, at syntis ar ok akoma til fullsæris, þa skulde han kununge ok hæræþe fullan ræt gæra, ok malsæghandin io gæri af sinum ræt, huat sum han uill. §. 6. Nu uill han egh sökia sik, utan stæmnir hanum ok biþær han dylia, þa skal han dylia mæþ tolf manna eþe. Gitær han eþ gan-git, uari saklös; falzs at eþe ok ær fulsære, þa böte kununge ok hæræþe fullan ræt ok malsæghandanum ena 15 mark, þy at han uill egh sialuær sik sökia.

VII. Um all afhug, at þe æru fiæþærtiugh mæþ uilia gör; þær fylghir egh lytis bot.

Nu all afhug, þön sum mæþ uilia gæræs, þön æru all fiuratighi märka sak. Nu fylghir egh lytis bot uæþær-tiughu sare, utan maþær uarþær gældær. §. 1. Nu uill man fullsære uita sæt ok bot uiþær malsæghandan, han a uita mæþ þrænne fiughurtan manna eþum; uill han kunungx ræt ælla hæræzs sættan uita, þa a huaru rættin uita sættan mæþ fiughurtan manna eþe.

3. Öfvers, stämde och anklagade

6—8. I st. L böte i textkodex har en annan hds. botte, hvilket här antages vid öfversättningen. Mellan han och ena bör böta eller gialda inskjutas (Schlyter sid. 71 not. 70). Då blir öfvers, då var det först så, att botte gärningsmannen fyra marker och eftergaf målsägaren

fyra, så skulle den förre [böta 1. betala] en mark till konungen och en annan mark till häradet.

10. fullan ræt gæra o: utbetala fulla böter.

12. Ang. uttrycket sökia sik se ofvan sid. 5a.

17. Afhug n. Af huggning, lems afhuggning, stympning.

21. Öfvers, utom [i det fall att] en man86 Uapa mal VIII.

VIII. Vm æn annar fa sar ok annar drap, ælla man sökir annan firi drap ok sar.

Nu aghas tue mæn uiþær ok far annar sar ok annar drap, þa lægxs af sar firi drapi, ok sua lægxs af skena firi sari ok bloþuiti firi skenu. §. 1. Nu æn man sökir annan firi drap ælla firi sar ælla firi huat, sum han sökir han, þa skulu i allum uitnum boande mæn uara ok egh löska mæn ælla leghu drængia. §. 2. Nu sökir man annan firi sar ok han sighær sik osakan firi uara, þa skal han

amote suæria uista uitne mæþ siax mannum a sama dagh, sum in suors sakin til hans a fæmtinne. Siþan skulu þer suæria tolf manna eþ æpti huart uitnit, þæt ær huar þerra þrænne tylftær, ok sua suæria, at hini, sum förra suoru, þe suoru baþe sant ok lagh. Nu orkar annar þerra egh tylf-

tar eþum, þa falzs fætillös byrþe. Þer sum för suoru i þöm uitnumin, sum falzs firi, þe skulu fasta ok böta malsæ-ghanda ok kununge ok hæraþe ok biskupe. Nu æn þer suæria baþe tylfta eþa, þa uiti hæræzs næmd, huat þær ær sant um. Nu gangær han uidþ, at han uar nær, þa han

sarghaþær uar, ok egh þæs uiliande, at han uarþ huggin, þa skal han a fæmtinne þrætylftan eþ föra, sua sum för uar skilt, ok hin a fylla tylfta eþa, sum saght uar. Nu æn þæn, sum sarit kænnis, uill egh möte suæria, huatske þa han sökir han. ælla a fæmtinne, þa skal hin egh tylftar

eþa æpti sin uitni suæria.

IX. Um at egh ma döþan uitna firi drap ælla sar ælla andra akomu.

Nu dræpær man annan, huggær ælla gör andra akomu; dör hin, sum gærþina giorþe, för æn han uarþær uitnaþær,

4. Öfvers, då bortlägges såret för dråpet, d. v. s. lämnas utan afseende, så att därför ej botes, då drap å andra sidan skett,

14, 15. Värslämning, se sid. 59b.

15, 16. Öfvers. De som svuro i den föred, hvilken ej blef bekräftad [genom [-tolfman-naed]-] {+tolfman- naed]+}

20. Ang. þæs se sid. 30b.

26. uitna o: framföra vittnen emot, medels vittnen öfverbevisa.Uaf>a mal IX. 87

þa ma egh döþan uitna; þa skal arwm hans stæmna, þer skulu antuiggia dylia, sum skilt ær, ælla böta, sum skilt ær.

X. Vm æn bonde sargha husfru sina fullum samm ælla sla skenu; þa bötær skulu omynd fylghia.

Nu sarghar bonde husfru sina fullum samm, þa böte, sum skilt ær. Nu slar han hana skenu, ok uarþær lyt af, þæt skal hænna gipta maþær ut sökia ok bondin ut böta. Þa bot skal gipta mannin in taka ok til omynd læggia; taki þæn þa bot, sum omynd takær. Nu raþær han hænne, ok far egh fulsære ælla skenu ok uarþær egh lyt, þa uari io ogilt.

XL Um æn maþær læggær annan mæþ kniui, han öki sak sina at fiuratighi markum; ok huru þa skiptas.

Nu huggær man annan fullum sarum i kunungx friþi, þæt ær þa kunungær i landi ær, sua at för komu buþ i land firi han, þa ökis sak þæs, ær hiog, at fiuratighi markum. Fiuratighi markær kunungxs ensak, ok fiuratighi markær skiptis i þry: kununge ok hæræþe ok malsæghanda. §. 1. Nu sarghar man annan mæþ kniui fullum sarum, þa ökis sak hans til fiuratighi märka, ok fiuratighi markær kunungx ensak, ok fiuratighi markær skiptas i þry: kununge ok hæræþe ok malsæghanda. Nu sæghær kunungx soknare knifs lagh uara, ok bondin sighær egh ok gangær þo uiþ sarinu, ku-

4. Öfvers, de böterna (d. v. s. de böter, som därför betalas) skola medfölja giftoman-nagåfvan, d. ä. läggas till den och åtfölja densamma enligt hvad i denna flock stadgas.

7. Öfvers, böterna för denna gärning skall giftomannen utsöka

12, 13. ökia sak sina (ack.) 1. sinni (dat.) at 1. mæþ fiuratighi markum 1. til fiuratighi märka o: öka sina böter med fyratio mar-

ker. I intet fall till fyratio marker, ty enligt fl. 6 utgjorde redan böterna för självva brottet fyratio marker och af sammanhanget framgår, att här är fråga om två bötesbelopp, hvartdera om fyratio marker. Öki kan vara pres. konj., men är sannolikt pres. ind. ökir med apoko-peradt r, jfr DrB 15: 1.

13. fa är här pron. (þar,þær), åsyftande markum, ej adverb.

nungx soknarin stæmnir ok sökir æptir, þa uæri sik mæþ þrænne tylftum ælla böte fiuratighi markær. Dyl han sarit ok malsæghandin giuær hanum uitzs orþ, þa dyli mæþ tolf manna eþe. Gitær han eþ gangit, þa uari saklös firi knifs

laghit. Nu æn han gitær egh eþ gangit firi malsæghandan ok hafþe þo sarghat han ok egh mæþ kniui, þa uæri sik mæþ þrænne tolf manna eþum firi knifs laghit. Uill egh kunungx soknarin sökia a han, þa skal hæræþs næmd uita, huat þær ær sant um. Nu uarþær knifs lagh mæþ uaþa

io giort, þa dyli han, sum þæt giorþe, at þæt uar mæþ uaþa ok egh mæþ uilia. Gitær han eþ gangit, uari saklös firi knifs laghit; gitær han egh, þa böte, sum skilt ær, ælla dyli, sum skilt ær.

XII. Vm kunungx man, biskups, hærtugha, hærra uarþa hugne fullum sarum ok um þerra þukka.

Nu uarþær kunungxs man huggin fullum sarum, þa a kunungær þukka taka fiuratighi markær, ok þæn, sum sarit fik, han a sarabötrina, sum för uar saght; æ huas man, sum han ær, þukka a taka. §. 1. Nu uarþær biskups man hug-

gin fullum sarum, þa a biskupær niu markær firi þukka taka. §. 2. Nu uarþær huggin hærtugha man fullum sa-. rum, þa ær hærtughans þukke niu markær. §. 1. Nu uarþær huggin þæs hærra man, sum hauær stallara ok stekara ok fiuratighi sæssa a sialfs sins kust, þa ær hans þukke

siax markær. §. 4. Nu æn kunungxs man ælla hærtugha

5. Öfvers, om han icke kan gå ed emot målsägaren

10. Öfvers, då bestride med ed lian, som knifstynget gjorde, [att det skedde med afsikt och såge,] att det skedde med våda.

14, 15. Alla dessa genitiver måste tänkas förenade genom underförstådt ælla och subjektet man borde hafva sitt predikat

i singularis. Emellertid användes pluralis, antagligen emedan de mellanliggande genitiverna konfunderat skrifvaren.

18, 19. Konstr. æ liuas man, sum han ær. [han] a pukka [at] taka\ huars 1. huas är gen. af huar 1. hua.

25. æn kunungxs man [uarþær hug gin]

ælla biskups ælla þæs hærra man, sum þukka a taka, far han minne akomu æn fullsære, þa fylghia þær egh þukka bötær.

XIII. Um æn man gangær at andrum a akær ælla

æng hans um höst ælla uar; þæt æ tuægilt.

Nu gangær man at andrum þæs uiliande, at han uill han skaþa ælla hans hion, gangær a hans akær um uar ælla a hans akær ok æng um höst, huggær ælla sla bloþuiti ælla skenu han ælla hans hion, þa ær alt þæt tuægilt, sum

han gær, ok alt þæt, sum han sialuær fa, þæt ær ugilt. Nu æn nakuar skialnaþær kombær braþlika þerra mællum a akre ælla æng um byrghþa tima, þa böte, sum för uar skilt, ok huars þerra akoma synis, ok ængte firi friþbrutit. §. 1. Nu æn man far af enum manne sændær flere sar ok dör egh af, þa gialdin þön egh mera all æn et fullsære. §. 2. Nu kumbær skialnaþær manna mællum ok fa baþe iamna akomu, þa iamkin baþe samm sinum ok botin baþe kununge ok hæræþe.

XIIII. Vm æn kona uarþær sua slaghin, at hon föþe döt barn; han öki sak sina at fiuratighi markum.

Nu æ huat inlændingær ælla utlændingær, kona ælla man ælla ughurmaghi uarþær sarghaþær fullum samm,

1. taka, [ok] far . . .

4. gangær at andrum näml. i fientlig afsikt, jfr Eþs. 27.

9. bloþuiti (m-stam) och skenu (cw-stam) kunna vara dativer eller ackusativer, men hvilketdera de äro här låter sig icke afgöras, enär vb. hugga och sla kunna konstrueras med båda, jfr t. ex. s. 87 r. 14 och s. 97 r. 4.

12. ByrgJiþa(r) limi m. Bärgningstid, af byrgliþ f. arbete med hö- eller sädesbärgning, synonym byrgsl och byrgsla, jfr vb. byrghia och bærghia: 1) inbärga hö eller

sad, 2) af bärga (æng sinne, akri sinum), 3) bärga, rädda, 4) hjälpa. 13. Syna vb. tr. Bese, visa, syna, ren1, synas: 1) synas = visa sig, 2) synas = tyckas (här). Öfvers, och [som] hvarderas åkomma tyckes [vara värd]

15. gialdin o: gälle, köste i böter.

16, 17. Öfvers, få båda lika svår åkomma, så kvitte båda sina sår

20. Öfvers, gärningsmannen ökar sina böter med fyratio marker.

þæn sum þæt giorþe, þa böte sum för uar saght, utan kona uarþær huggin, sua at hon föþe döt barn: þa þæn, sum þæt gör, han öke sak sina at fiuratighi markum; þöm skal taka kunungær ok hæræþe ok malsæghande. §. 1. Nu æn kona kan uarþa barþ ælla sar ælla ok annur lund kan gæras til hænna, þæt a hænna gipta maþær sökia, ok alt þæt. sum þær bötis firi, þa höre hænne halft til ok halft hænna gipta manne, sum hana sökir; utan han uarþe ræntær gipta mala, þa bötær höiïn gipta manninum til, ælla hon kunne firi liggia sik, ælla han kunne taka uingæua firi hana.

XV. Um æn kona huggær man fullum sarum ælla ughurmaghi, ok um lytis bötær.

Nu æn kona huggær man fullum sarum, þa böte hænna mals man þrea markær, ena mark kununge, andra hæræþe,

f), sökia o: åtala.

8. sum hana sökir o: som utför hennes talan.

8. Gïpta(r) mal n. Kvinnas bortgiftande, egentl, det tal, som vid förrättande af gipt hölls af giftomannen; rœna man gipta mala (gen. plur.) säges om präst, som viger kvinna (och troligen äfven om den, som förrättar gipt] utan giftomaimens tillstånd, se GB 6.

10. Firi liggia (jfr firi hugga sid. 57a) egentl, genom liggande förlora, förnedra sig genom lägersmål.

10. Uingæf f. Vängåfva, som enl. VGl. vid trolofning af fästemannen utlofvades och vid äktenskapets fullbordan gafs åt kvinnans giftoman, men enl. ÖGl. vid trolofning af fästemannen eller hans far gafs åt kvinnans giftoman och andra släktingar. Mot denna af Schlyter gjorda åtskillnad mellan stadgandena härom i VGL och ÖGL strider dock GB 10: 2, enligt hvilken

giftomannen icke hade vunnit sin uingæf, förrän de nygifta kommit a en bulstær ok undir ena Uöïu d. ä. vid

äktenskapets fullbordan och således i öfverensstämmelse med VGl. Om uingæf se vidare Amira: Altschw. Obir. s. 522 ff. (i not. 6 å sid. 522 påpekas öfverensstämmelsen mellan de nyssnämda båda lagarna och å sid. 524 det med Schlyters likartade förbiseende, hvartill Weinhold gjort sig skyldig). — Öfvers, eller [om] han mottagit vängåfvor för henne (d. ä. för hennes skull enl. Ordb. art. firi 13 s. 161 a). Stället är dunkelt och belyses af Schlyter hvarken i Gloss. eller i Ordb. Kanske därmed menas: om äktenskapet gått i fullbordan och giftomannen genom mottagande af uingæf afstått åt hennes man målsmanskapet för henne och därmed rättigheten att få de böter, som skulle för hennes misshandling erläggas.

11, 12. Kons t r. Um æn

þriþiu malsæghanda, af hænna gozs. §. 1. Nu skal egh kona firi knifs lagh ælla friþ brut, æn þæt gærs, þa kunungur ær i landinu, fiuratighi markær böta ok egh hærrum þukka böta, æn hun þerra man sargha. §. 2. Nu ma egh kununa uitna firi sarit, hænna malsmanne skal stæmna. Orkar han at dylia firi hana mæþ tolf manna eþe, þa uari saklös; orkar han egh eþe, þa böte, sum saght ær; æ huat hon gær fullsære mæþ uaþa ælla mæþ uilia, þa skal þæt uara þrea markær. Warþær þæn lyttær, sum sarit fik, þa skal malsæghanda ræt lyti mæþ halwu böta. §. 3. Nu æn io ughurmaghi sarghar man fullum samm, þa skal þæt sua böta, sum nu ær skilt, æn kona hafþe giort, utan alla þrea markær, þöm skal malsæghandin haua, ok þær a i huarte karl ælla kunungær; nu uarþær han lyttær af, þa skal lyte mæþ haluu böta. Nu sæghær hin, sum sarit fik, han maghanda man uara ok hans malsman sighær egh, þa a mals mannin uitzs orþ at uita mæþ eþe fiughurtan manna, at han uar innan fæmtan ära. Nu æn han kære til hans, siþan han ær maghanda man, ok gærþin uar gör, för æn han warþ maghanda man, þa skal han ut luka ughurmagha botina ok uita mæþ fiughurtan manna eþe, at han uar ughurmaghi þa, sum han þa gærþ giorþe. Ok þær hörir egh uaþa eþær til, æn þo at þæt se mæþ uaþa giort, þy at all ughurmagha gærning taks til uaþa, ok han bötir egh mera firi

'kona (Bila ughurmaghi huggær man fullum samm

5. firi sarit, [utan] hænna inalsmanne

10. Malsœghanäa rœttœr m. böter, som tillfalla målsägaren; halucer adj. half, ntr. abs. halft: hälften; böta: böta, ersätta, i synnerhet försona sitt brott med böter, således öfvers, då skall han försona lytet medels halfva bötesbeloppet, hvilket tillfaller målsägaren.—-Hela bötesbeloppet för tillfogadt lyte var lika stort som såraböternas belopp (enl. § 4 här nedan), och då dessa i detta fall voro tre marker, skulle således för lytet botas dessutom en och en half mark åt måls-ägaren. Men enligt stadgandet i § 4 får målsägaren blott en mark.

12, 13. Fri öfvers, undantagandes att alla de tre marker, [som han skall erlägga i böter,] tillfalla målsägaren allena.

18. Öfvers, att han ännu ej var 15 år gammal.

24. taks til uaþa o: antages vara gjord med våda.

uilia æn firi uaþa, æ huat hældær þæt ær firi bloþuiti ælla firi skenu. §. 4. Nu æ huat þæt ær maþær ælla kona, ughurmaghi ælla annöþughær nakuara akomu fa gæra, antuiggia mæþ uaþa ælla uilia, þe sum minne ær æn fiæþærtiugh, þa skal æ lyte mæþ haluu böta. Þæt ær sua undistandande, at lytis bötær æru sua mykla sum sialfs hans botin, ok i lytis bot a huarte karl ælla kunungær. Nu æn han uarþær lyttær i änlite, sua at huarte hyil hat-tær ælla huua, ælla ok bristær armbær ælla ben, sua at io lyt uarþær af, ælla ok sua at hand ælla fötær krumpna af ælla flngær, þa skal lytis bot nat ok iamlanga inne standa. Uarþær hanum bætra innan nat ok iamlanga, sua at han uarþær egh lyttær, þa skal han egh lytis bötær taka, ok þa nat ok iamlange ær ute, þa stæmne æpte lytis bot ok ække förra.

XVI. Vm æn man huggær, kona ælla ughurmaghi, þræl annars, ælla þræll sargha frælsan man.

Nu huggær man ælla kona ælla ughurmaghi þræl annars fullum sarum, huat þæt ær hældær mæþ uilia ælla uaþa, þa böte firi siax öra ok leghe hanum lækir ok

3. Öfvers, [som] råkar göra (1. tillfoga) någon åkomma,

4. fe 1. pä är ack. sing. femin. af sit.

6, 7. Sialf bot f. målsägarens andel af böter; öfvers, böterna för lyte äro lika stora som målsägarens andel af [sårajböterna. Således l mark = en tredjedel af dessa, ty häradet och konungen skulle af dem få hvar sin tredjedel.

8. Ariliti (med biform ænliti), äfven andlit = isl., got. anda-vleizn, alla ntr. (got. vleitan, isi. lita o: se) Anlete.

10. Lyt, lytt (ntr. af lyt ær, lytt ær) åsyftar väl armbær ælla ben, i hvilket fall dock lyt skulle

hänföra sig till en enskild lem, icke till personen, som har lyte på en lem. Eller står lyt i st. f. lytær ? Men enligt Söderwall: Hufvudepokerna s. 19 förekommer icke under denna språkperiod utelämnande af ändelsen -r i nom. sing. m. af den starka adjektivböjningen, ehuru detta redan under den närmast följande är vanligt. Adj. lytær 1. lytt ær är egentl, pret. part. af lyta göra lytt, jfr isl. Ijoir ful.

16. K ön s t r. æn man, kona ælla ughurmaghi huggær . . .

20. Læ'kir (med radikalt r), gen. lækirs, ack. lækir, eller ock læki, gen. lækis, ack. lcekiUa|>a mal XVI.

halde uppe daxuærkum ok föþe þrælin, mæþan han sar liggær; warþær han lyttær af, þa haui han þæn lytta ok fa bondanum olyttan firi. I saramalum æru þer baþir iam-gildi, þræll ok fostre. §. 1. Nu sarghar þræll frælsan man, skiuuær ælla skiutær, slar bloþuiti ælla skenu, ælla riuær frælsan man, han hauær firi huggit sik ok sinu gildi. Ær þæt fostre, þa böte þæn, sum fostran a, þöm, sum sarghaþær uar, åtta markær, þær aghi i huarte karl ælla kunungur, ok sua ok, æn þæt mæþ uaþa giort uar. Uarþa þe sarghaþe, þræll ælla fostre, þa þæn, sum sarghaþe, böte sua firi uaþa io sum firi uilia. Sua ok huat sum gærs til annöþughxs, þa bötis sua firi uaþa sum firi uilia. §. 2, Nu hamblar man þræl annars manzs, huggær af hand ælla fot mæþ uilia, gialde atær fullum giældum ælla annan firi ok mæþ þrea markær; þæt ær bondans þukke, aghe i huarte karl ælla kunungær.

XVII. Um æn man huggær at manne ok uarþær annar firi, ok huru þær skal uaþa eþ ganga.

Nu huggær man at andrum ok uarþær annar firi, þæt ær þriggia märka sak, æn þæt ær fullsære ok taka baþe til uaþa. Egh ma flere hug til uaþa taka æn et, ok þæt taks egh til uaþa, utan baþe uilin, þæn, ær til hiog, ok hin,

(jfr isl. lœknir, gen. lœknis) m. Läkare. Också i cod. Bildst. fins två gånger ack. lœkir (Söderwalls Ordbok).

1. Uppe halda, vb. tr. ined dat. 1. ack., kan ha tvänne hvarandra nästan motsatta betydelser näml. a) = uphalda förhålla, undanhålla ngn ngt, och b) underhålla, bekosta, upprätthålla (här).

6. D. v. s. han kan saklöst dräpas.

lä. Hambla vb. tr. Stympa, egentl, genom knäsenornas af-

skärande, isl. hamla, fht. hamalon, ägs. hanielan; i fht. fins äfven adj. ham och hamal: stympad. Ihre (Gloss. Sviog.) åberopar ett fornsv. uttryck i kncem ok ha-mulboghom: i knän och knäveck samt tror bet. knäveck ligga till grund för talesättet i ham (nu hamn) och häl, hvilket Rydqvist (Sv. Spr. L. IV s. 311 not. 2) visserligen anser icke omöjligt, ,,men ingenting hindrar häller ham att vara det vanliga hamber (isl. hamr), nu hamn (skugga, vålnad)".

sum sarit fik. Baþe aghu þe suæria, sum för uar skilt. Gita þer uaþa eþin gangit, þa uarin saklöse firi kununge ok hæræþe, huat þæt ær höghre sak ælla læghre. §. 1. Nu uill man uaþa eþ fæsta, þa skal han fæsta han innan nat

ok iamlanga; gör han egh sua, þa hete fallin. Nu fællis uaþa eþær ælla gangær atær firi olagh, han faldær kununge til feia ok allum mannum, ok malsæghande lite at fæst-ningh sinne. Nu skal uaþa eþær sialfsuiliandis fæstas; stæmni hin æfte, sum akomuna fik, þa ma egh uaþa eþ

io siþan ganga.

XVIII. Vm afhug þön i uaþa gæras, ælla man stingær ut ögha a andrum mæþ uaþa.

Nu hugxs minste fingær af mæþ uaþa, þa böte firi fin-gær öre ok annan firi lyti ok halfmark firi lækis gæf.

Nu uarþa all fiughur fingær af huggin mæþ uaþa, þæt æru tolf öra firi sar ok tolf firi lyti ok half mark at lækis gæf. Varþær þumul fingær af huggin mæþ uaþa, þæt æru tolf öra, þy at han ær half hand, ok tolf öra firi lyti ok half mark firi lækis gæf. Warþær all hand af huggin mæþ uaþa, þæt æru þrea markær ok þrea markær firi lyti ok half mark firi lækis gæf. Firi all uaþa uærk þa skal sua böta firi lyti sum firi sar. §.1. Nu stingær man ögha ut a andrum mæþ uaþa, þæt æru þreia markær ok firi lyti ok lækir sua, sum för uar skilt. Huggær man næsa ælla örun af andrum mæþ uaþa, þæt æru þrea markær ok sua

1. för, Haml. i fl. 1.

5—7. Förkl. Då vådaeden är förfallen därigenom, att den ej blifvit gången eller är upp-liäfven, skola böter erläggas till konungen och häradet för uppsåtlig gärning (Ordb.).

7. Öfvers, och målsägaren nöje sig med det löfte (om vå-daed och vådaböter), som han mottagit, d. v. s. fastän vådaeden fälles eller återgår, kan han likväl för sin del icke fordra mer än vådabot, eftersom han engång antagit det tillbudet. — Ang. lita se sid. 9b.

13. Fingær är här inaskul., men två rader lägre ned i plur. neutr., såsom synes af attributen; annars förekommer det ock i sing. som neutr., så alltid i kon. Gustaf l:s bibel. Nu är ordet i Götaland m., i Svealand och Finland ntr. i sing., maskul. i plur.

um lyti ok læki, sum för uar skilt. Huggær man tæ af andrum mæþ uaþa, böte sua firi tæ sum firi fingær. Huggær af fot mæþ uaþa, böte sua firi fot, sum skilt æ firi hand. §. 2. Nu firi allan uaþa þa taki alt sarþuli ok aghi i huarte karl ælla kunungær.

XIX. Um æn man slar annan mæþ hornum ælla hiæltum. ok lösis ben ur skænu.

Nu slar man annan mæþ hornum ælla hiæltum, stan-gum ælla stafrum: bristær huþ ælla huld, þæt ær full skena, þæt æru siax markær; taki sarþuli fiura markær ok mark io kunungær ok mark hæræþe. Nu lösis ben ur skenu, fylghir öris bot; lösas ur siax, þa fylghia siax öra; lösis ur þæt siunda ok skælla all i skalu, þa ær skena fiæþærtiugh.

XX. Vm æn man slar annan til blozs, ok huru höght han ma uitna sik, ok firi rætlösu.

Nu slar man annan til bloþs, þa ær þæt þriggia märka sak; taki ena mark kunungær ok ena þæn sik sökir, ok

1. tce(r) plur. af ta f. tå.

4. Sarþuli 1. sarþoli (af vb. þula 1. þola tåla) m. Den som blifvit sårad, egentl, den som tålt eller lidit sår.

6. Horn n. 1) Horn. 2) Dryckeshorn (här).

6. Hiælt n. Svärdsknapp, isl. hjalt plur hjolt, egentl, pärer-stången mellan svärdets handtag (isl. meðalkafli) och klinga, men äfven knappen, hvarmed fästet öfverst slutar. Den förra kallades i isl. fremra hjalt, den senare ef ra 1. eptra hjalt. Det ägs. och eng. hut svärdfäste är lånadt från nord. språk.

13. Skælla (af skal 1. skall n. starkt ljud) vb. intr. Klinga, skallra, skramla; skal f. skål (ordet är en o-stam, således dat. skalu). Uttrycket skælla i s'kalu innebär, att alla benen äro så stora, att de klinga, då man kastar dem i en skål. I Gotl. L. talas i

samma mening äfven om „en half skål", hvaraf synes att skålen skulle vara af en viss bestämd storlek.

14, 15. Uitna sik o: bevisa sin sak (af uitna bevisa eg. med vittnen), öfvers, huru höga böter han genom bevisning [af blodvitet] kan göra anspråk på.

15. Eœtlösa f. 1) Orätt, laglöshet. 2) Tredska att fullgöra

mark alii mæn. Nu hauær han uitzsorþ, sum sik sökir; þa hauær han uald, huat þæt ær hældær siax markær ælla þreia markær. Þa skal han stæmna þry mal þing ok fiarþa Lionga þing; a Lionga þinge skal han mæþ uitnum sinum a han ganga: þæt uita þe tue, at han fik af hanum þa skenu mæþ uilia ok ureþs hændi, þæt uita andre tue, at þæt uar miætit til sua mykils, sum nu sökis, huat þæt ær hældær siax markær ælla þrea markær, þæt þriþiu tue uita, at þæt uar laghlika þing stæmt. Nu sighær han sik egh io sannan þær at uara, þa skal han amote suæria mæþ eþe fiughurtan manna, at han ær egh þær sandær at, ælla han uar egh þær uær, þa han akomu fik. Siþan skal hin, sum uitnaþe, suæria fiughurtan manna eþ a fæmtinne, at hini siax suoru baþe sant ok lagh. Orkar han egh eþinum, þa æru hinne falne, sum suoru i uitnumin. Suæria þe baþe, þa uiti hæræzs næmd, huat þær ær sant um. Nu æn han suær egh amote hanum, þa skal han egh fiughurtan manna eþ æpte sin uitne ganga, þa a han a Lionga þinge böta. sum för uar skilt. §. 1. Nu skill þem a um bötrina, þa aghu hans miætanzs mæn uitzs orþ, þæs sum ut skal luka, sum för uar saght,.ok þæn, sum bötir, han a buþs eþa lata æpte botinne ganga, sua sum framleþis skils i þöm malum, sum til Lionga þingxs höra. Nu gær han egh ræt firi sik, þa skal fæmt af Lionga þinge til hans næmna. Nu uill han ræt firi gik gæra a fæmtinne, þa ær þæn egh fallin a fæmtinne

det man är en annan skyldig d. v. s. (här) tredska at ræt firi sik gæra: utbetala ådömda böter.

2. uald n. 1) Våld. 2) Makt, rättighet (att göra ngt). Öfvers, han har [samma] rättighet, ehvad det är ...

o. a lian ganga o: uppträda emot honom

7. my'kils gen. af mykit adj. ntr. abs.

9. Þingstæmna vb. tr. Instämma till ting; subst. l) stämning till ting, 2) sammankomst å tinget; däraf sms. þingstæm-numan o: man, som värkställer stämning.

12, 13. Öfvers. Sedan skall den, hvars vittnen svuro, svärja

15. D. v. s. de sex vittnenas ed är ogill, om den ej bekräftas genom fjorton mäns ed.

21. Buþs eþær m. Ed därom, att ed i hufvudsaken eller ock böter blifvit vederparten lagligen erbjudna.

25. þa ær þæn egh fallin \siim] a fæmtinne . . ., d. v. s. han skall ej böta för underlåtandet att ræt firi sik gæra.

gör ræt; nu uill han egh ræt gæra, þa ær ute hwuzs sakin ok tolf markær firi þing ok fæmtir.

XXI. Um æn man sla sundær arm ælla ben a andrum, ælla man slar annan fulla skenu, þa kunungær ær i landinu, ælla bloþuiti.

Nu slar man arm ælla ben sundær a andrum, sua at lösas baþi ænda, þæt ær full skena, þa böte, sua sum firi skenu ær skilt. §. 1. Nu slar man annan fulla skenu, þa kunungær ær i landinu, þa ökir han sina sak at fiuratighi markum, sum för uar saght. Nu æn han sla bloþuiti, þa io kunungær ær i lande, þa brytær han egh kunungx friþ, utan han gæri þæt i kunungx garþe.

XXII. Vm æn kona slar man fulla skenu, skiutær ælla

skiuuær, slar kinpust ælla gör bloþuiti.

Nu sla kona man fulla skenu, böte firi þreia markær; ælla sla kinpust, skiutær ælla gær bloþuiti, böte hænna malsman þæt sama ælla dyli mæþ tolf manna eþe. Egh ma kunu uitna firi akomu.

XXIII. Um æn man slar annan mæþ stäng, ælla þræll

fa skenu, ok fostre ælla man gör skenu mæþ uaþa.

Nu. slar man annan mæþ stäng ælla stafre, bristær huld innan ok haldær huþ utan, þæt kalla suarta slagh;

1. þa ær ute huvuþs sakin = sakin dömis ut 1. faldær in a han o: han är fäld åt saken; jfr ock Skåne L:s uttryck vara fallin til liovutssakenna o: dömas skyldig till saken.

2. ok [böte] tolf markær 14. Kinpustœr m. Kindpust,

örfil (sms. af kind pl. kindar, -er 1. -i'r, isl. kind pl. kinnr, och piistœr: slag med handen, isl.

püstr, hvilket i motsats till fsv. ordet har radikalt r). „1 lagarna träifas kin- uti sammansättning" Rydqvist II s. 155.

22. Suarta slagh n. 1) i VGl. hugg 1. slag, som hvarken medför blånad eller blodvite, så ock i den norska Gulatingslagen; 2) i ÖGl. slag, som medför blånad, men ej blodvite. Schlyters förklaring af ordets betydelse („11-

þa a þæn uiz orþ, sum firi ær staddær ok til hiog, giua eþ tolf manna ælla böte þrea markær. Þa æn han uarþær sua barþær, at han gangær krumpin i lifdaghum sinum, þa böte þæn, sum þæt giorþe, fiuratighi markær. §. 1. Nu

far þræll ælla fostre skenu ælla uarþær barþær, böte tua öra þæn, sum barþe, ok fulle atær daxuærkin ok lati lækia han. Warþær han lyttær af, þa haui han þæn lytta ok fa bondanum olyttan firi, huat þæt ær hældær mæþ uilia giort ælla mæþ uaþa. §. 2. Nu gær man fulla skenu mæþ uaþa,

þæt æru öra tolf ok uaþa eþær, at þæt uar mæþ uaþa ok egh mæþ uilia. Uarþær han lyttær af, þa skal lyti mæþ haluu böta.

XXIIII. Vm suarta slagh ok ughurmagha, æn han gær skenu i uaþa.

Nu gær man bloþuiti ælla sla man suarta slagh i uaþa, þæt æru siax öra ok uaþa eþær; uarþær lyttær af, þa skal lyti mæþ halw böta. §. 1. Nu gær ughurmaghi skenu mæþ uaþa, þæt æru öra siax, egh uaþa eþær ok egh kunungx sak. §. 2. Nu firi allan uaþa, þa taki alt sarþuli, ok

aghi i huarte karl ælla kunungær.

kasom ett mörkt eller osynligt sår, hvars värklighet icke kan styrkas") är mindre sannolik än Läfflers (Arkiv VI s. 270), som erinrar om att svart i svenska dialekter i vissa sammansättningar betyder saknande, t. ex. mjölksvart: ej mjölkande (om ko), hushållet är mjölksvart d. ä. saknar mjölk, samt framhåller, att det enligt Ijudskridningsla-garna mot svart svarande lat. surdus har likartad negerande betydelse i uttryck sådana som surda telhis: ofruktbart land,

herbœ surdce: växter, som ge ringa afkastning, surda vota: fåfänga önskningar. Suarta slagh således ett slag, som lämnar inga märken.

1. Här underförstås sokninne 7 såsom synes af ett parallelställe (KB 13: 1), således: den som är föremålet för anklagelsen L rättegången, d. v. s. svaranden.

6. fulle atær daxuærkin o: ersatte dagsvärkena till fullo.

8. firi o: i [den lyttes] ställe.

27. mceþ haluu, dat. af halft sid. 91a.

XXV. Um æn man fa sar af fæ manzs ælla fræls man akomu af annars handuærkum.

Nu fa man sar af fæ manzs, huat þæt ær hældær hæ-stær ælla hundær ælla huat fæ, sum þæt ær, þa böte firi siax öra; warþær han lyttær af, þa skal sua lyte böta sum 5 sar. Nu uill han dylia, at hans fæ hauær egh þæt giort, þa hauær hin uitzs orþ, sum sik uill sökia, mæþ tuem mannum uita, at hans fæ hauær þæt giort. §. 1. Nu far fræls man akomu af annars manzs handuærkum, þa böte þæn, sum uærkin a, siax öra; warþær lyttær af, þa skal lyte io mæþ haluu böta. §. 2. Nu far annöþughær akomu af feia garþe ælla af uærkum þæs manzs han a egh, þa böte þæn uærkin a, þem, sum þrælin a, tua öra; warþær lyttær af, böte andra tua öra lytis bötær.

XXVI. Vm æn man dyli firi akomu, dyli firi malsæghandanum ok egh firi soknaranum.

Nu dyli man firi akomu, firi siax märka sak ælla mera, þa skal han þæn eþ ganga firi malsæghandanum ok egh firi soknaranum. Vill man þriggia märka skenu bötta uita, þa uiti mæþ fiughurtan manna eþe firi malsæghandanum. Nu æn þæt ær sæt ok bot, þa ma hin egh uitna a möte; suær han amote, þa gör han ulagh, þa skal hæræzs næmd uita, huat þær ær sant um.

XXVII. Um forsat ok atlöp, ælla man brytær man-hælghþ a andrum, ælla man slar annan kinpust.

Nu gör man forsæte andrum, þæt ær tolf manna eþær, at han giorþe hanum egh forsæte, ælla böte þrea markær.

7. sik sökia, se sid. 5a.

11, 12. Feia garþcer, fœa garþær 1. fœgarfiœr m. Fägård, ladugård (här genom metonymi = af fæ mans).

12, 'han a egh d. ä. sum egh a han (ack.)

15. dyli firi akomu o: bestrider att han tillfogat åkomma.

24. Forsat n. eller forsæte n. (af sitia firi aþrum jfr Eþs. 3): Försåt; atlöp n. anfall på det sättet, att man löper 1. rusar på en annan.

Nu gær man atlöp andrum, synis a uaknum ælla a klæþum hans ok egh a sialuum hanum, þær kombær han laghum firi, þæt ær eþær tolf manna, sua at han giorþe hanum ængte atlöp, ælla böte þrea markær. §. l. Nu all þön manhælgþa mal, sum man gær til ughurmagha ælla til kunu, þön æru sua gild, sum þæt uare giort til maghanda manzs ok egh gildare. §. 2. Nu æn man slar annan kinpust, skiutær ælla skiuuær ælla riuær klæþe hans, sua at hans man hælghþ skarþas, þa dyli mæþ tolf manna eþe ælla böte io þre markær.

XXVIII. Vm all manhælghþa mal, þa skal malsæghanda först ræt göra, ok soknare sighær uara lönlika bot.

Nu firi all manhælghþa mal, þa skal malsæghandi först sak giua, ok egh soknarin. Nu bötir han uiþær malsæghandan lönlika, þa kære soknarin til hans; þa skal han dylia mæþ tolf manna eþe, at han hauær egh bot uiþær malsæghandan, ælla böte sum skils.

XXIX. Um æn maþær uarþær stokkaþær olaghlika.

Nu uarþær man stukkaþær olaghlika, sua at hans fötær rutna af hanum, böte firi fiuratighi markær; dör han af, þa böte, sum för uar skilt i drapamalum, ok hans sak ökis at fiuratighi markum. Stokka þe han ok egh sua, at fötær rutna af hanum, þa botin þrea markær ælla dylin mæþ tolf mannum.

2, 3. Koma såsom vb. träns, (vanligen med objektet i dat.) betyder åstadkomma, anskaffa; 'koma laghum firi sik

1. þær firi 1. uiþ d. v. s. hafva rättighet att fria sig med ed (lagh n. pl. ed i rättegångsmål); uttrycket är således ungefär liktydigt med cegha uitsorþ, som dock äfven

har en vidsträktare bemärkelse.

9. Skarfa, skcerfa (isl. skerða af skare n. skåra, inskärning) vb. tr. egentl, göra inskärning i ngt, sedan: minska, förringa. 12. ok [æn] soknare sighær 14. han näml. den anklagade.Uapa mal XXX.

101

XXX. Vm æn maþær giuær andrum hor sak, ælla man sæl frælsan man, ok fiæþærtiugh iorþa ran.

Nu giuær man andrum sak, at han gær hor undir han; uarþær han takin uiþær ok slippær undan, þa dyli mæþ þrætylftu ælla böte fiuratighi markær. §. 1. Nu sæll man frælsan man i annöþughan staþ mæþ uin ok uitne, böte firi fult ok fiæþærtiught ælla dyli mæþ þrætylftum eþe. Þær skal frælsan lösa, sum han hittis, egh ma fræls at leþznum ganga. §. 2. Nu slitær hæræþzs næmd tuæsuære mæþ kunungx dome ælla laghmanzs skilum um egna delu, io ok auerkar þæn siþan, sum fældær ær, ok kænnis uiþær þa iorþ siþan, þa ær þæt iorþa ran fult ok fiæþærtiught.

XXXI. Um dombrut ok trulldom ok um höghsta ran ok annur ran.

Nu brytær man kunungx dorn, þæt ær fiæþærtiught. Nu brytær man laghmanzs dorn, þæt ær tolf märka sak. Nu brytær man hæraþs höfþinga dorn, böte siax markær. Nu brytær man fiarþungx höfþinga dorn, böte þre markær.

5. Þrætylftu är likasom tuætylftu BB 24: 6 absolut brukadt neutrum i dat. sing. af þrætylftær, tuætylftær adj. (ed) som gås af tre 1. två tolfter män. Öfriga hdss. hafva här þrætölftom eþe.

6. Uin (isl. vinr) m. 1) Vän. 2) Mäklare, en af båda parterna tillkallad man, hvilken jämte två vittnen skulle vara närvarande vid köp af lösören för att sedan kunna intyga (med uins eþær) att godset blifvit köpt och framskaffa säljaren, om så behöfdes. Däraf uttrycken köpa, s ælla 1. fa mæþ uin ok uitni.

9. Leþsn (af leþa leda, föra) f. En klandrad saks ledande till fångesmannen till bevisande af

åtkomsten; ganga at leþsnum: ledas till fångesmannen (och därifrån till hans fångesman och vidare till tredje man o: til þriþiu sæld, såsom termen lyder i ÖGL). Om detta rättsbruk, som äfven återfinnes i sydgermanska källor under benämningen intertiare, se Amira: Altschw. Oblr. s. 559 f.

10. Skila f. Urskillning, afgörande (merendels nytjadt om lagmans dorn).

11. Uiþær kænnas vb. dep. 1) Påstå vara sitt, vilja tillegna sig (här). 2) Igenkänna. 3) Erkänna.

13. Dombrut (af bryta) n. Dombrott, olydnad mot en gifven dorn.102

ITaf>a mal XXXI.

§. 1. Nu kæniiis kunu trulldombær ok uarþær takin uiþær ok mæþ sannum uitnum leþt, þa hauær hon firiuærkat liui sinu, ok hana skal stenka i hæl. Nu kænnis hænne þæt. ok synis a bondanum ælla a hionum hans ælla a bo hans

sanna forgærninga, þa uæri sik mæþ þrætylftum eþe ælla böte fiuratighi markær. Uænis hænne þön sak ok þæt ær huarghin synt a bo hans, þa uæri sik mæþ eþe tolf manna ælla böte þreia markær. §. 2. Nu rænir maþær man; þa uill han öpa sik til hiälp, þa kiplaran han, þa ær þæt

fiæþær tiught. Nu uill han löpa sik til hiälp, þa bindran han, þæt ær ok fiæþærtiugh sak. Nu leþis þæt ran mæþ ope ok akallan ok buþum ok buþkafla, þa ær þæt ran fult ok fiæþærtiught; þa ær þön gærþ gild at hundraþ markum, þæt ær höghsta ran. §. 3. Nu gær man bos ran, wrakær

l, 2. Öfvers. Tillvitas kvinna trolldom, och varder hon gripen på bar gärning, och [varder det (ni. som henne tillvitas)] värk-ligen ledt i bevis. — Märk skrif-sättet leþt, hvarmed nysv. -dt i pret. part. ntr,. Öfverensstämmer;

dock är det endast i högst sällsynta undantagsfall, som den fornsvenska ortografin häraf besväras.

4. a bo hans o: å hans boskap (så enl. Gloss. t. ÖGL, däremot vill Noreen: Altschw. Lese-buch här gifva 'bo betydelsen „eigentum"); 'bo n. 1) bo, 2) egendom, 3) boskap.

o. Forgœrning f. Förgör-ning genom trolldom eller förgift.

9. öpa, -té (af op se nedan r. 12, isl. øpa, got.vopjan) vb. tr. Köpa.

9. Kipla vb. tr. Lägga kafle i munnen på ngn, jfr i svenska Idsm. kippel: pinne, som sättes i munnen på föl, lam m. fl. för

att hindra dem att di: kiplaran d. ä. kiplar han och å följ. rad bindran = bindœr han, se i det föreg. sid. 74b, 6.

11, 12. D. v. s. att brottlingen på sådant sätt (mæþ ope o. s. v.) genast efter brottets begående ertappas och gärningen sålunda blir bevisad. — Op n., flit. wof, nht. wuf; äfven (det naturligtvis alls icke besläktade) rop fins i fsv., betydande dels ondt rykte (isl. hröp), dels rop (lågty. rop), Rydqvist VI.

14. Bos ran n. Våldsamt borttagande af en annans fäkreatur eller annan lösegendom, se bo r. 4 här ofvan.

14. Vraka 1. vræka, pret. vrok 1. vrak (Schlyter, Rydqvist Is. 152 f., Noreen i Altschw. Lesebuch s. 177) vb.tr. drifva, bortdrifva. Lind: Rim och vers-lemn. s. 53 tror vraka vara yngre än vræka och att uppkomsten af vraka kanske får „skrifvas uteslutande på rimmetsUapa mal XXXI.

103

bort hund ok hiorþ, kuærn ok kætil, byrlar ok a bak læggær; leþis þæt ran mæþ ope ælla buþkafla, þæt ær fult ok fiæþær tiught. Nu leþis þæt egh mæþ opi, stæmni þing ok mæli at, þæt ær eþær þrætylftær; bristær at eþe, böte fluratighi markær. §. 4. Nu gær man hand ran andrum 5 a uæghum ute, leþis þæt mæþ ope ok buþkafla, þa ær þæt ran fult ok fiæþærtiught. Leþis þæt egh mæþ ope, þa ær þæt eþær tolf manna, ælla böte þreia markær. Nu taks þæt ut mæþ ransakan, þæt sum han af hanum rænte, ællas i handum hanum, þa ær þæt fiæþærtiught, ælla dyli mæþ io þrætylftum eþe. Uill han egh stæmna æpte, utan biþa kunungx ræfst, þa skal hæræþs næmd uita, huat þær ær sant um. §. 5. Nu rænis man i skipum ok i skærium, þæt ran ær fult ok fiæþærtiught. Kombær han undan mæþ, sum rænte, þæt ær þrætylftær eþær, ælla böte fiuratighi markær. Nu 15 i allum þrætylftum eþum, þa skal halft næmnas; næmni æ, huat han uill hældær, kunna ælla ualinkunna. Gitær egh eþ gangit, fallis til fiæþærtiughx.

räkning". I poesi förekommer ännu (arkaistiskt) formen vrok.

1. Byria (för byrfla? af byrþe börda) vb. tr. Binda samman i packor. Märk de tre paren uddrim!

5. Hand ran n. (= Sk. L. hande ro/f): Rån, hvarigenom ngt med våld tages en annan ur händerna.

14. Öfvers, kommer han, som rånade, undan med [det röfvacle godset]

16. Nœmna 1. næmpna (isl. ne fno) vb. tr. Nämna, namngifva. „Hälften af de svärjande skola förut nämnas, utan tvifvel af hufvudmannen i eden, om ock detta ursprungligen tillhört käranden, såsom förhållandet enligt tyska lagar var med de s. k. nominati^ af käranden nämde bland den anklagades släktingar (electi af den anklagade själf

valde)", Schlyter i Ordb. s. 470b. Jfr Hjärne: Om den fornsv. nämnden s. 41. Flerestädes i lagen förekommer om edgärdsmännen i slik ed uttrycket halft nœmt ok halft ^mœmt.

17. Kundœr adj. Besläktad. Schlyter i Ordb. och Rydqvist Sv. Spr. L. I s. 268 uppfatta ordet såsom identiskt med ett annat kundœr: känd, kunnig („part. pass. af kunna känna" Schlyter), men med Kock: Tydning af g:la svenska ord s. 7 ff. finner jag det sannolikt, att dessa ord böra åtskiljas. Det förra motsvarar det isländska (blott i poetiska språket förekommande) kundr släkting och har radikalt ^, det senare är det isl. kunnr känd och har således i fsv. eu-foniskt mellan n och r inskjutet d.

17. Ualinkundær adj. Oskyld,104

XXXII. Vm gorþiuf ok flere stylde, ok huru ranzsaka skal, ælla þri giua enum þiufsak.

Nu stial man fæ manzs ok hauær gorkætta i skoghe ute i grauum ælla boþum, kö t ælla huþir ælla liuande fæ, þæt sum stulit ær, þa ær þæt gorþiuuær. Taks i handum hanum, þa hauær han firi uærkat liui sinu ok allum þöm lösörum, sum han a; þa ma han uitna ok up hængia. Takxs egh i handum hanum, þæt ær eþær þrætylftær; bristær at eþe, böte atær þæt, sum han stal, ok mæþ fiuratighi markær. §. 1. Nu stial man inne unde läse ok uarþær takin uiþær, þa skal þiufnaþ a bak hanum binda ok til þingxs föra. Egh ma firi minna þiuf binda æn half mark, utan þæt se manzs fæ, þæt sum gamalt ær; æ huat sum han stial þær af, þæt ær fuldær þiufnaþær. Þær ma han binda mæþ ok up hængia, for utan hund ok kat, höns ok gas; stial han nakuat þerra, þa böte snattara bot ælla dyli, sum skilt ær. Þæt skulu tue suæria, at han ær at þy sandær þiuuær; þæt skulu andre tue suæria, at þa han uar stulin, þa uar laghlika skærskutat; þæt þriþiu tue uita, at hanum ær fuldær þiufnaþær a bak bundin ; siþan ma han til galgha döma ok up hængia. Nu takx egh i handum inne takin

icke besläktad. Att ordet nödvändigtvis liar denna betydelse framgår, såsom mig tyckes, otvetydigt af fornnorska urkunder, citerade (emot Schlyter, som öfversätter det med ^hederlig") af Hjärne: Om den fornsv. nämnden s. 61. Också Noreen i Altschw. Leseb. (Glossar) återger valinkunder med ,,unverwandt" (eigentlich: durch wahl einem verwandten gleichgestellt). Jfr äfven Linds undersökning i hans afh. om rim och versl. s. 32 not. (,,valfränder", ,,valda till fränder för tillfället").

1. G-orþiuvcer m. Boskaps-tjuf (af gör n. gorr, den half-smälta födan i kreaturens tar-

mar); däraf ock gorkœtti m. gömställe, där stulen boskap af tjufven förvaras, gorvargher (i VGl.) boskapsdråpare.

7. Öfvers, då må man öfverbevisa och hänga honom.

10. D. v. s. i en annans lästa hus. Las n. lås, isl. lass m.; det ny sv. lås är i Götamålen m., i Sveamålen (och finländska svenskan) ntr. Af lås kommer läsa, dän. laase; äfven i svenskan nyt-jar en och annan (med orätt) formen låsa.

11. þiufnaþ här: tjufgodset, det stulna.

12. minna ab s. ntr. af minni. 18. uar stulin o: blef bestulen 21. inne [unde läse]

þiufnaþær, þa ær þæt eþær tuætylftær, halft næmt ok halft unæmt; taki æ, huat hældær han kan fa, kunna ællaualin-kunna. Nu bristær hanum eþrin, þa böte atær hanum þæt han stal ok mæþ siax markær. §. 2. Nu stiall han hæst i fiætre, suari sua firi ut las sum firi inläs. Nu stial han hæst a ualle ælla andra bondans kuste, warþær egh takin mæþ, þa ær þæt eþær tolf manna; bristær at eþe, böte atær þæt han stal ok mæþ þreia markær. §. 3. Nu gifs manni sak, at han ær gorþiuuær; taks egh i handum hanum, þæt ær eþær þrætylftær. Bristær at eþe, böte atær þæt, sum han io stal, ok mæþ fiuratighi markær. Nu æn taks i handum hanum ælla leþis a hændær hanum sandær þiufnaþær, ok gitær egh let af handum sik, ælla taks i husum hans, sum raþær lasum at, þær kombær han egh laghum uiþ; þa ma han binda ok til þings föra, uitna ok up hængia. Nu taks i olestum husum, þa a han uitzsorþ dylia mæþ tolf manna eþe. Nu taks undi läse, þöm raþær þræll ælla annö-þught hion, þær kombær bondin laghum firi sik ne ok tolf manna eþ, at egh han ok ængte þæt frælst hiona, sum han atte uærkum firi at uarþa, þa stal þæt, ok böte firi þrælin

2. Öfvers, han må taga [till att aflägga eden] hvadhälst han kan få,

5. Fiœtiir n. Fjätter, fångsel om benen; hæstær i fiætre: tju-drad häst, jfr tiuþær och hælda BB 17:pr.

ö. Utlas o: det som är utom lås, Mas o: det som är inom lås. Stadgandet innebär, att ehuru hästen befinner sig

utom läst hus, dock för dess bortstjälande botes så, som om man tagit den ur läst hus, alldenstund den var tjudrad.

6. Kustær 1. kostær (se s. 62b) är det isl. kostr, hvaraf fins i ack. plur. såväl kostu som köste, se Noreen: Altisl. Gram. 2 aufl. §§ 330 och 323,2.

13. Öfvers, och kan han

ej leda [det stulna godset, som han innehar,] från sig [till den, af hvilken han köpt det]. Jfr lef sn sid. l Ol a.

14. „som råder öfver låsen" d. ä. som har nycklarna om hand.

17. þöm är pron. relät.

17, 18. „Ordet þræll torde på detta ställe vara öfverflödigt och i st. f. annöfught Mon bör tilläfventyrs läsas ambat", gissar Schlyter i Ordb. s. 31 a.

18, 19. Öfvers, där värjer sig bonden med sin egen och andra tolf mäns ed. — Ne, nei: 1) in-terj. (1. adv.) nej, 2) subst. ntr., se exx. i Ordb.

19, Hiona n. Medlem af husfolket, jfr hion sid. 28a.

19, 20. Öfvers, för hvars gärningar han hade att ansvara.

slika þrea markær, sum han skal lösa mæþ. §. 4. Nu kan bondin stulin uarþa, þa skal han firi grænnum sinum lysa, huat hanum ær huruit. Nu hauær han huma a huart kumit ær, þa skal han þit fara ok beþas laglika at ransaka; han a egh hanum ransak synia. Þa skal tua mæn til taka, sin huar þera; þæn skal sæghia, sum ranzsak beþis, huat hanum ær huruit ælla þylikt, þa skal hin sæghia, huat sum inne æ firi þöm; þa skulu þe inganga, sum næmdi æru, þa skal þem ranzsaka ok sea, huat þe haua in. Ær þæt inne, sum af hanum ær stulit, þa skal skuþa, æn uindögha ær a uæg sua mykit, at þyliku matte inkasta at, ok þiuf-naþrin liggær egh fialaþær ok sua, at han gate þit in-kastatzs, ælla ær gluggær undi syll, sua at þylikt matte inganga at, þa a bondin uitzs orþ uæria sik mæþ tolf manna eþe. Nu ær egh uindögha til, þa a han egh uitzsorþ. Syn han hanum ranzsak ælla ær bortu, þa a uarþ firi durum halda ok hærazs höfþinga buþ fa ælla þöm i hans staþ ær. Þa skal han buþkafla up skæra ok þit mæþ hæræþe koma, þa ma han saklösu þæt hus up lata. Hitta þe þæt inne, sum af hanum ær stulit, þa ma han binda ok til þingx föra; hittis egh, uari saklös. Nu mughu böndær saklöst up lata ok næmna þöm, sum ranzsaka skulu, æn hærazs höfþinga ær buþ fangit ok uilde egh ælla gat egh til kumit. §. 5. Þri æru þiuua: en raþær, ok annar stial, ok

5, 6. sin [wän] huar þera\ 8. inne [i husi] ce\r]

10. Uindögha (isi. vindauga, dän. vindue, e. ivindow) n. Fönster på tak 1. vägg; ordet är sammansatt &ïvinder vind, väder, och ögha, och betydde ursprungligen ett lufthål på taket, genom hvilket röken utgick och ren luft inkom (Ordb.).

11. at o: genom [det], näml. genom vindögat.

13. Sytt är ack. af ett maskulint syldœr enligt Ordb., hvilket skulle stå i fullkomlig strid med isl., n. v. högsvenskan, allmoge-

målen och andra germanska språk, i hvilka alla ordet genomgående är femininum. Rydqvist (och Akad. Ordl.) upptager därför syll såsom feminint.

18. mæþ hæræþe o: med innevånare i häradet

19. saklösu (egentl, dat. sing. ntr. af adj. saklös) står adver-bielt i st. f. at saklösu.

20. Öfvers, då må man binda honom, näml. husägaren.

22. up lata [þæt hus]

24. raþær [fæ i hændær

þiuvi] o: skaffar honom tillfälle

att stjäla.

þriþi takær uiþ. Þöm ma allum firi ena þiuft sak giua; aghin alle uitzsorþ, æn egh ær i handum takit. §. 6. Nu æn þri mæn giua enum sak, huar þerra firi en þiufnaþ ok firi þæn þiufnaþ, sum hanum uar egh sak giuin mæþ stæmdu þingi ok han hafþe egh förra uart sik firi mæþ eþum, ok firi þæn þiufnaþ, sum fuldær þiufnaþær ær ok laghlika ær lyst æftir, ok giua þe hanum sak firi kunungx ræfst, þa skal hæræzs næmd uita, huat þær ær sant um. Uilia þer uæria han, þa ær han uarþær; fælla þe han, þa ma han hængia ok bo hans skipta, sum saght ær. Flyr han undan, io þa skal han friþlösan læggia um alla þa laghsaghu ok hans bo skiptis.

XXXIII. Um æn þiuuær ær wnnin mæþ lagha domum, ælla man sleppi þiuue, huru han ma uitna band sin.

Nu ær þiuuær uunnin mæþ lagha domum ok lagha eþum, þa skal fæmt til boskiptis læggia. Hittis i siang bæggia þerra, þa skiptis sua husfrunna lutær sum bondans. Hittis egh i siang bæggia þerra, þa aghu frændær husfrunna uitzsorþ uæria husfrunna þriþiung mæþ eþe tolf manna, at ,,hon stal egh ok aldrigh nötte hon mæþ þy, at hon uisse at stulit uar4'. Orkar hon eþe, taki þriþiung sin; bristær at eþe, þa skiptis sua hænna sum hans; æn hans barna gozs ma egh i skipti ganga ok egh mæþ eþum uærias, utan nakuat se i styld mæþær fæþær sinum. §. 1. Nu slæppir man þiuue utan band ælla bundnum ærma bandum, hætte uiþ þrim markum. Bindær han þiuf um armlæggia, ok slip-pær siþan, hætte uiþ fiuratighi markum, ok þiufrin ær

1. Öfvers, dem alla kan man för en [och samma] stöld anklaga.

8. þer o: nämdemännen.

14. Band n. band; uitna 1. sökia band sin o: öfverbevisa eller inför rätta tilltala den, som bundit honom.

16. Öfvers, då skall man utsätta fämt till förrättande af boskifte (se sid. 33a).

16. hittis [þiufnaþær]

21, 21. Öfvers, och aldrig brukade hon godset med vetskap om att det var stulet.

24. nakuat [barna]

uiþær uitzsorþ kumin; dyli, sum för uar saght, ælla böte, sum för uar saght, æn egh mughu þe han siþan binda ok egh hængia ok egh hans bo skipta. Nu gitær han sik uart firi þiufsakinrie, ok hin haf þe han bundit; synis ær a bu-nulæggium hans, þa a han uitzsorþ sökia sin band til uæþær tiugxs. Synis egh a hanum, þa a hin uitzs orþ, sum han bänt, dylia mæþ þrætylftum eþe. Gitær han eþ gangit,. uari saklös; bristær at eþe, böte fiuratighi markær. Nu æ firi huat man bindær annan orætlika, þa skal han sua böta

io ælla sua dylia, sum nu ær skilt. Nu kærir annar til annars, at han hauær bundit han ærma bandum, þa dyli mæþ tolf manna eþe ælla böte þre markær.

XXXIIII. Vm æn annar slar band af þiuue æn kunungx soknare, ælla man rænir þiuf af andrum.

Nu slar annar band af þiuue æn kunungxs soknare, þa böte fiuratighi markær ælla dyli mæþ þrætylftum eþe ælla uiti mæþ þrænne fiughurtan manna eþum, at han gærþe þæt mæþ kunungxs soknarans luui. §. 1. Nu rænir man þiuf af andrum sua, at han brytær egh eþzsöre kunungxs,

þa hauær han brutit gislinga brut; þa ær þæn sakær at fiuratighi markum, sum þær ær forman at, ok huar þæn þær uar i flok ok farunöte mæþ, þa böte þre markær.

XXXV. Um æn löska kona stial fullan þiufnaþ, hon ær

sak at þrim markum.

Nu stial kona fullan þiufnaþ ok uarþær takin mæþ, hun ær sak at þrim markum; þöm a hænna mals man böta

1. Öfvers, och tjufven är kommen till rättig'het att med ed värja sig.

4, 5. Bunidceggær m. Arm; i norska landsmål brukas ordet bitna om benpipa, ben eller arm, ofta i den uddrimmande förbindelsen bein og bunor (Aasen), bunábein (Hoss), och i norrländska mål fins enl. Rietz ordet 'baner, bolsbuner: bordsfötter

13. Sla st. vb. Slå, „ordet har likasom i det n. v. språket

i vissa talesätt åtskilliga oegentliga betydelser, som äro vidt skilda både från dess egentliga bemärkelse och från hvarandra" säger Schlyter. Så betyder slar här „skär", om det icke, såsom troligt synes, är skriffel för skœr, såsom i andra handskrifter läses (Ordb. s. 579).

23. löska kona står här i motsats till gift kona (se löska sid. 17a).

24. Sak, f. af sakær, adj.

firi hana, æ hænna gozs först, mæþan þæt uinzs til. Egh ma hana binda ælla up hængia firi þiufnaþ, utan hon se gripin uiþ; þa ma hana til þingx föra ok þiufnaþ mæþ hænne ok uitne a hana ganga, sum skilt ær um andra þiuua. Siþan skal hænna mals man böta firi hana, sum saght ær, ok egh laghum firi ganga. Nu æn hon uarþær egh gripin uiþ, utan uænis þerre sak, þa skal mals mannin dylia mæþ tolf manna eþe, ælla böte þreia markær. Ok alt þæt konan uærkar, þa skal hænna gipta man suara firi hana, ok böte æ hænna först, mæþan þæt uinzs at, ok siþan egh uinzs io hænna at, þa böte sit gozs, utan hon stiæli: þa a hænna gipta man böta firi hana första þiufnaþ þria markær. Stial hon annan tima, böte ok firi hana þre markær. Stial hon þriþia tima ælla optarin, þa aghe han uald at lösa hana, æn han uill ællær egh. Will egh han lösa hana, þa a þæn uald, sum stulin uarþ, antuiggia giua hænne lif ælla böta ena mark kununge ok andra hæræþe, ok uari hans ambat, ælla at þriþia kuste hana stenka i hæl. Þæssin laghin gaf kunung Magnus.

XXXVI. Vm alla þa saki, sum kona gær, þa skal hænna gifta man suara, alt þær til hon ær gift.

Nu alla þa saki, sum kona gær, mæþan hon ær ogipt, þa suari hænna gipta man ælla böte firi hana; æn þo at

1) anklagad, 2) saker, brottslig; i nysv. har ordet stelnat i maskulina formen och är sålunda oböjligt.

6. Firi ganga 1. fore ganga vb. intr. Framgå, framträda; laghum firiganga o: framträda med ed, göra ed.

14, 15. Öfvers, o. förkl. då äge giftomannen rätt att [medels erläggande af böter] lösa henne [från straff], om målsägaren vill eller icke.

18. Kust ær, kost ær har i

det föregående brukats i bemärkelserna kostnad, kost, egendom, men betyder här sätt. I den betydelsen ingår ordet också i sammansättningen anmtrkost 1. annur~kusta(r] (jfr isl. annars 'kostar] adv. på annat sätt, annorlunda, om hvars bildning se ofvan art. annarsstazs s. 36a.

19. Antagligen konung Magnus Ladulås (1275—90), ej den med handskriften samtida konung Magnus Eriksson.

20. saki(r) o: brott.

hon se fæst manne, baþe han böte ok söke firi hana, æn nakuat kan gæras til hænna. Nu siþan uight ær firi kirkiu durum ok gift, þa skal hænna husbonde baþe sökia ok suara firi hana.

XXXVII. Um æn löska kona stial, þön sum egh hauær mals man innan lanzs ok laghsaghu.

Nu stial löska kona, sum egh hauær mals man innan lands ok laghsaghu; uarþær gripin mæþ, þa ma hana til þingx föra ok uitna, sum skilt ær; hon ær sak at þrim

io markum. Hauær hon gozs til at böta, ælla uill nakuar böta firi hana, þa ær þæt got. Ær þær huarte til, þa hauær hon firistulit frælsi sinu. Löse en þerra, antuiggia malsæghande, ælla kunungx soknare, ælla hæræzs höfþinge uiþær tua, ok uari hans ambat, þær til at han fa þreia markær firi hana.

Nu siþan löska kona ær uitnaþ, will bondin lösa hana til sin siþan mæþ þrim markum, sum skilt ær, þa giui mark kununginum, mark hæræþinu. Will egh bondin lösa hana, þa gange fram a þing firi kunungx soknaran ok sæti hanum þær kununa i hændær. Ær han egh a þinginu, þa fore

hana hem til kunungx soknarans mæþ tuem boanda mannum ok sæti þær hanum kununa i hænder ok uari saklös siþan. Nu æn han ær egh hema, þa sæti hana þær hans hionum i hændær. Kærir kunungx soknarin, hui han satte

1. han-, näml. giftomannen.

2, 3. tiight och gift stå båda här absolut o: sedan vigsel skett och gift är af giftomannen förrättad.

11. ær feer huarte til o: finnes intetdera, d. v. s. har hon ej själf gods och finnes ingen, som vill betala böterna för henne; huarte af huarghi 1. huarghin se sid. 18b.

13. Uiþær prep. Yid, med, mot, till, i förhållande till; lösa kumi uiþær tua säges om en af

dem, som hafva andel i treskiftesböterna af en kvinna, som stulit, då hon ej förmår gälda böterna och han genom erläggande af de två öfriga andelarna löser till sig kvinnan.

15. Med bondin menas antagligen målsägaren, den bestulne, hvadan stadgandet innebär, att denne har företrädesrätt att lösa henne uiþær tua. Enligt Ordb. betyder bondi äfven i Uplands-och Södermanna lagarna ägaren till en sak.

egh hanum kununa i hændær, þa uiti mæþ fiughurtan manna eþe, at han förþe hanum kununa.

XXXVIII. Vm æn man spana hion manzs, ælla man takær fæ manzs i þiufs handum.

Nu spanar man hion annars manzs ok gær fulla bo- spend; takx egh i handum, þa ær þæt eþær tolf manna; bristær at eþe, böte þre markær. §. 1. Nu gær man saghu sanna þöm stulit ær af, han a firi öri. Kombær hans i tak, han a firi tua öra. Nu takær man manzs fæ i þiufs handum ok far þöm atær, sum a, ok æltir þiuuin fran, þær a io han firi half mark. Þa skal han uita mæþ tuæggia manna uitne ok tolf æfter, at han ælte sannan þiuf fran þy stulit uar. Nu takx alt saman, þiuuær ok þiuft, ok far bondanum þiufwin, þa a þæn, sum tok, alt þæt, sum þiufrin atte, ok mark af bondanum stulit uar af.

XXXIX. Um æn man stial ur lanum manna, ok snattan, æn fræls maþær snatta.

Nu stiall man ur lanum manzs ælla handfastum uær-kum, þæt ær eþær tolf manna, æn han ær egh takin at;

3. Spana (jfr isl. spenja) vb. tr. Locka, förleda, förföra, här: förleda till hustjufnad; af-ledn. o. sms. bospœnd f.

8. Kombær hans [fæ] i tak o: kommer godset i säkert förvar, eller, då koma äfven kan hafva transitiv betydelse med obj. i dativus: bringar [han] hans [gods] i säkert förvar.

16. Låna f. (?) Ett slags fiskenät, som brukas i strömmar. Ordet förekommer i lagspråket blott på detta ställe och formen lanum kan lika väl hänföras till det maskulina lani, som i annan fsv. literatur återfinnes i samma

bemärkelse, se Söderwalls Ordbok. I många svenska dialekter fins låna och äfven i finskan, ehuru ej omnämdt i Thomsens och Ahl-qvists bekanta arbeten öfver finskans lånord. Måhända är finskan i detta fall den långifvande? Ett sådant antagande kunde finna stöd i att ordet ej förekommer i isländskan eller de norska landsmålen.

17. \um\ snattan, cen

18, 19. handfast iiærk o: fiskevärk, som är så fast, att det ej kan med blott handkraft lyftas.

bristær at eþe, böte þreia markær. Draghær man næt ælla miarþa a diupe, böte firi siax öra. §.1. Nu snattar man minna æn half fæmte örtugh, þæn sum fræls ær, böte firi siax öra ok atær þæt han snattaþe. Nu æn han dyli ok feste tolf manna eþ, gitær han eþ gangit, uari saklös; bristær at eþe, böte þre markær baþe karle ok kununge ok malsæghanda ok atær styldina. Nu æn han hauær egh til at böta ælla gitær egh dult, þa gialdi huþ sina, ok fari þo förra til þingx ok taki dorn til. Nu æn kunungx soknarin sighær han haua bot uiþ malsæghandan firi þiuftina ok egh firi snattan, þa skal han dylia mæþ tolf manna eþe, at han stal egh högre þiuft æn siax öra snattan. Nu kære bondin til hans ok sighær han mera haua stulit af sik, æn han hauær atær guldit, þa dyli mæþ tolf manna eþe, at han stal egh mera af hanum, æn han hauær hanum atær guldit; bristær at eþe firi bondanum, þa a bondin malsæghanda ræt af hanum. Nu æn fallzs at eþe firi kunungxs sokna-ranum, þa a han malsæghanda ræt af hanum.

XL. Vm æn ughurmaghi stial fulla þiuft ælla snattar.

Nu stial ughurmaghi fulla þiuft, þæt æru siax öra ok atær þæt han stal. Snattær ughurmaghi, lati atær þæt han snattaþe ok uari saklös.

1, 2. Öfvers. Drager man [en annans] nät eller mjärdar ut på djupet. Enligt Ordb. bör dock med två andra hdss. läsas: draghær not, l (B g g (Br n eet ælla miarþa a diupe, hvilket påtagligen då bör förstås om en annans fiskevatten. Jfr BB 29.

2, 3. Konstr. Nu snattar man, feen sum fræls ær, minna æn half fæmte örtugh

7, 8. hauær egh [g o f s] til

8. Gialda, gælda st. vb. tr.

Erlägga, böta, men här: mista, jfr uttrycken gialda lif sit, hals sin, hændær sinar bafar m. fl.

9. förra o: dessförinnan.

9 —12. Man vore frestad tro, att orden þiuftina och snattan bytt plats med hvarandra, ty då böter för tjufnad voro vida större än för snatteri, hade ju åklagaren intet skäl att antasta honom. Likvisst kan det tänkas, att åklagaren sålunda ville komma sig till högre bötesandel.

XLI. Um æn þræll snatta, ælla bonda fostre stial fullan þiufnaþ.

Nu snattar þræll, þæt æru öra tue ælla huþ hans, ok lati atær snattanina. Warþær þræll takin mæþ þiufnaþe ok til þingx förþær, aghe þær bondin uald um, huat han uill hældær, lösn taka ællæ han vp hængia. §. 1. Nu stial bonda fostre fullan þiufnaþ, warþær takin ok up hængdær, þa gange bo hans til skiptes. Nu lösis han, þa a þæn lös-nina, sum han tok, aghe i huarte karl ælla kunungær. Af hans boskipti taki kunungær sin lut ok alii mæn.

Hær byrias gipta balkær, i hanum tælias flokka niu ok tiughu.

L Um huru allum frælsum kunum skal ormynd gæra.

Nu biþær þæn, sum þorf, ok hin giuær, sum hauær. Þa man uill sik kunu biþia, þa ær got, æn þöm sæmbær a. A fæstninga stæmnu skal först mæla allum frælsum kunum bulstær at hofþe, at andru eghn, æn hon ær til, at þriþia gull, æn þæt ær til, ælla siluær. Nu æn hon a egh gull ælla siluær ok egh eghn, þa takin slikt, sum til ær, ok þer gærin af omynd ok þry hwuþ.

II. Vm huru frælse kunu skal ormynd gæra, siþan hon döþ ær.

Nu giptis fræls kona ok gærs egh omynd mæþ; þaghar hon dör, þa skal hænne gæras lagha omynd, þæt skulu uara niu öra.

8, 9. Lösn f. Lösen; i nysvenskan antager ordet ej slutartikel. Andra likartade ord visa i det nuvarande språket samma egenhet t. ex. braxen, vitten, i talspråk ofta äfven socken, t. ex. ,,hela socken" (så åtminstone i Finland).

14. Uþær näml. kumi.

17. Huwþ n. 1) Hufvud. 2) Hufvuddel af ormynd; hofþe är dat. af huvu]), hvars u i penultima framkallats af sista stafvelsens tø-ljud (jfr ock vb. ho f þa s. 64), se Kock: Fsv. Ijudlära s. 478 f.

III. Um huru uiþærmun skal gæra ok mantul köp, æn hænne iorþ fulghþe.

Nu þön kona, sum sua mykil omynd fylghir, at þæt ær siattungx attungær i bygdum by ælla þriggia märka 5 eghn i humpe ælla hapi, hænne fylghir uiþær mund: þæt æru tua markær ok tiu öra til mattul köps.

IUL Vm huru man skal kunu fæsta, ælla annar fæste æn þæn, sum a; ok þæn ma fæsta, sum bazst uill.

Nu skal þæn fæsta, sum næstær ær a fæþrinit, þa skal ok io næmna fylghþ hænna. Nu fæstir annar andrum kunu æn þæn, sum næstær ær a fæþrinit, þa böti fiuratighi markær ælla dyli mæþ þrætylftum eþe ælla uiti mæþ þrænne fiu-ghurtan manna eþum, at han feste hana þem manne mæþ hans luui, sum rættær gipta man ær. §. 1. Nu kan þæn

1. Uiþærmund) f. Gåfva af två marker, som i det fall flocken stadgar gafs af brudgummen åt bruden såsom gengäld för omynd. Ordet är sammansatt af uiþær (i ny s v. ve-der-) emot och mund gåfva samt motsvarar således till både sammansättning och betydelse det isl. gagngjald o: ersättning, som brudgummen gaf bruden för hennes heimanfylgja. Såväl uiþærmund i ÖGl. som gagngjald på Island tillföll hustrun först efter mannens död (se Kock: Tydning af g:la svenska ord s. 122 f.).

1. Mantid eller assim. mattul (isl. mottull) m. Mantel. Ordet fins i alla germanspråk, men är icke dess mindre lån från lat. mantellum, hvaraf ock fran. manteau. I isl. fins ett synonym af nordiskt ursprung nämligen skikkja, jfr vårt skynke.

4. Attungær m. 1) Åtting.

2) En af de delar, i hvilka en by var indelad, och hvilka delar utan tvifvel varit åttondedelar af ett visst helt; men detta hela har icke, åtminstone öfver-alt, varit själfva byn eller stått i ett bestämdt förhållande därtill (Schlyter, med hänvisning till Styffe: Skandin. under unionstiden s. 183).

5. Humpær m. Ur f j all, ett från en bys öfriga egor skildt jordstycke; Jiapær förekommer endast i förbindelse med Imm-pær såsom synonymt därmed.

7. ælla [æn\ annar

10. Fylghþ L ~ omynd.

10, 11. Om annan man tro-lofvar eller om präst viger utan nästa fädernefrändens samtycke och närvaro, så säges denne vara ræntær gipta mala, jfr Uaþ. 14 och här nedan fl. 6, enligt hvilken böterna för slik lagöfverträdelse utgjorde 40 marker.

uara illa uiliaþær, sum næstær ær a fæþrinit, þa skal til þingxs fara ok taka kunungx dorn ælla laghmanzs, at þæn, sum næstær ær a möþrinit, at han ma fæsta ælla þæn, sum bazst uill.

V. Um æn barn warþær aflat i fæst ælla uiþær löska 5 kunu, ok giptis siþan mæþ hænne.

Nu aflar man barn mæþ kunu ok takær hana siþan sik til husfru; þaghar han bætraþi kununa, þa bætraþi han ok barnit, ok þa ær þæt adalkunu barn. §. 1. Nu fæstir man kunu ok aflar barn i fæstinne, þæt barn ær arfgængt. io Nu skil þöm a: annar kallar fæsta kunu barn ok annar egh, þa a þæn uitzs orþ, sum fæsta kunu barn uill uita mæþ eþe fæmtan manna; þæn a först suæria, sum hana fæste, sua tue þer, sum hænna næste æru innan þriþia knæ, sum þær uaru nær, þa hon fæstis, ok tolf æftir, þe sum þæt uita, 15 at þæt uar fæsta kunu barn.

VI. Vm æn præstær uighi utan gipta manzssins uilia, ælla annar troloua.

Nu siþan fæst ær, þa skal uighia; þa skal gipta maþrin nær uara. Uighir præstær ok ær egh gipta maþrin 20 uiþær, þa rænir han gipta mala, þæt ær fiuratighi märka sak ælla siu præsta eþær, at han uighþi mæþ uilia hins, sum gipta mannin uar. Firi alla præstins gærninga, þa skal

5. Fæst (af adj. f äst ær fast) f. Stadfästelse antingen af gif-termålsaftal (= trolofning) eller af köp och vissa andra kontrakt angående jord med föreskrifna formaliteter.

6. giptis med underförstådt subjekt: faþir barnsins.

14. Knæ n. 1) Knä. 2) Släktled. Människokroppen togs till bild af släktskapsförhållanden, och antalet ledgångar tjänade

till betecknande af närmare eller fjärmare släktskap, hvilken af samma orsak uttryckes med ordet liþcer led (Schlyter i Ordb. med hänvisning till Ihres Grlossa-rium).

21. 'han kan vara subjekt (åsyftande præstær] eller objekt (åsyftande gipta maþrin) \ i senare fallet öfversattes rœnir med: rånar man.

23. prœstins,ä\åi[:eprœstsins.116 Gipta B. YL

hanum til biskups 'stæmna ælla til prouasta, þær skal han uæria sik. §. 1. Nu hulikin sum hana fæstir, trolouar ælla giptir utan rætzs gipta manzs uilia, þa böte han fiura-tighi markær. Hauær hon nakuara iorþ til, þa haui hana

5 hænna gipta man, þær til at han fa åtta örtughær ok þrættan markær af þöm manne, sum hana fik. Hauær hon egh iorþ til, þa stæmne æfte åtta örtughum ok þrættan markum ælla söki friþ hans af hanum, tagbar han hauær bot uiþ malsæghandan, þa stæmni kunungxs soknarin æfter

io åtta örtughum ok þrættan markum ok samuleþ hærazs höfþinge.

VIL Um þerra arf ok þerra köp, siþan uight ær, ælla annar kalla uight ok annar egh.

Nu siþan þön æru uighz ok ganga þön baþin ippin-15 barlika i siang saman, æ huat hældær þön giptas ællær egh, þa ær hon kumin til alzs rætzs mæþ hanum ok han a baþi suara ok sökia firi hana; ok sua æn hon dör barnlös, þa a han alla lösöra utan omynd af gozs hænna, ok hon a þriþiung af hans gozs, æn han dör för. Nu æn hon 20 dör, för æn þön koma i siang saman, þa a han ængte af hænna gozs taka, æn þo at þön uighþ sen. §. 1. Nu æn

2. Ordet trolouar är öfverflödigt — anmärker Schlyter — emedan det i detta sammanhang ej kan betyda annat än f cesur.

4. Til, nytjadt adverbialt, utmärker, att något finnes till.

12. þerra d. ä. makarnas.

14. idghz (i st. f. uighþ) blott i textkodex, andra hdss. hafva ordet med þ. Att z sålunda gör tjänst för þ är i fsv. icke ovanligt och har sin förklaring däri, att, då ordstammen slutade ined p och genitivändelsen «9 tillades, skrifvaren föredrog z eller zs framför þs, t. ex. garzs i st. f.

garþs. Men när sålunda i genit. z betecknade þ ($), så lät man också i ack. samma tecken utmärka samma ljud och skref garz i st. f. garþ. Härmed var banan öppnad för bruket af tecknet z med valör af þ och ð. Se Kock: Fornsv. Ijudl. s. 443 f.

15, 16. giptas cellcer egh d. v. s. ehvad den högtidliga handling, kallad gipt (se ofvan s. 62a), hvarigenom giftomannen öfverlämnar kvinnan åt mannen, förrättas eller ej.

18. utan o: utom.Gipta B. VIL

117

annat þerra köpir iorþ, siþan þön uighþ æru ok för æn þön koma i siang saman, ok koma saman siþan ok dör barnlöst annat þerra, þa æruir þæt þerra, sum æftir liuær, sua sum för uar saght, af þerre eghn, sum för uar köpt;

ok koma þön egh saman, þa æruir rættær ærui. §. 2. Nu skil þöm a: annar kallar uight ok annar egh, þa a þæn uiz orþ, sum uight uill uita mæþ tuem mannum innan þriþia knæ ok tolf æftir, at þön uighþus, sum lanzsins æru lagh ok kirkiunna rættær ær.

VIII. Vm æn annar haldær kunu firi þem, sum fæst hauær, io ællær huru han skal frændum sinum bruþlöpe biuþa.

Nu hauær man kunu fæst, þa ær got at allum sæmbær a; sæmbær þöm egh a, þa æru þy mungazs tiþir til takna, at þæn haui uitzs orþ, sum byggia uill. Þa skal han til fara ok biuþa hanum mungatzs gærþ, þæt ær þæn sunnu daghrin,

2, 3. Endera kunde ha barn i ett föregående gifte.

5. koma þön egh [i siang] saman

6. Öfvers, den ena påstår vigsel hafva egt rum, och den andra förnekar det.

10. haldær förhåller, håller kvar.

11. han, näml. brudgummen. 11. Bruþlöpe, brujjlöp, brullöp;

bryllöp U.Vm.; bryflaup, bryllaup G. (isl. bruðhlaup) n. Bröllop, gästabud, som anstäldes af brudgummen i hans hem dagen efter gipta kuældær, då giftermålet hade blifvit af giftomannen för-rättadt och bruden blifvit förd hem till brudgummen. — Om ordets nysvenska form bröllop se Kock: Tydning af g:la svenska ord sid. '98 f.

13. Mungat (isl. mungát, se Cleasby-Vigfussons Ordb.) n. Öl, gästabud; tiþær, pl. tiþir o:

allmän gudstjänst, egentl, de till dess förrättande bestämda särskilda tider (så ock i isl.). Mungazs tiþir f. pl. Gille, som hölls i hvar socken en viss tid på året, hvarvid man samlades för att jämte iakttagande af vissa andliga ceremonier (däraf namnet) förpläga sig med öl och hvarvid åtskilliga angelägenheter afgjordes. Bland annat utsattes då äfven tid till bröllops hållande, om sådant af någon begärdes (Ordb.).

15. Mungatzs gærþ f. Gille, gästabud, är synonymt med öl-gærþ och betyder äfven bröllop; då här sedan talas om andra och tredje mungats gærþ, så svarar detta mot de tre lagha ölstæmnur, som omtalas i äldre VGL, och de tre gånger tillagade bröllop, som nämnas i Upl. L. (Ordb.).

15. Orden þæt. . . dagh för-118

sum næstær ær æpti Martins mæssu dagh, ok beþas uixla stæmnu, þæn sum byggia uill. Haldær hin ok hæftir, hætte uiþ fiuratighi markum ok fulle up hanum kustin, ællas haui ruuit mæþ lagha forfallum, ok sua firi andra ok sua

firi þriþiu. Þa ma han til þingx fara ok dorn kunungx taka ælla laghmanzs; þa skal hærazs höfþingi til fara ok fæsta kunu hanum i hændær sætia. §. 1. Nu skal han frændum sinum bruþlöpi biuþa allum þöm, sum innan þriþia knæ æru. Uill han egh þem biuþa, þa böte þre markær ælla

io dyli mæþ tolf manna eþe, at han uisse han sik egh sua skyldan uara. §. 2. Nu skal til ölstæmnu taka; þa skal bruþfærþ gen bruþ sænda, foruista man ok bruttu mo.

villa sammanhanget genom att de inflickats på orätt ställe; de bestämma ordet mungazs tiþir och böra stå näst efter orden þæn haui uitzs orþ, sum byggia uill.

1. Mårtensmässodag den 11 november.

1, 2. Uixla stæmna f. Sammankomst till förrättande af vigsel.

2. lialdær ok hæftir äro liktydiga: kvarhåller; hin: giftomannen. Det underförstådda objektet är fästmön, den under hans giftomannarätt stående kvinnan, med hvilken den andre vill låta viga sig.

3, 4. öfvers, och ersatte honom till fullo hans kostnad, om han icke har brutit [löftet] med laga förfall. Eytia 1. riuua (isl. rjüfa, rauf, rofit), icke att förblanda, såsom i Gloss., med riva (isl. rif a, reif, rifit) vb. tr. Bryta,

sönderrifva. Om orsaken till den icke ovanliga förväxlingen af dessa två verb se Eyd-qvist: Sv. Spr. Lagar I s. 237.

4. firi andra _mungatzs gærþ]

10. 11. Negationen skulle väl rättast sammanföras med uisse, men kan i nysvensk öfversättning icke bibehållas; det senare 'han åsyftar den icke bjudne; sik = sær (jfr sid. 5a).

11. Ölstæmna f. Sammankomst för att dricka; til ölstæmnu taka o: bestämma bröllopsdag.

12. Bruþfærþ f. egentl, brudens resa från sitt hem, sedan brudskaran, som hämtar henne hem till brudgummen. Äfven i isl. kan ferð ha betydelsen skara.

12. Bruttu mo förklarar Schlyter (i Ordb.) hafva uppstått af brufumö och betyda detsamma som bruþsæta o: kvinna, som kläder bruden och vid bröllopet sitter närmast henne. Men Bugge (i Nord. Tidskr. f. Filologi, ny række III s. 260) påpekar, att þ icke mellan två vokaler kan öfvergå till tt och att ~bruþa aldrig brukas i st. f. bruf. Bruttu mo är enligt honom en sammandragning af bruþtughu mo, hvilket förekommer såsom ~bruþtuglia i VM. och Gotl. L. och efter härledningen betyder ,7en mo,Gipta B. Vin. 119

Þer skulu mæþ gruþum til garzs riþa ok gruþ af bonda beþas, bonde skal þem gruþ giua, uakn þerra taka ok saþla undi las læggia; þöm skal bondin ut uarþa.

IX. Um hua sum gipta skal, ælla bruþ rænis.

Nu aghu þe tuænni lagha drykkiu haua, at andrum 5 til mæla. Nu siþan til ær mælt, þa aghu þer andra lagha drykkiu haua, ok þa skal gipta maþrin gipta, þæn sum næstær ær ok gipta aghær. Hauær hon faþur liuande, þa skal han gipta; hauær hon egh faþur liuande ok hauær aþalkunu son, þa skal han gipta; hauær hon egh þæn son, io sum þa ær maganda man, þa skal broþir hænna, æn han ær a fæþrinit; ær egh han til, þa skal þæn gipta, sum næstær ær a fæþrinit. Egh ma sundærkulla broþir a mo-þrinit gipta, utan æ þæn, sum næstær ær a fæþrinit, þy at þær ær annar arui næmir ok annar gipta malum. Nu æn 15

som leder bruden". Senare leden i sammansättningen är afledd från ett mot got. tiuJian föra, leda, svarande verb, hvaraf i isl. pret. part. toginn är bevaradt och hvaraf fins aflednin-gen leiðtogi vägvisare.

3. ut uarþa (jfr antvarda i nsv.) o: utlämna, utgifva.

4. ælla [æn] brup rænis. o. Såsom framgår af det

maskulina pron. andrum, måtte drykkiu vara skriffel i två hdss. för drykkia, hvilket förekommer i en tredje handskrift. Det fins nämligen två synonyma ord drykkær m. och drykkia f. (Gloss. upptager ej alls det förra) med betydelsen dryck, dryckeslag. Af drykkær är enl. Ordb. drykkia jämte drykke ack. plur. — I ÖGl. föreskrifves två laga dryk-keslag vid äktenskaps ingående: å det ena skulle frieriet hög-

tidligen anmälas och fästning ske, å det andra giftermålet fullbordas.

5, 6. at andrum til mæla o: på det ena begära kvinnan till äkta och trolofva sig med henne. Två hdss. tillägga ok at andrum gipta o: på det andra fullborda giftermålet.

11. þa skal brofir hænna [gipta]

13. Sundærkulla 1. syndær-kulla, oböjl. adj. o: af olika kullar, halfsyskon (motsats samkulla: af samma kull, helsyskon); däraf sundærkulla arf: arf, som tillfaller halfsyskon. Kuldær L koldær m. Kull, alla barnen af samma gifte tillsammantagna.

15. Næmir = n ær mer, komp. af adj. nær, se om denna form Bydqvists undersökning i Sv. Spr. L. II s. 444 f. och s. 450 f. (det af R. anförda gotl. nemare120

Gipta B. IX.

egh ær þæn a fæþrinit ær næstær innan rikis, þa gipti þæn, sum næstær ær. Nu æn annar gipti æn þæn, sum

næstær ær a fæþrinit, þa hætte uiþ fiuratighi markum ælla dyli mæþ þrætylftum eþe ælla uiti mæþ þrænne fiughurtan manna eþum, at han gipti mæþ luui ræts gipta manzs. Þa skulu þer uakna drykkiu sina haua i samu karum, sum þer för haf þu. §. 1. Poruista man skal bruþ til bos uarþa. Nu rænis bruþ af bruþfærþ, þæt ran æ fult ok fiæþærtiught; þæt a þæn bondin, sum hon uar baþe gipt ok giuin.

X. Vm hindra dax gæf ok uingæf.

Nu þæn, sum til mælir, han skal hindradax gæf uarþa. Nu giuær man iorþ at hindradaxs gæf mæþ fæstum ok köpum ok dör barnlös, þa æruir husfrun siþan þa iorþ. Nu giuær man iorþ at hindradaxs gæf ok haldær egh fæst at, ælla giuær siþan ok egh a hindra dagh, þa iorþ ma hon egh æpti han ærua, utan hans arua uilin. §. 1. Nu

fins äfven i nyländskan, stundom med vidhäftadt n: nemarin, nem-ran, jfr Leffler sats. 11). Öfvers, förty att där är en närmare [berättigad att taga] arf, en annan [närmare berättigad att förrätta] gipt o: vara gif to m an.

1. Ko ris t r. æn þæn, \sum\ a fæþrinit cer næstær, egh cer inan rikis

6. Uakna drykkia f. Bröllopsgästernas sista förplägning, sedan de af värden återfått sina vapen och voro redo att resa.

6. Kar (got. kas, i si. ker) n. Kar, kärl. Schlyter förmodar, att här afses ett visst mått eller antal af dryckeskärl, som enligt gammal sed var tillåtet, och jämför till stöd för denna uppfattning Hels. L:s uttryck ölfriþer ok lagha kar vari æptir

þy, sum för ær vant. Tamm däremot i Uppsalastudier s. 33 gissar, att här helt enkelt menas, att den sista förplägningen af gästerna skulle äga rum på samma ställe, där det föregående egentliga bröllopsgillet hållits, nämligen i giftomannens hem.

7. til bos föra ok uarþa enligt en annan handskrift.

9. sum o: åt hvilken

11. uarþa o: antvarda, gifva.

12. Fæst se ofvan s. llða, köp n. köp, skifte 1. annat kontrakt ang. jordegendom, äfven hvad man genom köp 1. skifte förvärfvat; mæþ fæstum ok köpum o: med lagligen stadfäst kontrakt.

14. 'haldær egh fæst at o: stadfäster ej gåfvan högtidligen.

giuær man lösöra at hindra dax gæf, þöm skal borgha. Æru þer egh borghaþi ok dör bondin barnlös, þa ma hon egh þem kræuia, utan arua hans uilin. §. 2. Nu haua frændær uingæf sina int, þaghar fæst kombær a malit, gipta man egh förra, æn þön koma baþin a en bulstær ok undir ena blöiu.

XI. Um huru mæn dela um hemfylghþ.

Nu dela mæn um hemfylghþ, þæn sum giuær ok hin sum þiggær, ok ær inne mæþ gipta manninum, þa hauær han uitsorþ giua ut sua mykit, sum han uill, mæþ tuem af io niþinne ok tolf ualinkunnum, at þætta uar giuit ok mera egh. Nu hauær han fangit, sum þa; nu klandas firi hanum ok kallas egh giuit uara, þa hauær han uitzs orþ mæþ tuem af niþinne ok tolf ualinkunnum, at þætta uar giuit a fæstnaþa stæmnu ok sua a gipta kuælde. §.1. Nu dela þer um eghn innan hæfþa, þa hauær hin uitzs orþ, sum gaf, mæþ fullum niþiar eþe, at þætta uar giuit ok mera egh. Nu hauær þæn hæfþum a kumit, sum giuit uar, um

1. Öfvers, dem skall [-[mannen]-] {+[man- nen]+} gå i borgen för.

4. Inna, -té, int (i ÖGrl. äfven hinna, isl. inna) vb. tr. 1) Hinna. 2) Hinna till slut, sluta. 3) Fullgöra. 4) Vinna, förvärfva (här).

4, 5. Öfvers, så snart trolofning kommer i saken, [men] giftomannen ej förr än ...

7. hemfylghþ f. (= fylghþ, omynd) o: hvad som af giftoman gifves åt kvinna vid hennes giftermål. VGL kallar

särskildt det hemfylghþ, som vid giftermål gifves åt dotter, men hemgœf hvad som gifves åt son.

9. Öfvers, och innestår [hem följ den] hos giftomannen

10, 11. D. ä. med ed af två släktingar och tolf oskylde

12. Öfvers. Har den,'som

erhöll [heraföljden], fått [den i sina händer]

12. Klanda (senare klandra) vb. tr. Klandra, väcka tvist om, i synnerhet eganderätten till fast eller löst gods; Mand n., klandan f. klander.

16. innan hcefþa o: inom den tid, som erfordras för vinnande af häfd, d. ä. 3 år.

18. Öfvers. Om den, åt hvilken [jorden] gafs, åstadkommit häfd [å densamma]

18. Um, prep. med ack., kan hafva såväl lokal som temporal betydelse. I afs. å tid betecknar um 1) en viss tidpunkt, då något sker, likasom i nysvenskan t. ex. o m morgonen, 2) en tids förlopp, jfr ny s v. om ett år, 3) under (här), 4) inom.

þry ar takit af gift ok afræþe ælla bor a sialuær, þa hauær han uitzsorþ mæþ fullum niþiar eþe flughurtan manna, at þætta uar giort ok giuit a fæstninga stæmnu ok gipta kuældi. Nu skal han annan eþ æfte ganga fiu-ghurtan manna, taki slika, sum han kan fa, þa tua, sum þæt uita, at han hauær þæt hæfþat sua, sum a ok lagh sighia.

XII. Vm æn moþir giuær dottur omynd af sinne.

Nu giuær moþir dottur omynd af omynd sinne i lösörum; þaghar þæt kombær innan garþzs ok grinda stolpa, þa a bondin þæn, sum kununa fik, uæria sinne husfru firi ormynd; haldær moþirin þy hon til ormynd giorþe, þa a hon uitzs orþ inne halda ok uæria, sum för uar skilt.

§.1. Nu æn hon gær eghn sina til omynd hænne, ok laghæfþar dottirin egh, þa a moþirin atær taka omyndu eghn sina; þa, æn hon hauær lagh hæfþat, þa a moþirin egh atær taka, þy at þær gangær laghlika omynd bort.

1. Gift f. eg. gåfva och i det föregående brukadt för att beteckna den handling, hvarigenom kvinna gifves ngn till äkta, har här (och flerestädes) betydelsen städja för arrenderad jord, arrendeafgift. Synonymt därmed är afrceþe, af raþ afrad, arrendeafgift. Hvad detta ords genus beträffar, säger visserligen Rydqvist (Sv. Spr. L. II s. 118) om det nsv. afrad (årlig grundskatt), att det icke är till kön bestämbart annorlunda än som icke-neutrum, men Akademins Ordlista upptager det som m., Tamm däremot i Etymol. Ordb. som ntr., hvilket genus ordet också har i 1734 års lag. Ordets älsta förrn anser Tamm (a. a.)

hafva varit *afraiþ och *afraiþi, verbalsubst. af fsv. reþa, isl. . reiða betala, erlägga. Emedan hufvudaksenten låg på af-, öfvergick fn. ai till långt a, som senare i f örn s v. förkortades, hvilket hindrade a 'et, ehuru ursprungligen långt, att öfvergå till å, såsom eljes är vanligt; därtill bidrog väl äfven, att ordet ej på länge begagnats i det vanliga talspråket. — Äfven i isl. fins afráð i betydelsen skatt eller afgift (Fritzner: Ordb.2). 8. af sinne [omynd] 11, 12. Öfvers, försvara åt sin hustru [det omtvistade [-godset]-] {+god- set]+} såsom ormynd.

15. Omyndu eghn f. Jord, som är gifven till omynd.

XIII. Um æn sundærkulla broþir klanda omynd.

Nu klanda sundærkulla broþir, þa skal samkulla bro-þir fulla sundærkulla broþær firi omyndina, þy at egh ma hana atær fa.

XIIII. Vm uæggia köp ok huru omynd ær laghlika af- hænd, ok huru omynd skal sælia ok klanda.

Nu gær bonde köp uiþ kunu sina: þæt kalla uæggia köp uara. Þæt köp standær, mæþan baþin liua; þaghar annat þerra dör, þa ær þæt egh lagha köp. §. 1. Will bondin kunu sinna eghn ur staþ köpa ok þön aghu egh io barn saman, þa ma egh hænna eghn ur staþ köpa, utan uiþær se hænna rættær arui. Nu aghu þön barn saman, þa ma han hænna eghn ur staþ köpa til bætra ok egh til sæmbra, þy at omynd ma egh firifaras utan i þæmma lu-tum. Kan hungær hænda, þa skal bondans förra alt sælia æn hænna. Nu ær hans alt up salt, nu haldær æn hungær a, þa skal hænna omynd sælia. Nötir hon sialf, þa a egh bondin hana atær gialda; nu nötir bondin mæþ hænne ok kan fæ fa agha, þa skal han aruum hænna omynd atær gialda. Nu kan hær til lanzs læggia ok hæria alt þæt bondin a ok sua kunu hans, nu kuma buþ hem ok biþia

5. Uæggia köp (af uæg f. vägg) n. „ Väggköp * d. ä. köp inom väggarna 1. inom hus (om mannen köper jord af sin hustru). Jfr Amira: Altschw. Oblr. s. 585.

10. Staþ ær m. Ställe (jfr det ännu brukliga allitererande uttrycket: i någons stad och ställe); eghn UT staþ köpa o: sälja 1. bortskifta jordegendom (köpa har näml. i lagspråket den allmänna betydelsen afsluta köp 1. skifte och således äfven sälja 1. bortskifta); ur staþ lata o: föryttra, afhända sig.

12. uiþær betyder här: närvarande, tillstädes.

14. þæmma 1. þæssum dat. pl. (och sing.) m. af pron. þænni: i þæmma lutiim o: i dessa händelser 1. på dessa villkor (lutær m. egentl, lott, del).

15. 'bondans [c/ozs~\

19. Framför ett annat verb i inf. utmärker kan ofta en hypotes och fa i samma ställning att något sker framdeles, således öfvers, och inträifar det, att han framdeles kommer att äga gods

atær lösa kunu hans, nu hauær egh bondin annat til, utan han sæli oniynd hænna, þa ma han sælia hana ok hana atær lösa mæþ. Nu kan bondin hæriaþær uarþa ok husfrun sitær kuar, nu koma hænne buþ ok biþia bondan attær lösa, þa ma hon omynd sina sælia ok bonda sin atær lösa; þær ær hon laghlika af hænd. §. 2. Nu ma bondin egh sælia sinna husfru iorþ firi lösöra, utan þön mal þræn-gin til, sum nu æru saghþ. Sæl han hana, þa standær köpit, mæþan baþin liua; siþan annat þerra ær döt, kærre annat io þerra æfte, hon ælla hænnar arui, innan þry ar, þa gangær köpit atær. Nu ær omynd laghlika fal, þa skal hana atær biuþa fæþringum ok möþringum, sua sum framleþis skils um iorþa köp. Nu ær hænna arue utan landzs þry ar, siþan hon ær döþ, ok kærir innan nat ok iamlanga, siþan han hem kombær, þa hauær han uitzsorþ atær dela; kære han egh innan nat ok iamlanga, þa aghe þæn, sum köpt hauær. Nu æn han ær innanrikis um þry ar ok uill egh kæra mællum þæs, utan kæri siþan, þa aghi hin uitzs orþ, sum köpt hauær, at uæria, sum skilt ær. Nu kærir hon ælla hænnar arui innan þry ar, þa gangær köpit atær. Nu æn þæt ær i flere köp kumit, þa ma þær egh eþum a möte ganga—hua sum þær gangær eþum amote, han gær ulagh, — utan gange huar atær til sinna uiþær gialda: þæn til iorþ,

I. Öfvers, nu har ej bonden annan tillgång

3. hæriaþær (pret. part. af hœria) o: med våld bortförd. 6. hon näml. omynd. 9. Iäf in o: båda [makarna].

II. Fal (isl. f air, men ej fsv. faler, Schlyter o. Söderwall) adj. Fal, till salu; häraf ock, ehuru ej i lagspråket, vb. fala vilja köpa och falka utbjuda till salu, men ej, såsom man kunde frestas tro, stadsnamnen Falun och Falköping, hvilka äro att härleda från subst. fala slätt, ljunghed (vfalan" o: slätt i Västergötland), jfr isl. adj. f air

blek.

12. Nämligen i ES 3; af fram-leþis (egentl, fram på vägen) har genom metatesis uppstått det nysvenska framdeles.

15. Atær dela vb. tr. Väcka påstående om återgång af köp.

16. þa aghe þæn [iorþin] 18. mællum þæs (egentl.

dess emellan) o: under den tiden. 23 f. Uiþær giald 1. gældn. Betalning, ersättning, det som gifves i betalning 1. byte vid köp 1. skifte; öfvers, enhvar inträde åter i besittning af hvad han betalat: den af jord, som betalat med jord, den af lösören, som med sådana betalat.Gipta B. XIIII.

125

sum hana gält gen, þæn til lösöra, sum þem gält gen. Nu æn hon uar i bo mæþ bondanum ok nöte uiþær giald mæþ hanum, þa luke atær þriþiung af uiþær gialdum ok tua lyti arui bondans. Nu æn hun hauær ærft mera æn til þriþiungxs, þa luki, sum hon ærft hauær; uill hon egh 5 luka lut þæn hon ærft hauær ok sum til hænna höre, þa standin köpin all kuar. Nu hauær han skipt til uærra, þa skal köpit atær ganga; þær ma egh eþum amote ganga; gangær han eþum amote, þa gær han olagh. §. 3. Nu köpir han hænna gozþ til iamnaþa ok sæl siþan firi lösöra; io æ mæþan hænna iorþ köpis til iamnaþa ok æru þön bar-num saman bundin ælla ær rættær arui nær, þæn sum maghandi man ær, þa stande köpit ok aghe þæn uitzs orþ, sum köpt hauær. Nu þaghar han sæl firi lösöra, þa gangær köpit atær ok þær ma egh eþum a möte ganga. 15 §. 4. Nu sæl kona ælla skipti sinni iorþ, siþan hon ær ænkia, mæþ sins gipta manzs raþi; þæt köp ær lagh giort; aghe þæn uitzs orþ at uæria, sum köpt hauær.

XV. Um huru kona skipti uiþær barn sin.

Nu skipti kona uiþær barn sin ok bonda sins arua, 20 þa skal hon omynd sina först af oskiptu bo taka ok uiþær mund sina, æn hænne fulghþe sua mykyl eghn, sum skilt ær. Hauær han hænne köpt mattul utlænzskan, þa skal þær at lita; hauær hon egh fangit han, þa æru þæt tiu öra.

2. I st. f. nöte hafva två andra handskrifter nötte, hvilket jämte sammanhanget ådagalägger, att äfven røöfe^bör fattas som pret. af nöta\ ordet är ko-ordineradt med uar.

4. tua lyti [luke] arui bondans.

7. kuar o: fasta, orubbade.

7. skipt [omynd hænna] til uærra o: bytt den mot sämre gods.

l O. lamnaþ ær, iæmnaþer, gen. -a(r), m. 1) Jämnlikhet,

köpa 1. skipta iorþ til iamnaþa o: bortskifta jordegendom så, att man får lika god igen. 2) Jämkning i synnerh. af arfslotter (jfr ÆB 10). 3) Billighet, rättvisa.

11. æ mæþan o: så länge som.

11. þön näml. makarna.

19. Öfvers, delar 1. skiftar [boet] med sina barn.

22. sum skilt ær, nämligen i denna balks fl. 3.

23, 24. Öfvers, så skall hon därmed nöjas.126

Gipta B. XV.

Nu a hon fara i tu ismuxs klæþe ok hærþa mattul taka, huwþ duki giurþ uara ok annan um huwþ sik; siþan aghu arua bondans þær gen all þön klæþe hanum uaru baþe skapaþ ok skurin ok þry folkuakn; siþan a husfrun þri-5 þiung af bo ok bondans arua tua lyti.

XVI. Vm huru man skal omynd ut gæra ok intaka, ok um köpu eghn þerra, ælla kona fa egh skaparua.

Nu giptir man kunu ok skil sua firi, at hus þön, sum a iorþ hænna standa, skulu omynd fylghia, þa æ þæn

io omyndina æruir, han æruir husin. Nu æn han glömir ok skil egh undan, þa skal þæn husin taka, sum lösöra takær. Nu skil þem a, þa skal þæn omyndina ut lukær uita mæþ tuem af niþinne ok tolf æftir, huat hænne uarþ til omynd giort. Nu dör husfrun för, þa æruir bondin þriþiung hænna.

15 Nu köpa þön eghn, mæþan þön boa saman, þa æruir bondin sua köpu eghn sum alt bo fæ; ok fur þing hænna for utan hindra dax gæf ok omynd hænna skal rættum arua ut fa, bulstær at förstu. Ær han haluu uærre, æn han uar, ok haua hin baþin nöt, sum attu, ok luþa alla fiura hyrnu sa-

1. Ismuxs klæþe n. Frun-timmersklädning, som pådrages öfver hufvudet; rotord är st. vb. smygha (isl. smjüga): 1) smyga, 2), ta på sig en klädnad, som pådrages öfver hufvudet, (öppningen kallas på isl. smått, smött, i no. Idsm. smotta, huvudsmotta). Fara i klæþe o: ta på sig en klädnad, jfr f n. fara ï brynju Hákonarm. 2).

2. ok annan [duk] um huwþ sik (= sær) [haua].

7. Köpu eghn f. Köpt jord, äfven köpo-, köpe- 1. köpi-iorþ, jfr köpuman, köpaman.

10, 11. skil egh undan o: åt-

skiljer ej, näml. husen från lösörena.

15. fön näml. makarna.

16. Bo fæ n. Bohag, kreatur och alt annat, som hör till -ett bo.

16. Fur þing, for þing n. pl. Hustruns fördel af oskift bo.

18. Jfr fl. l, där det stadgas, att a fæstninga stæmnu skal först mæla allum frælsum kunum bulstær.

19. Luþa vb. intr. Låda, hänga samman, öfvers, och hänga [bolstrets] alla fyra hörn tillsamman d. v. s. bolstret är ej alldeles utslitet.Gipta B. XVI.

man, þa gangær egh þæt til fullnaþa. Nu æru þæt annö-þugh hion, ær til omynd giorþ æru, ok æru sua gamul, at þe til ængsins för æru; haua baþin nöt ælla gaw baþin frælse, þa gangær þær egh fulnaþær firi. Ær þæt salt bort ælla löstis ælla döt, þa fulle bondin þreia markær firi þæt 5 ena huwþit ok sua, æn þæt ær lupit bort. Nu ær eghn at andru hof þe; alla þa eghn hon kan fa agha ok ærua, hon a til omynd ganga firi utan köpu eghn, ælla hon giptis annan tima mæþ hænne, þa gangær þön eghn til omynd. Nu skal bondin ut luka þa eghn, sum han in tok at andru io hof þe, iam fulla til ha ok hamnu, sum han hana in tok; hauær han hana köpt bort annurkost, æn skilt ær, þa skal han sina iorþ firi fulla. Nu at þriþia hofþe skal han ut luka siluær, æn þæt ær til, sua mykit, sum han in tok, egh minna ok egh mera. Nu æn þöm skil a, þa skal han uita 15 mæþ fiughurtan manna eþe, tue af hænna niþium innan þriþia knæ, — taki slika, sum han kan fa innan þriþia knæ, þem fæmtan ära æru, egh tua bröþær — at æmgot ær ut

1. Fullnaþær m. Ersättning; öfvers, därför ges ingen ersättning.

3. þe i st. f. äldre þön.

3. För, n. fört, adj. Duglig, i godt stånd, jfr nysv. vapenför, vanför, arbetsför; i isl. fèrr, hvars grundbetydelse är: i stånd att resa (således af fara, Fritzner 2).

4. Öfvers, då ges för dem ingen ersättning [vid arfskiftet],

4. þæt näral. annöfught Mon.

5, 6. þæt ena Jiuwþit o: den ena Hufvuddelen, jfr fl. 1.

7. alla fa eghn är ack., emedan eghn är ob j. till agha ok ærua, men i nysv. måste öfversättas såsom om där stode all þön eghn, sum hon kan fa agha ok ærua, a til omynd ganga. Ett dylikt eller än mer förvillande exempel på att hufvud-

satsens subjekt indrages som objekt i relativa bisatsen, t. o. m. fastän relät, sum är utsatt, förekom ofvan KrB 13: 2.

8,9. Öfvers, o. förkl. om hon ej gifter sig en gång till och i detta gifte medför köpjorden.

11. Har (isl. hår) m. egentl, årtulle; så kallades i Östergötland och Helsingland, likasom i Uppland ar (eg. åra), ett af de distrikt, hvari kustlandet var indeladt och hvilka skulle i krigstider anskaffa hvar sin roddare. Hamna f. distrikt inne i landet, som skulle uppställa en krigare. Jfr Schlyter: Om Sveriges äldsta indelning i landskap s. 15 ff. — Öfvers, underkastad lika stora utskylder för krigstjänsten till sjöss och lands (således varande af lika stort värde som förr).

13. firi o: i dess ställe.

giort, sum han in tok, ok tolf æftir. §. 1. Nu kan egh þön kona fa rættan skaparua, þa skal omynd þær in ganga, sum hon ær ut giorþ, æ til þriþia manzs, æn hon fa egh rættan skaparua. Siþan af liþær þriþia manne, þa takær þæn omynd, sum næstær ær.

XVII. Um æn husfru dör firi iul ælla æfte.

Nu dör husfru bondans firi iul, luke þöm afræþe, sum

næst fa agha iulum, æn egh ær lukit. Dör hon æftir iul,

þa skal af þere eghn gift giua ok afraþe, halda uar sæþ

io sinne ok sua træþis æriu, æn han bor a þerre eghn hun atte.

XVIII. Vm huru moþir ma firi barnum sea, siþan bondin ær döþær, mæþ þerra mals manzs raþe, ok um köp þerra.

Nu bor kona mæþ bonda sinum ok afla barn saman, nu dör bondin, þa ærua hans barn han. Moþirin a uitzs orþ seia firi barna sinna gozs mæþ næsta fæþrinis frænda raþe, æ mæþan hon ogipt ær. Fæþringa skulu taka gærsima þerra ok i gömu haua, ok fæþringa aghu inlasum raþa ok hon utlasum. Egh ma hon eghn þerra sælia ælla ur staþ köpa ok egh þerra gærsimum forhægþa utan þerra

l, 2. Öfvers. Händer det, att den kvinnan icke får rätt bröstarfvinge

4. Af liþa vb. tr. med dat. Gå från 1. förbi; öfvers, sedan det går förbi tredje man, d. v. s. sedan omynden kommit såsom arf 1. ånyo gifven omynd ej blott i tredje persons hand, utan från denne till en fjärde, innan den ursprungliga gif v ar en dör(0rdb.).

7, 8. Objektet till agha måste anses vara ett underförstådt omyndu eghn', öfvers, han (näml. bonden) betale afrad åt den, som närmast jul kommer att äga [den jord, som hon förde

med sig såsom omynd]. Om uttrycket fa agha se ofvan s. 123b.

9, 10. Uar sæþ f. Såning om våren, træþi n. plöjning om hösten, træþis æria f. plöjning (och såning) om hösten. Öfvers, och f or kl. behålla jorden, till dess att vårsäden blifvit sådd och denna, såväl som den redan sådda höstsäden, skördad (Ordb.).

11. Firi sea vb. tr. Vårda, förestå, jfr subst. forsea: omsorg, isl. forsjá, hvaraf forsjámaðr: man, som har omsorg om.

19. Forhægþa (i Upl. L. äfven forhæfþa] vb. tr. med dat.

mals manzs uit ok uilia. Gull ok siluær ok iorþ ok annö-þugh hion, diurs horn, þæt kallas gærsima, ok bulstra; sæl hon þy likt, sum nu ær saght, þa a þæt atær ganga, þy at þæt ær olagha köp.

XIX. Um æn kona gangær a andra giptu, ælla huar sum siþan skal firi barnum sea.

Nu gangær kona a andra giptu ok andra raþa gærþ, þa aghu næstu fæþrinis frændær firi barnanna bo raþa. Nu ær þæn litils uitande, sum firi skal sea, ok hauær sinu goþzs forhægþat, þa kan þæn egh for annars goþzs sea, io sum egh kan firi sinu sea; þa skulu frændær þerra til þingx fara ok kæra firi kununge ælla laghmanne. Hittis sant þær til, at han ær sua gamal, at han gitær egh, ælla sua osniældær, at han kan egh, þa a þæn firi raþa, sum gitær ok kan ok uæl uill, af fæþrinis frændum.

XX. Vm æn fæþrinis frændær dela uiþær barnin.

Nu æn fæþrinis frændrini æru delu mæn barnanna, þa aghu möþringa þerra mals mæn uara um þön mal, sum til þerra kæris, ok egh um flere; siþan um all annur mal, þa skulu fæþrinis frændrini sökia ok suara firi þem.

Förskingra, förslösa, diall. [-för-häfda]-] {+för- häfda]+} jfr hœgha: hägna, vårda.

2. Diurs horn n. Ur- och bisonoxens horn, hvaraf i forntiden gjordes dryckeskärl(Ordb.). Diur betyder egentligen och allmännast vildt djur, sällan och nyare djur i allmänhet.

7. Raþa gærþ (isl. ráða-gerð) f. Rådplägning, öfverläggning, i synnerhet rådplägning om äktenskap, slutl. äktenskap.

9. Ang. genit. litils se ofvan sid. 30b.

13. at han gitær egh [firi barnanna bo raþa]

14. Osniældær, osnialdœr adj. Oklok, litet vetande; ursprungligen betecknade snialdœr väl en fysisk egenskap liksom isl. snjallr, f ht. snett, nht. schnell o: snabb.

14, 15. Konstr. j&a a þæn af fæþrinis frændum firi [barnanna bo] raþa, sum

17. delu mæn =-- uiþ ær delu mæn.

XXI. Um huru husfru ærui mæþ barnum sinum, æn hænna barn döia, ok um sundær kulla arf.

Nu döia barn moþurinna, þa æruir hon en huwþ lut uiþær barn sin, huat þæt æru syni ælla dötær; æru baþe

syni ok dötær, þa æruir sua moþir sum son; æru alt dötær ok ængin son, þa æruir sua moþir sum dottir. §. 1. Nu æruir aldrigh sundær kulla, mæþan samkulla liua; ær egh samkulla til, þa æruir sundærkulla mæþær moþur sinne; all hænna barn, þön ærua mæþ moþur sinne. Nu gangær

io aldrigh kuldær a kull, för æn annar ær aldær döþær. Nu siþan af liþær bröþra aruinu, þa alt þæt af sundærkulla kombær, þa æruir sua af sundær kulla sum samkulla.

XXII. Vm huru husfru ærui byght bo æfter barn sin, ok hui sum bonde hete gæstær til garzs.

Nu æruir hon bygt bo æftir barn sin: alt þæt bondin fore sik innan garzs ok grinda stolpa, þær a han af tua lyti ok husfrun þriþiungh; alt þæt, sum kuart standær, þæt fylgir alt omynd, hus ok alt bo fæ; þær ær bonde gæstær til garzs ok egh husbonde.

XXIII. Um æn husfru dör ok hauær æpti sik tua kulla.

Nu giptis kona ok fa barn mæþ bonda sinum, nu dör han, þa giptis hon andrum, far ok barn mæþ hanum, þa

3. Huwþ lut ær m. En af de lotter, hvari ett arf först delas.

9, 10. Öfvers. En kull går aldrig in på en annan (näml. för att taga arf), förrän hela den andra kullen är död, d. v. s. syskon af en kull få ej ärfva syskon af en annan, så länge något syskon af den andra kullen lefver.

11. Öfvers, sedan det går från 1. förbi brödraarf (d. ä. om arfvet går till aflägsnare släk-

tingar än bröder), då ärfva alla afkomlingar af halfsyskon lika som alla afkomlingar af helsyskon.

15. æftir 'barn sin näml. af ett föregående gifte.

17—19. Öfvers, [men] alt det, som kvarstår [af gammalt, både] hus och alt [därtill hörande] bohag, det följer alt [husfruns] hemgift åt, och i afseende därå är bonden „gäst till gårds" och ej husbonde.

dör hon siþan ok hauær tua kulla æpti sik, þa takær sua kuldær sum kuldær af omynd, iam mykit en dottir sum åtta syni, bolfæ sum eghn ok omynd; lösöra skiptin syszskini mællum sin, takin all æm iamt.

XXIIII. Vm huru bonde ærui sik ok sinum sunum.

Nu bor bonde i bo mæþ sunum sinum, nu dör en af þæm, þa æruir bondin baþe sik ok sinum sunum.

XXV. Vm æn bonde gangær a andra giptu, huru þa æruis.

Nu ær bonde a andra giptu gangin ælla hauær en sin io son giptan, alii þer, sum siþan döia, þa æruir sær bonde ok egh synir hans.

XXVI. Um æn man gipti son sin, þær fullas egh bröþrum firi þæn kustin siþan.

Nu gipti bonde son sin ok giuær uingæua ok gær ölgærþ, þæt gangær egh bröþrum til fulnaþa.

2, 3. Öfvers, o. förkl. en dotter ärfver lika mycket som åtta söner, d. v. s. fastän i den ena kullen skulle finnas blott en dotter, så ärfver hon dock lika mycket som den andra kullen, utgöres denna t. o. m. af åtta söner, och detta sker, ehuru dotter enligt ÆB 1 ärfver blott hälften mot son.

5. sik är = sær, koordine-radt med sunum. Öfvers. Om huru bonde delar arf [efter afliden son] med de efterlefvande sönerna. Här afses det fall, att en fader sitter i fullständigt bo, löst och fast, tillsammans med sina söner, utan att åt någon af dem hafva gifvit urgæf (se ÆB 9). Motsatsen till hvad som menas med uttrycket ærua sik ok sinum sunum betecknas i följande flock med orden æruir sæ(r) bonde ok egh synir hans, d. v. s. då en son dör och urgæf förut är gifven, tager fadern arfvet för sig ensam. (Ordb.). 7. Här synes spår af värs-fonn (se Lind: Om rim s. 84)

þa æruir bondin

baþe sik

ok sinum sunum. 13, 14. Öfvers, för den kostnad [detta medför] betalas icke åt bröderna någon ersättning.

XXVII. Vm æn bröþær boa saman, þa fullas þem atær þæn kustrin.

Nu boa bröþær i bo saman ok giptis en af þem ok giuær uingæua ok gær ölgærþ, þær aghu bröþær fullnaþ firi uingæua haua ok þre markær firi ölgærþ.

XXVIII. Um æn bröþær gipta systur sina, hulkin þerra omynd skal ut gæra.

Nu uilia bröþær gipta systur sina, þa skal samkulla broþir omynd gæra ok fylgþ hænna, egh sundærkulla, utan io sialuær uili.

XXIX. Siþan sægx um fostra ok fostru, huru þön giptas ok þerra arf skiptis; ok kæpsir a egh i barnum.

Nu takær man fostra sin ok biþær frælsa kunu ok kallar han frælsan uara, nu biþær fræls man fostru ok bonde kalla hana frælsa uara, hauin þær firi giuit uan sinne, ok þön uarin fræls ok alt þæt af þem kombær, ok hon a frælsa omynd haua. §. 1. Nu biþær fræls man fostru ok han uet, at hon ær fostra: omynd hænna ær siax öra. Nu biþær fostre frælsa kunu ok hon uet, at han ær fostre,

20 þa minskas ra^ttær hænna: hænna omynd ær siax öra. Nu afla þön bos ok barna ok boa saman, þa dör fostre, þa ta-

12. Kæpsir, kœfsir m. Den som lefver tillsammans med en frilla, wfrilloman" (Otmans öfvers, af samma ord i VGL); k. a egh i barnum o: har ej del i d. v. s. ej att råda öfver barnen. I fn. förekommer kefsir såsom benämning på en träl, och Kluge: Et. Wb. sammanställer detta med ty. kebsweib sålunda, att forn-germanernas frillor egentligen utgjordes af i krig tillfångatagna och i träldom försatta kvinnor.

15 if. Öfvers, då hafva de förvärkat sin äganderätt, och dessa (näml. fostrin och fostran) och alla deras afkomlingar vare fria, och hon (näml. fostran) skall hafva full omynd såsom en fri kvinna.

20. Enligt fl. 2 var annars minsta laga omynd 9 öre.

21. Afla vb. tr. med gen. 1. ack. Afla, förvärfva; öfvers. Nu förvärfva de bo och [afla] barnGipta B. XXIX.

133

kær þæn han atte tua lyti af bo ok hon omynd sina; þæt æru siax öra ok þriþiung af bo, ok gangin æ barn a bætiï alf. Nu dö fostra, taki þæn uan a til hænna omynd hænna ok þriþiung af bo; gangin æ barn a bætre alf, fylghin þem fræls æ. §. 2. Nu giftir man fostru sina fostra 5 annars jnanzs; æru þer baþir uiþær, sum uan aghu til þerra, þa ær omynd þerra tue öra, þæt ær höghinde ok hofþa dyna; þæt hetir hamar siangh. Nu afla þön bos ok barna, nu döia þön, þa takær hin, sum fostruna atte, omyndina ok þriþiung af bo ok sua af barnum, ok hin, sum fostran atte, io tua lyti af bo ok sua af barnum. Nu gangær fostre manzs æfte fostru, þa a egh kæfsir i barnum.

5. fylghin fem, [sum] fræls æ\r~\.

6. Här är en kviðuháttstrof, se Lind: Om rim s. 76:

æru (þer) baþir uiþær,

sum uan aghu (til þerra),

þa ær omynd (þerra)

öra tue,

þæt ær höghindi

ok hofþa dyna;

hetir þæt

hamar siang.

De inklamrade orden kunna utan skada för meningen uteslutas.

7. Höghinde (isi. hègindi af h&gr lätt, bekväm, således hvad som tjänar till att göra ställningen bekvämare, Fritzner2) n. Hyende, kudde (ännu i Vöråmå-lets höyend).

8. Hamar har i fornspråket

äfven betydelsen stenig mark (jfr åländska ortnamnet Hammarland), men Schlyter tycker den betydelsen ej höra hit, „ ehuru .hamar siang sålunda kunde egentl, betyda en stenhård säng". Emellertid är han här utan tvifvel det rätta på spåren, jfr Tamm i Uppsalastudier s. 33, som erinrar om att trälinnan i sin hemgift icke fick något bolster, utan endast kudde och dyna, i motsats till den fria kvinnan, åt hvilken enligt denna balks fl. l först och främst skulle i hemgift ut-fästas ett bolster.

11, 12. Uttrycket ganga æfte fostru får sin förklaring i ÆB 26, där det fullständigare heter gangær æfte konu ok gær hana dighra.134

Ærfpa B. L

Hær byrias ærfþa balkær, i hanum tælias flokka siax ok tiughu.

L Först ær son faþurs arue, ok um huru dottir firi liggær sik.

Först ær son ok sua dottir faþurs arue, son tua lyti ok dottir þriþiung. §. 1. Nu kan dottir firi liggia sik, liuande faþur ok moþur, ok þön uraka bort hana, þa takær hon egh arf mæþ syskinum sinum, utan þön takin hana siþan atær in til sin ok firilatin hænne þæt. Dör hænne antuiggia io faþir ælla moþir ok gangær siþan af raþe þæs, sum æftir liuær. þa hauær hon ok firigiort arf þæs, sum æftir liuær. Nu æn þæn, sum æftir liuær, takær hana atær in æfti sua giort ok firilatær hænne þæt ok gær uæl til hænna, þa ær hon arftök. §. 2. Æ huar sum broþir æruir, þa æruir ið ok systir; i huaru staþ þa æruir broþir tua lyti ok systir þriþiung. Foruærkar hon egh faþurs ælla moþurs arue, þa ma hon egh foruærka broþurs arue ælla frænda, þy at huar, sum æruir moþur ælla faþur, han ma egh frænda arf foruærka. Nu takær ok aldrigh þæn frænda arf, sum egh takær faþurs ælla moþur arf, up a þæn ætta læggin, sum han mistir ok han egh æruir.

1. Ærfþ (af ærua, islerfð) f. egentligen ärfvande, arf takt, äfven egendomen, som ärfves (= arf). Ordet nytjas icke mer såsom enkelt, men förekommer i sammansättningarna ärfdabalk, ärfdagods, hvilka liksom textens ærf þa balkær uppvisa den gamla genitiven ærfþair}.

5. son [œruïr] tua lyti

6. 7. Öfvers, medan fader och moder lefva; faþur och moþur äro ack., altså liuande ack. plur. Om böjningen se ofvan sid. 62b.

7. uraka d. ä. iråka, uraka (w ofta framför r).

8. utan konj. o: utom [om], så framt icke.

10. Öfvers, går hon sedan från den efterlefvandes råd 1. bifall, d. v. s. visar hon olydnad mot den efterlefvande.

12. takær atær in o: tager åter till sig

15. i huarn staf o: i hvarje fall

19 — 21. Öfvers, o. förkl. Den, som icke tager (d. v. s. har förvärkat) arf efter fader eller moder, tager också aldrig arf efter släktingarna till den af föräldrarna, efter hvilken han förvärkat sin arfsrätt.

II. Um þa egh matte systir mæþ broþur ærua.

Nu sæghær systir, at broþir hænna hauær ærft i nyiu laghum, mæþ þy atte hon taka sin lut i aruinu; hauær broþirin boit a margh ar, haft ok hæfþat, þa ær þæt hans uitzs orþ mæþ eþe fiughurtan manna. Han skulu frændær hans ganga innan þriþia knæ; taki sua manga af enum kulle, sum han kan fa, þem sum fæmtan ära æru, at han haf þe þæt lagh hæfþat i gamblu laghum, þa egh atte systir ærua mæþ bröþrum. Siþan annan hæfþa eþ æftir suæria mæþ slikum, sum han kan fa. §. 1. Nu æn egh ær son io ælla dottir til, þa æruir faþir; ær egh faþir til, þa æruir moþir; ær egh moþir, þa æruir broþir; ær egh broþir, þa æruir systir; ær egh systir, þa æruir sona son.

III. Vm iamn arua ok bryst arf ok bak arf.

Þæssin æru iamn i arue: ær sona dottir ok dottur son, ær moþur faþir ok faþur moþir, ær systur son ok broþur dottir, ær moþur broþir ok faþur systir; taki af iamn arue halft huar ætta læggrin ok huar i sinum ætta læg, þa skipte huar sin i mællum. Þæt ær sua undistandande, at

1. Um fa [sum] o: om den tid, då (d. ä. den gamla arfsrätt, enligt hvilken) . . .

2. 3. Med ,,den nya lagen" menas den omarbetning af ÖGL, som synes hafva värkstälts under konung Magnus Birgerssons regering (1275—90), d. v. s. ÖGl. i den form vi nu äga den, ehuru handskriften är från en senare tid (medlet af 14:de århundradet), se Schlyters företal.

3. mæþ fy o: för ty, därför

4. A boa vb. tr. Bebo, bo på (jordegendom).

4. margh ar, men å rad. 6 sua manga (af marghœr, mangær, isl. mar gr, got. manags)', i fornsvenskan uppträda formerna på

n och r samtidigt, se Kydqvist: Sv. Spr. L. bd. II s. 523).

4, 5. Öfvers, då äger han rätt att bevisa detta med fjor-tonmannaed.

5. han näml. den eden.

9. siþan [skal han] suæria annan ef ceftir

14. Iamn arua, pluralt adj. (sy n ön. iamnir i arue) o: lika berättigade till arf, samarfva. Bak arf n. Bakarf, arf efter barn 1. andra afkomlingar)('bryst arf: arf i rätt nedstigande linje.

17. Iamn arf n. Arf, som i vissa fall delas i lika hufvud-lotter, då faders och moders föräldrar 1. syskon ärfva (såsom här säges).

19. huar [ætta læggrin]136 Ærfpa B. III.

up a annan ætta læggin kan en man uara ok up a annan kunnu flere uara, þa taki sua mykit hin ene sum hine flere, ok þer skiptin iamt siþan sin i mællum. §. 1. Nu æn iamnæruinga dela sin i mællum, þa æruir æ þæn förra,

sum för warþær næmdær i bokinne, ok hin gangær fran siþan næmnis. Siþan af liþær þy, þa taki þæn arf, sum ni-þium ær næstær ok knæm ær kunnastær. Æ þær baþer æru iamne ok knæm iamkunne, þa gangær æ hattær til ok huua fran. Æ þær sum baþe æru iam nær, þa skal firi

arf taka ok bak arf fran ganga; þæt ær sua undistandande, at æ þæn skyldastær ær, huat þæt ær hældær maþær ælla kona, þa takær þæt aruit. Nu þær sum baþir æru iamskyldir, maþær ok kona, þa takær maþrin aruit ok kona gangær fran, for utan þön sj7zskini sen. Æ huat hæl-

dær kona ær skyld þem, sum hon dele aruit æftir a manna alf ælla kuinna, þa skal sua uara, sum nu ær saght. Nu dela þer um arf, fæþrinis bröþær ok möþrinis bröþær, ok þer æru sialuir oskyldir, þa takær faþurbroþir ok moþur broþir gangær fran. Nu dela þer um aruit, sum fram æru

kumne af manninum, sua sum sona son ok dottur sun, þa takær sona son arf ok egh dottur son, þy at æ huar þe delas uiþær um arf, annar ær af bröþrinum föddær ok annar af systurinne, þa takær þæn af bröþrinum föþis ok egh þæn af systurinne, æn þæt ær bæggia mankyns. Nu

4. lamnœruingar in. pl. Arfvingar, som äro jämnskylda med den döde, hvars arf skall skiftas.

5. i bokinne näml. denna lagbok.

5, 6. þtøw] siþan næmnis.

6. Öfvers. Sedan [arfvet] går förbi det, [som nämnes i lagboken], d. v. s. går till aflägsnare släktingar än de nämda.

6, 7. Märk här uddrimmen niþium: næstær, knæm: kun-nästeer. Ang. det sistnämda ordet (assimilerad form af kunda-stœr) se sid. 103b.

8. iamne nämligen i ante o: lika arfsberättigade.

8, 9. Spår af värsform (Lind: Om rim s. 88):

gangær æ hattær til ok huua fran.

9, 10. firi arf = bry st arf d. ä. här [den, som tager] bröst-arf, bröstarfvinge; på samma sätt bak arf o: bakarfvinge.

15. Öfvers, efter hvilken hon tvistar om arfvet

24. Troligen genom skriffel för baþir þerra æru mankyns (Schlyter i Ordb.).Ærfya B. III.

æn mange æru bröþlunganir ok alle iam nær, þa taki sua maþær sum maþær. Nu skil þem a um aruit; andre tælia sik a fæþrinit ok andre a möþrinit; æru baþe iam nær ok baþe mankyns, þa takær þæn, sum a fæþrinit ær. Ok i allum arwm, þa takær þæn, sum sik tæl a manna alf, ok kuinna alf gange fran, æn þer æru baþir æm nær ok baþir mankyns. §. 2. Nu delas þer uiþær, bryst arf ok bak arf, um arf — þæt ær bryst arf þer mæn, sum fram æru komnir af manninum, ok hit ær bakarf, sum mannin kom af, — þa skal bryst arue taka ok bak arue fran ganga, æn baþer io æru iam nær ok baþir mankyns; æ huar sum egh ær maþær til, þa takær kona þæt arf, æn hon ær skyldare æn maþrin. §. 3. Nu æn flere kulla ærwa en man, þa taki sua man sum man ok sua kona sum kona for utan omyndina ok iamnaruit; þæt skal sua skipta, sum för uar skilt.

IUL Um at egh ma frillu barn arf taka, ok egh ma

giua undan rættum arua frillu barne, utan aruin uili, utan

til klostra ælla kirkiu, ok egh ma frilla barn sit ærua.

Nu a egh frillu barn arf taka. Will man giua sinu frillu barne nakuat, þa a han fara til Lionga þingxs ælla firi kunung, þa han ær i landinu, ok sina arua mæþ sik taka ok mæþ þerra uilia giua ok halda þær fæst at firi

1. Bröþlungi, bröfrungi gen. com., bröplungœr m. och bröþ-lunga f. Brylling d. v. s. kusin 1. syskonbarn på fädernet, syst-lungi, systrungi: syssling, syskonbarn på mödernet. „ Orden bryllingar och sysslingar hafva i senare tid af okunnighet blifvit så missförstådda, att sysslingar tros betyda kusiners barn ooh bryllingar kusiners barnbarn" (Schlyter).

2, 3. Öfvers, några räkna sig [som släkt] på fädernet och andra på mödernet.

20. Fara har i de nordiska fornspråken också den allmännare betydelsen: begifva sig (t. ex. här fara firi kunung). På samma sätt använda några af våra allmogemål ordet fara, t. ex. nyl. fara o sova o: begifva sig till sängs.

22. Fæst: Stadfästelse, se sid. 115a; halda fæst [at gæf] o: högtidligen stadfästa gåfvan; halda a fœstiim ok köpum (följande sida rad. 6) o: stadfästa gåfvan med alla lagliga formaliteter.

kununge ælla laghmanne ok þær bref ok preuilegium til taka. Siþan a þæt frillu barn agha ok taki aldrigh mera arf siþan; miighu þer egh attær taka, æn þæt uar mæþ þerra uilia giort. Nu ma egh giua undan rættum arua utan til kl östra ælla kirkiu utan þæs uilia, sum aruin ær, ok halde sialuær a fæstum ok köpum. Nu dör frillu barn þæt, sum sua uar giuit, ok hauær egh æfti sik skaparua, þa æruir þæt faþir ok fæþrinis frændær, ok aldrigh æruir frilla barn sit.

V. Vm æn dult arf delis, þa a þæn uitzs orþ, sum innan ætta uill uita.

Nu aflændir man sik ok æru æftir han barn, nu dör han a þöm uægh ok koma hem farunöta hans ok sann iartighni ok uita, uær han do ælla huar han do, þa skulu þerra uitne standa. Nu dör barn hans, þa delir moþrin uiþær fæþrinis frændrina ok kallar barnit haua ærft faþur sin ok sik barn sit; þæn uæria skal ok þer fylghia, sum atær komu, mæþ tuæggia manna eþe ok tolf æftir, han hauær wnnit. Nu dela þer dult ok fylghia egh uitne, þa

1. Bref n. (isl. bref] lågty. 'bref, äfven i andra germ. språk). Ordet är lån från senlat, 'breve n. kort skrifvelse, eg. ntr. af adj. brevis kort, hvars e blifvit <?, innan vårt ord lånades i tyskan (Tamm: Etym. Ordb.).

3. f er näml. arfvingarna.

7. sum uar giuit o: åt hvilket gåfvan gafs.

10. dult arf delis o: det tvistas om förnekadt arf, d. v. s. den ena nekar det faktum, hvarpå den andras påstådda arfsrätt grundar sig.

10, 11. Öfvers, som med edlig bevisning vill återbörda arfvet inom ätten.

14. Iartighni, iariekn n. (isl.

jartegn, i horn. bok iartein, ordet är i isl. f., pl. -ir): Järtek-ken, kännetecken; wmed värkliga kännetecken, som visa, att det är samma man" (Ordb.). Jfr f ht. wortzeiJihan, nht. genom s. k. om tydning wahrzeichen, „ urgestalt und grundbedeutung dunkel" (Kluge: Etym. Wörterb.).

17 ff. Öfvers, den, som skall försvara [arfvet] inför rätta, och [den], som de, hvilka kommo åter (näml. från det främmande landet) med tvåmannaed och tolf därefter hålla med, han har vunnit [rättegången].

19. Öfvers. Tvista de om dult arf och hålla icke vittnena med (förmodligen: p ten uæria skal)

hauær þæn uitzorþ innan ætta uill uita ok egh þæn, sum utan ætta uill uita. Nu æn skyldi dela þæt arf ok sua fallit mal, þa skulu þæt skyldi slita.

VI. Um kull suarf ok kiolsuarf ok kulsuarf.

Nu kan uara kullsuarf ok kiol suarf ok kul suarf. Þæt ær kull suarf: dör i barn siang kona ok barn; dör barnit förra æn moþirin, þa æruir moþirin barnit sit. ok moþur arui ærui hana; dör moþirin för æn barnit, þa æruir barnit sina moþur ok næstu fæþrinis frændær barnit. Nu sæghær annar heþit uara ok þy ma þæt egh ærua, ok annar kristit, þa io skulu þer þæt uita, sum nær uaru, huat þær ær sant um, sua sum för uar saght. Nu dela þer: sighia fæþringa barn-sins, at konan do för, ok kununna frændær sighia ne, þa standær þæt a uitnum þerra, sum nær uaru; þær ma uitna ok eþa suæria sua annöþughær sum fræls, ok sua kona sum inan. §. 1. Þæt ær kiolsuarf: druknar sændær a skipi maþær ok kona ok barn þerra; nu delis þær um huilikit þerra snimstu druknaþe, þa æn nakuat uar mæþ þem, þæt sum undan kom, huat þæt ær hældær kona ælla man, fræls ælla annöþughær, þa ma þær uitne bæra ok suæria, ok siþan skulu þer ærua, sum för uar skilt. Nu dela þer dult ok fylghia egh uitne, þa hauær þæn uitzorþ, sum innan ætta uill uita. §. 2. Nu ær þæt kulsuarf: brindær inne maþær ok kona ok barn þerra; þa skal þær sua um uara

2, 3. sua fallit mal o: så beskaffad sak.

4. Kull suarf n. den händelse, att moder och barn dö under förlossningen (af kuldcer kull och suarf, som fins äfven i isl., häftig kamp, skada, förlust). Kiolsuarf n. den olyckshändelse, att man, hustru och deras barn på en gång drunkna under sjöresa; „förra delen af detta ord kiolær, köl, är tydlig", säger Schlyter, men måhända är

dock 'kïolcer icke det isl, kjolr köl, utan det isl. kjöll fartyg. Kulsuarf (af kul, kol'. kol) n. den olyckshändelse, att man, hustru och barn på en gång bli innebrända.

10. heþit o: odöpt)(kristit

16. sændær adv. i sänder, på en gång.

18. Snimstu adv. superi. = sniwist, af snimt o: nyligen.

18. nakuat o: någon (man eller kvinna, därför neutrum).

i uitni ok i allu, sum skilt ær i kiol suaruinu. Nu i þæs-sum malum, þa ma kona ok annöþughær uitne bæra ok eþa suæria ok i ængum andrum malum.

VIL Vm huru döþær ok heþin æruir.

Nu giptis bonde ok bo mæþ kunu sinne ok han afla barn mæþ hænne, ok dör bondin fran hænne, för æn hon uisse, at hon hauande uar. Nu far til arui bondans ok takær arf hans ok sæghær sua, at þön haua egh barn saman ok ,,þy mat þu egh ærua han". Nu uet hon egh, at hon ha-

uande ær, utan giuær ut aruit. Nu takær þæt talas, at hon ær hauande; nu far hin þæt höra, sum ærft hauær, at hon ær hauande, ok far til ok dræpær hana ok uill nöþughær aruit mista, a^lla firigær liui hænna mæþ ogærningum. Nu iorþas hon ok uarþær yppinbart, siþan hon iorþaþ ær, at

han firi kom liui hænna, ok hittas þær uitni til mæþ sannu, þa skal hana ur iorþ up taka ok lik hænna up skæra. Hittis barn i likinu ælla nakuar liknilse til barns, þa æruir barnit faþur sin, ok moþir ærui barn sit, ok hænna arua

hana; þær takær döþær ok heþin arf, ok kuikær ok kristin gangær fran, þy at ængin ma annan sik til arfs dræpa.

VIII. Um æn bröþær kalla egh annan aþalkunu son uara, þær skal siaxtan manna eþær gängas, ok um bruts barn.

Nu dela bröþær ælla systær um fæþrini sit, annar kallar annan egh aþalkunu son uara, þa hauær han uitzs orþ uita mæþ enum, at han mælte til, [þæt skulu uara niþia hans innan þriþia knæ] annar giptæ maþrin, þriþi a fæþrinit ölbuþi uar til þæs öls, fiarþi a möþrinit ölbuþi uar til þæs öls ok tolf æftir, [man af kulle huarn i þriþia knæ]

1. i Mol suandnu o: angående Mol suarf.

13. Ogœrning f. Förgörning (genom förgift 1. trolldom).

23. Bruts 'barn n. Barn, som är afladt i våldtäkt (af brut brottande, jfr brytas brottas).

26—29. Stället emenderas af Schlyter (sid. 401 af hans ed.) sålunda, att orden þæt skulu

taki sua manga af enum kulle, sum han kan fa, þem sum fæmtan ära æru. Þa skulu þe tolf þæt uita, at hini, sum firi suoru, þer suoro baþe sant ok lagh. Siþan a han iamt uiþær broþor sin haua. Orkar han egh, þa hete mis-kunna man. Nu kærir egh broþir ælla systir til hans, þa aghu egh frændær han frillu broþur kalla, utan ippinbar uitne sen til. §. 1. Nu takær man kunu rane, aflar barn i bruti ok bange, þæt barn takær sua arf sum aþalkunu barn. Nu kallar annar brutzs barn ok annar egh, þa a han uitzs orþ, sum þæt uill uita mæþ fullum niþiar eþe, io — [man af kulle] huarn innan þriþia knæ, taki sua manga af enum kulle, sum han kan fa, þe sum fæmtan ära æru, — at þæt uar aflat i bruti ok i bange. Þa skulu þæt uita fiu-ghurtan mæn möþrinis frændær, at þy rane uar fylght sum atte ok lagh saghþu, ok þæt uar sot til fulzs ok fiæþær- tiughxs; þa a þæt barn, sum sua ær til haldit, sua arf taka sum aþalkunu barn.

uara niþia hans innan þriþia 'knæ böra stå efter den följande meningen annar gipta maþrin — ok tolf æftir; de sedan följande orden man af kulle huarn i þriþia knæ böra utgå (se Tillägg till s. 127 r. 18 i slutet af boken). Således blir öfvers. Den andra, [som skall vittna], är giftomannen, [som förrättade det omtvistade [-giftermålet],-] {+gifter- målet],+} den tredje är den, som på fädernesidan var bröllopsin-bjudare vid detta bröllop, den fjärde är den, som på mödernesidan var inbjudare till detta bröllop, och därefter [skola] tolf [gå vittnesed]. De skola vara hans släktingar inom tredje led. (Om denna släkted, niþiar eþær, se stadgandet i denna balks fl. 17). 4, 5. Misktm, miskund f. Miskund, barmhärtighet; miskun-na(r) maþær 1. man 1. kona o: man 1. kvinna, som i något afseende beror af en annans miskund; hete miskimna man o: han beror af [syskonens] barmhärtighet.

7. Taka kunu rane o: våldtaga en kvinna (ran n. 1) rån, 2) våld mot kvinna, våldtäkt).

8. Bang n. Buller, bång; allit. talesätt i bruti ok bange o: i våldtäkt.

11. Äfven här bör man af kulle utgå såsom innebärande en motsägelse.

14 f. Öfvers, att detta våldtäktsmål var fullföljdt [inför rätta] som det borde och lag föreskref

16. sum sua ær til haldit o: likasom framhållet' till arfs emottagande genom den bevisning, som förebragts om dess tillkomst (Ordb.).

IX. Vm huru bonde skal sunum urgæf giua.

Nu uill bonde son sin gipta ælla gangær sialuær a andra giptu, þa skal han urgæf giua sinum sunum. Þa a han allum sinum sunum halft uiþ sik giua; dotir a egh

urgæf taka, hon skal lita at omynd þerre, sum faþir hænne gaf; husfru a allan þriþiung af bo hans. Þa skulu frændær þerra eghn i tu sundær læggia, sum þer gita iamnast; þa skal faþirin i bolby taka ok þer i umeghnum, þy enust i bolby, at egh uinzs um eghn at. Nu æn nakuar þerra ær

io ughurmaghi, þa skal faþirin firi lut hans sea, þær til at han ær maghandi man. §. 1. Nu dör bondin ok æru æfti han syni ok dötær, þa æruir sua son sum son ok dottir sum dottir, all iarnt, fæþrini sit, §. 2. Nu kan faþirin flere barn afla antuiggia mæþ þerre kunu ælla mæþ andre, ok kunnu

urgæf beþas, þa skulu þer til urgæf ganga til ælstu brö-þranna ok egh til gambla karlsins.

X. Um huru atær skal bæra ælla til iamkan dela, siþan gambli karlin döþær ær, ælla eþa ganga.

Nu dör gamble karllin, þa skal alla lyti atær bæra, systir omynd ok broþir urgæf, þy at þæn a æ uitzs orþ, sum til iamnaþa uill dela; þær skal bæra fæþrini til fæþrinis ok möþrini til möþrinis ok egh fæþrini til möþrinis ok egh möþrini til fæþrinis. Nu dela þer: sæghær annar þera annan mera haua fangit, æn han atær bar, þa skal han

l. Urgæf f. Gåfva utgörande halfva egendomen, som fadern skulle afstå åt sina söner, när en af dem gifte sig eller fadern själf ingick nytt gifte (jfr onnynd sid. 49a).

8. Bolby r ni. Den egentliga byn, som utgöres af särskilda tomter med därtill hörande bestämda andelar i byns egor i motsats till umeghn f. utjord, jord utom byns egor. Till taka underförstås obj. lut.

8. Enust (ntr. af adj. sup. enaster) adv. Endast; þy enust o: endast i den händelsen.

13. all iamt o: alla lika

14—16. Öfvers, och om de (näml. de senare barnen) begära urgæf\ då skola de söka att få urgæf af de älsta bröderna och icke af fadern.

17. Iamkan f. Jämkning af arfslotter; dela til iamkan 1. (rad. 21) til iamnaþa(r) o: yrka jämkning af arfslotter.

uita mæþ tuem ok tolf æftir, at han fik egh mera, æn nu ær atær burit; þæn eþ skal ofæstan a öuærstu fæmt ganga. Nu æ mæþan þe æru i bo saman, huat þe afla mæþ þianist sinne ælla mæþ köpskat ælla mæþ aþrum slöghþum, skipti þæt sua broþir sum broþir. Nu siþan þe æru skipti at, þa gangær þæt til skiptis, sum þer af sinu fæþrini fingu, ok egh þæt þe mæþ þianist ælla slöghþum wnnu. §. 1. Nu uilia bröþær skipta fæþrini sinu, þa skulu frændær þerra uiþær uara at minstu tue, lut i sköt læggia ok siþan luta. Nu kalla annar lutat uara ok annar kallar egh, þa a þæn io uitzs orþ, sum lutat uill uita mæþ fullum niþiar eþe sua, at han fik þæt mæþ lut ok lagha skipti ,,uiþær þik, broþir, ælla þik, systir"; þa fæstir lutrin þæt han hauær fangit. Nu ær lutat i bolbynum, þa ær lutat i allum þem til liggia bolby-sins. §. 2. Nu sighær annar lut sin uærre uara ok biþær iamka uiþ sik, þa a þæn uitzs orþ, sum til iamnaþa uill dela. Þa skulu þer alle atær bæra mæþ surnum eþe, sum för uar saght; þa skulu frændær til þerra koma at minstu fiughurtan, huar þerra innan þriþia knæ, — taki sua manga af enum kulle, sum han kan fa, þem sum fæmtan ära æru, — þæssum lundum at, sua sum uppe standær i bokinne, at lutrin fæste þæt han hauær fangit. Þæt ær sua undistandande, at huar haldær þæt han hauær fangit, ok ær annær lutrin uærre æn annar, þa skal iamka ok sua bætra ok egh af nyiu skipta. Dela þer æn siþan, þa skulu þer fiughurtan niþia, sum nær æru, suæria, at þer kunnu egh iamnare skipta,

2. O fæst ær adj. ej utfäst 1. lofvad (om ed), jfr fæsta vb. tr. fästa, stadfästa, utfästa.

2. öuœrsti fæmt o: sista d. ä. tredje fämt; öuærstær superi, (komp. öuri, yvri): 1) öfverst, 2) sist.

4. Öfvers, med köpenskap eller med andra näringsfång; köpskattær m. köpenskap, handel; slöghþ f. (egentl, slughet, förstånd, isl. sløgd): slöjd, yrke, näringsfång, af adj. slöghær (isl.

slègr): slug, konsterfaren, jfr förslagen, rotord sannolikt sla.

9. lut i sköt læggia d. ä. i fliken af en närvarandes kappa; sköt (isl. skaut, got. skauts, med motsvarigheter också i öfr. germanspråk) n. 1) hörn, 2) kläd-ningsflik, sköte, jfr lat. sinus egentl, togans veck öfver barmen, sedan själfva barmen, skötet.

14. i o: angående.

21. uppe o: ofvan, i det föregående (näml. i § 1).

æn nu ær skipt, ok siþan liti huar at lut sinum, ok gangær egh siþan til iamkan þerra mællum ok egh þerra barna. Nu sighær annar þerra egh iamnaþa eþin surin uara, þa aghu þer uitzs orþ, sum han uilia förþan uita, þæn eþin, mæþ tuem af niþinne ok tolf ualinkunnum; þæn-na eþ skal fæsta ok taka. §. 3. Nu uilia þer skiptas uiþær firi nauista skyld, þa skulu þer skipta mæþ fæstum ok köpum. Siþan huar þerra ær a köp sit kumin, þa a han uitzsorþ uita mæþ fiughurtan manna eþe, at han fik mæþ fæstum ok köpum, ok annan hæfþa eþ æftir, uita uiþær uiþær gialdin; siþan gangær egh til iamkan þerra skipti. Nu æ huat fæst þer halda iui, þa þe skipta fæþrini sinu, þa skal til iamnaþa ganga, utan þer köpins uiþær sua, sum för uar saght. Nu æ þær til þæssum lundum kombær fæstnaþa ual ælla niþiar eþær mællum þerra, þa skal æ til iamnaþa ganga til þriþia manzs. §. 4. Nu æn þön æru mang syzskini, þaghar en þerra köpir uiþ en sin broþur ok egh uiþ oskyldan man ok kombær af enu þerra syzskina

3. Iamnaþa(r] ef ær m. Ed därom, att arfskifte 1. jämkning af arfslotter blifvit rätt värk-ställd.

5. þæn eþin tillägges i textkodex epexegetiskt för att förklara han] orden bortlämnas i två handskrifter.

6, 7. Öfvers, och förkl. Vilja de byta egor med hvarandra i anseende till deras närmare eller bekvämare belägenhet; nauist (isï. =) f. närhet.

8. Om köp samt uttrycket mæþ fæstum ok köpum se sid. 120b.

10, Hæfþa eþær m. Häfda-ed, hvarigenom ngn bestyrker, att han besuttit jord, hvarom tvistas.

10. niþær står här öfverflödigt tillsammans med uita lika-

som oftare med suæria; det kan dock stundom bidraga till att göra uttrycket mera pregnant, förläna det större fasthet, se till exempel BB l:pr.

12 f. Öfvers. Hvilken högtidlig stadfästelse de än förrätta, då de skifta sitt fäderne, så skall det gå till jämkning, om de icke afsluta köp (1. byte) sins emellan så, som förr sades.

14. æ þær til o: ända till dess att

14, 15. fæstnaþa ual är troligen (enl. Ordb.) skriffel för fæstnaþa mal o: mål, där fæst äger rum, eller det tal, som därvid hölls af fästens ordförande.

16. til þriþia manzs d. ä. till dess att ettdera syskonets andel genom arf 1. köp kommit i tredje mans hand.

til þriþia manzs, þær gangær egh til iamnaþa siþan, ok þriþi mannin ma egh iamka. Nu æ huat þæt hældær ær sy-stir ælla broþir ælla huat arua þæt ær, þa skal sua skipta, sum nu ær saght.

XI. Vm at egh ma man iorþ ælla annat goþzs undan 5 rættum aruum giua, ok egh ma sik til gæfþræls giua, sua sum för uar.

Nu ma egh man iorþ ælla annat gozs giua undan rættum aruum, sua sum för uar i laghum, ok egh sik til gæfþræls giua, þy at þæt gaf Birghir iarl af.

XII. Huru faþir a barnum ok frændum iorþ ok goþs firi föþu biuþa.

Nu æn nakuarn hændi uanmæt ælla siukdombær, sua at han orka egh sialuær at hialpa sik ok föþa sik, þa skal han biuþa rættum arua sinum, æn han hauær egh barn sialuær. Uill han egh uiþ hanum taka, þa skal han andrum sinum frændum biuþa; will ængin þerra uiþ hanum taka ok arwþa firi hanum, þa ma han sit gozs þem i hændær sætia, sum firi hanum uill arwþa ok han uill föþa. §. 1. Nu dör han, þa skulu aruani hans gozs taka ok þem atær fulla kustin han hauær fot, ok giui um arit firi gæfþrælin fiura markær ok firi kununa þre markær ok luka hanum arwþis lön, ok siþan skal þæt rækna, huat af hans gozs ælla af hans iorþ gik um arit, ok sla þæt förft i gialdit. Nu æn þe uilia egh atær fulla kustin ok arwþis lön, þa aghi þæn hans gozs, sum han þæt gaf.

3. arua kan här vara dat. sing., se ofvan sid. 12a, eller gen. plur., jfr isl. hvat es fat manna (Vfþm. 7).

6. gcefþræl, jfr DrB 17.

15. Iriuþa [sit gozs]

21. giui nyare form i st. f. giuin (subj. aruani).

22. Ang. infinitiven luka se ofvan sid. 39a.

23. Rœkna (isl. reikna) vb. tr. 1) räkna, 2) göra räkenskap, 3) anse. Ordet är i de nordiska språken gammalt lån af lågty. rekenen; rot rak samla, med be-tydelseöfvergång lik den i läsa, lesen.

25. Öfvers. Om arfvingarna icke vilja ersätta kosten och [betala] arbetslön

XIII. Vm at egh ma huskunu ælla horkunu barn arf taka.

Nu huskunu barn ok horkunu barn ælla huru þæt ær til kumit, þæt takær egh arf, utan aþalkunu barn.

XIIII. Um huru huskunu barn skal ut lösa innan siu ar ok daxuærke fulla ok sianga gangu.

Nu afla man barn uiþ huskunu manzs, þa a han luka siax öra firi sianga gangu ok fulle atær daxuærkin; taki barn, siþan kristit ær, ok uari frælst. Nu sitær barn inne um ar, gialdi firi tua öra; sitær um siax, gialde firi tolf öra; sitær nat a þæt siunda, gialde fulla lösn: þæt æru þrea markær uaþmala ælla siax markær pænninga ælla fiughur nytia nöt. Þæn a uald, sum up skal taka; taki slikt et þær af, sum han uil. Nu lösin aldrig frændær, mæþan faþirin liuær. Nu skal han mæþ eþe lösa fiughurtan manna, at þæt ær barn hans; lösi til frælsis ok egh til annöþughs a Lionga þinge æpte þry mal þing stæmd; haldær han siþan ok uill egh ut giua a Lionga þingxs fæmt, þa böte fiuratighi markær.

XV. Vm æn man dyl barns annöþughra kunu, ælla hon dör af barne, ok huat hænna gildi ær.

Nu dyl man barns annöþughra kunu ok gangær uiþær siþan, þæt fa egh faþir löst. Nu dör annöþugh af barne, þær a han böta firi fulla lösn. Nu i þöm döþa uarþær gildare þön annöþugha æn þön frælsa.

9. ok uari [barnit] frælst.

9, 10. Öfvers. Är barn i träldom (näml. hos moderns ägare) under ett års tid

10. gialdi [faþirin]

13. Öfvers. Den har rätt [att välja], som skall mottaga lösen

16. I st. för annöþughs (adj.), som här intager samma ställning som frælsis (subst.), skulle man vänta annöþugJis doms o: träldom, jfr fl. 17: uir lösum han til kyns ok kundra manna ok egh til annöþugx doms.

19. Öfvers. Om någon förnekar sitt af trälkvinna födda barn

20. af 'barm o: vid förlossningen.

XVI. Um at egh ma man andrum læghær kænna, utan barn bæri uitni ælla inni takin se, ok huru barns skal dylia ok um þokka skilia.

Nu ma egh man kænna andrum læghær, utan han se innitakin ælla barn bæri uitni. Nu æn antuiggia þerra ær ok uitis han þæt, þa skal han dylia mæþ tuætylftum eþe, halft næmt ok halft onæmt, ok dyli baþi barns ok hæfþa ælla böte þreia markær; ok þær a i huarte karl ælla kunungær, þy at þæt ær bondans þukke. Nu ma aldrigh þæn þukka taka, sum i þokka ær aflaþær, ok aldrigh bötis þukke io firi þa kunu, sum i þukka uarþær aflaþ. §. 1. Nu kæra þer æptir þukka bot, sum hænna giftanda æru, þa sighær þæn, sum firi sitær, at þæt uar sæt ok bot; uiti þæt mæþ eþe fiughurtan manna, at þæt uar sæt ok bot, sum þem ba-þum samde ok lagh uaru.

XVII. Vm huru frændær skulu frænda sin ur annöþu-ghum staþ lösa, ælla hua sum suara skal firi han, mæþan þing stæmnas, ok huru þær skal eþa ganga.

Nu uilia frændær frænda sin ur annöþughum staþ lösa, þa skulu þer manhælgþ a han læggia ok fæ firi han biuþa

1. Lœghœr (jfr isl. legorð) n. Lönskaläge; hunrvida ordet är sammansatt liksom det motsvarande isl. ordet och liksom det fsv. bana orþ o: banemans namngifvande d. ä. anklagelse för drap, eller om här i enlighet med Rasks åsikt endast är afledningsändelse, som senare blifvit förändrad till sammansättningsled, är oafgjordt, jfr Ordb. art. bana orþ.

5. Öfvers. Om nu ettdera fallet inträffar

7. hæfþ, som i det föregående mött i bet. innehafvande, besittning i synnerhet under tre år, hvarigenom lagha hæfþ vin-

nes, betyder också häfdande, lagersmal; äfvenledes har vb, hæfþa båda betydelserna.

10. þokke, þukke (se sid. 66b) betyder först och främst den skymf, som tillfogas ogift kvinnas fader och släktingar därigenom, att hon blir lägrad; i þokka aflaþær o: aflad på sådant för kvinnans släktingar skymfligt sätt, af oäkta börd.

12. Griftandi m. (egentl, pres. part. af gifta] = gipta maþær. Ang. böjningen (motsvarande form i isl. är giptendr) se ofvan sid. 62b.

13. þæn, sum firi [sokn] sitær o: den, som blir lagsökt

20. Öfvers, då skola de

ok þing stæmna. Nu æn bondin gær gærning a han, siþan han ær i manhælgþ takin, þa ær þæt sua gilt, sum þæt uare til fræls manzs giort. Nu firi alla hans gærninga, þa skvlu frændær hans suara, þe sum han gær, siþan han

ær i manhælgþ takin, ok egh bondin. Nu alla þa gærninga, sum han giorþe, för æn man hælghþ lystis a han ælla ok siþan hon dömis af hanum [hana], böte bondin firi han sua sum firi annan þræl. Nu hættir han i sokninne þreia þingxs dagha, þa skal bondin til þingxs fara ok

io manhælgþ af hanum lata taka; raþe siþan hanum saklösu sum för. Nu haldær han a sokn sinne, þa skal han þry malþing stæmna, fiarþa Lionga þing. I Lionga þinge skulu þer fullan niþia eþ ganga, huar i þriþia knæ, taki sua manga af enum kulle, sum han kan fa, þe sum fæmtan ära

æru; sua skal um alla niþia eþa uara, sum nu ær saght. Þa skulv tue þæt uita ok tolf æftir, at han ær þem sua ni-þium nær ok knæm kunnughær, at þer aghu han lösa i lagh manna, ok annan fiughurtan manna eþ æftir ok sua suæria, at ,,uir lösum han til kyns ok kundra manna ok egh

til annöþugx doms". Þa ær þæt lagha lösn: þreia markær

bestämma manhälgd (se sid. 79a) för honom

I. gær gær ning a han o: begår brott emot honom

4. þe = þær (ack. pl. f.).

7. hana står sammanhangslöst och synes böra bortlämnas (Schlyters ed. sid. 127 not. 63).

8. Hætta (isl. =) vb. intr. Hålla upp, göra uppehåll, vara overksam i en saks bedrifvande; ej att förväxla med det transitiva hætta äfventyra, förlora (sid. 72b).

II. Öfvers. Fortsätter (1. utför) fränden sin talan

13. Förkl. enhvar (näml. besläktad med honom) i tredje led.

17. Kunnughær adj. kan vara en regelbunden bildning af kundær besläktad (se sid. 103b),

men det kan också vara bildadt af 'kundær bekant. Att betydelsen besläktad i senare fallet är öfverförd, framhåller Kock: Tydn. af g:la svenska ord s. 10.

19 f. lösa i lagh manna o: lösa till [åtnjutande af frie] mäns rätt.

19, 20. Här påträffas åter en värslämning (Ijöðaháttr}, se Lind: Om rim etc. s. 69, lösum til kyns ok kundra manna

ok egh til annöþugx doms. Också den föregående eden, att han ær þem sua niþium nær ok knæm kunnughær

at þer aghu han lösa i lagh manna, tyckes tyda påbunden form (1. c.).Ærfþa B. XVII. 149

uaþmala ælla siax markær pænninga ælla flughur nytia nöt. Ok þriþia eþ suæria sua: þæt skulu tue uita, at þæt ær frænda fæ ok egh hans fæ ok egh uiþær giald hans fea. Þæssi þri eþa skulu a Lionga þingi gängas ofæsti. Nu skal han uald haua um taka af þem þrim slikt et, sum 5 han uill. Nu ma han þær til saklösu inne halda; haldær han siþan, hætte uiþ fiuratighi markum. Nu uill bondin flera eþa haua, kære lokan ælla spanan, þa skal han dylia mæþ tolf manna eþe, at han egh lokkaþe ælla spanaþe bo hans ælla fæ hans, ælla böte þre markær. io

XVIII. Um at þæn ma egh annan lösa, sum sialuær ær löstær, ok egh þa kunu, sum han ær kæpsi til.

Nu ma egh þæn annan lösa, sum sialuær ær löstær, ok egh þa kunu, sum han ær kæpsi til.

XIX. Vm æn kuldær sitær inne, þa skal þæn ælsta först 15

ut lösa.

Nu sitær kuldær inni i annöþughum staþ ok æru samkulla, þa skal æ þæn ælsta först lösa, siþan alla mæþ fulle lösn ok egh mæþ eþum.

XX. Um æn man giuær annöþughum frælsi firi siäl 20 sina, huar sum suara skal firi han, ok huru han ætle-þis ok hua han ærua skal.

Nu giuær man annöþughum frælsi firi siäl sina, þa skal han baþe suara ok sökia firi hans uærk, æ þær til at

5. um taka är troligen fel för up taka (Schlyter). Öfvers, han (näml. trälens husbonde) skall hafva rätt att af dessa tre (näml. vadmal, penningar 1. nöt) mottaga sådant, som han vill.

6. Öfvers. Intill dess (näml. att betalning sker) må han saklöst kvarhålla honom i träldom.

8, 9. Lokka vb. tr. Locka, däraf lohan, lokkan f. lock, lok-

kände. Spana vb. tr. Förleda, däraf spanan f. förledande, jfr bospœnd Uaþ. 38.

8, 9. dylia at han egh] dylikt bruk af dubbla negationer är i fsv. ej sällsynt och fortlefver än i många dialekter.

19. Nämligen de eder, som i fl. 17 nämnas.

21. Ætleþa vb. tr. Upptaga en frigifven träl i sin ätt.150

han ær ætleddær, ok han ma egh innan eþum standa ok egh köpgildær uara, ok alt þæt, sum gærs til hans, þæt ær sua gilt, sum til þræls gærs, ok egh mera. §. 1. Nu þa han skal æt leþa, þa skal þæt uara mæþ luui æghandans.

Þæn, sum han uill ætleþa, þa skal fiughurtan manna eþ i þinge ganga ofæstan, sua at han uarþ fræls mæþ æghandans ia ok hans goþuilia, ,,ok uir takum han i bo mæþ os". Siþan ma han sökia ok suara firi sik ok i eþum standa. Dör han barn lös, þa skal þæn æruan, sum han æt lede,

sua ok æn han löstis mæþ fæ ok frænda eþe, sum för uar saght; ok hauær han egh skaparua, þa taki þæn arf hans, sum han löste.

XXI. Vm at annöþughan ma egh lösa vm var ælla ok

um antima.

Nu uil maþær man ur annöþughum staþ lösa; han skal egh lösa um anfriþ ælla um uartima, utan han fa hanum annan æmfröknan um þæn timan til syslu siiina.

1. innan eþum standa o: uppträda bland edgärdsmän.

2. Köpgildær adj. 1) Gångbar i köp. 2) Berättigad att afsluta köp med gällande kraft (här).

3. Konstr. sua gilt sum [þæt, sit-m] til þræls gærs(Schlyters edition bland adderida sid. 401).

4. lian är objekt.

7. uir (isi. ver) däraf med apokoperadt r ny sv. vi (efter medlet af det 14:de århundradet försvinner r'et fullkomligt, Söderwall : Hufvudepokerna sid. 21).

9. Textkodex har här en uppenbar felskrifning han þæt œua, som Leffler i sin uppl. bibehåller under den rättade formen kan þæn ærua. Schlyter in-

sätter i st. f. dessa ord varianten i två andra handskrifter þæn æruan (d. ä. cerua lian, prono-niinalanslutning, se Kydqvist: Sv. Spr. L. bd. II s. 533 ff.).

14 o. 16. Antimi m. Andtid, den tid om vår eller höst, då det arbetas i jorden; anfriþ ær m. höstfred, då det ej, utom i vissa mål, var tillåtet att lagsöka en annan; orden äro sammansättningar af an 1. and f. (isl. onn): arbete i jorden om höst eller vår, i synnerhet höstarbete, skörd. Analogt med anfriþ ær är uarfriþær vårfred.

16, 17. Öfvers, om icke han (o: den som vill lösa) gifver honom (o: ägaren) en annan lika rask vid den tiden till utförande af hans göromål; æmfrökin (isl.

XXII. Um dana arf, æn utlændingær dör, ælla uar hanum iorþ giuin, huar sum hana æruir siþan.

Nu dör man þæn, sum egh hauær arua inrikis; kombær rættær arui innan nat ok iamlanga mæþ brewm ælla fullum skiælum, at han ær hans rætær arui, þa taki arf hans. Kombær egh han innan nat ok iamlanga, þa takær kunungær arf hans, huat þæt ær hældær iorþ ælla lösöra; þæt kallaþis forþum dana arf. Nu æn iorþ uarþ giuin hanum, þa taki þæn iorþina, sum hana gaf.

XXIII. Vm huru kunungær æruir inlænzskan, ok huru io gildær han uarþær um drap, sar ælla skenu.

Nu æn man ær inlænzskær ok uet man hans arua, þa skal aruit standa, þær til ær hin kombær. Nu æn man uet egh hans arua ok kombær egh buþ af hanum ælla san uissa, huar sum han ær, ælla ok sialuær han innan nat ok iamlanga, þa æruir sua kunungær han sum utlænz-skan. §. 1. Nu æn han uarþær dræpin, þa skal sua böta firi han, sum skilt ær. Varþær han huggin fullum samm ælla slaghin skenu, böte sua firi han sum firi frælsan man.

XXIIII. Um æn man kalla annan þræl uara, þa uæri sik mæþ eþe fiughurtan manna.

Nu sighær man annan þræl uara, þa skal han uæria sik mæþ eþe fiughurtan manna, mæþ frændum sinum innan

jafnfrøkinn): lika rask 1. arbets-duglig.

1. Dana äru ær m., dana arf n. Arf efter en död, hvilket, då denne icke efterlämnade arfsbe-rättigad släkting, tillföll konungen. I Upl. L. och Ym. L. skrifves danar arf, likaså i isl. dånar ar fr, och då i isl. äfven finnas dånardagr dödsdag och dánarfé med samma betydelse som dánararfr, har Schlyter utan tvifvel rätt, då han med förkastande af den äldre härledningen

från folknamnet Danir antager förra leden i sammansättningen vara genit. af ett femin. *dan död. — Tamm i Etym. Ordb. har samma härledning och säger dän vara ett verhalabstrakt, bildadt af den rot, som ingår äfven i verben dö och dåna = svimma.

15. Uissa f. visshet, säkerhet, san uissa o: säker underrättelse.

23. mæþ frændum sinum, epexeges, jfr följ. sida r. 10 mæþ niþiar eþe.152

Ærfpa B. XXIIII.

þriþia knæ — taki sua manga af enum kulle, sum han kan fa, þe sum fæmtan ära æru — at han ær fræls ok friþætta. Gitær han eþ gangit, uari fræls, ok hauær han giort nakuara gærning til hans, þa böte, sum saght ær.

XXV. Um æn man kalla þæn annöþughan, sum löstær ær, ælla ok þæn, sum frælsi uar giuit, ok huru þer skulu uæria sik; ælla bonde afla barn uiþ huskunu sin.

Nu kallar han þæn man annöþughan uara, sum löstær ær; han ær gildær. Þa uiti mæþ eþe flughurtan manna,

io mæþ niþiar eþe, at han uar löstær mæþ fæ ok frænda eþe, sum atte ok lagh uaru. Nu sighær man þæn man annöþughan uara, sum frælse uar giuit, þa uiti mæþ eþe fiu-ghurtan manna, at han uar æt leddær mæþ luui ok iakuæþi rætzs æghanda. §. 1. Nu aflar bonde barn uiþ huskunu

ið sina, þa ma egh bondin barn sit i sældi lata ok egh annöþught haua; ok egh broþir sin broþur, ok egh systir sina systur.

XXVI. Vm æn bröþær boa i bo saman ok en þerra afla barn uiþær huskunu þerra ælla gær hana dighra, siþan þer haua skipt.

Nu boa bröþær i bo saman ok aflar en barn uiþ huskunu þerra, þæt barn a frælst at uara; þær aghu egh

2. Friþætta oböjl. adj., bildadt af friþ ær m. 1) frihet, 2) fred, och eet f. ätt; fræls ok friþælta (en yngre handskrift har frijättha) alliabsfererande talesätt.

3. Efter /a, gita, vinna följer i st. f. infinitiv part. pret., hvilket kan stå i ack. sing. ntr. eller rättar sig efter objektet (Söderwall: Hufvudepokerna s. 41).

9. lian ær gildær o: för

honom (rättare: för den honom tillfogade 'skymfen) skall botas.

9. uiti: bevise (näml. den förolämpade)

10. mæþ niþiar eþe, epexe-getiskt bifogad förklaring till det föregående mæþ eþe fiughurtan manna.

15. Sæld, såld f. Försäljning; i sældi(r] lata 1. föra o: försälja.bröþær fullnaþ firi. Nu skipta þer, ok gangær siþan æpte hænne ok gær dighra hana, lösi han sua siþan sum oskyldær maþær.

Hær byrias eghna salu, i þöm tælias flokka fiure ok tiughu.

I. Vm huru kunungær skal eghn atær biuþa ok huru han skal sköta ælla almænning sælia.

Nu will kunungær eghn sællia; han skal frændum sinum atær biuþa, sua han sum bonde. §. 1. Nu uill kunungær eghn sköta, þa skal þæn, sum eghnina far, kununge þry borþ uppe halda. Kunungær skal af samu iorþ taka, sum han skötir, ok hanum i sköt læggia, han a fæst firi kunungxs borþe taka, kunungær a hanum bræf giua ok preuilegium, sua at hanum ær laghlika sköt. Nu uill kunungær atær taka, mæþan han ær innan þriskulda, þæt

1. *gangær siþan* [*en þerra*]

2, 3. Öfvers. sedan löse han [barnet] såsom en [med ägaren] oskyld man.

4. *Sala* f. Försäljning (genit. däraf brukas ännu i uttrycket *till salu* och i sammansättningar ss. *salubod, salutorg*); *salu* är här antingen *salur* (ss. en handskrift har) med apokoperadt *r* eller ock genitiv med underförstådt *balkær*, hvilket i en annan handskrift finnes utsatt. I förra fallet är *þöm* att fatta såsom dat. pl. f., i senare som dat. sg. m.

6. *Atær biuþa* st. vb. tr. 1) Erbjuda ett ting åt ägaren till lösen l. förra ägaren till återköp. 2) Hembjuda till lösen åt sina släktingar jord, som man vill sälja (h. l.).

7. *Almænningær* m. Allmänning, gemensam skog och mark. Hit synes böra räknas den, troligen till en konungens enskilda by eller gård hörande, skog, hvilken konungen kunde föryttra (se vidare Ordb.).

11. *Borþ* n. (eg. planka, bräde): 1) Bord. 2) Måltid (h. l.). 3) Skeppsbord.

12, 13. Öfvers. han bör taga stadfästelse inför konungen, då denne sitter till bords

15. *atær taka* [*skötning*]

15. *Þriskuldi, þriskulli, þreskulli* m. Tröskel. Ordet, som äfven återfins i andra germanska språk, är besläktadt med vb. *þriska* (se sid. 52a) och betyder, enl. Fick b. III s. 140, egentligen tröskbjälke, bjälke, hvarpå man tröskar: Sievers däremot i PB

ær uald kunungx. Nu ær han föte utan þriskulda ok andrum innan, þa hauær han uitzs orþ atær taka. Nu ær han baþum fotum utan kumin ok klandar siþan, þa hauær bondin uitzs orþ uita þæt mæþ eþe, at hanum uar laghlika sköt. §. 2. Nu uill kunungær almænning sælia, þa skal stallare hans uaþa riþa, bonde skal hanum þry borþ uppe halda ok fæst at eghn taka ok skal han bref taka; nu klandas siþan, þa hauær bondin uitzs orþ.

II. Vm huru karl hauær uitzs orþ och egh kunungær.

Nu þær sum þe dela, karl ok kunungær, þa aghe karl uitzs orþ ok egh kunungær.

III. Um æn bonde uill eghn sælia, ok huru hana skal atær biuþa ællas eþa giua.

Nu uill bonde eghn sælia, þa skal han frændum sinum atær biuþa, fæþrinis frændum fæþrini ok möþrinis frændum möþrini. Nu skal han frændær sina mæþ sik taka tua ok stæmna þing ok atær biuþa enum i garþe ok allum a þinge fæmt at sitia at sialfs sins. Þit skulu

Beitr. Y ss. 529 o. 531 fattar ordet såsom enkelt.

2. han nämligen konungen. Här nytjas således i samma framställning han för att beteckna två olika personer, hvilket i skrift stundom blir villsamt nog. Yid lagens uppläsning kunde däremot genom olika betoning meningen tydliggöras, jfr Otman ä VGl. sid. 81 not. 36.

3. klandar \kunungcer']

6. Uaþi m. (l.uaþ n.): Gränsskillnad mellan ängslotter L andra ägor, hvilken uppgås på det sättet, att en människa går eller rider i rät linie mellan de vid rå-

märkena uppstälda stänger (uaþ-stang pl. -stenger f.). Jfr BB 7. 8. klandas [köp]

17, 18. Öfvers, o. förkl. hembjuda endera (af släktingarna) hemma i hans gård och alla, då de (af den ene underrättade) tillstädeskommit på tinget. Här återfinnes af lagens ursprungliga versifierade form en halfstrof i kviðuháttr (se Lind: Om rim s. 77):

enum i garþe ok allum a þinge fæmt at sitia at sialfs sins.

18. at sialfs sins [heme].Eg-hna säl. III. 155

þer koma ok fæ föra, sum köpa uilia; sua skal han þry þing stæmna ok þrea fæmti sitia. Þa skal han til þingxs fara ok lysa, at han hauær laghbuþit atær; þa ma hanum döma sælia saklösu þem, sum han uill. §. 1. Nu sæl han siþan, nu kalla egh frændrini laghbuþit atær uara ok 5 klandas firi þem fangit hauær, þa skal hin hernula, sum salt hauær, uita mæþ þem tuem frændum sinum, sum þa uaru mæþ hanum, at han laghböþ atær, ok tolf æftir. Þaghar firi enum ær uart, þa ær firi allum uart. Orkar han egh eþe, þa gange hin til uærþa, sum köpt hafþe, ok hin gialde io þrea markær, sum sålde, þæt kalla uiþærlax öre, ok ganga sua æfte tolf manna eþ, at han ræþ egh kland ælla kual a köp þæt þe giorþu; ok gange hin til iorþinna, sum klan-daþe, ok fulle atær uiþærlax örin ok uærþin þæn, sum ohe • mult sålde. Nu ær hin döþær, sum sålde, þa aghe hin 15 uitzs orþ, sum köpt hauær. §. 2. Nu a egh minne iorþ til atær buzs höra æn siatungxs attungær i bygdum by ælla þriggia märka eghn i humpum ælla hapum. Nu æn nakuar klandar ok sæghær egh uara lagh buþit atær, þa a han uitzs orþ mæþ fullum niþia eþe, at þy sålde han 20 utan ætta, at sua mykin eghn hörþe egh til atær buzs.

5. egh skulle, åtminstone enligt nysvensk uppfattning, rätteligen höra tillsamman med lagh-bufit.

7, 8. K o n s t r. m ceþ fem tuem frœndum sinum, sum — ok tolf œftir, at 'han lagWöþ atær.

10. Uærþ n. Köpesumma, värde, hvarmed något blifvit be-taldt; ganga til [sinna] uærþ a 1. ucerþs sins o: återfå det, som han betalt [för jorden].

11. Uiþærlax öre m. Ersättningspenningar, böter, som erläggas af den, som föryttrat jord, men brister åt hemul eller ryggar köpet 1. skiftet. Om anledningen till benämningen se Ordb. s. 722a och jfr Amira: Altschw. Obl. ss. 345 o. 546 f.

16,17. Öfvers. Mindre jordegendom behöfver ej hembjudas släktingarna till inlösen än en sjättedels åtting156

Edma säl. IUI.

IUL Vm æn mæn skiptas iorþum ok annar sitær kuar ok iþras köps sins; ælla huru fæst skal bæra.

Nu skiptas mæn iorþum uiþær ælla sæl man manne iorþ, þa skal sua manga fæste taka, sum tomtina æru lut-

5 skipta i þy köpinu. Nu sitær han kuar ok iþras köpsins, raþær lasum ok nuklum ok l?or a mæþ elde ok ærne, ælla ær þæt landboa bol ok ryuær, för æn han far skipat, þa a han uitzsorþ köpit ryua þæssum lundum. Nu a han, sum köpte, stæmna hanum þry þing ok sitia þrea fæmte, at

io þriþiu fæmt bæra in til hans fæsta ok köpa mæþ fæmtan manna eþe; en skal sua suæria, at han ælla hans arue skildi firi fæst þæs köps, ok tue skulu sua suæria, at þer ælla þerra arwa uaru nær, þa þæt köp giorþis, ok sua tolf æftir,

1. sitær kuar [a iorþu sinne]

2. Iþras vb. dep. med gen. Ångra, isl. iðrask, jfr got. idrei-gon 1. idreigon sik. Grimm tror iðrask komma af iðr n. pl., sy-non. iðrar f. pl. inälfvor, metaf. ånger, jfr nya test. ønkayyvi-£«rðm känna medlidande, af øftkáy%va inälfvor, l småländskan lefver ider ånger, fastän föga brukligt, och i Kalmar län itra sig ångra sig, no. Idsm. idra, irâ, irast (Eietz, Aasen, ROSS).

2. Fæst (sid. llða) f. stadfästelse af köp; bæra fæst d: framföra 1. visa fæst', bæra fæst in tit mans (följ. sid. r. 4) o: med ed öfverbevisa säljaren om den skedda, med fæst bekräftade föryttringen, likaså r. 10 bæra in til mans fæsta ok köpa, där köpa (jfr sid. 159 r. 10) måste fattas såsom ack. pl. och skrifvet i st. f. köp, hvilket kommit af sammanställningen med fæsta (Ordb. s. 364b f.). — Förklaringen är föga tillfredsställande och det så mycket

mindre som äfven fæsta skulle stå i st. f.

fæstir eller, nyare, fæste, men jag känner ingen bättre.

4. 5. För kl. tomterna äro genom byns delning skilda från hvarandra, så att de äro särskilda tomter.

6. Ærin, arin (isl. arinn) m. Äru, eldstad; ærin förhåller sig till arit som himin till himmel.

6. Då i st. f. nuklum insattes det äldre luklum (af lykil, som återfins i äVGL, estl. sv. tikol, isl. lykitl), visa sig här ursprungliga uddrim: raþær Zasum ok Zuklum ok bor a mæþ elde ok <^rne.

7. ryuær [köpit]

7. Skipa [iorþ landboa] o: utarrendera; öfvers, är det arrendegods (nämligen som ägaren försäljer) och bryter [säljaren köpet], förrän köparen får godset utarrenderadt,

10, 11. Angående femton-mannaeden se Hjärne: Om den fsv. nämnden ss. 42 o. 61.

11,12. Öfvers, att han eller hans arfvinge förrättade stadfästelse å detta köp.Eghna säl. IUI. 157

at han fik þa iorþ mæþ festum ok lagha fangum. Siþan skal salin köpanum uiþærlaxöre böta, þrea markær firi huaria fæst; þær a i huarte karl ælla kunungær. Nu a han at förstu lagha sokn egh mera æn ena fæst in til hans bæra; will han flere fæste in til hans bæra, þa skal han sua manga lagha sokni stæmna, sum han bar fæsti in til hans. Nu siþan in ær burit fæste ok köp til hans, þa skal han, huat han uill hældær, halda köpit ok fara af iorþinne ælla ryua köpit ok luka ut uærþ ok uiþærlaxöre. Will han egh luka uærþ ok uiþærlax öre i þingum ok fæmtum, þa io gialde niu markær firi lagha sokn kununge, hæræþe ok malsæghanda. §. 1. Nu dyli han, sighær egh haua salt, þa skal han tuænne fiughurtan manna eþa a samu fæmt ganga: annan sua, at han a ok aldrigh sik afhænde, ok annan sua, at han hauær laghhæfþat; suæria þe baþir, þa skal hæræzs næmdin uita, huat sum þær ær sant um. §. 2. Nu æ huar man bær fæst in til annars, þa uær han egh iorþina sik til handa, utan rindær sik ransuærkum ok witra sik til uærþa ok uiþærlax Öra. Nu skal æ han haua þe tua, sum' nær uaru, ok þæn, sum firi skildi fæste, ælla þerra arwa. Fa han egh inburit fæstina, ok hauær auærkat, þa böte þrea markær; hauær han egh auærkat ok bær egh fæstina, þa bötir han egh ok han takær egh uiþærlax öre. Nu þa han skal suæria, þa skal han standa a samu ior-þinni, sum han fangit hauær.

V. Um æn salin far af ok hin a, sum köpt hauær, ælla ær landboa iorþ ok far skipat.

Nu æn salin far af ok hin far a, sum köpt hauær, mæþ elde ok ærne, raþær husum ok lasum ok nyklum, nu æn

4. Öfvers. Köparen bör i första lagsökningen icke öfverbevisa säljaren om mera än en med fäst bekräftad försäljning.

11. Nämligen därför, att han ej utan lagsökning gjorde rätt för sig.

17, 18. uær iorþ sik til handa o: värjer till sig d. ä. med ed inför rätta försvarar sin äganderätt till jorden.

18, 19. Rinda (isl. hrinda) st. vb. tr. stöta, drifva bort; uitra (= isl.) vb. tr. 1) kungöra, tillkännagifva, 2) bevisa, uitra sik til o: bevisa sin rätt till; öfvers, afskuddar sig [misstanke och ansvar för] våldsam inkräkt-ning och bevisar sin rätt till köpesumman och ersättningspenningarna.158

Edma säl. Y.

þæn klandar, sum salt hauær ælla hans arua, ælla ær þæt lanboa bol ok fa skipat, ok kombær landboin a mæþ elde ok ærne ok bor a, þa ma han uæria mæþ fiughurtan manna eþe, asn þæn klandar, sum salt hauær, ælla hans arue, at han fik mæþ fæstum ok köpum, ok standa a samu iorþinne ok uita hans uiþær giald ok annan hæfþa eþ æf-tir. Æru þæt lösöra, sum han köpti iorþina mæþ, þa uiti, at han fik mæþ fæstum ok köpum ok allum lagha fangum ok eþa æftir.

VI. Vm æn mæn skiptas iorþum uiþær ælla þön iorþ klandas, sum han fangit hauær.

Nu skiptas mæn eghnum uiþ, nu klandas þön eghn,

sum han hauær fangit, þa skal han hemuls manne sinum

til sighia. Orkar han egh hemult halda, þa gangær huar

til sinna eghn, ok hin gialde þrea markær, sum ohemult

sålde. Iorþ skal iorþu uarþa æ til þriþia manzs; siþan uær

3. han nämligen köparen.

6. I st. f. fsv. lians kräfver nysvenskt språkbruk här ovillkorligen sin.

9. eþa står, i likhet med den med at han fik börjande satsen, såsom objekt till uiti] de eder, som menas} voro de nyss nämda.

11. han o: man, någon, jfr sid. 68b.

13. Hemuls man m. Hemuls-man d. ä. 1) i allmänhet den, som åt en annan lämnat en viss rättighet och vid uppkommen tvist skall försvara densamma, 2) i synnerhet den, som till en annan föryttrat fast 1. lös egendom och vid uppkommet klander skall försvara den skedda for-yttringen och den andres äganderätt. I danskan brukas det motsvarande hjemmelsmand i st.

f. det utländska ordet auktoritet, ett exempel vardt efterföljd. Hemuld f. Hemul, försvar för äganderätt, men stundom ock liktydigt med hemuls man jfr t. ex. fl. 15 § 5.

14. Hemul (isl. heimull, -ill) adj. Tillegnad, försvarad (om en rättighet), däraf adv. ohemult o: utan att kunna försvara mot klander; tis. halda hemult o: försvara föryttring af jord, hemult gæra (följ. sid. r. 2) o: försvara sin besittning 1. föryttring af en sak, då klander skett och fångesmannen blifvit uppgifven.

16. Uarþa vb. tr. med dat. 1. ack. 1) Vårda. 2) Ansvara för (h. L). Förkl. Den jord, som man bortskiftat, skall stå i ansvar för den jord, som man tillskiftat sig, så att man återfårEdma säl. VI.

159

huar fång sin at ærfþa malum ok egh at köpum, ok þriþi maþrin ma uæria ok egh hemult gæra.

VII. Um æn annar kalla sik mera haua köpt ok annar minna salt, ælla han gær alsalu ur by.

Nu skill þöm a: annar kalla sik mera haua köpt, ok annar kalla sik minna haua salt; æ mæþan han hauær atær i by wangx rum ok wægha, þa hauær han uitzs orþ uita, huat sum han hauær salt, ok uita, huat han hauær atær. Nu hauær han alsalu ur by salt, þa hauær þæn vitzs orþ, sum fæstir fylghia ok köpa; halde hanum sua io hemult, sum þer bæra, ælla lati atær hans ok mæþ þrea markær, ælla dyli mæþ tolf manna eþe, at ,,þætta saldi iak þik ok mera aldrigh"; siþan uiti hæræzs næmd, huat þær ær sant um. Will han huarte hemula ælla tolf manna eþ ganga,

den förra, om man genom klander förlorar den senare (Ordb.).

1. Ærf þa mal n. Mål angående arf; uæria [iorþ] at ærfþa malum 1. at hæfþa malum o: försvara jorden genom bevisning om ärftlig besittning, i motsats till al 'k'öpum 1. köpmakim.

4. Alsala f. Hel och hållen försäljning; gæra 1. sætia alsalu ur 'by o: sälja all den jord man äger i by.

6,7. F ö rkl. så länge han har kvar så mycket af tomten, att han där kan ställa en vagn, och så mycket af jorden, att han har väg att komma därifrån. — Uæghær m., isl. vegr: väg; ordet är en ursprunglig w-stam och kan därför i isl. ha ändelsen u i ack. pl., men äfven a, såsom vore det en a-starn, i fsv. -a, äfven -i^ se Rydqvist: Sv. Spr. L. II s. 54; gen. pl. ändas såväl i isl. som i fsv. på -a eller -na,

hvilken senare ändelse (ursprungligen lånad från den svaga böjningen) i fsv. inträngt äfven i ack. plur., t. ex. i cod. Bur. viþa vœghna (anf. arb. o. sid.). Häraf vårt finländska vida vägnar vid komparativer, t. ex. vida vägnar bättre. Textens wægha kan fattas som genit. pl. (likställdt med wangx) eller som ack. pl. (likställdt med rum).

10. Köpa(r) får enligt Ordb. här lika litet som i fl. 4 fattas som nom. plur. af köpi m. köp-vittne, utan är en genom sammanställningen med fæstir analogt därmed bildad oegentlig pluralis af det neutrala köp. Således: den som kan

förete ett med alla lagliga, formaliteter faststäldt kontrakt öfver köpet.

11. sum þer (näml. fæstir ok köpar) bæra [uitni]. Men enl. det nyss sagda borde här stå jþön, icke þer.

þa gialde hanum sua mykin uærþ, sum hanum bristær i iorþinne, ok böte han þreia markær: gialde ena mark malsæghandanum, sum iorþina aghær, andra kununginum, þriþiu hæræþinu.

VIII. Vm iorþa skipti, huru hemula skal, ok alle köpana skulu uær uara, sum i Gloholmum staddis.

Nu skiptas mæn iorþum uiþær ælla köpas mæn ior-þum uiþær, þa koma i manga sældir. Nu kan þön iorþ klandas, þa skal huar stæmna sinum hemuls manne, ok

io kumi þit til yuærstu fæmt. Gör han þa hemult, þa standa köpin all kuar; gör han egh þa hemult, þa war þæt sua först: þa skuldu þer fæsti bæra, þæn til uærþa þem gält gen, þæn til iorþ, sum hana gält gen. Nu staddis þæt sua i Gloholmum, at köpin kan fiærrin uara ok han giorþe

egh hemult, þa gatu þer egh fæst burit þæn daghin; barin þe fæst ok giorþe han hemult, þa uari þæt olagh. Nu gær han egh hemult ok þe baru egh fæstina, þa misti han baþi uærþ ok uiþærlax öri. Nu hyggin þær at, böndær, at sua ær þætta nu stat, at alle þe, sum i agha köpinu, þe

skulu koma til fæmtinna, sum hemult skal gæras a. Gærs þa hemult, þa standa all köpin; gærs egh hemult, þa skal ængin fæst bæra þæn daghin, utan han uili, utan stæmni

5. Köpï m. Hvar och en, som deltager i ett köp, således säljare, k öp vittne och (i synnerhet) köpare.

6. Gloholmbœr, ett numera obekant ställe i Östergötland, där en allmän sammankomst nagon gång hållits (Gloss. s. 399).

12. fæsti bæra [ok siþan ganga]

14. I Gloholm stadgades naturligtvis icke hvad den med at inledda satsen innehåller, utan där faststäldes, med anledning af detta, hvad lagmannen i följande

mening lägger bönderna på minnet, jfr flockens öfverskrift.

14. Fiærrin är en i ÖGl. jämte det vanliga fiærran förekommande adverbialbildning af adj. fiarri, fiærri. För komp. nytjas fiærmer (troligen en sammansättning, jfr isl. firr meir), för superi, fiærst, fiærmast.

16. Mellan orden giorþe han och hemult inskjuter en annan handskrift negationen egh, hvilket sammanhanget tydligen erfordrar, ty såsom frånvarande kunde han ju ej hemult gæra.

þæn första manadaghin, sum fæmtin, kombær a, söran dagh, huar sinum köpum, sum för uar saght, ok mæli til um löghurdaghin; þa a domarin læggia fæmt vm þorsdaghin. Þa staiide huar a sinu köpe; þa suæri han först, sum firi skildi fæstinne ælla hans arua, sua, at þa skildi han firi fæst, biþin af bæggia alwm. Ær han döþær, fæsta mannin, Þa skal fæsta manzsins arue haua sama uitzorþit ok sua tue æftir, at þe uissu, sum uiþær uaru, at han skildi firi fæst. Siþan suæri þæn, sum fangit hauær, at han fik þa iorþ mæþ fæstum ok köpum, ,,ok aldrigh uar iak rans man io at", ok sua ælliwu æfte, at han suor sant. Gangi þæn til iorþ, sum hana gält gen, ok þæn til lösöra, sum þem gält gen. Þæn sum fæstina gitær burit, þa taki han þrea markær, ok þa fæstina, sum han bar, hon ær sua lagh gild, sum han bare i þriþiu fæmt.

IX. Um æn man köpir iorþ af andrum ok klandas en lutrin, ælla hin köpir a kuælde ok dör um nattina.

Nu köpir man iorþ af andrum ok klandas en lutrin af samu iorþinne ok salin gitær egh hemulat, þa ma han, sum köpt hauær, huat han uill hældær, halda ælla ryua ok ganga til sinna uiþær gialda. §. 1. Nu köpir man eghn mæþ fæ a kuælde, nu dör han um nattina ok klandas um morghunin, uiti faþir fång ok son fæþrini.1 Nu

1. Sör se eþsör.

4. Köp betyder äfven det köpta, hvarför orden a sinu köpe böra fattas som liktydiga med a samu iorþinne, sum

lian fangit hauær i fl. 4 § 2.

6. Öfvers, ombedd å bägges vägnar .(se sid. 48a).

6. Fæsta maþær, fæsta man förekommer i åtskilliga andra lagar i betydelsen fästman, men i ÖGl. betecknar ordet den man, som vid köp af jord förrättar fæst) synonym fæstyiaþa maþær. Jfr uin vid köp af lösören.

14. Ang. ackusativen fæstina se sid. 13r. 17 och sid. 127r. 7.

16, 17. en lutrin o: en del af jorden.

19. Öfvers, och säljaren kan icke försvara den mot klandret

23. Förkl. Om köparens fader öfverlefver honom, så åligger fadern att gent emot den, som klandrar köpet, bevisa, att det var laga fång. Är det åter köparens son, som öfverlefver honom, så åligger det sonen att bevisa, att den köpta jordegendomen är hans rätta fäderne-

11162

dör han, sum sålde, ok klandas þön eghn, uiti hin, sum fangit hauær, mæþ tuem mannum, at han fik mæ|) festum ok köpum ok allum lagha fangum, ok tolf æftir, at þe tue suoru sant ok lagh; þæt uita andre tue ok tolf, at han atte, mæþan hin lifþe, oklandat ok okualt.

X. Vm at ængin bær fæst a fötær döþum, ok köpin ma egh sik sialuær hemula, mæþan Salin liuær.

Nu bæri ængin fæst a fötær döþum ok ængin til höghz at heniuld; þy hemule huar sialuær sik. Nu mæþan hin liuær, sum sålde, ok klandar annar, þa ma köpin aldrigh sialuær hemula sik, utan uill hin hemula, sum sålde, þa hemule mæþ eþe fiughurtan manna, at han atte ok aldrigh afhænde sik, för æn han hanum sålde; sua hæfþa eþ æftir, at ,,iak hauær lagh hæfþat ok aldrigh mik afhænde utan uiþ þænna man". Wil han a möte suæria, sum klan-daþe, þa stande þæt til hæræzs næmdinna, hulkin þerra sum sannare hauær.

arf. — Orden som begagnas äfven i Upl.L. och DaleL., antyda genom sitt uddrim, att de utgöra gammal värslämning, Lind: Om rim s. 86.

6. A fötær och a hænder (isl. à hendr) äro prepositionella uttryck, som styra dat. och betyda emot.

8, 9. Konstr. ængin [bæri fæst] til höghz at hemuld o: ingen söke hemul vid grafhögen genom att leda till en afliden hemulsman (så Schlyter). Men i en annan handskrift, hvilken ligger till grund för 1607 års edition af ÖGL, fins efter hemuld ordet lete, och behålles det, få vi följande oklanderliga vars (jfr Linds nyss anförda arbete s. 73):

bæri ængin fæst

a fötær döþum,

ok ængin til höghz

at hemuld lete,

þy hemule

huar sialuær sik, hvilket otvifvelaktigt är den ursprungliga lagtexten. ,,Die heid-nische Fassung des Rechtssatzes wie die Alliteration bezeugen sein hohes Alter", säger Amira: Alt-schw. Obl. s. 565, och enligt Schlyter finnas också i tyska lagar spår af den plägsed, som här förbjudes, nämligen att föra bevisning mot en död genom eds afläggande å hans graf.

13. sua [uiti] hæfþa eþ æftirEirhna säl. XI.

XI. Um æn salin uill egh hemula, þa skal a han fæst bæra, ok huru þriþi mannin ma uæria.

Nu æn salin uill egh hemula, þa skal lian bæra in til hans fæsta ok köpa mæþ fæmtan manna eþe, sum för uar saght, ok taki atær uærþ ok uiþærlax öre. §. 1. Nu æn þe skiptas iorþum uiþær, þa ma han aldrigh sialuær sær hemula ok egh hans arue, för æn til þriþia manzs ær kumit; þa ma þriþi mannin uæria ok egh hemult gæra. Ok i allum köpamalum, þa ma þriþi mannin uæria ok egh hemult gæra. Þæt ær sua undistanda: bor þriþi man- nin a þerre iorþinne, sum klandas, þa a han uæria; bor annar a ok klandas firi hanum, æ mæþan hin liuær, sum han hauær fangit af, ælla hans arua; ok sua brak sum til þriþia manzs ær kumit, þa skal han uæria, sum fangit hauær, ok egh a hemult lita.

XII. Vm alla iorþa delu, þa skal a yuærstu fæmt uæria ælla ut giua, utan han forfall haui.

Nu um alla iorþa delu, þa skal uæria a þriþiu fæmtinne ællas ok þa ut giua, utan han hauær forfall, sum stæmt uar. Þæt æru hans f or fall: liggær sialuær siukær, ælla ær i rikisins þianist, ælla ok at han fa sua stæmna, at yuæsti fæmt kombær i fastu ælla ok a hælghum dagh, ælla ok þæn hemula skal andrum iorþ, han ær utan landzs

2. Öfvers, och huru tredje mannen (d. v. s. jordens innehafvare i tredje hand) må försvara [sin eganderätt].

6, 7. sialuær Jiemula sær o: försvara sin äganderätt utan att leda till fångesman. Synonym uæria, motsats hemult gæra.

10. I st. f. inf. nytjas i detta uttryck vanligen pres. part., som Schlyter inför enl. två hdss.

13. Eftersatsen fa skulu þe hemula saknas i textkodex, men fins i en annan handskrift.

15. I Gloss. till ÖGL återges lita med taga sin tillflykt till, lita på (d. ä. isl. hlïta), men i Ordb. ändrar Schlyter, med rätta, denna sin uppfattning och tager lita = isl. lita d. ä. se på 1. efter o: söka att skaffa sig. Se ofvan sid. 9b och följ. spalt.

17. ælla ut giua [iorfin]

21. Öfvers, eller ock att han (nämligen motparten, käranden) råkar stämma honom på en sådan tid, att ...

23. ælla ok [æn] þæn [sum']164 Eghna säl. XII.

ok laghsaghu—þa skal han sua lata suæria mæþtuem,at ,,min hemuls man ær utan landzs ok lagsaghu", — ælla liggær siukær ok hauær san forfall. §. 1. Nu hauær han låtit tua suæria, at han ær utan landzs ok laghsaghu; kombær

hem innan nat ok iamlanga ok gær hemult, þa ær þæt got; kombær han egh, þa skal þæt standa ok biþa kunungx næmd ok ængin sokn æfti ganga. Sæghær hæræzs næmd, at hon ær laghlika fangin, þa skal han hana hawa; sæghær hon, at hon ær egh rætlika fangin, þa dömis þem ior-

þin, sum hana a mæþ rættu, ok þæn til sinna uærþa, sum þem gält gen.

XIII. Um sen man skal hemula sik ok ær i sot, ælla sali hans ær utan lanzs; þær skulu uitne suæria.

Nu stæninis þem manne þing, sum sialuær a hemula sik, nu uarþær han siukær ok ær i sotta siang, sua at han ær egh för at uæria, þa skal han lata tua mæn suæria sin uitne. at ,,þy uar han egh i dagh hær, at han liggær i sotta siang". §. 1. Nu klandas eghn firi manne, ok sali hans ær utlændis ok fæsta mannin, þa skulu tue mæn suæria, at sali ok fæsta man hans æru utlændis ok utan laghssaghu; siþan stande þæt um nat ok iamlanga. Kombær egh æn þa hem, þa stande þæt til hæræzs næmd, huat han fik hanum laghlika buþ ællas egh.

XIIII. Vm æn iorþ klandas ælla tue haua iorþ köpt, ok en iorþattarin ma egh i uærn standa.

Nu klandas iorþ firi manne ok stæmnas ut þry þing

l, 2. Orden þa s'kal han

------------lagsagliu, som afbryta

sammanhanget, böra rätteligen fattas som en inskjuten mellan-mening, hvilket jag genom tankstreck antydt.

6. fœt d. ä. malit.

7. Öfvers, och ingen lagsökning (nämligen i den vanliga ordningen med tre ting och tre fämter) skall därefter ske.

8. hon d. ä. iorþin.

17. sin uitne o: såsom sina vittnen.

19. utlændis d. v. s. utom Östergötlands gränser.

25. Schlyter säger (sid. 133 not. 33), att en står i st. f. æn, såsom en handskrift har. Men detta vederlägges af slutorden i flocken. Af dem framgår äfven, att hufvudh andskrift en s egh börEdma säl. XI III.

ok gör at mæle at þriþia þinginu, þa skal þæn, sum do-marin ær, næmna þrea mæn af þinginu; will þæn egh koma a fæmt ælla þæn hans forfall suæria will a þinginu, þa stauin þer, sum a þinginu til æru næmdi. Nu stæmnis þing ok klandas þön iorþ, sum egh orkar gen uæria, ok uill egh 5 sialuær standa ok staua, þa skal tua mæn af þinge næmna, sum staua skulu hans eþa; þa uari sua lagh giort, sum han sialuær stauaþi. Nu stæmne man ok klanda iorþ ok kombær þriþi fæmt i forfall, nu will han egh mera stæmna, þa skal han sialuær stæmna fiarþa þing ok uæria a þerre io fæmt mæþ lagha domum. §. 1. Haua tue mæn köpt iorþ ok kænnas baþi uiþ, nu skulu þer baþir a hemuld lita, þa a þæn iorþ, sum hemuld fylghir. Nu skal hin bæra til værþa ok uiþærlax öris mæþ fæstum ok köpum, þa skal hin vt

strykas, såsom också texten i två handskrifter bekräftar. Kanske ursprungliga lydelsen varit: ok flere æn en iorþattarin mughu egh i uærn standa. Hvad beträffar den för nysvenskan främmande sammanställningen af räkneordet en med ett substantiv i bestämd form, må anmärkas, att en dylik konstruktion icke alldeles sällan ny t j as både i fornsvenskan och isländskan (exempel finnas i Söderwalls och Fritz-ners ordböcker under en, einri); substantivet antager därvid en partitiv betydelse, således en iorþattarin o: en af j or dagar en a. — Uærn (pl. -ir, -e) f. l) Värn, försvar. 2) Förmynderskap. 3) Den inför rätta tilltalades försvar mot käromål (h. 1.) jfr iorþa-uœm\ tis. i uærn standa o: i ed, hvarigenom svaranden värjer sig.

1. At mæle n. Tilltal inför rätta, talan; gæra at mæle o: utföra sin talan.

4. Staua vb. tr. Förestafva [ed]; ordet eþ utsättes ofta, såsom här, icke.

8, 9. Öfvers, och inträffar tredje (d. ä. sista) fämten, då svaranden har förfall. Forfall n. (merendels plur.) Förfall; bæra f or f all mans o: intyga en annans förfall (om vittnen); suæria förfall o: med ed styrka ett sådant intyg; forfalzs eþær o: ed, hvarigenom laga förfall styrkes.

10. han sialuær d. ä. jordens innehafvare.

12. a hemuld lita o: söka att skaffa sig hemul.

13, 14. Obj. till bæra är ett underförstådt (1. uteglömdt) k æru, ack. af kæra f. käromål, åtal, således öfvers, nu skall den ene (d. v. s. den som miste jorden) kära medels bevisning af köpet angående köpesummans återlämnande och ersättningspenningens utbetalande, då skall den andre . . .

luka wærþ ok uiþærlax öre ælla gen ganga, at han giorþe aldrigh köp uiþær han; stande siþan till hæræzs næmd huarr þera, sum sannare hauær. Nu æn han suær sua, at »iak sålde þæssum förra", ok dull egh, at han hafþe baþum 5 salt, þa ær egh þæt tuæsuære; þa aghe þæn iorþina, sum han hemulaþe, ok hin taki uærþ ok uizærlax öre af þem, sum sålde. Nu stæmnis ut lagha soknin ok uær huarghin þera, þa a hin iorþina haua, sum stæmdi, ok lagha soknin gange in til hans, sum stærnt uar, ok aghe aldrigh uald io mer þa iorþ uæria, utan han haui forfall, sum för uar saght. §.2. Nu skal alla iorþa delu innan nat ok iamlanga ut stæmna; stæmnir egh sua, þa ær þæt ugilt, sum han hauær stæmt. Nu mughu egh flere iorþattara i iorþa uær-ninne standa æn en.

XV. Um æn iorþa uærn kallas olaghlika gangin uara, ælla man klandar i akrum ok firi auærkan.

Nu sighær man iorþa uærn olaghlika uara gångna, stæmne þry þing ok þrea fæmti; þa skal hin a þriþiu fæmt uita mæþ eþe fiughurtan manna, at han hauær þa iorþ laghuart; bristær at eþe, þa botin þer, sum förra suoru, firi olagh. Nu biþar han kunungxs ræfst um, þa skal hæ-

1. gen ganga [eþ] 3. han d. ä. säljaren.

6. uizærlax = uiþ æria'glis, se sid. 116a, 14.

7. Ut stæmna vb. tr. 1) Genom förnyade stämningar (till tre ting) bringa en rättegång till slut. 2) Stämma. Öfvers, bringas rättegången till slut och försvarar ingendera [sin äganderätt till jorden]

8. 9. Ganga in til mans 1. falla in til mans o: drabba 1. falla på någon. Öfvers, ansvaret för lagsökningen (9 markers böter) faller på honom, som instämdes. Jfr Gloss. s. 276b o. 259b samt ofvan fl. 4: pr. slutet. 16. io: angående

20. þer, sum förra suoru, d. ä. bland de fjorton de två för-edsmännen, se sid. 16b.

21. Biþa 1) vb. tr. med gen. 1. ack. (i isl. blott gen.) afbida, 2) vb. intr. bida, vänta, dröja. Ordet böjes vanligen såsom ett verb af första svaga konjugatio-nen, men enligt Söderwalls ordbok förekom i fsv. också pret. Udde samt beedh, starkt såsom i got. och isl. Nu för tiden bidade, stundom Udde.Esrhna säl. XV.

razs næmd uita, huat þær ær sant um, ok uita, huat þæt ær hældær, lagh ælla olagh. §. 1. Nu all iorþa dela, hana a huarte fæsta ælla taka; hon a ofæst ok otakaþ a yuær-stu fæmt gängas. Nu wil man iorþauærn fæsta ok taka; sæmbær þöm baþum a, þa ær þæt laghgiort, sæmbær þöm egh a, þa skal ganga at yuærstu fæmtinne. §. 2. Nu þa man uær iorþ, þa skal han þær mæþ eþum standa, sum iorþin ær, þön sum han klandar firi hanum. Klandar han tompt ok alt þæt til tomptinna liggær, þa skal han standa a tomptinne ok uæria alt þæt til hænna liggær. Klandar io han i akrum ælla ængium ællar i skoghe, þa skal han standa þær, sum þæt liggær, sum han klandaþe, ok uæria; gör han egh sua, þa gör han ulagh. §. 3. Nu stæmnir man firi iorþa auærkan, þa skal han stæmna þem, sum auærkar. Ær þæt lanboe, þa stæmnæ hanum ok landboin stæmne iorþæghandanum. Uil han hemula, þa ær landboin osakær, wil han egh, þa a landboin uita mæþ eþe fiughur-tan manna, at han fæste hanum, ok þa a iorþæghandin böta firi auærkanina ok egh landboin. Nu æn iorþæghandin dyl, þa skal han dylia mæþ tolf manna eþe; þa eþa skal ofæsta ok otakaþa a yuærstu fæmt ganga, siþan uiti hæræþs næmd, huat þær ær sant um. Nu æn landboin orkar egh lufs eþum, þa bötir han firi auærkanina. §. 4. Nu stæmna tue mæn firi iorþadelu ok uæria baþir, þa skal hæraþzs næmd uita, huar þerra sum sannare hauær; æ hulkin þerra hon fællir, þa gangær lagha soknin in til hans. Nu æn hin uær, sum stæmde, þa gangær lagha soknin in til hans, sum kuar såt ok egh uarþe; ok aghe

2. Iorþa dela f. 1) Jordatvist. 2) Ed i jordatvist. Öfvers. Hvad all ed i jordatvist beträffar, äger man hvarken utfästa eller ställa borgen för den.

4. Iorþauærn f. Ed, hvarigenom klandrad jord af innehafvaren försvaras.

7, 8. D. v. s. stå på själfva den omtvistade jorden, då eden gås, jfr slutet af fl. 4.

18. at lian fæste [iorþina] hanum o: att han utarrenderade jorden åt honom.

23. Lufs eþær (af luf, lof n. lof) m. Ed, hvarigenom någon bestyrker, att han fått en annans lof 1. tillåtelse att göra något.

aldrigh uitzs orþ mera þa iorþina at uæria, utan han forfall haui, sum för ,uar saght. Nu æn han hauær þön forfall fangit, þa skal til þingx fara ok lata sin forfall bæra ok suæria ok dorn taka, ok siþan ma han fiarþa þing

stæmna ok sina iorþ uæria. Nu æn han uarþe, sum stæmdt uar, þa gangær lagha soknin in til huarghins þerra, þy at han matte egh uæria för æn a yuærstu fæmt. §.5. Nu sæll man manne iorþ ok annar far til ok auærkar at o-stæmdu, þa skal þæn, sum fangit hauær, stæmna hemuld

io sinne. Þa skal hemuls mannin stæmna þem, sum auærkaþe, ok biþia han sea hemuls eþ at sik, ok siþan skal han i þriþiu fæmt hemula ok egh lufs eþ ganga. Nu auærkar man annars eghn ok orkar egh dylia þæt ok orkar egh lufs eþe ælla ok sialuær uæria ællas far egh hemuld ok

gær oþulbrut, giuær ut a yuarstu fæmt ælla för, böte þrea markær. Nu auærkar han flere manna iorþ oskipta mællum þerra, böte þrea markær. Þa skal han ena mark malsæghanda ræt halda til þriþiu fæmt ok þa hana ut böta þem, sum æfti kæ-rir, æn þö at þer sen egh alle uiþ a yuærstu fæmt, sum i

iorþinne attu; kæra þer siþan til hans, þa skal han suæria mæþ eþe fiughurtan manna, at han hiolt til yuærstu fæmt. Nu kræuia þer alii sins, þa skal han þaghar böta ok egh til þriþiu fæmt halda. Nu auærkar man þa iorþ, sum lut-skipt ok laghskipt ær mællum manna, þa böte þrea mar-

8, 9. at ostæmdu [niali] o: utan att tvist om saken blifvit instämd.

11. Öfvers, och bedja honom mottaga hemulsed af sig; hemuls eþær m. ed, hvarigenom säljaren bestyrker den skedda föryttringen och försvarar köparens rätt.

14. ælla ok [orkar egh] sialuær uæria

15. Oþulbrut, ojmlbrut (se of al) n. Brott emot äganderätten, sedan åvärkan (af svårare slag) å annans jord eller vatten.

15. Öfvers, utlämnar [hvad han tillegnat sig]

17, 18. Öfvers, en mark skall han hålla inne såsom böter åt målsägaren

19. Po (gotl. f au) Ifö (isl. þö) adv. Dock. ,,Dubbelformerna þö och þo i fsv. förklaras däraf, att ordet än haft än saknat aksent: i förra fallet utvecklades au till ø, i det senare till o, på samma sätt som skautkonunger > än till sköt-k., än till skot-k., *Grautstaver > än till G-östaf, än till Gustaf* (Kock: Fsv. Ljudl. sid. 100 not.).

kær firi huaria þa iorþ, sum han auærkar, annars manzs lutskipta ok laghskipta. Nu auærkar by iuir skial sin a annan by, botin alle þer, sum auærkaþu, huar þerra þrea markær; taki sua huar af botinne, sum han a i bynum. Ena lagha sokn böte aldær byrin.

XVI. Vm æn man takær pænninga at lane ok sætær

iorþ at uæþia fæst, ælla huru þær skils um þön mal,

sum þær til höra.

Nu takær man pænninga at lane af andrum ok sætær iorþ sina at uæþia fæst at pante ok skill sua firi, at koma io egh pænningani a þem dagh, þa uari þæt aþal fæst. Nu koma egh pænningani a sama dagh, sum saght uar, ok hin hauær siþan um þry ar ælla þrim flera, þa ær þæt aþal fæst. Nu sighær þæn, sum iorþina satte, egh uara aþal fæst ælla sæghær egh uara at daghinum kumit, þa a þæn uitzs orþ, sum aþal fæst uill uita. §. 1. Nu æn man vill iorþ sina at pant ut sætia, þa skal han frændum sinum först biuþa. Uilia þer egh a hana pænninga låna, þa skal

5. Ö f v e r s. f or en lagsökning böte hela byn, (nämligen till straff därför, att den ej utan lagsökning gjort rätt för sig, jfr fl. 4: pr. slutet).

7. Uæþia fæst f. Stadfästelse af jords förpantning med föreskrifna formaliteter, sms. af uæþ 1. uaþ n. (vanligen pl. t.): pant, isl. ved, got. vaþi. Vårt vad i uttrycken slå 1. hålla vad är samma ord, ty vadesumman sattes ursprungligen af bägge parterna fore vadets ingående i taka händer för att sedan af den vinnande mottagas. På samma sätt och af samma skäl uppstod uttrycket „ erlägga vad" = vädja, fsv. væþia, isl. veðja. Eotbe-släktadt är ock lat. väs, genit. vadis: borgen.

10. Pantcer m., liktydigt med uaþ, är också i isl. (pantr) inkommet från medellågt. pant, högt. p f and, hvars etymologi är outredd.

11. a þem dagh, [sum saght uar]

11. Aþal fæst f. Stadfästelse af fullkomligt 1. fast köp; aþal förekommer i fsv. blott i sammansättningar, men som självständigt ord i isl. aðal karaktär, natur, i afljudsförhållande till öðal arfjord (grundbet. „ det egna", Arkiv YII s. 361).

13. Öfvers, och långifvaren har sedan [jorden] under tre år eller flere än tre

15. Öfvers, eller säger [den för återbetalningen bestämda] dagen ännu icke vara inne

til þingx fara ok dorn þær taka sætia huem, sum han uill. §.2. Nu æn han ær egh a kumin mæþ elde ok ærne ok hauær egh skipat, sum at uæþium hauær, þa a hin uitzs orþ, sum ryua uill, sua at stæmne hin þry þing ok þrea fæmte, sum at uæþium hauær, sæghær uti uara stæmnu daghin ok beþis atær iorþina anuarþa sik, þa skal han suæria tuænne fiughurtan manna eþa: annan sua, at han sik aldrigh afhænde, ok annan hæfþa eþ æftir. Nu æn han gangær uiþ, at han satte hanum iorþina, þa a hin uitzorþ uita mæþ eþe fiughurtan manna, at han satte hanum at uæþia fæst ok egh at aþal fæst, ok annan fiughurtan manna eþ, ok leggia fram sua manga pænninga, sum iorþin stoþ firi, sua at þöm samu pænninga böþ han a þem sama stæmnu dagh ok wlte sialuær, at han uilde egh uiþær taka, ok luke ut pænningana. Nu skill þem a: han sæghær færre uara pænningana, æn han ut læþe, þa skal han uita þem æmgoþa mæþ eþe fiughurtan manna, sum þe han tok. Nu skil þem a um daghin: annar sighær uara förra ok annar egh, þa star þæt a fæsta mansins uitnum. Nu æn han suær a möte, siþan hin hauær sua surit, sum nu ær saght, ok uitær, at han hauær fangit mæþ aþal fæst af hanum, þa skal hæræzs næmd uita, huat þær ær sant um.

XVII. Um æn iorþ ær firi enum klandaþ, þa ær firi allum, æn þer dela alii et mal.

Nu æn flere mæn, antuiggia bröþer ælla en by, kænnas uiþ ena iorþ, þaghar uart ær firi enum, þa ær uart firi allum, æn þe dela alii et mal.

3. skipat o: utarrenderat.

6. Anuarþa, anduarþa, ant~ vardha vb. tr. Antvarda, öfverlämna; ordet är (se Tamm: Et. Ordb.) åtminstone i de yngre formerna med t i prefixet lånadt af medellågt. antwarden.

12, 13. eþ, sua at o: ed af det innehåll, att

18. uara förra o: infalla förr.

20. han näml. pantinnehaf-varen, hin näml. låntagaren.

24. Uttrycket æn þer dela alii et mal har sin motsats i cen sinleþis kcennis huar uiþ (följ. sid. rad. 1); det förra återges med: om de alla föra gemensam talan, det senare: om hvar och en på sitt sätt påstår sig äga [jorden].

XVIII. Vm æn sinleþis kænnis huar uiþ; ok egh æpti iorþa delu Lionga þing stæmna.

Nu æn sinalund kænnis huar uiþ iorþina, þa skal han særlytis firi huarium uæria. §. 1. Nu skal egh æfte iorþa delu

Lionga þing stæmna ok egh æfti þing ælla fæmtir buzs eþa sea.

XIX. Um æn þön delas uiþ, fånga fæþrini ok forna fæþrini.

Nu delas þer uiþ: annar kallar fång ok annar fæþrini, bor huarghin þerra a ok kippas um sk}ddir, þa io skal fæþrini standa ok fång firi ganga; nu bor hin a, sum fangit hauær, þa rinda fång fæþrini. §. 1. Nu delas þön uiþ, forna fæþrini ok fånga fæþrini, ok kippas um skyldir ælla auærka baþir þæt, sum þer dela um, þa skal forna fæþrini standa ok fånga fæþrini firi ganga. Nu bor hin a, sum fånga fæþrini kalla, þa rindær þær fånga fæþrini forna fæþrini.

3. 'han näml. jordens innehafvare.

4, 5. æfte iorþa delu-------

ok æfti þing ælla fæmtir o: sedan jordatvisten i vanlig ordning förekommit vid tre ting och tre fämter (Ordb.).

6. ~buzs eþær, se sid. 96b.

7. Delas 1. uiþær (uiþ) delas vb. dep. Tvista inbördes; þön är ntr. pl. hänförande sig till de två följande substantiven, hvilka stå såsom subjekt och, så att säga, personifieras.

7, 8. Fånga fæþrini n. jord, som man ärft af sin fader 1. annan släkting, som icke ärft, utan förvärft densamma (s. k. aflingejord); motsatsen är forna fæþrini o: fädernejord eller annan arfjord, som från äldre tider varit arfjord inom släkten.

10. a [iorþinne]

10. Kippa (isl. =) vb. tr. ^Draga, rycka (bibehållet i nysvenskans kippa efter andan, kippa på sig skorna), kippas vb. dep. brottas, tvista; pp är möjligen assimilation, jfr nyländska barnspråkets vili kimpas o kampas (en lek). Öfvers, tvista om hvilkendera skall uppbära afrad (skyldir), nämligen af den utarrenderade jorden.

11. firi ganga o: framgå [med bevis]. Förkl. den, som påstår sådan rätt, som grundar sig på fång, skall framgå med bevis för sin rätt, annars gäller orub-badt den andres påstående om arf (Ordb.).

12. Öfvers, fång skjuterundan fäderne, d. ä. har företräde framför påstådd arfsrätt.172 Eglma säl. XX.

XX. Vm æn kirkia uill eghn sinni ur sta|) köpa ælla klostær, ok huru þe hemuld fk

Nu will kirkia eghn sinne ur staþ köpa, þa skal biskupe til sæghia ælla prouasti, köpa til iamnaþa, firi þy

at ughurmagha köp ælla kirkiu ma egh annurlund köpa, utan til bætra; kæris þæt, þa skal til iamnaþa ælla köpit atær ganga. §. 1. Nu uill kirkia ælla klostær eghn sina sælia, hon höre egh til atærbuzs. §. 2. Köpe biskupær eghn ok dö han, þa æruir han kirkian, æn han hauær egh

io skåp arua, ok þa iorþ, sum han köpte, þa uæri sua þæn biskupær, sum æfte han kombær, sua sum fæþrini sit, sa-muleþ klostær ok kirkia. §. 3. Nu æ huar bonde skal til hemuls lita, þa liti til hemuls biskupær, klostær ok kirkia.

XXI. Um ughurmagha iorþa skipti, ælla hans iorþ sæls firi lösöra.

Nu ma egh ughurmaghans iorþ skiptas, utan til bætra ælla til iamnaþa. Warþær hans mals man sua fatökær, at han orkar egh þön ughurmagha börn föþa, þa skal han andrum þerra frænda til sighia, at han taki ok föþe þem, ok egh þerra iorþ sæli. Wiiyian egh, þa skal han til þingxs fara ok þær uitra ok siþan dorn taka at þerra iorþ firi lösöra sælia þöm föþa mæþ, ok egh ma han ælla firi lösöra

1. eghn ur staþ köpa: se ofvan sid. 123a.

5. Köp kan äfven betyda det köpta 1. på annat lagligt sätt förvärfvade, hvarför man här kan öfversatta: öfverinages eller kyrkas egendom får man ej bort-skifta annorlunda än mot bättre.

6. Konstr. þa skal [köp] til iamnaþa [ganga] d. ä. skiftet skall så rättas, att kyrkan får lika god jord igen som den bortskiftade.

8. Öfvers, hon behöfver ej hembjudas [den förre ägarens] släktingar till inlösen; atærbuþ n., se vb. atœrMufa sid. 153a.

9, 10. Det villkor, som in-nebäres i orden æn han hatteer egh skaparua, förutsätter, att Skenninge mötes beslut af år 1248 ej ännu trädt i gällande kraft eller åtminstone ej allmännare börjat tillämpas vid den tid, då lagen skriftligen àffatta-des.

13. til hemuls lita o: söka att skaffa sig hemul, se sid. 163a.

14. ælla [æn] hans iorþ

18. ughurmagha börn o: barn, som äro öfvermagar, jfr nysv. gossebarn, flickebarn.

21, 22. Öfvers, och sedan taga dorn därpå, att han fårEgiina säl. XXI. 173

þerra iorþ sælia. §. 1. Nu æn ughurmagha iorþ sæls firi lösöra, þa ma han innan þry ar atær ryua köpit, siþan han uarþær maghanda man; ryuær han egh innan þry ar, þa a þæn uitzs orþ halda, sum fangit hauær. Ælla ær han utan landzs ok ær maghanda man, kombær han hem, þa ma han atær ryua innan nat ok iamlanga; kærir han egh innan nat ok iamlanga, siþan han hem kombær, þa a hin uitzs orþ halda, sum köpt hauær.

XXII. Vm æn bröþær boa i bo saman, þa ær þæn

ælzsti köpgildær.

Nu æru bröþær i bo saman, þa ær þæn ælste köpgildær til alls þæs, sum þer aghu, firi utan egh ma han fæ-þrini þerra ur staþ köpa, ællas alii haldin a fæstum ok egh en þerra.

XXIII. Um fostra, æn bonde uill uan sina andrum sælia.

Nu bor fostre i bo, þa will bonde uan sina sælia, þa skal fostra mæþ fæstum köpa.

XXIIII. Vm æn man köpi möllu uærk ælla fiskia ok lagh hæfþar.

Nu köpir man möllu uærk ælla fiske uærk, kombær a lagha hæfþum, aghe uitzs orþ at uæria. Ær obygt, þa gangi til skiptis; taki sua attungær sum attungær.

sälja deras jord för lösören för att föda dem med (= bekosta deras uppehälle).

13. Fæst se sidd. 115a o. 137b; däraf talesätten halda a fæstum 1. halda a fæst o: högtidligen stadfästa ett köp (om säljare), halda a fæstum o'k tøpum (om gif vare).

17. Detta är det enda fall, då fæst behöfdes vid köp af

lösegendom. — Här spåras vars-form, se Lind: Om rim s. 89: þa skal fostra mæþ fæstum köpa.

18. Fiski pl. fiskiar, f. 1) Fiske, 2) = fiske uærk, fiski gar J) ær o: stängsel, som bygges i åar för att fånga fisk.

21. obygt o: icke upptaget af fiskevärk: subjektet (uatnit?) underförstås.174

Vinsorfa B. L

Hær byrias uinsorþa balkær, i hanum tælias flokka þrættan.

L Nu uill bonde þræl sin sælia ælla kuika þæn, sum horn ok hof hauær.

Nu will bonde þræl sin sælia, han skal mæþ uin ok uitni köpa sum hæst. Nu kuika allan þæn, sum horn ok hof hauær, þa skal mæþ uin ok uitni köpa, for utan höns ok gas, hund ok kat, skapat klæþe ok skæpt uakn, skal-pat suærþ, giort gull ok siluær, læst hus ok doraþ: þæt

io skal alt mæþ uin ok uitni köpa.

II. Um æn man fa hus mæþ uins orþe, þön mughu egh at leþzsnum ganga.

Nu kan man fa hus mæþ uins orþe, þön nytir egh at lezsnum ganga. Kunnu þön klandas, þa stæmne þæn, sum

fangit hauær, uininum ok uinin salanum. Koma þer innan lagha fæmtum, þa ær þæt got; koma þer egh, þa lati tua suæria, at uin ok sali æru utan lands ok laghsaghu ælla i lagha forfallum; stande siþan innan nat ok iamlangda. Kombær han egh æn þa, þa giui ut husin ok mæþ þrea markær.

1. Uinsorþ (af uin se sid. 10la och ändelsen -orþ se sid. 147a) n. Mäklares befattning vid köp af lösegendom; uinsorþa balkær o: balken om köp, som skola ske med mäklare och vittnen.

7. f or utan jfr sid. 49a.

7—10. Att en regelbunden värsform här en gång förefunnits, anser Lind (anf. arb. s. 67) högst sannolikt. ,,Man har tydligen i götalagarna haft en versifierad formel, som angaf de

viktigare handelsartiklar, hvilka borde köpas med vin och vittne. Äfven i svealagarne finner man lämningar af en dylik formel.u

8. Öfvers, tillskuret kläde och med skaft försedda vapen (t. ex. spjut, pilar).

14. Öfvers, händer det att de (= köpet om dem) klandras, se sid. 123b.

18. stande [malit] siþan

19. I st. f. kombær han skulle man vänta koma þer, nämligen uinin o'k salin.

III. Um æn þæn klanda, sum sålde, ok huru uins eþ

skal ganga.

Nu klandar sialuær þæn, sum sålde, þa skal hin uæria, sum fangit hauær, mæþ eþe fæmtan manna: ens þæs, sum þær uar, at han ,,uar at þy, sum ir delin um, baþi böna uin ok lagha uin", ok sua tue köpa hans, at þer uissu ok uiþ uaru, at han fik mæþ uin ok uitne; þæt aghu þer suæria ok tolf æftir, at þer suoru baþe sant ok lagh. §. 1. Nu ær þæt hema mæþ bondanum, ok annar man sighær sik þæt köpt haua, þa aghe han uitzsorþ at dylia, at han sik io aldrigh af hænde. Nu æn hin kombær bort mæþ þy, sum han köpti, þa aghi han uitzs orþ, sum saght ær, utan han ræni þæt.

IUL Vm æn man ræni ælla stial, þa dyli ranit.

Nu æn han rænir ælla stial þæt, þa dyli först ransins ok uæri siþan. Gitær han egh dult, þa böte, ok aghe þæn uitzs orþ, sum æfte kære, dylia, at han sik aldrigh afhænde. Þy a han dylia, at man ma aldrig sik ræna til uitzsorþa. Þæt aghu tue suæria ok tolf æftir, at þer suoru baþe sant ok lagh.

1. Uins eþær m. Ed, som gås af uin, två vittnen och tolf män.

o. at fy [köpe], sum o. Jr, isl. år, 2 pers. pron. plur., däraf med apokoperadt r nysv. I, jfr uir sid. 150a.

5, 6. Böna uin (af &ørø f. bön, begäran) m. anmodad 1. tillkallad mäklare. Här är ett edsformulär, där böna uin och lagha uin sättas såsom två särskilda saker, fastän därmed menas samma sak näml. lagligen anmodad uin (Ordb.)

6. ok sua [skulu suæria] tue 'k'öpa hans

9. þæt näml. det föremål, hvarom sedan tvist uppstår.

14. Att öfverskriftens innehåll icke får tagas efter orden, faller af sig själft; meningen är naturligtvis: om han falskeligen 'beskylles för rån eller stöld. Ett sådant elliptiskt uttryckssätt är i lagen ganska vanligt.

19, 20. Bortlämnas de öfverflödiga orden þæt och þer, får man en half strof i kviðuháttr (Lind a. a. sid. 71):

aghu tue suæria

ok tolf æftir,

at suoru baþe

sant ok lagh.

V. Um æn man fa mæþ lönda lasti köpa, þa skal han innan fæmta atær biuþa.

Nu far maþær mæþ lönda läste köpa, þa skal innan fæmtar atær biuþa þöm, sum sålde. Dyli þæs mæþ eþe, at han sålde egh mæþ lönda läste; orkar egh eþe, gange atær köp þerra.

VI. Vm æn klandas firi manne þæt, sum han fangit

hauær, ok um uitzs orþ ok huru leþa skal ælla

i tak lata.

Nu klandar man firi manne þæt, sum han fangit hauær, kallar af sik stulit uara, þa skal i tak lata um fæm nætær; köpin skal til uinsins tala. Ær uin ok sali innan lands, þa skal han a förstu fæmt leþa til uinsins ok uinin til salans. §. 1. Nu ær egh uin ælla sali hema, gangi til mæþ tueggia manna eþe ok uiti þæt a försto fæmt, at þy leþir han egh, at uin ok sali hans haua lagha forfall. Þæt ær lagha forfall: ær sialuær siukær ællas ok egh hema. Takx til andra fæmt fæmtan nätta, aghe samu uitzorþ. Nu æn þæt kombær i fæmnatta tak, þa skal han lata tua mæn suæria; lattær han egh suæria, þa böte þre markær ok taki siþan til fæmtan nätta tak. Þa skal han ok lata tua mæn suæria, at uin ok sali haua san forfall. Þa skal lata i ma-naþa tak, siþan nytir egh længær forfalzs eþær. Þa skal lata i halfs iamlanga tak; þa skulu ok tue suæria, at þe

1. Lönda last ær (af löna, se sid. 16b) m. fördoldt fel; 'köpa mæ]) lönda läste o: köpa något, som har fördoldt fel.

2. Ordet fæmt liar här sin ursprungliga betydelse: tid af fem dagar.

8. lef a nämligen til uinsins ok salans.

9. Öfvers, sätta [det klandrade godset] i kvarstad.

12. Öfvers, köparen skall [vid domstol] tilltala mäklaren.

18. Öfvers, bestämmes en andra femton dygns fämt; fæmt betyder här en sammankomst, därvid på en viss dag, först efter fem dagars och sedan efter längre tiders förlopp, ett tvistigt ting skulle framhafvas (Ordb.).

20. Objektsatsen till stiæria underförstås, men är tydligen densamma som å r. 22, näml. at uin ok sali haua san forfal.

24. i halfs iamlanga tak c: i ett halft års kvarstad.

æru utan lands ok laghsaghu; bristær hanum ok þæn eþrin, þa böte þrea markær. Þa skal ætla af första dagh, sum klandaþis, ok alla fæmtir innan, þa skal ganga i nätta tak ok iamlanga. Kombær han æn þa a landamærit, sum hemföþu uill uita ok hemult uill gæra, þa ær þæt got; kombær han egh, þa a hin sik þær urþiuua gæra, sum köpt hafþe mæþ uin ok uitne. Suæri uinin sua ok biþi sik sua Gudh hialpa, at „þa iak þætta uingaþe, þa uisse iak egh, at þiufstulit uar", ok suærin tue sua, at „uir uarum uiþ, þa þætta uingaþis", ok tolf æftir, at þe suoru baþe sant ok lagh. Ok gömi uinin sik þær firi, at han suæri ække mer æn en-tima, ok köpin göme sik, at han suæri ække i wins eþi-num; þaghar þæn eþrin ær gangin, þa uari köpin saklös. §. 2. Nu hauær han egh uinin mæþ sik til landamæris, þa wari köpin sakær til fiuratighi märka ok egh lif sit låte. Suær antuiggia vinin ælla vinsins arwe ok bristær hanum eþrin, þa böte fiuratighi markær, ok alii hini eþane, sum för suorus, þe ganga up. Köpin suæri in til uinssins ok ma egh uiþ taka at osurnu. Huar sum forfall skulu koma, þa skal suæria ok egh bæra. Þa skal vin wirþning uarþa, fa antuiggia af þem, sum han baþ i vinsorþit, ælla sialuær

2. Ætta vb. tr. räkna, beräkna; ordet fins ock i isl. samt i flere landsmål, men vanl. i bet. ämna, mena. Schlyter förklarar i Ordb. detta ställe så: då (när en tid af natt och år skall bestämmas), skall man räkna [tiden] från den

dag, då klandret först skedde, så att alla de förut bestämda fämterna blifva innefattade i den sista terminen af natt och år.

5. Hemföþa f. Det förhållande, att en träl eller ett fäkreatur blifvit födt hemma hos någon viss person; liemföþu eþær o: ed, hvarigenom den, hos hvilken en träl eller ett fäkreatur blifvit klandradt, bekräftar, att trälen 1. kreaturet är hemmafödt.

8. Uinga vb. tr. Såsom uin vara närvarande vid köp med den honom åliggande skyldighet i afseende å den köpta saken; þa þætta uingaþis (r. 10) o: såldes med vin och vittnen.

18, 19. Öfvers, köparen styrke med ed sitt påstående mot vinin, och denne må icke mottaga saken (d. v. s. stå till ansvar), om ej köparen svär på att han varit vin; uiþær taka, uiþ taka vb. tr. vedertaga, mottaga.

20. Öfvers, med ed styrka och ej [endast] anmäla.

20. uirþning uarþa o: ansvara för värdet.

21. han ack. (objekt).

12178

ut gialda; ok siþan skal vinin dylia mæþ eþe, at ,,þa iak uingaþe, þa uisse iak egh, at þiufstulit uar", ok gæri sik þær mæþ urþiuua ok lati þem uirþningina, sum köpte, ok kæri a þæn, sum han baþ i vinsorþit. §. 3. Nu takx til

manaþa tak, þa hialpær hanum egh længær forfals eþær, utan han se utan lands; þa skal mæþ tuem suæria, at uin ælla sali æru utan lands ok lagh saghu; þa ma egh længre leþa æn til landamæris. Nu kan man lata i fæm nätta tak ælla i fæmtan nata tak ok afgiptis siþan ok uill egh

fylghia taki sinu, þorf egh leþa til landamæris. Nu æn þer skulu þær uiþ kuma, ær hemföþu eþ föra uilia, kuma egh þær i mot, þa skal hin sik til uita, ær uiþær kænnis, mæþ tuem mannum ok sialuær han þriþi, at þæt ær af hanum þiufstulit ok han aldrigh afhænde sik. Sua æ huar egh

kumbær hemuld innan lagha leþsnum, þa gange hin sua til sins, sum mist hauær, sua sum nu ær saght. Ær egh sa-lin innan lands ok hæraþe, þa skal köpin uiþær landamære urþiuua gæras mæþ uin ok uitne, at han köpte ok uar aldrigh þiuuær at. §. 4. Nu a uinin þæssin uitzs orþ, at »þa

ir uiþær köptins, þa uar iak at andru uin ok egh at þessu"; þa skal þæt hæræzs næmd uita, huarr þera sum sannare hauær swrit. Nu gangær uin uiþ uinsorþe ok leþe til hins, sum sålde, nu will han egh uiþær ganga, at han hauær salt, þa ær þæt uinsins uitzs orþ uita sik til uinsorþsins.

9, 10. Öfvers, och afstår sedan [från sin talan] och vill ej fullfölja sitt tak (nämligen genom bestämmande af nya förlängda tider).

11. Uiþær kuma, uiþ kuma 1) vb. intr. komma tillstädes, 2) vb. tr. komma åt, träffa.

11, 12., [ok] kuma egh þær i mot o: och komma ej dit till mötes, infinna sig icke där.

12. sik til [fæar] uita

14, 15. Öfvers. Såframt [det klandrade godset] icke blir he-muladt, när det blifvit ledt till tredje säljaren,

19. þæssin är ack. pl. ntr. Nom. sing. m. är þænni, äldre þæssi, som tidigt försvinner ur fsv. (i Gottl. Hist. l finsjfe^'); den nyare formen þænni har utgått från ackusativen. ^Uitzs orþ betecknar här det, som skall bevisas, själfva bevissatsen" (Ser-lachius: Om klander å jord enligt de svenska landskapslagarna s. 24).

20. andru och þessu hänföra sig till ett underförstådt köpe.

24. Öfvers, då är det vinins skyldighet att bevisa, det han var mäklare vid köpet.

Nu will han egh uiþær ganga, sum uinin ær, þa a þæn uitz orþ, sum köpt hauær, uita þæt, at ,,þu uast at þessu uin, þa iak köpte". Nu ma aldrigh uinin dylia uins orþit um þuært. §. 5. Nu æn uinin skal uirþning ut luka ok skill þem a, þa aghe vinin uitzs orþ mæþ eþe fiughurtan manna, at fult ær atærguldit firi þæt, sum han hanum uingaþe. Nu kan uin uilin uara ok sæghær mere uirþning uara, æn hon uar, þa skal hin uita, sum ut a gæra ok han baþ i uins-orþit, uita þæt mæþ eþe fiughurtan manna, at ,,iak baþ þik egh firi mera i uins orþ, æn nu ær ut lukit",ok gialde æ io kuikt kuiku gen ællas pænninga. §. 6. Nu sitær en þerra kuar ok sighær egh sua uininum til, at vinin ma þær til koma til höghstu fæmtan nätta fæmtinna sum nokor þæn, sum sålde, þa hauær han firisitit uirþinginne, ællas uiti mæþ eþe fiughurtan manna, at han fik timilika sua hanum buþ, at han matte timilika hanum til fæmt koma. §. 7. Nu gangær hin uiþær, at han hauær salt, þa skal han hemult gæra þem, sum han sålde. Ær þæt kuiki, þa skal han þæt uita, at han atte ok hema födde, ,,ok þær diþi miolk ok

2. Äfven i isl. hade vb. vera (vesa) jämte det nyare vart ett äldre väst i 2 pers. sg. pret. ind.

4. Um þuært (af adj þuær] o: tvärt om. Stadgandet bör fattas så, att vinin aldrig må blott genom att tvärt neka bestrida påståendet, att han varit vin, men han kunde svärja, såsom säges i början af paragrafen.

6. Öfvers, full ersättning är gifven för det, som han i egenskap af vin biträdde honom att köpa.

7. Uilin adj. Partisk, besläktadt med subst. idld f. väld, partiskhet, hvaraf uilda maþær o: man, som partiskt gynnar någon af de tvistande.

8. sum ut a gæra o: som bör utbetala [värdet].

13. ,,Verba sum nokor aut delenda videntur, aut eorum loco ok legendum", Schlyters ed. påg. 158 not. 67. I förra fallet bör koma tagas såsom vb. träns, i bet. göra att något kommer L sker, skaifa, och dess objekt blir þæn, sum «rø^e(seG-loss.s. 310a), hvilket skulle passa väl ihop med paragrafens slutord. Betänkligt är blott det, att koma först konstrueras med objektet (þæn) i ack. och sedan med obj. hanum i dativus, ehuru visserligen båda kunna begagnas (Gloss. upptager blott dat., men se exemplen, som anföras i Ordb.).

19. ok moþur spina: det är troligt, att ok är skriffel för or, jfr formulärets ordalydelse i VGL: af moþor spina.180 Vinsorpa B. VI.

moþur spina, ok aldrigh afhænde iak mik, för æn uiþ þænna man".

VIL Um skapat) klæþe ælla suærþ ok hus, þön skulu all mæþ eþe hemul gæras,

Nu æn þæt æru klæþe, þa skal han uita þæt, at han læt skapa ok skæra ok han atte nyt ok onöt. Nu æn þæt ær suærþ, þa skal han þæt uita, at han læt skyggia ok skalpa, ok han atte nyt ok onöt. Nu æn þæt æru hus, þa skal han þæt uita, at han læt af stumne hugga ok gæra.

Þæssin all skal han mæþ eþe hemul gæra, sua sum hem-föþu, ok 7,iak afhænde aldrigh mik i laghum manna, för æn uiþ þænna man". Nu orkar han egh eþe, þa a hin til sins ganga mæþ eþe surnum, at ,,þætta uar af mik stulit"; þæn skal þæt uita, sum klandaþi. §. 1. Nu klandas þæt

firi manne, sum han hauær köpt, ok köpis egh mæþ uin ok uitne. Klandar þæn sami, sum sålde, þa uæri mæþ eþe fiughurtan manna sua, at han fik af hanum mæþ hans uilia ok fullum uiþær gialdum; klandar annar æn þæn, sum sålde, ok leþis till þæs, sum han fik þæt af, uill han

egh uiþær taka, þa suæri in til hans mæþ eþe fiughurtan manna, at han fik þæt af hanum. §. 2. Nu a egh man hemföþu sina i tak lata; han skal suæria, sum skilt ær, mæþ ofæstum eþe a broa fiol sinne. §. 3. Nu ær sali utlændis ælla win, þa skal i lagha tak lata: þæt æru fæm-

tan nætær; kombær han egh æn þa hem, þa skal lata i

6 ff. Märk de på gammal värsform tydande uddrimmen i s&apa ok sføera, «s&yggia ok s&alpa.

9. han læt af stumne [tree] hugga ok [hus] gæra. — Stumn (isl. stofn) m. stubbe; synonyma ord äro i lagarna stumber, stubbi och stuver, hvilka nu med sönderdelad, men likartad betydelse återfinnas i de ny sv. stubbe d. ä.

trästubbe, stubb (åker- 1. ängs-

stubb), stomme o: skrof, uppränning, utkast, stom o: ett till vissa ändamål anslaget hemman (stumn: stom = stanin: stam), stuf o: rest af en tygpacke.

11. i laghum manna o: enligt lag.

21, 22. Öfvers. Man skall ej i kvarstad sätta kreaturet, hvilket man vill bevisa vara hem-nå af ö dt,

23. Broa fiol L Förstugubro.

manaþa tak; nu kombær han egh æn þa hem, þa skal til ganga mæþ tuæggia manna eþe at uita þæt, at win hans ælla sali æru utan rikis ællar a flut lande. Þa skal lata i halfs iamlanga tak; kombær egh æn þa, þa skal lata ætla af första dagh, sum klandaþis, alla fæmtir innan. Þa skal lata i nätta tak ok iamlanga; kombær egh æn þa, þa a hin til sins ganga, sum mist hauær, mæþ tuæggia manna eþe ok sialuær han þriþi, at ,,iak hauær ræt kænt, ok þætta ær mit, ok osini heman gik". Þa skal huar köpin ganga til sins uins ok huar uinin til salans mæþ surnum io eþe, at þæt löstis æftir lagha fæmtir, ok ,,þy ær iak uær-þær til uirþning minna ganga". Æ sua mang köp, sum i æru kumin, þa gange huar til uirþning sinna. §. 4. Nu köpmalum, þa koma i manga sældir, þa skal huar köpin leþa til uinsins ok uinin til salans. Koma i þrea sældir, þa skal til þriþiu såld leþa, þær skal han sit lösa, sum klandar. Egh ma han længær leþa, utan han se inrikis, sum

3. Flut land n. sammanställer Schlyter med isl. flötti flykt och öfversätter det i Gloss. till ÖGl. med ,,landsflykt", i Ordb. ,,det land, där en bort-rymd 1. landsflyktig vistas". Men med rätta anmärker Tamm i Uppsalastudier s. 33 f., att denna sammanställning icke gärna kan vara riktig, då ordet ej är skrifvet med o: flut — fortfar han — är nog det vanliga fsv. flut n. = isl. flöt o: flytning, och flutland är egentligen ,,land som flyter": en poetisk beteckning för ett fartyg, som färdas på sjön; a flutlande således: på sjöresa.

o. Se ofvan sid. 177a.

9. Osini, osinum dat. sing. o. plur. af osin n. ett ondt tillfälle, en olycklig stund; dessa ursprungliga dativformer nytjas

adverbielt i betydelsen: olyckligtvis, l Närpesmålet i Österbotten brukas osinas (och synon. fasinas) dels som adverb, dels som utrop, hvilken senare användning af osinom äfven anträffas i Flores (enl. Rydqvist: Sv. Spr. L. bd V s. 137.

11. Lösa vb. tr. 1) Göra lös. 2) Upplösa. 3) Göra fri. 4) Medels bevisning af sin eganderätt återtaga egendom, som blifvit bortstulen och sedan återfunnen i en annans förvar (h. 1.). 5) Lösa med penningar. 6) Betala, ersätta.

12, 13. Öfvers. Huru många köp, som än må hafva mellan-kommit, så ...

14. K o n s t r. þa manga sældir koma i köpmalum o: då många försäljningar inträffa i mål, som angå köp.

firi hemföþu will uita. Siþan skal huar til uirþning sinna ganga mæþ surnum eþe, sua sum för uar skilt. §. 5. Nu kænnas tue uiþ et köp, kallas baþe köpt haua mæþ uin ok uitne, þa skulu þer henmls manne sinum til sighia; han skal uald haua hemula huarium þerra han uill hældær mæþ eþe tuæggia manna þerra, sum þæt uissu, ok tolf æftir, at »þik sålde iak ok þæmma aldrigh'4. Þa skal þæn haua, sum hernuld fylghir.

VIII. Vm strætis köp; ok bondans son ær egh köpgildær io mera æn at åtta pænningum ok egh kona hans.

Nu köpir man a stræte, egh mæþ uitne, þæt kalla strætis köp. Nu klandas þæt firi manne, sum han fangit hauær, ok kombær egh hinum uiþ, sum sålde hanum, þa uiti þæt mæþ tuæggia manna eþe, at han köpte a stræti

ok gæri sua sik urþiuua; haui firiköpt uirþning sinne, ok hin gange til sins, sum-a mæþ surnum eþe, sum osinum hauær mist. §. 1. Nu ma egh bondans kona mera köp gæra æn til åtta pænninga. Nu ær bondans son oskiptær uiþær han, þa ær han egh at meru köpgildær æn þræll

hans.

IX. Um æn man köpe uiþ þæn, sum egh ær köpgildær,

ælla mæn skiptas gæwm uiþær.

Nu köpir man uiþ þæn, sum egh ær köpgildær; gange atær köp þerra ok böti siax öra, æn köpit ær minna æn

3. 'kallas o: påstå sig 7, 8. Här är spår af vars-form, se Lind: Om rim s. 89. þa skal þæn haua, sum hemuld fylghir. 9. Strætis köp n. Köp, som göres på gatan utan vittnen; stræti äfven i isl., dän. strœde, ägs. strcet, e. street, f ht. straza, nht. strasse, alla tidiga lån från lat, stråla se. via af sternere: utbreda, jämna. Motsvarande nordiska ord är gata.

11. Textkodex har skallar, i Lefflers ed. ändradt till kallar.

13. Öfvers, och kan han ej träffa den, som sålde åt honom,

22. Gæf f. och gaua f. 1) Gåfva. 2) Städja för arrenderad jord, se BB 9: pr. Då köp 1. skifte af lösegendom afslöts utan uin, skedde det enligt VGl. och ÖGl. under sken af ömsesidiga gåfvor, då den ene sades giua och den andre löna (Ordb.).

mark uært; ær köpit mark uært, sum þer köptus uiþær, þa böte firi þreia markær. §. 1. Nu skiptas mæn gawm uiþær ælla giuær man andrum lösöra, klandar þæn sami, sum gaf, þa uiti sua mæþ eþe fiughurtan manna, at „han gaf ok iak lönaþi". Klandar annar, þa lete hemuls þæs hanum gaf; will han egh uiþær taka, þa uiti mæþ fiughurtan manna eþe, at han gaf hanum; þo matte han giua, at egh uare uin til.

X. Vm æn bröþær sitia i bo saman.

Nu sitia bröþær i bo saman, þa ær þæn ælzste köpgildær ok egh flere, utan eghn þerra skal ur staþ lata; þa skulu þer allir a fæst halda.

XI. Um æn þe köpas uiþ, sum egh æru köpgildi.

Nu köpas þer uiþ, sum egh æru köpgildi; kærir þæt bondi, þa taki huar sit atær ok uarin baþir saklösi.

XII. Vm æn bryti sitær i bo manzs, han ma egh köp gæra hældær æn þræll hans.

Nu sitær bryti i bo manzs ok han ær þræll hans, til þæs bos skal tilseu man vara; han skal köp gæra ok egh þræll hans.

XIII. Um æn man gær köp mæþ uin ok uitni ok kallas rantakit uara, ællas na egh hemuld.

Nu gær man köp ok far mæþ uin ok uitni, nu klandar man firi hanum ok kallas rantakit uara, nu a egh

6. Öfvers, och förkl. vill han icke mottaga [målet] d. v. s. icke erkänna, att han är densamme, som gaf det klandrade godset.

11. utan o: om icke.

15. bondi o: rätte ägaren; denna betydelse måste väl här tilläggas ordet bondi, ehuru af

Schlyter ej angifven såsom bruklig i Östgötalagen, utan hlott i Uplands- och Södermannalagarna.

18, 19. Öfvers, och han är dens träl, öfver hvars egendom han skall vara tillsyningsman.

19. han d. ä. ägaren, husbonden.

22. ællas [æn han] nar

rantakit leþa, nu nar han egh hemuld sinne ok egh lezs-num; lösir hin mæþ eþe, at þæt uar af hanum rantakit, þa skal ganga til þæs, sum uin uar at, mæþ surnum eþe, at „þæt löstis af mik firi rantakit, ok þy ær iak hær uærþær til virþning minna at ganga"; sua skal vinin ganga til salans.

Hær byrias ræfsta balkær, i hanum tælias flokka siax ok tiughu.

L Um huru næmd skal gæra.

Nu will kunungær ræfst sina seia, þa skal hæræzs næmd næmna ok baþi þer uiþær uara, sum uiþær delas,

1. Na vb. tr. med dat. 1) Nå. 2) Komma åt, få. Förkl. köparen får ej försvara sin äganderätt genom ledning till fån-gesmannen, utan måste utgifva det klandrade och får endast vända sig till fångesmannen (genom Miniri) för att återfå, hvad han därför betalt.

2 0.4. Se lösa 4 (sid. 18 Ib).

7. Ræfsta balkær kallas i ÖGl. den annars vanligen s. k. Þingmalabalker, möjligen af den anledning, att där i början talas om konungens räfst. Ræfst 1. ræpst, isl. re f st, med synon. i VGl. ræfsing, isl. refsing (af ræfsa, isl. ref sa, straffa) f. 1) Straff. 2) Förbud, fredlysning (eg. det. kungjorda straffet för brott mot fredlysningen). 3) Domstol, ting. 4) Böter, ådömda på konungsräfst. Med kunungs ræfst menas konungens domstol, där hans domsrätt utöfvades på ting, som hölls i hans egen eller nå-

gon af honom därtill förordnad mans närvaro. Denna räfst utgör första början till de sedan så viktiga räfste- och rättare-tingen (Karlsson: Den sv. konungens domsrätt s. 11). — Det i VGl. brukade uttrycket hæraþs-ræfst afser däremot häradsförbud eller fredlysning mot åvär-kan (= 2 ofvan). Fiarþungs-ræfst, som omtalas i fl. 4, är detsamma som fiarþungsþing o: ting, som hölls inom och för hvar särskild fjärding; ang. denna räfst se Karlssons nyss citerade afhandling s. 22 f. Med biskups-ræfst (fl. 16) menas förmodligen detsamma som med liskopsþing d. ä. enligt ÖGl. ting, där biskopens domsrätt utöfvades = kirkiu-þing VM1.

10. ræfst sina seia o: hafva sin domstol samlad.

10,11. Hæræzs næmd i Götalagarna motsv ar w hundaris næmd i Svealagarna o: nämd af män,Eæfsta B. L 185

ok iaka þem, sum næmnas i næmdina; þa skal sanninda mæn i næmd næmna ok egh uiþærdelu mæn ok egh þera uilda mæn ællas frændær þera. §. 1. Nu sitær man kuar ok kombær egh til kunungx ræfst, böte firi þre markær ælla uiti lagha förfall sin. Þæt æru hans forfall: ær siäl- uær siukær, ælla sitær iui siukum, ælla ær a fiæti fear sins; þa uiti þæt mæþ eþe fiughurtan manna, at han uar a lagha forfallum. §. 2. Nu næmnas mæn i næmd, syn ok uill egh i ganga, hætte uiþ þrim markum.

II. Vm þön mal a kunungx næmd skulu slitas.

Þessin mal aghu a kunungx ræfst slitas: all ezsöre, all tuæsuæri, alle olagha eþa, knifs lagh, kunungx dom-brut, alla iorþa delur, all hö,gh mæle ok all fiæþærtiugh mal, all morþgiald ok ran ok olagha næmdir, sua ok æn þri giua enum þiuf sak.

III. Um hua fiarþungx næmd skal gæra, ok hulikin

mal þær skulu til bæra, ok um nam, ok huru ræfst

skal skipta.

Nu uil kunungx soknare fiarþungx næmd sea, þa skal fiarþungxs höfþunge næmd gæra. Kombær bonde egh til

boende inom häradet. Nämde-männens antal var merendels tolf (Schlyter i Ordb,, jfr också Hjärne: Om den fsv. nämnden s. 16, Karlsson: Den sv. konungens domsrätt s. 19).

6. Sitær iui siukum o: har en sjuk i sitt hus (Ordb.).

6, 7. Fiœt (isl. fet) n. Fjät, steg. spår, a f. fear sins o: på spår efter sitt förlorade kreatur.

8, 9. Mæn är subj. icke blott till næmnas, utan äfven till de följande verben, hvilka anakolutiskt stå i sing. En annan handskrift har det gramma-tikaliskt riktigare næmnis man.

10. Kunungx næmd f. Hä-radsnämd, som vid konungsräfsten skulle rannsaka. Enligt ÖGl. borde alltid de mål, öfver hvilka häradsnämd skulle yttra sig, af-bida konungsräfsten.

11. ezsöre = ezsörisbrut, en term, som i ÖGl. alldeles icke nytjas, se sid. 30a.

13. Högh mæle n. Högmål, grof lifssak.

17. ræfst har här bet. 4 (se ofvan) nämligen böter ådömda på konungsräfsten.

19. Fiarþungx næmd f. 1) Nämd af inom häradsfjärdingen bosatta män. 2) Tinget, där

þingxs, þa böte þreia öra; sitær aldær flarþungær kuar, böte þrea markær. §. 1. Þæssin mal aghu a flærþungx næmd slitas: all þræmærkis mal, lagh stæmd ok lagh kal-laþ til lagha soknir, æn þa æru egh iorþa delur ok ær egh Lionga þing för stæmt; þa. æn þæt ær för stæmt, þa kombær þæt egh til fiarþungxs næmd. Nu æn Lionga þing ær egh förra stæmt, þa skal næmdin fælla hin firi of sot ælla annan þera firi uanbuþit, ok egh a han sialuær uæria sik, huarte hin, ær sotte, ok egh þæn, sum firi uar staddær sokninne; ganga þer þær laghum vp a, þæt ær vlagh. Nu skil þem a: sighær annar lagha soknina uara ut sotta ok annar sighær egh, þa uiti fiarþungxs næmdin, huat þær ær sant um. Ær hon ut sot, þa aghu þer fælla annan þera; ær hon egh ut sot, þa aghu þer egh hana til sin taka.

§. 2. Nu uar þæt sua först, æn man uar lagh wnnin, þa skulde han næma, sua ok firi giald; þa matte egh næma innan garþzs ok grinda stulpa; næmde han sua, þa hafþe han firi næmt sakinne ok sinum þrim markum. Þa gafs

denna näm d sitter (fiarþimgsþing), hvarom jfr Hjärne: Om fsv. nämnden s. 45 f.

3, 4. Öfvers, alla sådana mål. i hvilka böterna utgöra tre marker, då de (näml. målen) äro lagenligt instämda och kallade till laga undersökning, om de icke äro jordatvister (sådana hörde till annat forum, se föreg, flock); fa — þar = i si. þær nom. plur. f., se sid. 3b. Den feminina formen þa beror antagligen på det feminina predikativet delur', logiskt skulle man vänta ntr. þön, þe, eftersom ordet hänsyf-tar på mal.

6. þæt näml. tremarksmålet.

7, 8. Öfvers, så skall nämden fälla käranden för förföljelse med lagsökning eller den andre af dem (o: svaranden) för att han ej gjort rätt anbud; of

sot är pret. part. af of sökia o: förfölja med rättegång, fastän man ej velat mottaga sin rätt, då den blifvit erbjuden; uanbiuþa vb. tr. ej rätteligen erbjuda [käranden böter o. a.]

10. Öfvers, gå de ed däruppå d. ä. angående detta mål.

11. Ut sökia vb. tr. 1) Utsöka med rättegång. 2) = uist æmna (h. L), d. v. s. genom förnyade stämningar (till tre ting) bringa en rättegång till slut.

13. annan f era o: endera.

14. til sin taka o: egentl, taga till sig, d. v. s. till pröfning upptaga.

16. han o: hos honom.

16. Næma vb. tr. 1) Taga i allmh. (isl. nema, ägs. niman, ty. néhmeri). 2) Taga nam, panta hos gäldenär.

18. Öfvers, då hade han

þæt af i Knutzs kunungxs daghum, at egh matte næma, ok huar, sum næmde, han hafþe firi næmt sakinne ok sinum þrim markum. Æ firi huat, sum han næmir, huat þæt ær hældær firi giald ælla firi sak, far þæn döþ ælla akomu, sum nam gær, uari ogilt, gær han nakuarum akomu uari tuægilt; sua æru ok nu lagh. Þa staddis ok sua, at varþær man laghwnnin firi minni sak æn gislinga brut, þa skulde þæt ræfst biþa. Ræfst skulde huart þriþia ar uara; huar, sum þa fældis, ok uildi han egh böta, þa skulde þing hem til hans næmnna ok miæta ut sak hans först malsæghan- da; þa skiptu þer siþan, sum þingi fulghþu, ok egh kunungær, utan han sialuær fylghþi. Nu siþan

kom þæt sua, at kunungær takær, huat han ær nær ælla egh. Nu gaf þæt sua Birghir iarl, at siþan ræfst hauær laghwnnit malit, þa skal læggia stæmnu dagh, æn þe böta uilia. Uilia þer egh 15 böta, þa skal næmdin, þön sum fælde, hem fara til þerra ok læggia först af barnanna lut ok sua husfrunna lut, ok af hans luti læggia ut sua mykit, sum han ær sakær til. Nu uær han gozssit ok gær nakuarum akomu, huat þæt ær hældær i garþe ælla utan garzs, þa böte tuægildi, far han nakuat 20 uari ogilt. Nu æn næmda mænnini uilia egh taka firi hanum, þa botin þreia markær, æn þe haua egh forfall. Nu

genom sitt pantande förvärkat böterna

1. Konung Knut Eriksson (1167-1195). Andra hafva tänkt på Knut Johansson d. långe (1229 —1234). Jfr Hjärne: Om fsv. nämnden s. 44, Amira: Altschw. Obl. s. 110 not. 3, Karlsson: Den sv.kon:s domsrätt s. 10 n. 3.

8. ræfst näml. konungsräfst. Konung Knuts stadgande, att räfsten skulle hållas hvart tredje år, anser Karlsson (nyss anf. afh. s. 17) föråldradt redan för den tid, då Östgötalagen nedskrefs, dels med hänsyn till det stora antal mål, som hörde till konungsräfsten, dels emedan räfste-

tingen enligt Västgötalagen skulle hållas två gånger om året; det står blott kvar såsom utvisande den längsta tid, som kunde få förflyta mellan två räfster.

9. Þing n., vanligen allmän sammankomst, ting, har här den speciella bemärkelsen: män, som sammankallades för att uttaga böter m. m., som ej blifvit af den skyldige godvilligt erlagda.

11. sum þingi futghjm o: som deltogo i förrättningen.

13. takær d. ä. tager del i böterna.

21. Öfvers. Om nämdemän-nen ej vilja uttaga böterna af honom,188

æn þæt ær i Götlandi, þa skal þæt, sum bötis, först i þry skiptas; siþan taki en lut kunungær ok soknari hans, annan lut biskupær ok soknari hans, ok þriþi lutrin skiptis i þry: en lut malsæghanda, annan laghmanne, þriþia hæ-5 razs höfþinga. Nu i Smalandum, þa skiptis ræfst i þry: en lut malsæghanda, annan kunune, þriþia hæræþe; en þæn lut takær egh kunungær firi ensak sina. Nu ma egh taka firi annur mål æn þön, sum i kunungxs ræfst fallas; takær han firi anur mal, þa böte, sum skils i rans malum.

io IUI. Vm huru garþa næmd skal gæra ok broa.

Nu skal garþa næmd til þæs byia gæra, sum nakuar grænni kæri til annars, at han hauær skaþa fangit um sit korn, ok til þæs byia, sum i gærþe ær mæþ þöm, ok egh til flere byia. Nu skal broa næmd gæra a fiarþungxs ræfst. 15 Nu will hærazs höfþinge broa syn seia, þæt skal uara mællum pinkizs dagha ok Olafs mæssu; þa skal han tolf mæn haua af fiarþunginum, þer skulu skuþa þa broa, sum gilda æru, ok fælla þa broa, sum ogilda æru, ok harr böte firi

1. Med Götland förstås här Östergötland (Östragötland) i motsats till Småland (Smaland), hvaraf de nordliga och östliga delarna tyckas hafva varit i afseende å jurisdiktionen förenade med det förra landskapet, under det att de öfriga småländska häraden hade egen lag. Se vidare Schlyters ed. s. 399 f. och Styffe: Skand. u. unionst. s. 146.

5. ræfst o: böterna (som å räfsten ådömts).

6, 7. Öfvers, den ena lotten tager ej konungen för sin ensak, d. v. s. i sådana mål, där böterna tillfalla konungen ensam. ,,Nisi en pro æn, sed, scriptum sit" (Grloss. art. en).

8. fallas o: förloras, se sid. 6bf.

10. Garþa næmd f. Nämd, förordnad att besiktiga en gärdsgård; 'broa næmd o: nämd förordnad att besiktiga en bro.

13. Öfvers, som med den [förra byn] har del i samma gärde

15. Broa syn f. Besiktning af en bro; 'broa syn seia (sea) o: hålla sådan besiktning.

18. Textkodex har formen liarr, som onödigtvis i Schlyters edition (och Lefflers aftryck) utbytts mot den i andra handskrifter förekommande varianten huar. Den på flere ställen äfven i andra fornsvenska skrifter brukliga formen liar är nämligen, såsom Noreen i Arkiv III s. 22 visat, fullt riktig och t. o. m. äldre

sina bro sua, sum lagh sighia. Þa skal næmdin uita til mykilixs hon fælde brona, huat hældær hon fælde allan byn ælla huarn bondan, sum egh hauær bygt. Sua skal ok garþa næmd uita, huru höght hon fælde garþin. §. 1. Nu fælle næmd garþ ælla bro ok næmna til mæn, þem sum þöm fælla, þa ma egh eþ amote næmd ganga. Nu æn han tröstir sik, at han sant hauær, þa skal han sua margha pænninga i borghan sætia undir kunungx dorn ælla laghmanzs, sum han ær fældær at. Ær þær san lysn til, at þer æru orsaki, þa aghær kunungær ælla laghman þem ursaka io döma, ok næmdin böte, sum þem fælde orætlika; æru þer saki, botin ok egh a möte næmd gangin. Nu æn næmdin fælle sua, at hua sum gærþin ælla brona a ok þöm a fa

än huar. Jfr härmed det ny-ländska frågeordet ha o: hvad.

2. Textkodex har mykilixs, som utgifvarne icke förstått och i hvars ställe de därför insatt varianten mykils („lege huru mykils", Schlyter i en not). Men mykilixs är — såsom Tamm i Uppsalastudier s. 34 påpekar — gen. sing. till det annars icke i lagspråket uppvisade fsv. adj. mykiliker (mykilliker) = i si. mi-killigr.

2. Öfvers, o. förkl. huru stora bristfälligheterna å bron varit, hvaraf böternas storlek berodde (Ordb.).

5. Ang. infmitiven næmna se sid. 39a.

5, 6. Öfvers, och namngif-ver de män, som de (näml. näm-demännen) fälla. — I likhet med Leffler bibehåller jag här den i textkodex och en annan handskrift förekommande f ormen Jörn, som Schlyter i sin edition utbyter mot varianten þe. Det är nämligen alls icke omöjligt,

att ackusativ- (egentligen dativ-) formen af detta pronomen redan nu uppträdt såsom nominativ, jfr förhållandet i flere af våra dialekt er (wdowa) samt den gamla dativen, nu nominativen hvem.

7. Trösta (af troster fast, stark, isl. treysta af traustr) vb. tr. 1) Stadfästa. 2) Förtrösta, lita på; trösta sik 1. sær vb. refl. förlita sig på.

8. Borghan f. l) Borgen. 2) Kvarstad, taka händer, liktydigt med tak. — Undir kunungx dom o: till dess konungen dömt i saken.

9. Lysn f. Upplysning, underrättelse; wså kan detta f. ö. okända ord förklaras, om det ej är skriffel för syn", säger Schlyter i Ordb. Men i Söderwalls under utgifning varande Ordbok öfver sv. medeltidsspråket citeras ordet från flere skrifter och som dess betydelse angifves: lysning, kungörande.

10. ursakær 1. ursakær adj. saklös, oskyldig.

12. [ef] gangin.

mæþ lagha skipti, han fælla þer ok næmna ængin til, þa ma han dylia, at han a egh þa bro ælla þæn garþin byg-gia; suæri þo uarlika þæn eþin, at synin bry ti egh atær han.

5 V. Um huru man skal eþa fæsta firi sak ælla firi giald; þa ær annat sak ok annat giald.

Nu fæstir man eþ firi fult ok fiæþær tiught, þæt ær eþær þrætylftær, halft næmt ok halft onæmt. Nu fæstir man eþ firi siax märka sak, þæt ær eþær tuætylftær, halft næmt ok halft onæmt. Nu fæstir man eþ firi þriggia märka sak ælla siæx öra sak ælla þrigia öra sak, þæt ær tolf manna eþær. §. 1. Nu æn man fæste tolf manna eþ firi þrigia öra ælla siax öra sak ok falzs þæn eþrin, þa böte þreia markær fulla, utan þæt firi giald se; falzs tolf manna eþær þæn, sum firi giald ær fæstær, þa falzs han til gialdzs ok egh til mera. Nu ær annat sak ok annat

ær giald. Dyli man firi kununge ælla malsæghanda ælla hæræþe ok falzs at eþinum, þa fællis sakin ok mæþ þreia markær. Nu falzs tolf manna eþær at biskups næmd firi

manhælghis mal ælla firi þe eþa, sum man ma egh þiggia up, þa fællis ut huwzs sakin mæþ huwzs manninum, ok böte siax markær firi eþin ok sua huar uætis maþrin siax

3, 4. han nårnl. eden; atær bryta vb. tr. bryta, upphäfva.

5, 6. Förkl. Utfästa 1. erbjuda sig att med vittnens ed fria sig i brottmål, som kunde medföra böter, eller i fordringsmål. Fälles man i mål af förra slaget, är påföljden en annan än i mål af senare slaget.

8. Se nœmna sid. 103ab.

17, 18. Öfvers. Bestrider man edligen mot konungen eller målsägaren eller häradet och brister åt eden, då ...

19. Om biskopsnämden och hvilka eder, som till dess pröf-

ning och afgörande skulle hänskjutas, finnes stadgadt i KrB 13; jfr Hjärne: Om den fornsv. nämnden s. 50 f.

20. Hvilka de eder voro, som man icke kunde få efterskänkta (o: þiggia up) eller genom lösen åt vederparten befria sig ifrån, säges i fl. 17.

21. Öfvers, då är man fäld åt hufvudsaken tillika med huf-mannen (d. v. s. lide samma straff som han för brottet) och böte sex marker

22. Uætis maþær rn. (= vætti o. vatter i VGL): en af

markær, sum i þöm eþumin stoþu. §. 2. Nu æn man kræfs minna æn örtugh giald, þæt ær hans sialfs eþær; kræfs man minna æn öris giald, þæt ær hans sialfs eþær ok annars mæþ hanum; nu æn han kræfs minna æn half fæmti örtugh, þæt ær ok hans sialfs eþær ok annars mæþ hanum. Nu kræfs man half fæmte örtugh; þa byrias þær först tolf manna eþær. Bristær at eþe oswrnum, þa böte ut gialdit ok egh mera; gangær han eþin ok bristær siþan, þa firi menit böte biskupe þreia markær; bristær firi olagh, böte kununge ok malsæghanda ok hæræþe þreia io markær.

VI. Vm æn man fæste eþ, ælla huru taka skal uælia

ælla næmna skal tuætylftan ælla þrætylftan eþ ok

foreþis mæn i fiughurtan manna eþe.

Nu fæstir man andrum eþa, þa skal han taka uælia, sum eþin fæstir. Þrea skal han i ual læggia, þe sum in-hæræþis æru, ok hin skal siþan en af taka, slikan sum han uill, sum sakina giuær, ok boanda mæn æru. Nu skal til þrætylftz eþa þri taka uara, til tuætylftzs eþa tue taka uara, til tolf manna ælla fiughurtan manna ælla fæmtan manna eþ skal en taki uara. §. 1. Nu fæstir man þrætylftan eþ ælla tuætylftan ælla huat eþ, sum han fæstir;

dem, som svärja i tylftared; vætti m. betyder ock vittne i allmh., vœtti n. (= isl.): ed i rättegångsmål. Man kunde kanske lämpligast öfversatta huar uætis maþrin med: hvar och en af edgärdsmännen, jfr en iorþattarin sid. 165a.

1. Märk stoþu pl., ehuru sum syftar på huar uætis maþrin.

2. þæt ær hans siäl f s eþcer o: han kan fria sig med sin egen ed.

"7. Förkl. Vittnen 1. ed-gärdsmän fattas honom, så att eden blir osvuren.

8. Öfvers, o. förkl. Går han eden och brister sedan [i fullgörandet af bevisningen], nämligen därigenom, att eden återgår såsom falsk (mened).

10. firi olagh d. v. s. därigenom, att eden förklaras ogill såsom olagligen gången.

13. Öfvers, eller [huru] man skall nämna dem, som skola svärja i en dubbel eller tredubbel tylftared.

17, 18. Konstr. þe sum inhæræþis æru ok 'boanda mæn æru, ok hin. sum sakina giuær, skal siþan en af taka

þa kan takin för döia, æn til ær saght, þa gæri takans arui þæn sära a ræt, ær hin skuldi haua giort hanum. §.2. Nu alt þæt, sum þrætylftir ælla tuætylftir eþa skulu uara, þa skal æ halft næmt uara ok halft onæmt. Nu i allum fiughurtan manna eþum, þa skal tua næmna, þe sum uitne skulu bæra.

VIL Um huru laghlika skal til eþa sighia.

Nu uill man til þrætylfts ælla tuætylfts eþa sighia; þaghar enum taka ær til saght, þa ær allum. Nu sighær io man til eþa, han skal mæþ sik haua tua mæn ok hitta hema eþa takan. Nu rindær han undan ok uill egh rætta; standær han a tompt hans ok leþer han ope, se atær i þerre, þa ær laghsaght til. Nu skil þem a: hin, sum til saghþe, sæghær, at han uaraþe til eþa sua, at hin uisse, nu nekar han, þa ær þæt takans uitzsorþ, at han uisse egh, at hanum uar til eþzssins saght; bristær at eþe, böte

1. Til sigilla, til sæghia vb. tr. med dat. Tillsäga, underrätta, näml. om eds värkställande, jfr rad. 7 sighia til eþa o: tillsäga motpartens löftesman om att man på en viss dag vill mottaga den utfästa eden.

l, 2. Eættær m. 1) Rätt, det som är rättvist 1. bör göras. 2) Rätt, lag. 3) Rätt, rättighet till det, som tillkommer någon 1. han har att fordra, i synnerhet böter. Öfvers, då göre löftesmannens arfvinge, hvad denne hade bort göra.

3, 4. Of vers. I alla sådana mål, i hvilka tretylfts- eller tve-tylftseder skola förekomma, böra de svärjande alltid vara till halfva antalet nämda och till andra halfva antalet onämda. Jfr Hjärne: Om fsv. nämnden s. 41.

5, 6. sum uitne skulu bæra d. ä. vara f or ef is mæn.

10, 11. hitta man hema o: besöka, gå till ngn i hans hem.

11. „ Kanske bör man till-lägga sik", menar Schlyter i en not (rætta sik o: göra rätt för sig, fullgöra hvad man är skyldig).

13. i ferre = i fy o: därvid; þerre är dat. sing. fem. och uttrycket förekommer såväl i de båda YGlagarna som i ÖGl. och äfven i fn.-isl. i þeiri. Ett feminint subst. underförstås utan tvifvel, kanske rif (isl. hrið), som betyder en viss tid, stund (Rydqvist: Sv. Spr. L. bd V s. 138, jfr Schlyters bihang till Ordb. s. 816 f. och Otmans öfvers, af äVGl. s. 31 n. 16).

15. uitzsorþ o: skyldighet att bevisa.

þre markær flri takuillu. Þa a takin haua mæþ sik tua mæn, ganga i garþ þæs, sum eþin fæsti, ok sighia til um fæmt. Nu ær egh han sialuær hema, sum eþin skal föra, þa sæghi til husfru hans ælla hionum hans. Kombær han hem þrim natum firi fæmtina, þa skal eþin föra; þa agha þe fæmt a miþ munda sökia, sum dela.

VIII. Vm æn þe koma a fæmt, takin ok sakin, ok kombær egh þæn seia skal ælla hans forfall, ok rænis bok af manne, ælla suær taki wilt eþzsöre uiþær.

Nu kuma þer a fæmt, takin ok sakin, nu tæl takin io uætte fram ok will uita eþzsörit, ok þæn ær þær, sum föra skal, nu kombær egh þæn, sum seia skal; koma forfall hans, þa a eþrin andra til sæghn. Nu kombær huarghin þerra, aghe aldrigh siþan þæn eþin seia. Þa skal han haua

1. Takuilla f. Oriktighet 1. underlåtenhet i uppfyllandet af den förbindelse taki ingått (för edgång).

5, 6. Öfvers. Då böra de, som tvista, infinna sig på fämten kl. 1/22 på dagen. Miþ mundi m. midt på dagen, räknad från Id. l/2S om morgonen till 1/28 på aftonen, således kl. !/22 e. m. Denna benämning upplyses af isländingariies tid-räkning, hvarom se vidare Schlyter i Ordb. s. 442a.

7. Saki m., egentligen svag böjningsform af adj. sakær, = f æn saki: den tilltalade, den anklagade. Ordet har utan tvifvel fått sin form för rimmets skull i sammanställningen taki ok saki.

7, 8. Öfvers, kommer icke den, som skall mottaga eden, eller anmäles icke hans förfall,

8. Bok pl. bökær f. Bok, i synnerhet lagboken, prästens

bön- 1. handbok och bibeln. Här afses bibeln 1. någon annan ändelig bok, som vid edgång skulle vidröras af den, som skulle gå (föra) eden, och därför bars från kyrkan till tinget eller fämten af den, som skulle mottaga (seia) eden.

9. Öfvers, o. förkl. Gör edlig uppgift om den ed, som skall gås, och oriktig ed blir på grund däraf gången. Ang. uiþær se sid. 144a.

11. Uætte (isl. =) n. 1) Vittnesbörd. 2) Ed i rättegångsmål, jfr uætis maþær ofvan; tis. uætte fram tælia o: förkunna hvad det är för en ed, som af parten skall gås, samt uppgifva och framställa dem, som skola svärja.

11. uita eþzsörit o: intyga edgången.

13. Öfvers, ny tillsägelse skall ske om edens värkställande.

13, 14. huarg'hin þerra o:194

stæmnu manna eþ þerra tuæggia, sum þæt uissu ok a stæmnu uaru, at ,,aldær þæn rættær, sum þik uar fæstær, þa uar þær framme, ok þu wlte sialuær, at þu uilde egh uiþær taka". Nu koma þer allir a stæmnu, hin, sum at mæli, ok

taki ok saki, nu skill þem a um eþzsörit, þa ær þætta takans uits orþ vita, huru han uar taki at eþinum ok huru mangra manna eþe han uar taki at. Særnbær þöm egh a, þa skal takin suæria eþzsörit niþær, at »sua uar iak taki at eþinum". Nu stauar han manne ok gangær bort

siþan ok will egh sea, þa a takin at suæria eþzsörit niþ; siþan aghu stæmnu mæn staua ok hete laghgangit. §. 1. Nu rænir man bok af andrum þem, sum seia skal, ælla þæn, sum föra skal, þæt ær þriggia märka sak ælla tolf manna eþær, at han rænte egh bok af hannum. Gitær han

dult, at han rænte egh bok af hanum, þa uari hins eþær fallin. §. 2. Nu suær taki wilt eþzsöre niþ, uilli firi þem, sum seia skal, ælla firi hinum, sum flytia skal, kære annar þerra tuiggia æfte a han, þa uiti mæþ eþe tuæggia manna ok tolf æftir, at han bar sua tak mal sin, sum han uar

taki at þöm eþe; bristær hanum eþrin böte þre markær. Villir han firi þöm, sum föra skal eþin, ok han gangær egh þy sin eþ, orkar þa taki eþi fiughurtan manna, at han bar sua, sum atte ok lagh uaru, þa uari þæn eþrin fallin. Na orkar taki egh þem eþe, þa böte, sum skilt ær,

ingendera, d. v. s. hvarken kommer käranden själf tillstädes, ej häller anmäles hans förfall.

2, 3. Öfvers, o. förkl. alla de, som skulle gå den åt dig utfästa eden, voro där tillstädes [för att svärja].

4. hin, sum at mceli o: käranden.

9. Öfvers. Nu förestafvar käranden eden för den tilltalade

13. I st. f. þæn (ackusat.) skulle man vänta þem (dat.), samordnadt med det föreg. þem. Dock får þæn väl icke betrak-

tas som skriffel, ty ræna kan äfven konstrueras med ackus. pers. (ack. 1. gen. rei).

16. uüU(r) [eþin]

17. flytia [ef] = föra L ganga [eþ]

19, 20. D. v. s. på ett riktigt och fullt lagenligt sätt, så att han icke då suor uili eþzsöre niþær. — Tak mal n. löftesmans förrättning 1. fullgörande af den af honom ingångna förbindelsen (egentl, hans därvid hållna tal).

23. bar sua [tak mal sin]Ræfsta B. VIII.

þæt æru þreia markær, ok þæn eþrin haui andra tilsæghn. Nu uilli taki firi þem, sum eþin skal seia, ok hin gangær æfter þy, ær hin suor niþær eþzsörit; gitær þa taki sin eþ gangit, þa stande baþir þer; gitær han egh eþ gangit, þa gangær hin up firi olagh. Nu a egh takin suæria i eþinum; suær i eþinum, þa gær han ulagh. §. 3. Nu koma þe a stæmnu, taki ok saki ok sua þæn, sum at mæli; gitær han egh eþ gangit, þa uari laghfældær.

IX. Um huru længe forfalzs eþær hialpær, ok þiufs

eþær skal gängas i förstu tilsæghn.

Nu hauær han forfall, sum eþin skal ganga; þa ær þæt hans forfall: ær sialuær siukær, ælla sitær iui siukum, ælla ær a fiæti fear sins; þa a han förfall sin lata bæra ok suæria. Nu kallar han æftir ok kallar eþin fældan uara, þa a han uita mæþ eþe tuæggia manna þera, sum forfall hans baru, ok tolf æftir, at han hafþe lagha forfall. Gitær han eþ gangit, þa a hin eþrin aþra tilsæghn; gitær egh eþ gangit, þa uari eþær hans fallin. Nu hini tue, sum þa suoru, þa fastin ok botin baþe kununge ok hæraþe ok biskupe ok malsæghanda, ok gangis æ forfalzs eþrin för æn huuzs eþrin. Þæt uar sua först, at man skulde for f all hans bæra ok egh suæria; nu þottit allum sua uara likt,

3. Öfvers, efter den uppgift, som löftesmannen gaf om edens beskaffenhet,

4. baþir þer (näml. eþar] o: båda ederna gälle, d. ä. löftesman-neiis ed och den ed, för hvilken han var löftesman.

7. han näml. svaranden. 9. Þiufs eþær m. Ed i tjuf-mål.

lif. Jfr Amira: a. a. sid. 412.

13, 14. f or f all sin lata bæra ok suæria o: låta framföra och beediga sitt förfall.

14, 15. Öfvers. Instämmer vederparten honom och säger honom hafva försummat att gå

eden i rätt tid (fælla: 1) fälla — — 4) försumma, enl. Ordb.).

22. Textkodex har þottit, en annan handskr.Jwføis och Schlyter anser (ed. s. 173 n. 96) här böra stå þotti-, han ändrar dock icke i texten þottit och äfven Leffler i sin uppl. bibehåller det. I själfva värket torde ock riktigast vara att låta det stå; här kan nämligen föreligga ett fall af pronominalanslutning (þottit = þotti þæt), jfr i det föreg, sid. 74b och se Rydqvist: Sv. Spr. L. bd II s. 533 ff.

22. Lïkœr adj. 1) lik, 2) billig, rätt (denna betydelse har196 Eæfsta B. IX.

at han skal suæria ok egh bæra. Sua sum skilt ær um þætta malit, at han skal suæria ok egh bæra, sua skal uara skilt um all þön mal, sum han skulde bæra: þa skal han suæria ok egh bæra. §. 1. Nu hialpær forfalzs eþær tysuar; at þriþiu til sæghn, þa stal han ganga ælla fallin heta. Þiufs eþær skal gängas i förstu til sæghn, ok han a egh haua flere forfall: liggær sialuær siukær ælla uisse egh, at hanum uar til saght, ælla uill egh þæn eþin sea, sum han uar baþe fæstær ok takaþær.

X. Vm æn man löse þæn eþ, sum han ma þiggia up.

Nu lösi man þæn eþ, sum han ma þiggia up, mæþ siu örum, uari saklös; örtugh a attunda öre, gialde baþe karle ok kununge. Nu kære kunungx soknarin, sighær han haua bot malsæghandanum, biþær ok böta uiþær sik, þa dyli mæþ tolf manna eþe sua, at han hauær egh sæt ælla böfc uiþær mals æghandan, sua at han se sakær uiþ kunung.

XI. Um þa mæn, sum i eþe skulu standa, ok huru alii eþa lagh fult skulu gängas, baþe höghre ok læghre.

Nu ma egh friþlös man i eþe standa ok egh annö-þughær man ok egh utlændingær, utan han se boande

ordet ännu kvar i flere af våra landsmål).

3. sum o: i hvilka

3. þa skal han o. s. v. är anakolut; orden böra i nysvenskan återges med: nämligen att han skall o. s. v.

5. ganga \efnn]

7. Öfvers, flere förfall [än dessa]:

10. Se sid. 78b 0.201, fl. 17.

12. Lagens textkodex har punkt efter öre. Antingen bör denna strykas, då öfvers, blir: [men] en örtug på det åttonde

öret böte han åt både häradet och konungen. Eller, då orden a attunda öre i nämda sammanhang förefalla öfverflödiga, bör punkten anses (såsom ofta) representera ett nutida komma och meningen antagas vara denna: [men är det] en örtug mer än 7 öre (näml. som han måste erlägga för att lösa sig från eden), då böte han både åt häradet och konungen. Motsats: uari saklös.

18. lagh fult o: fullt enligt lag; höghre ef ar o: eder, i hvilkaEæfsta B. XI.

innan lanzs ok laghsaghu ok hauær uarit þær innan nat ok iamlanga. Nu ma egh þæn, sum utan standær kirkiu, i eþe suæria, utan han taki lof af sinum prouasti til. §. 1. Nu ma egh man minna æn laghfult ganga, þæt ær sua undistandande, at skulde han ganga tolf manna eþ ok 5 gangær minna, ælla fiughurtan mana eþ ok gangær minna, skulde man ganga þæn eþ, sum han skulde frændær sina i haua ok takær egh sua skylda mæn i, sum skils, skal man ganga fæmtan manna eþ ok hauær egh uinin i, sum först skulde suæria, ælla skal bæra fæst ok hauær egh þæn, io sum firi skildi fæstinne, ok tua þöm, sum þær nær uaru, ælla þerra arua ok sua tolf æftir, ælla siaxtan manna eþ ok gangær minna, ælla þrætylftan eþ ok gangær minna, ælla takær andra mæn æn þöm, sum næmde uaru, ælla tuætylftan eþ ok gangær minna, ælla gangær mæþ andrum 15 æn þöm, sum i varu næmde, ælla uitær döþan ok dræpin mæþ minnu böttan æn þrættan takum ok þrættan tyIftum. Nu æn gangær mera æn laghfult ok suær mæþ flerum, æn han atte, þa a hans eþær egh ganga atær firi ulagh.

antalet af de svärjande är större, i motsats till lœghre eþar o: sådana eder, i hvilka antalet är mindre.

2. standa utan kirkiu o: stå utanför kyrkan (om en bannlyst).

4. Öfvers. Icke må någon gå ed med mindre än fullt efter lag,

5 ff. Ordföljden at skulde lian. skulde man, skal man förutsätter en eftersats, som dock icke förefinnes. Man måste därför vid öfversättning till nysvenskan förfara såsom om där stode: at lian skulde o. s. v.

16. sum i [epinuni] varu næmde o: som till eden voro utnämde.

16, 17. Öfvers, eller bevisar med mindre än tretton löftesmän och tretton tolfter, att böter blifvit erlagda för en död och dräpt. En annan handskrift har i st. f. dræpin läsarten [-drœp-nan]-] {+drœp- nan]+} ändelsen -nan (synkoperad af -inan) .blir senare ensam härskande i ack. m. sing. af den starka verbalböjningens parti-cipia præteriti, liksom -an alltid varit i den svaga (jfr Rydqvist: Sv. Spr. L. bd I s. 442), men tidigare, såsom här, få dessa ord ofta -in i denna form liksom i nominativen. Så alltid i isländskan (-wrø, -enn).198 Eæfsta B. XII.

XII. Vm at egh ma eþ annurlund ganga, æn han uar

fæstær, ok egh kona eþ ganga ælla ughurmaghi, ok

egh ma kunu þing stæmna.

Nu ma egh eþ annurlund ganga æn sua, sum han uar 5 fæstær, ok egh a hælghum dagh ok egh a fastu dagh ok egh i aduænt ok egh i niu uikna fastu ok egh um nat eþ ganga, siþan söl ær undi uiþi. §. 1. Nu ma egh kona eþ ganga ælla sea ælla ughurmaghi, þy at þön skulu mals man haua, sum suara skal firi þöm ok sökia. Þæt a

io þæn gæra, sum næstær ær þöm a fæþrinit, utan han dele uiþ þöm, þa skal þæn, sum næstær ær a möþrinit, suara firi þöm. §. 2. Nu ma egh kunu þing stæmna, þa skal hænna mals manne stæmna, æn han ær innan landzs ok lagh saghu; ær han egh sua, þa skal stæmna andrum

15 hænna skyldum frænda innan landzs ok laghsaghu. Ær hon utlandzsk ok aghær egh frændær innan landzs ok laghsaghu, þa skal hænne stæmna ok biþia hana fa sik mals man; þæn antuiggia dyli firi hana ælla suari firi hana

ok böte.

XIII. Um at egh ma eþ ganga firi annan æn þæn, sum seia aghær, ok faþir firi sons sins gærþ ok broþir firi sins broþur gærþ.

Nu gangær man eþ firi annan æn þæn, sum sea aghær, þa ær han olagha. Nu ma egh faþir ganga eþ firi sonssins gærþ, utan han se ughurmaghi, ok egh son firi sins faþurs gærþ, utan han se döuær ælla sua ælle brutin, at han se til

2. egh [ma] kona eþ ganga 6. Niu uikna fasta o: stora fastan fore påsk, hvilken egentl, började sonsdagen efter fastlagssöndagen (askonsdagen) och varade i 40 dagar., då söndagarna icke räknades, (hvaraf kom det lat. namnet quadragesima, fran. careme), men på visst sätt blef förlängd, så att den varade från

söndagen Septuagesima till påsk, hvarför den kallades niu uikna fasta (Ordb.).

7. undi uiþi o: bakom skogen.

20. firi o: inför.

26. Ælle, ældi (isl. elli) f. Ålderdom. Såsom formen ældi och dän. ælde, eng. eld (numera antikveradt) visa, äro II assimilation af Id och ordet altså be-

ænghsins för. Nu ma egh broþir eþ ganga firi sins broþurs gærþ, utan han ughurmaghi se.

XIIII. Vm huru umbuzs man skal haua, ælla huru han skal laghlika stæmna ælla mæþ fara.

Nu ma ængin eþ sea firi þæt, sum til annars uærkas, utan huar siäl w ær firi sik, utan þe, sum umbuzs mæn haua, þy at þa ær eþrin olagha. Nu alle þer, sum umbuzs mæn aghu at haua, þa ær þæt gilt, sum han gangær firi han ælla hans daghlikt hiona. Ælla hauær han vndi soknara a þingi til lystan, æ huem hælzst eþrin uar fæstær, æ hulikin io han uisa til, þa ma han sean. Utan þæssum lundum, þa ma egh annar sea æn þæn, sum han uar fæstær ok takaþær. Nu gömin þær at, böndær, æn þön sak han giuær ær firi þæs manzs ræt, sum umbuzs man ma haua, þa ma sua ganga eþana, sum nu uar saght. Nu ær hon hans sialfs sak, umbuzs manzsins, þa ma egh firi andrum ganga æn firi hanum sialwm. §. 1. Nu ær man ut lændzskær ælla bor fiærran, sua at han gitær egh sialuær sina sak sot, ælla ær siukær ok gitær egh farit, ælla ær uitfærlingær ok kan egh, þa ma þæssum lundum vmbuzs man taka. Stæmni sialuær första þing, a þinginu sæghi sin forfall ok sæti andrum malit i hændær, siþan ma han vt stæmna ok taka

släktadt med isl. aldr ålder, samt ty. alt, e. old, hvilket också betydelsen gifver vid handen.

4. mæþ \mali] fara o: förfara med ett mål.

6. utan þe o: undantagandes de, se sid. 46b.

8. þæt d. ä. þer eþar.

8. 'han (saknas i textkodex, insatt af Schlyter efter två andra handskrifter), anakolutiskt o: ombudsmannen.

9. hans daghlikt hiona o: den som bor eller dagligen vistas i hans hus, se sid. lOðb.

11. til [þings]', sean = sea han, se sid. 74b. Öfvers, åt hvemhälst eden var utfäst eller hvem det än är, som han skik-kar till tinget, så må denne mottaga eden.

13. Gömin þær at o: gifven akt därpå, jfr hy g gin þær at ES 8.

19. Uitfærlingær (af f ær as förminskas; jfr isl. vitfirringr, af firra aflägsna, beröfva, se Ordb.) = vitvillinger (af villa förvilla): vettvilling, af vita människa.

antuiggia uiþær laghum ælla botum. Nu ær þæt iorþa dela, þa skal han sialuær a þriþiu fæmt uiþær uara ok sialuær uæria ællar ut giua; ær þæt annan æn iorþa dela, þa ma umbuzs mannin alt ut stæmna. Þa eþin skal ganga firi sakinne, þa skal han sialuær nær uara, æn han gitær; gitær han egh, uari þo laghgangit firi umbuzs manninum. Nu a þæn umbuzs mannin egh annan undi sik taka, nu ma han ok egh sialuær þing stæmnu man uara. Nu alle þe eþa, sum anurkust æru gangne, æn nu ær saght, þer io æru olagha ok þer skulu böta firi olagh, sum þær i suoru.

XV. Um huru man förser sin ræt, æn han staua sialuær til lykta.

Nu ser han sialuær eþin ok staua til lykta, þa for ser han sin ræt af allum utan af hwzs manninum ok af þem tuem, sum foreþis mænnini æru at fiughurtan manna eþe. Þe sum flere suoro i uættino, þer botin kununge ok hæræþe ok egh malsæghanda. Nu skil þem a: han sighær haua stauat til lykta ok hin sighær egh, þa uiti mæþ fiughurtan manna eþe, -— þe tue, sum a stæmnunne uaru, ok tolf æftir,— at han stauaþe egh þæn eþ til lykta, ok taki sin malsæghanda ræt up. Nu delis þæt til kunungxs ræfst, þa uiti hæræzs næmd, huat þær ær sant um.

3. annan är ack. sin g. m., här såsom i nysvenskan brukad som nominativ (fsv. annar). Men vare sig att hufvudordet är ett underförstådt dela eller sak, så skulle här kräfvas femin. annur. Två andra handskrifter hafva annat (se. mal), hvilket är bättre.

o. han näml. målsägaren.

7, 8. Öfvers. Den ombudsmannen äger icke rätt att taga annan [ombudsman] i sitt ställe, ej häller må han själf värkställa tingsstämningen.

11. Forsea vb. tr. Förlora därigenom, att man mottager vederpartens ed, jfr sea sid. 37a. Under det att forhugga och firi-hugga, for- och firiköpa m. fl. sammansättningar af for och firi äro synonyma, har däremot for-sea en helt annan betydelse än firisea se sid. 128b.

12, 13. Lykt f. Slut; sea efj ok staua til lykta o: mottaga ed och förestafva den från början till slut.

13, 14. þa förser han sin ræt näml. rätt till böter af de svärjande, om eden blir upphäfven.

21. Öfvers. Hänskjutes tvisten till konungens domstol, då ...Ræfsta B. XVI.

201

XVI. Vm æn næmd gangær atær, ok huru göþslu eþa gängas.

Nu gangær næmd atær; þer aghu alle at böta malsæghandanum, sum þær i suoru. §. 1. Nu sæghær man eþ olagha uara, stæmnir ok sökir æftir, þa ær þæt hans uitzsorþ, sum firi ær staddær, mæþ göþzslu eþe fiughurtan manna. Nu ma ængin þæn standa i gözlu eþum, sum i þem förrn eþumin stoþ, æn hin uar minna æn tuætylftær eþær; uar hin tuætylftær eþær, þa skal göþa mæþ tuænne fiughurtan manna eþum. Man skal göþa eþ mæþ eþe ok egh tua io mæþ enum. Bristær göþzlu eþær, för æn han ær gangin, ællar ok siþan falzs han at kunungxs ræfst ælla a biskups ræfst, þa böta þe firi olagh, sum för suoru i eþinum. Nu stæmne man egh æfte, utan bær olagha eþa til kunungx ræfst, þa skal hærazs næmd uita, huat þær ær sant um, ok kombær egh længær til hans uitzs orþa, þy at biskups næmd skal i allum malum sannind leta ok hæræzs næmd lagh giort.

XVII. Um þem eþa man ma egh giua vr, ok huru man firigiuær sinum ræt.

Þessum malum ma egh giua ur eþum ok egh ur þera upprætu eþum ok egh ur þerra göþzslu eþum: þæt æru iorþa delu, manhælghþa mal, þiufs taks mal, rans mal,

6. sum firi [sokninne] cer staddær o: som lagsökes.

11 tf. Man kunde brista at eþe på tre sätt (jfr fl. 5 § 2): a) så, att eden icke blef svuren (brista at eþe osvurnum 1. för cen han cer gangiri), b) så, att den efteråt förklarades ogiltig, emedan den var falsk, mened (bristœr siþan), c) så, att den förklarades ogiltig, emedan den blifvit gången på olagligt sätt (bristœr firi olagh).

14. Öfvers. Om man icke lagsöker, utan hänskjuter olagliga eder till [afgörande å] konungsräfst, då ...

16. Förkl. Det tillkommer sedan ej den anklagade att värja sig med göþsluså.

17, 18. Öfvers, och härads-nämden [skall undersöka, om eden är] lagligen gjord.

21. þera näml. dessa eders.

23. Taks mal n. mål, som angår kvarstad och borgen. Här bör antingen läsas þiufs mal, taks mal o: mål angående stöld

kunungx dombrut, trulldoms mal, þrætylftum eþum. Huar sum i þem eþum giuær nakuarum ur, þa haui firi giuit sinum lut, ok þer, sum suoru i eþinum, botin þæs ræt, sum egh gaf af eþinum.

XVIII. Vm æn man stæmni manni þing ok uændi siþan atær ok stæmni siþan firi annat mal.

Nu kan man giua enum manne sak mæþ stæmdu þinge; stæmnir tu þing ok sitær tua fæmtir, uændir siþan atær ok stæmnir hanum þing firi annat mal, þæt ma han egh gæra. Gær han þæt, för æn hit malit ær ut sot, sum han stæmdi förra, þa böte þrea markær firi huart þingit.

XIX. Um æn man giuær flerum sak firi et mal, þa ma egh sakær sakan uæria.

Nu giuær man flerum sak firi et mal, þa ma egh sakær sakan uæria, för æn han hauær sialuan sik uart mæþ lagha eþum ælla lagha botum; þa ma han annan uæria ok i uitnum standa.

XX. Vm huru maþær giuær döþum sak.

Nu giuær man döþum sak, þa skal han uita mæþ eþe fiughurtan manna, at han garþbar hanum þa sak mæþ stæmdu þinge kuikum ok kuiþa fullum. Orkar han þem

1. tak, eller ock (trol. rättare) bör taks, som icke återfinnes i alla handskrifter, utgå, ^ijþiufs taks mal kan ej vara ett sammanhängande ord, som skulle betyda mål angående tak för tjufgods" (Ordb. s. 638a).

1. \ok egh ur] þrcetylftum eþum.

3. lut: andel, näml. i böterna.

5, 6. uændi siþan atær o: åtrår sig, afstår från sin talan.

13. Förkl. Den ene anklagade må icke taga del i en ed, hvarigenom en annan anklagad vill värja sig.

20, 21. Garfbæra vb. tr. Föra till någons gård 1. hem; öfvers, att han infann sig i hans gård och stämde honom till tinget för denna sak, medan

eþi, þa skal arui hans böta ælla dylia firi sak þa samu; orkar han egh eþi, þa a arwin huarte dylia ælla böta firi han.

XXL Um huru bonde skal bonda stæmna, ok huru mangum han ma um daghin stæmna ælla soknare.

Nu giuær bonde bonda sak; han skal um manadagh i garþ hans ganga ok tua mæn mæþ sik taka ok stæmni, siþan

solin ær up gangin ok för æn hon sætzs, þa ær hans þing stæmna gild [ok hanum til þingxs stæmna]. Nu æn han hauær egh sua, þa ær hans þing stæmna ogild. §. 1. Nu ma han egh flerum um daghin stæmna æn enum, æn kunungx soknare ok biskups soknare þa ma huar þerra þrim mannum um daghin stæmna ok egh flerum. Samu tua mæn skal han i þinge haua, sum han stæmde mæþ, ok atmæle a þinge gæra. Stæmne han sialuær egh flerum mannum um daghin æn þrim, þa þæn, sum domarin ær, læggi fæmt til þerra þriggia mannanna. Hauær han flerum stæmt æn

han ännu var frisk och sund. Kuiþær (isl. kviðr) m. buk, un-derlif, kved (föråldr.), kuiþa fuldær adj. som har buken full, kuikkær ok kuiþa fuldær allit. uttryck o: lefvande och frisk (med magen och tarmarna ännu fulla med mat, som han ätit).

l. lians, näml. den anklagade dödes.

8. Sætias (sætia sik) vb. dep. Gå ned (om solen). Däraf sola-sætær, solsœter och solsættning: solnedgång. Att vänta till solnedgången (til daghrin ær urþinga KrB 19: 1) uttryckes på medelt. latin med vb. solsatire.

9. Orden o'k hanum til þingx stæmna böra i öfversättningen få sin plats strax efter ok tua mæn mæþ sik taka.

10. Efter orden æn han hauær egh sua skulle man vänta giort, hvilket saknas i textkodex, men finnes i en annan handskrift.

12. Det öfverflödiga, sammanhanget störande þa bortläm-nas i två handskrifter.

15. Af sammanhanget framgår, att han sialuær åsyftar sok-naren, ej bonden; detta bekräftas också däraf, att två handskrifter i st. f. dessa ord hafva soknaren.

15. Likasom Leffler har jag insatt egh i texten: ^egh adden-dum est, aut pro sialuær legen-dum" (Schlyter påg. 180 not. 66).

16, 17. Öfvers, bestämme fämt att hållas hos de tre männen.

þrim, þa böte þreia markær ok þa skulu skiptas i þry, ælla dyli mæþ tolf manna eþe, at han stæmde flerum.

XXII. Vm æn man ofsökir annan, ælla domarin kan uilin uara ok will egh fæmt læggia þa, sum han aghær.

Nu koma baþe þe a þing, þæn, sum stæmde, ok þæn, ær stæmt uar, þa skal skila mannin höra, æn hin tala lagh-lika til hans æfte þy, sum ræt ær. Talar han þæt til hans, sum laghin sighia sæktar mal uara, standær hin framme, biuþær ræt firi sik, træ ok taka, ok hin will egh uiþær

taka, þa of sökis han. IJa a han böta þreia markær firi huart þing, þa skal hanum egh fæmt læggia. Sitær han fæmt ok ængin laghþe hanum fæmt, hætte wiþ þrim markum. §. 1. Nu kan domarin uilin uara ok will egh læggia fæmt til þæs mals, sum han a læggia fæmt til, hætte uiþ þrim

markum: malsæghanda mark, kununge mark, hæræþe mark.

XXIII. Um æn uanbuþit uarþær ælla ofsot, þa hittis þæt i þæmma malum.

Nu biuþær han hanum ængte ræt, þa skal fæmt læggia hem til hans; will han æn þa ræt gæra, þa a egh þæn

1. ok fa (= þar, þær] o: och de (näml. dessa tre marker)

6. Skila maþær m. Skiljes-man, domare.

8. Sæ'ktar mal n. Rättegångsmål af sækt (fem. abstr. till vb. sækia, afl. af sakær) rättegång, se Amira: Altschw. Oblr. s. 72. Öfvers. Åtalar han honom för det, som enligt lag kan vara föremål för rättegång,

8. standær kin framme o: är svaranden tillstädes

9. Træ n. Trä, men också kafle, käpp 1. dyl. ,,Här tyckes vara ett ordspråk i värsform,

hvars mening tydligen är, att svaranden erbjuder löftesman (taki) för pengar, som han vill betala, eller för ed,

hvarmed han vill fria sig, och detta anbud skedde troligen med en viss ceremoni, så att svaranden till bekräftande af sitt anbud fram-räkte en käpp eller kafle, hvilken käranden, ifall han antog anbudet, äfven borde hålla itt (Ordb.). Se härom Amiras nyss anförda arbete sid. 297.

18. Ængte (ingti), här negerande partikel, är omkastning af entgi d. v. s. oassimilerad neutralform af en + negations-Ræfsta B. XXIII.

sakær uara. sum a fæmtinne gær ræt. Nu möta hanum ængin ansuar a þinginu ælla fæmtinne af þæs alwm, sum stæmt uar, nu kære han at han gærþe egh hanum ræt, þa skal han dylia, at han uisse egh, at hanum uar þing stæmt, ælla ok at ,,mik uar förra til eþa saght, æn þu stæmde þing", ælla ok at »iak uar siukær sialuær", ælla iui döþum såt, ælla uar a flæti fear sins: þæt æru hans lagha forfal. Orkar han egh eþe, þa böte þrea markær ælla uiti mæþ eþe fiughurtan manna, at aldær þæn rættær, sum hanum uar skildær, han uar hanum buþin a fæmtum, ok wlte sialuær io at »þu uilde egh uiþær taka". Nu biuþær han hanum ræt ok han uill egh uiþær taka, utan stæmnir ok sökir æftir up a han þry þing ok þreia- fæmtir, hætte uiþ þrim rnar-kum firi huart þingit. §. 1. Nu æn han uill egh ræt gæra i första þinge ælla förstu fæmt, þa skal han stæmna annat þing ok sitia andra fæmt; gör han egh æn þa hanum ræt, þa ær han sakær at siax markum. Siþan skal han stæmna þriþia þing ok sitia þriþiu fæmt; will han æn þa ræt gæra ælla biuþær landzs lagh firi sik, þa ma han egh firi lagha soknina fallin heta. Kære hin til hans, hui han giorþe egh

suffixet -gi 1. -ki, i isländskan ekki, för eitki, se Rydqvist: Sv. Spr. L. bd II s. 525f., Bugge iAr-kiv IV s. 128. Af ingti uppstod nysv. inte, hvilket såsom pronomen associerat sig ined öfriga neutralformer på -t, ss. något litet och dylika, samt i följd däraf fått formen intet. Då denna form användes såsom adjektivpronomen, associerar den sig ytterligare med formerna ingen och inga, i följd hvaraf i våra dagar uppstår formen inget, se Noreen: Orddubletter s. 30.

2. ængin ansuar o: inga genmäl en.

6, 7. Märk den anakolutiska öfvergången från direkt till indirekt anförande, från första till tredje person.

10. Man kan vara tveksam, om icke orden ok wlte sialuær at böra räknas med till edsfor-muläret, i hvilket fall subj. þu vore underförstådt. Men då i två handskrifter han utsättes såsom subj., har jag anbragt citationstecknen i enlighet därmed.

12, 13. Öfvers, utan stämmer och lagsöker honom på tre ting och tre fämter

19. Landzs lagh n. pl. 1) Allmän lag: a) landskapets allmänna lag, b) rikets allmänna lag, c) landsrätt i motsats till stadsens lagh. 2) = lagh o: ed i rättegångsmål (här).

19, 20. Öfvers, då må han icke dömas skyldig [att böta] för lagsökningen, (som skulle ske med tre ting och tre fämter).

hanum þæn sama ræt a första þinge ok första fæmt ællar ok a andru þinge ok aþre fæmt, þa ær þæt hans uitzorþ uita mæþ eþe fiughurtan manna, þe tue, sum þa uaru a fæmtinne, han böþ hanum ræt a första þingi ok förstu fæmt, ok sua tolf æftir. Siþan andra tua þæt uissu, at han böþ hanum ræt a andru þinge ok andre fæmt. Nu kombær fiarþungx næmd, för æn han stæmni Lionga þing, þa göme, at hon fælle egh þæn, sum firi sokninne såt, æn han giorþe ræt a þriþiu fæmt. Nu æn han uill aldrigh uiþ rættu taka, io sum stæmde, þa ma han fælla firi of sot. Nu æn han uill egh ræt gæra, sum stæmt uar, þa ma han fælla firi uanbuþit.

XXIIII. Vm æn man stæmnir manne ok ær egh hema

ok kombær egh hem firi fæmtina, þæt ær ogilt for utan firi drap ælla manhælghþa mal.

Nu stæmne man manne þing, þem sum egh uar hema sialuær ok kom egh hem firi fæmtina, þa a þön stæmning ogild uara, utan þæt se firi drap ælla manhælgþa mal þön, sum han skal sökia sik firi, ælla iorþa delur. Æn þæt

ær sua, at han hittir han hema a första þinge ok flyr siþan firi lagha sokninne, þa ma han alla sina lagha soknir sama staþ ut sökia, sum han först ut stæmdi, æn þö at hin se tuæböla ok far fran þy bole ok til annars.

l, 2. Märk den af intet påkallade växlingen i böjning, i det att räkneordet å förra raden böjes svagt (första, förstu}, men å den följande starkt (andru, aþre)] likaså flerestädes i lagen, t. ex. följ. sida r. 18, 19.

4. han böþ — — fæmt är objektsats till uita, fastän förklaringen till fiughurtan manna inskjutits där emellan. Å sin sida har förklaringen blifvit tudelad genom den inskjutna objektsatsen.

5. Siþan [taki] andra tua, [smri]

7. þa göme [næmdin} o: då tage nämden sig till vara

9, 10. Konstr. Nu æn han, sum stæmde, uill aldrigh

9. Eættœr adj. 1) Rät, rak. 2) Rätt, värklig. 3) Rätt, riktig. 4) Rätt, rättvis. Till bet. 3 hänför sig ordet i uttrycket uiþ rættu (dat. sing. n.) taka o: emottaga det, som rätteligen erbjudes.

11. sum stæmt uar, opersonligt uttryck, hvari sum motsvarar dat. af relativa pronominet.

23. Tuæböla, tvæbola (tåbol) adj. Som har två boningsställen.

XXV. Um at egh ma Lionga þing stæmna firi iorþa

delu.

Nu ma egh Lionga þing stæmna firi iorþa delur.

XXVI. Vm huru Lionga þing skal stæmna æftir þry malþing, ok huru þær skal uitne ganga at höghstu sak ok læghstu; huru han friþlös uarþær ok hans bo skiptis.

Nu kombær egh fiærþungx næmd ok bonde uill Lionga þing stæmna, þa skal han tua mæn mæþ sik haua, þa han til Lionga þingx kombær. Þa skal han lata tua mæn suæria, io at han hauær ræt stæmt Lionga þing æfte ræt stæmd þry mal þing. Siþan skulu þer biþa, til hin kombær, sum suara skal. Kombær han, þa skal först ræt gæra firi hwzs malit, antuiggia fæsta lagha bötær ælla lagha eþa; siþan skal han uita mæþ tuem mannum, at þæn sama ræt, sum han giorþe þa hanum, han bözs hanum a första þinge ok förstu fæmt. Andre tue þæt uita ok nær uaru, at sama ræt þa böþ han hanum a andru þinge ok andre fæmt ok sua a þriþia þingi ok þriþiu fæmt. Siþan skal han tylfta eþ æpte huart uitnit fæsta, ok gæri ræt firi huwzs malit mæþ eþe ælla botum, för æn han gangær fæmta uitne ælla tolf manna eþa æfter fæmta uitnin; gangær han annurkusta, þa gör han olagh. Nu gangær huwzs eþrin atær, þa botin alle þe, sum i buzs eþumin stoþu. Nu kæri han til hans, sighær at han giorþe egh ræt a Lionga þinge, þa a han vitzs orþ

5. Öfvers, huru man där skall föra bevisning

8. Textkodex har icke ordet egh, hvilket utan tvifvel bör tillläggas, såsom Schlyter i en not anmärker.

17. uita är här, såsom synes af parallelstället i fl. 23 § l (föreg. sid. r. 5), pres. ind. af uita (med kort i): veta, ej af

uita (med lång rotvokal): bevisa. Om skillnaden mellan dessa bägge verb, som stundom sammanblandades, se ofvan sid. 6ab och Kock: Fornsv. Ljudl. s. 253.

21. Fæmta uitne n. Vittnesmål 1. vittnens ed, hvarigenom svaranden styrker, att han på tre ting och tre fämter erbjudit käranden rätt.

uita, a Lionga þingx fæmtinne uita mæþ eþe fiughurtan manna, at han gik laghuarþær af Lionga þingi mæþ lagha eþum ok lagha domum. §. 1. Nu kombær han egh til Lionga þingxs ok will ængin ræt gæra, þa skal læggia

Lionga þingxs fæmt hem til hans. Will han æn þa ræt gæra firi huwzs malit ok uita forfall sin, sum för uaru skild, þa uari æn saklös. Uil han egh æn þa ræt gæra ok ær þæt fiæþærtiught mal, sum hanum uar stæmt firi, þa skal han friþlös fara um alt landit ok bo hans skiptis. Nu æn þæt ær

io firi minna æn fiuratighi märka sak ok gær han egh ræt a Lionga þings fæmt, þa faldær in sakin a han ok tolf markær firi Lionga þingit. Siþan skal han atær up byria at stæmna firi fallet þry þing ok þreia fæmtir; uill han egh ræt gæra, þa skal fiarþa Lionga þing stæmna. Þa skal han a Lionga þinge biþa, til daghær takær at liþa fram; will han æn þa koma ok ræt gæra, þa skal han egh uitnum a han ganga. Nu uill han egh koma ællas kombær ok uill egh ræt gæra, þa skal han mæþ uitnum fram ganga: þæt

1. Detta ställe är i textkodex uppenbarligen fördärfvadt, såsom också upprepningen af in-finitiven uita ger anledning att tro. Två andra handskrifter utelämna det senare uita, hvilket förfarande ger mening. En tredje utelämnar orden a Lionga þings fæmtinne uita, hvarom Schlyter i en not utlåter sig gillande, om icke i st. f. fa a lian vitzs orþ uita a Lionga þingx fæmtinne uita bör läsas: ælla a Lionga þingx fæmtinne, þa a han vitzs orþ uita mæþ eþe o. s. v.

2, 3. Här hafva vi en fullkomligt regelrätt halfstrof i kviðu-háttr (Lind: Om rim sid. 68):

han gik laghuarþær af Lionga þingi mæþ lagha eþum ok lagha domum. 13. Textkodex har fæld i

st. f. den i tre andra handskrifter förekommande varianten fallet, som Schlyter emellertid föredrager och i Ordb. förklarar vara bestämd förrn tåfáll n. 1) fall. . . 4) försummelse; stæmna firi f atlet o: om han ej godvilligt utbetalar det, hvartill han blifvit dömd. — „Men läsarten fæld kan väl försvaras såsom ett fem. abstr. till vb. fælla i betydelsen försumma", säger Tamm i Uppsalastudier sid. 34. — Dock förekommer i alla handskrifter uttrycket firi all fallin (följ. sid.), plur. best. form af fall, hvilket öfversattes: för alla försummelserna, d. ä. för alla de ting och fämter, vid hvilka han försummat att inställa sig.

15. daghær i ak ær at lif a fram o: dagen börjar lida mot sitt slut.

skulu tue suæria, at han stæmde första þing ok såt förstu fæmt, laghlika beddis ræt ok fik egh; þæt skulu andre tue suæria, at han stæmde hanum annat þing ok såt andra fæmt, beddis ræt ok fik egh; þriþiu tue þæt uita, at han stæmde hanum þriþia þing ok såt þriþiu fæmt, beddis ræt ok fik egh. Will han egh æn þa ræt gæra, þa skal hanum Lionga þingx fæmt læggia hem til hans. Vuill han æn þa ræt gæra firi huwzs malit ok firi all fallin, þa halde friþi sinum ok bo sinu; uill egh æn þa ræt gæra, þa skal han friþ flyia ok bo hans skiptis. Huar sum samuist hauær io mæþ hanum siþan, þa böte, sum skilt uar firi friþlösan man. Nu far han aldrigh friþ hans firi fiæþærtiught för æn a fiarþa þinginu, for utan firi dräpa mal, ok aldrigh firi minna æn fiæþærtiught för æn a attunda þinginu. Ok aldrigh ær þæt sua litit mal ælla sua litit giald, ok gær han egh ræt a attunda þinginu, sua sum skilt uar, þa skal han flyia ok hans bo skiptas.

Hær byrias bygda balkær, i hanum tælias flokka en ok

fæm tighi.

L Um huru by skal i lagha læghe liggia.

Nu uilia böndær by byggia, þa skal ramarka uiþær suæria um by þæn, sum þe byggia uilia; þa aghu alle þer

12, 13. Ofvers.Han (o: målsägaren) får aldrig honom (o: den anklagade) dömd fredlös för ett sådant mål, hvari böterna utgöra fyratio marker, förrän å fjärde tinget.

14 ff. Anakoluten i originalet kan icke i nysvenskan gärna bibehållas; vi måste öfversatta: Aldrig är det så ringa mål eller så liten gäld, att han icke skall blifva fredlös och hans bo skiftas, om han ej gör rätt för sig å åttonde tinget.

18. Bygd, byghp L 1) Det som är bygdt, byggnad. 2) Bygd. 3) Landtbruk (här); synonym byggning, däraf kallas i Söderm. L., Västm. L. och Magnus Erikssons landslag motsvarande balk byggningabalker.

20. Læghi (af liggia) n. 1) Läge. 2) I synnerhet laglig anläggning af en bys tomter och fördelning af dess ägor.

21. Ramarkar m. pl. (och ramœrki, plur. =, n.) Råmärken; tales. suæria 1. uita ramarka

nær uara, sum egnina aghu. §. 1. Nu will man by til lagha læghis læggia, þa skal han egh minna i by agha æn siatungx attung. Nu æn han hauær siatungx attung ælla mera, þa skal fara til firi iul ok hælgha aftan ok uara byn til lagha læghis: enum i garþe ok allum a gatu; þa skal til skiptis uara ok egh stæmna. Nu alla þa skipti, sum man will haua, antuiggia fiskia ælla forsa, akra ælla ængia, skogha ælla tomptir, þa skal han firi iul ok hælgha aftun til skiptis uara. Nu skil þem a: annar sighær egh

io til skiptis uara uarat firi iul ok hælgha aftunt, þa a han uitzsorþ, sum laghuarat uill uita, mæþ eþe fiughurtan manna, at han laghuaraþe til skiptis a yuærstu fæmt. §.2. Nu skal han i uæþær daghum mals kræuia, þæt ær manada-ghin æftir laghþingx manadagh, þæn sum næstær ær æfte

pinkizs dagha, þy at egh ma annan af hemi sinu ryua um uintær ælla um uartima, þa sum sa skal. Siþan skal han all þry þing ut stæmna firi annina, þy at þer skulu sa uar sæþ sinne i gamblu skiptinne ok træþa i nyiu skip-tinne.x Nu æn annar kære til annars, hui han auærkaþi

þa iorþ i gamblu skiptinne, sum han fik i nyiu skiptinne,

uiþær o: nedsätta och med ed stadfästa råmärken (jfr niþcer sid. 144a); biuþa sik til reps ok ramarka (sid. 212) allit. erbjuda sig att genom mätning bevisa, att råmärkena äro rätt nedsatta.

4. Hælgh 1. liælgliþ f. Hälg, hcelgha aftan = iula aftan o: julaftonsdagen, se aptan sid. 24a; andra betydelser af hcelghþ äro: allmän fred och säkerhet, jfr man-hælghþ sid. 79a, fredlysning (å skog), hvaraf uttrycket læggia hcelghþ a skog fl. 30 § 1.

6. skipti d. ä. skiptir plur. af skipt f. (ej skipti, plur. =, ntr.), såsom synes af alla]pa\ skipt och skipti äro för öfrigt synonyma: skifte, delning, tillskiftad andel.

10.aftunt'àYtiiOl.skriffel; ,,lege aftun" säger Schlyter i en not.

13. Öfvers. På den årstid, då det plägar vara vackert väder, skall han instämma målet [angående byns skiftande]

14. LagJiþingx manadaghœr m. Lagtingsmåndag, en af de fyra måndagar om året, då enligt ÖGl. lagting hölls; dessa ting benämdes sålunda antingen därför, att ingen stämning till dem ägde rum, utan folket borde själfmant där infinna sig (hvarför dylika ting i de tyska lagarna kallades ungebotene 1. echte dinge), eller därför, att lagarna troligen då upplästes för folket (Ordb.).

17. firi annina o: fore skörden, se sid. 150b.

þa skal han uita mæþ eþe fiughurtan manna, at han auærkaþi mæþ limi ok iakuæþi aldra iorþæghanda. §. 3. Nu æ huar sum man will iorþ skipta, þa skal iamt arwþe a möte iamnu giua: þæt ær ryþia gen ryddu, göþa gen göddu, træþa mot træddu, dikia gen diktu, ælla taki þrea halma þæn af, sum bætær hauær byght. Nu skil þem a: þa a han uitzsorþ mæþ eþe fiughurtan manna, at han hauær sua göt ok byght, at han ær uærþær til iamnaþa at ganga mæþ hanum. Gitær han eþ gangit, þa gangi til iamnaþa skiptis, bristær at eþe, þa io briste hanum iamnaþa skiptit; þer skiptin iorþinne ok hin haui sua længi, sum nu ær saght. Alla þessa eþa, þem skal ofæsta ok otakaþa ganga a þriþiu fæmt. §. 4. Nu siþan by ær til lagha læghis deldær, þa aghu ænda karla uitzs orþ mæþ eþe fiughurtan manna, huar sum þer uilia uita niþær huwþ ramarka; þa a försto niþær suæria norþan ok östan, östan ok sunnan, sunnan ok uæstan, væstan ok norþan; þa skal æfte male ganga; þa skulu þer suæria, æn by war för i lagha læghi, at ,,þæssi ramar-kar æru niþær swrnir mæþ uilia ok iakuæþi aldra iorþat- tara". Nu æn by uar egh förra i lagha læghi, þa skulu þe sua suæria, at ,,þæssi ramarkar æru niþær komnir mæþ aldra iorþ attara uilia'4. Nu æn ænda karla uilia egh suæria a yuærstu fæmt, þa gangær lagha soknin in til þerra ok

4. Öfvers, lämna odlad jord, motsvarande den odlade, [som han tillskiftar sig]; ryddu, med bibehållet omljud kanske för rimmets skull, står för ruddii (jfr Upl. L. ryþer gen ruddu), pret. part. af ryþia (isl. hryðja) o: rödja, näml. jord till odling.

6. Halmbcer m. 1) Halm. 2) Ett års gröda i allmänhet, skörd. 3) Ett års tid, jfr ar, som egentligen betyder gröda.

9. til iamnaþa (ganga) = til iamnaþa skiptis o: byta jord lika mot lika eller jämt om

jämt; iamnaþa skipti n. jämn delning (af jord, då lotterna äro jämngoda).

f!4. Öfvers. Sedan påstående vakts om laga anläggning af en by,

14. Ænda karl m. Jordägare, hvars tomt är belägen i änden af byn och därför har sina andelar af åker och äng i änden af gärdet.

16—18. Öfvers, då [bör man] först edligen stadfästa [-[råmärkena]-] {+[rå- märkena]+} i nordost, i sydost, i sydväst, i nordväst; då skall man enligt mått uppgå [rårna];

egh til annarra i bynum, þy at þer gatu egh sit ut giuit, för æn ænda karlani hafþin ramarkana uitrat. Nu æn en ælla tue uilia suæria ok biuþa sik til reps ok ramarka ok hini, sum up attu byria, uilia egh, [Nu dela þer, sumi til fiæþær skiptu ok sumi uilia haua til raþu skiptis, ok æ huat sum flere uilia hældær, þa skal þæt sua uara, sum flere uilia þæt haua.] þa aghu þer up sætia sin eþ ok syna ok sua sik ursaka, ok þa aghu þer egh saki heta, utan þæn skal böta firi lagha soknina, sum egh uildi suæria ælla sik til ramarka biuþa. Nu æn þæn suær, sum up atte byria, þa skulu þer böta firi lagha soknina, sum æfter skuldu suæria, æn þe egh suæria. Nu æn ændakarla suæria ok uita niþær ramarka ok iorþ attarane uilia egh ut giua, þa faldær lagha soknin in til þerra. §. 5. Nu æn landboa æru i þem by, sum til lagha læghis liggær, þa aghu egh landboa iorþinne skipta; hini sum til skiptis dela uilia, þer skulu landboana til uara ok landboin iorþattaran. Vara

4. up byria = byria.

4—7. De olämpligt inskjutna orden Nu dela — — — þæt haua störa satsens sammanhang och äro därför här satta inom klämmer.

5. Fiæþær skiptu tager Schlyter såsom dat. ntr. sing. af ett adj. fiæþær skiptær fyrdelad och öfversätter dela til fiæþær skiptu: vilja hafva byn delad i fyra kvarter, så att två gator gå korsvis genom byn. Den i två andra handskrifter förekommande läse-arten fiädhär skötto tar han på samma sätt såsom dat. ntr. sing. af ett adj. fiæþær skotteer (bildadt af sköt hörn): fyrhörnig, af kvadratlik förrn. Det senare är emellertid utan tvifvel ett substantiv, motsvarande isl. fer-skeyta f. fyrkant, och af skrif va-ren har förmodligen under påvärkan af det strax påföljande

raþu skiptis förändrat detta ord (fiæþær skötu 1. dyl.) till fiæþær skiptu. Således behöfver man ej, med Schlyter, taga sin tillflykt till den osannolika förklaringen, att prep. til här skulle styra dat. skiptu. Se Tamm i Uppsalastudier sid. 34.

5. Raþu skipti (af raþ, isl. roð gen. radar: rad) n. En sådan belägenhet af tomterna i en by, att endast en gata går genom byn och alla tomterna ligga i en rad å ömse sidor om gatan.

7. Öfvers, framställa de män, som äro beredda att gå eden, och låta se [att de äro beredda till edens afläggande]

8. Ursaka vb. tr. Göra saklös, ursäkta (ursækta förekommer redan i Cod. Bureanus).

9. suæria [ramarka niþær]

10. sik til [reps ok] ramarka biuþa

egh landboin iorþattaran i þingum ælla fæmtum, þa böte firi lagha soknina; uara landboin han, þa böte iorþattarin; skil þem a, þa uiti hæræzs næmd, huat þær ær sant um. §. 6. Nu skal sua at ægh þerra mællum uara osurin æru uiþær, sua sum þerra surin æru uiþær, sua ok at hofþum. Nu æn þem skil a, þa skal mæþ ramarkum in ganga um halua andra alin, ok egh ut, utan allum sæmi a; sua a drups rum mællum tuæggia bonda uara, þær

sum þe byg-giàs gen. Liggær by sua, sum han uar bygdær af forna fari ok lagh surin ær niþær, þa gange til iamnaþa ok egh io til rufs. Sættia þer garþ at rættum skialum, þa gærþe huar, sum han a i bynum til, þæn næmir soln, sum næmir a, ok þæn fiærmir soln, sum fiærmir a, ok ut mæþ ramarkum gange egh, utan allum sæmi a.

4. Ægh f. 1) Ägg å skärande värktyg. 2) Den kanten af tomterna i en by, som går vinkelrätt mot gatan, så väl vid båda ändarna af byn som mellan tomterna; at ægh)(at hofþum. Så synes — säger Schlyter i Ordb. — detta böra förklaras, ehuru det alltid lär blifva omöjligt att vinna fullt ljus i alla till byarnas forna anläggning och andra därmed sammanhängande ämnen hörande frågor.

4, 5. Konstr. o. f or kl. Nu skal sua uara at ægh þerra mællum, [sum ramærki] osurin æru uiþær, sua sum [at ægh] þerra [mælhim, sum ramærkï] surin æru niþær d. v. s. äggen mellan tomterna, där råmärkena ej äro med ed nedsatta, bör vara sådan som äggen vid ändarna af byn, där hufvudråmär-kena med ed nedsattes. Då två hdss. i st. f. osurin och surin hafva osvurnir och svurnir, underförstås naturligtvis i dem det

maskulina ramarkar i st. f. det neutrala ramærki.

5. Huvuþ (se sid. 113b) betyder här yttre kanten af en by, som går längs efter alla tomterna; at hofþum)(at ægh.

7. Alin^ gen. sg. o. n. pl. alnar (isl. alin, alun o. oln, got. aleina och med motsvarigheter äfven i Öfriga germanspråk, ja äfven lat. Aa, gr. àksvrj) f. egentl, underarm, sedan aln; jfr äfven tum, fot, famn s.s. måttbestämningar.

10. Far (isl. =) n. l) Gång, lopp. 2) Sätt, sed; det fsv. uttrycket af forna fari (med svag böjning af adjektivet) motsvaras af isl. at fornu fari (med stark böjning).

10, 11. D. v. s. byns gamla delning skal jämkas och ej alldeles upprifvas.

11, at rættum skialum o: vid rätta gränser.

12, 13. „närmare solen" d. ä. åt söder)(„längre från solen" d. ä. åt norr.214

Bysrda.B. IL

IL Um huru gatu skal gynum by læggia,

Nu skal gatu ginum miþian by gæra, hon skal fæm-tan alna breþ uara ok alla tompte a gatu rinna. Rinna egh alla tompte a gatu, þa ær by egh i lagha læghi; þa

skal haluær by haluan göþa ok attungær attung, taka göþninga innan huwþ ramarka ok egh utan huwþ ra-marka, utan hin uili, sum uiþær takær; han a taka at æg ok egh at fotum innan ramarka. §. 1. Nu liggær by at raþu skipti, gata mæþ by ændlangum; liggia alla tomptir

io a hana, þa ær hon æmlagh kumin niþær, sum þön gynum miþian by rindær. Þa uar þæt sua först i laghum, at mæn toku fæm alna stäng ok laghþu tua a attung, Nu ær þæt sua stat, at læggin sua manga a, sum þöm sæmbær um; sæmbær þöm egh a, þa stande, sum flere vilia. Nu warþær

sua, at halui uilia annat ok halui annat, þa hauin þer uitzs orþ, sum hæræþz höfþingin fylghir. Ok læggin akær æftir tompt ok æng æftir akre, garþ sto æftir æng, sua

3. alna är gen. plur., ty i fsv. likasom i isl. brukas genitivus för att utmärka utsträckning i rummet tillsamman med adjektiv, som betyda bred, djup, hög, lång, tjock.

3. a gatu rinna o: sträcka sig till gatan.

5. Göþa vb. tr. göra god, däraf göþning f. förbättring, fyllnad; haluær by skal haluan göþa o'k attungcer attung d. v. s. tomterna på den ena sidan af byn, där de icke alla stöta till gatan, måste sinsemellan jämka, så att den ena attungen får lika stor tomt som den andra (Ordb.).

6. Huwþ ramarliar m. pl. Hufvudråmärken, råmärken, som utvisa omkretsen af alla tomterna i en by.

8. Fötær m. 1) Fot. 2) Den kanten af en bytomt, som stöter till gatan)(ægh, se ofvan.

10. Lagh kumin adj. lagligen kommen; l. niþær o: lagligen nedkommen 1. likasom nedsatt på sin plats, lagligen anlagd.

12. Stäng f. mätstång (mæli stäng)', laghþu tua(r] [stængær] a attung.

15. Haluær adj. Half; plur. halui(r) måste här återges med ett substantiv: hälften [af grannarna] vilja ett och hälften ett annat.

17. Garþ sto f. Ställe för en gärdsgård, jfr liksto i handskrifter från 14:e årh., nu likstol, som Eydqvist (II s. 88) med orätt tror hafva uppstått af likstod och vara analogt med brandstod af fsv. stuþ, stoþ stöd, afgift (så äfven Schlyter i Ordb. s. 605, men se N'oreen: Nord. etymologier); læggia garþsto æftir æng o: bestämma den sträcka, där grannarna böra sätta gärdsgård efter sina andelar i ängen.Byffda B. II.

215

skogha sum fiskia; þa liggær alt æftir tompt. Nu delas þer uiþær, tompt ok ut skiptir; hauær hon mæþ sik akær ælla æng ælla gærþslu, þa hauær hon uitzs orþ læggia alt æftir sik. Nu liggia þön all sær, þa skal tompt æftir þem ok egh þön æftir tompt; þa ær þæt lagha læghi.

III. Vm æn man köpe hump mæþ festum.

Nu köpir man hump, far mæþ festum ok köpum, bor a sialuær mæþ elde ok ærne, han ris egh up firi lagha læghi; egh æru hanum grænna gatu skylder, gæri sik faruægh af sialfs sins ok uæri sin hump at yuærstu fæmt, io sua sum skilt ær. Nu læggia þer lagha mal a by ok liggær humpær firi lagha mali ok will egh firi uæghia, kumit vm sik diki ælla gærþi ok hauat um þry ar ælla þrim længær, þa hauær han uitzsorþ þæn hump at uæria; siþan ris egh han up firi lagha læghi. §. 1. Nu hauær

2. Ut skipt f. Andel af in-tagor å bys utägor; öfvers, nu tvista tomt och utägoandelar inbördes d. v. s. strida mot hvarandra i afs. å storlek eller beskaffenhet.

3. G-ærþsla f. eller g ærf ning f. Gärdande, gärdsgårds uppsättande; hauær tompt mæþ sik gærþslu d. ä. om fördelningen af gärdsgårdarnas uppsättande öfverensstämmer med tomternas fördelning. Dock är — anmärker Schlyter i Ordb. — gærþslu möjligen skriffel i textkodex för garþsto, såsom i två andra handskrifter läses.

4. Seer (egentligen dat. af pron. sin) adv. För sig, särskildt. Förkl. dessa ägors läge öfverensstämmer alls icke med tomternas.

4, 5. þa s'kal [læggia] tompt æftir þem

8. Risa 1. up risa, res, risin (isl. risa, got. reisan) vb. intr. Resa sig, stiga upp; humpær ris egh up firi lagha læghi 1. mali o: flyttas icke undan, så att ägaren får ersättning på annat ställe.

10. af sialfs sins [iorþ]

11. lagha mal o: laga mätning, se sid. 4b.

12. Uæghia vb. tr. o. intr. 1) Väja, vika undan. 2) Undvika. 3) Göra något (t. ex. gifva mutor) för att undgå en olägenhet; humpær tuill egh firi lagha mali ^læghia d. v. s. ägaren vill ej afstå detta jordstycke mot ersättning på annat ställe, där det ej ligger i vägen (Ordb.).

13. [ha^lær'] kumit o: har åstadkommit 1. gjort

13. hauat, vanligare haft, se Rydqvist: Sv. Spr. L. bd I ss. 77 och 432 ff.

14. at insatt, se Schl. not.216

Bygda B. III.

man köpt hump, satt um stena ælla stulpa ok hete ra-mærke ok egh lagha hæfþ hans, þa ris humpær up firi lagha mali; taki af þy bole, sum han uar humpær af, ok uari æ þæn siþan stæktær, sum för uar stæktær. Nu köpir man hump i skoghi ok hæfþar han laghlika, nu gangær skoghær til mals, þa uari æ þæn sami stæktær, sum för uar

stæktær. §. 2. Nu ma egh minne eghn til lagha læghis koma æn siattungx attungær.

IUI. Vm bolstazs ren ok man þorf bet hæsti sinum, io ælla huru broua skulu byggias.

Nu skal bolstazs ren til byar liggia, niu alna breþ. Þa ma uaghn uaghne möta, þa skal horn gata ok hiorþ gata þriggia stänga breþ uara; ær bro a þöm uægh oboin, gialde þreia öra þöm, sum sina bro haua boit. Nu skal uara þingxs uæghær ok þiuþ uæghær, karls uæghær ok kunungxs, tiu alna breþær. Riþær man at þöm uægh, sum faldær gynum ængia manna, ok þorf bet hæsti sinum, han skal haua færn alna tiuþær ok famna grimu skapt; þa skal tiuþær hæl a miþian uægh uraka ok sua ma han i þerre ængh saklösu beta. §. 1. Nu liggær bro a þöm uægh oboin, sum by skal uarþa, hæte uiþ þrim markum;

l, 2. F or kl. innehafvaren åberopar sig endast råmärken och ej laga häfd, uppkommen genom tre års besittning.

4. Stækkia (af adj. stakkœr kort) vb. tr. Stäcka, förkorta, stympa; f ö r k 1. den, hvars jordegendom eller andel i skogen engång blifvit stympad därigenom, att en hump blifvit f rån-såld, måste sedan alltid vidkännas denna stympning.

9. .Bolstazs ren f. Ren mellan två gårdars^ eller byars ägor.

9. ok [æn] man þorf

9. Bet (isl. beit) f., i nysv. n. bet, som blott brukas i så-

dana talesätt som gå, släppa, drifva i bet, men i fsv. äfven betyder bete, betesmark; dock förekommer äfven i fsv., fastän sällsynt, bete f.? n.?, jfr Söderwalls Ordbok.

12. Hiorp gata (hiorþ f. hjord eg. af nötkreatur) är liktydigt med horn gata', det allit. uttrycket betyder väg för en hjord af hornboskap.

15, 16. De fyra oråenjringx-, JjiuJ}-, karls- och kunungxs-uœ-ghœr (af hvilka två och två al-literera) hafva en och samma betydelse, näml. allmän landsväg.Byg'da B. IUL 217

ær broin bonda mællum skipt, þa gialde sua bonde sum byr. Nu æ huar, sum iorþina a ælla uatnit undi bronne, han skal bronne uarþa; faldær þær i folk ælla fæ ok far af döþ ælla sar, ær bron gild, þa liggi ogilt, ær bron ogild, þa böte þæn half-gildi, sum brona a. Nu æn man gær bro firi siäl sina, þa a han egh længær uarþa hænne, æn han sialuær will, utan þer aghu uarþa, sum iorþina aghu undir hænne, æn hon uar förra bygd; war hon egh förra bygd, þa aghu þer egh bronne uarþa, utan þer takin hana i sina gömu. §. 2. Nu hittas þön okoman, sum takær in til sin io hæræþe ælla fiarþungx hæræþe ælla siax hæræþe at broa, þa skulu egh þe böta firi hana, sum iorþina aghu undir hænne. Nu æ þær sum byia eghnir hittas i uatnum ællas andrum okonmm, þa bygge sua huar i bronne, sum han atte i uatnumin ællas iorþinne.

V. Vm æn almænningær kræfs at broas, ælla huru vægha skulu gildi uarþa.

Nu kræfs almænning at broa, þa skal hæræþe bro uarþa ok uægh ryþia. Nu liggær þæn uæghær iuir al-mænningh, sum alt hæræþe a broa, ok ær oför bro ælla reþ bröt. Riþær kunungær at þöm uægh ok falzs færþ

o. Half gildi n. Ersättning af halfva värdet för dräpt eller skadadt fäkreatur, eller halfva vådaböter för en genom våda omkommen människa.

5, 6. Att göra väg eller bro till fromma för (firi) sin egen eller någon anhörigs själ var ej ovanligt, såsom talrika runstenar intyga, se t. ex. Sveriges ill. historia af Montelius m. fl. del. I sid. 313.

8. Öfvers, om bron var bygd förr, [än de fingo jorden i sin ägo]

IO. Okoma o: ett ställe på markan, där man ej kan komma fram utan bro, uppgifves af Schly-

ter i Ordb. vara femin., men då det näppeligen får antagas, att hittas är singularform efter första konjug. i st. f. hittis, så måste textens okoman vara ntr. pl. med bestämda suffigerade artikeln, eller ock har jämte okoma sv. n. (hvaraf okomum å r. 14) funnits ett st. n. okoman, pl. =, analogt med fsv. lekan och heman = isl. leika, heima. Se

Uppsalastudier sid. 34.

10. Taka in til sin o: åtaga sig.

20, 21. Öfvers, och är bro eller anlagd väg (reþ bröt) ej i godt stånd

21. falzs o: hindras

hans ok spillas klæþi hans, þa skal hæræþ þæt atær böta ok mæþ tolf markær; þæt ær þukke kunungx. §. 1. Nu skal uara kuærna uæghær ok kirkiu uæghær, fæm alna breþær. Byggis byr af nyiu up, þa skal læggia kirkiu uægh,

sum genast ny ti, broa ok byggia. Nu æn han ær laghlika niþær kumin, þa skal sua lita at þöm uægh; ær bro a þöm uægh oboin, þa böte firi siax öra. §. 2. Nu a egh bonde almænningx ælla kirkiu uægh uænda utan hæræzs höfþinga uilia ok egh kirkiu uægh utan þerra uilia, sum

han skulu fara. Nu biþia þer hæræþs höfþinga almænningx uægh uænda, þa skal han syn af þy hæræþe næmna; synis þöm annan uægh æmgoþan ok æmgenan uara, þa skal han döma þöm at ryþia han ok at byggia. Nu æn þer hugga atær almænningxs uægh annurkust, þa botin

firi þre markan; æ huru mange, sum þer æru saman, þa botin egh alle utan þrea markær. Þa æn þæt ær egh utan en, þa böte þreia markær, utan þer uændin firi gærþis sins saka.

VI. Um æn böndær uilia by mæla, ok huru bolstaz ren skal uara, ælla man huggær mæli stäng sundær.

Nu uilia böndær by sin mæla, þa skulu ænda karla uitra ramarka ok egh suæria utan um tomptir; siþan aghu allir attungar iamnir gæras, attungær attungx broþir uara, æn egh ær förra af nam giort, salt af humpum. Þa aghu

5. br o a ok byggia o: förse vägarna med broar och istånd-sätta själfva vägarna.

14. hugga atær uægh o: hugga tillbaka vägen, d. v. s. genom förhuggning stänga vägen, så att där icke mera är väg.

16. Utan prep. med gen. 1. ack. utom, egh utan o: ej mer än; öfvers, då böte alla ej mer än tre marker. — Äfvenså det följande: om det ej är mer än en.

19. Mæla vb. tr. mäta i all-

mänhet, hvaremot mæta betyder blott mäta med rymdmått (så enl. Schlyter, men troligen blott med hänsyn till lagspråket, ty annorlunda enligt citaten i Söderwalls Ordbok); båda verben hafva betydelsen värdera.

23. attungær [a] attungx brofiir uara, se sid. 8üb.

Ž4. Afnam n. eg. undantag; minskning af en jordegendom, därigenom att jord därifrån afsöndras. Öfvers, o. förkl.

alle iamt i goþu ok sua i illu, baþe i akrum ok ængium, ok alle iamt i aruuþe, baþe i brom ok bækkium, ok sua i garþum sum i akrum ok ængium, huar æfte sinne lutskipt, huar firi sinne æng ok sinum akre, æn sua ny ti. §, i. Nu skal bolstazs ren uara fiætzs ok fiughurra munda, al- nar ok spannar, þa skal mæli stäng i mal sætia. Nu riþær man at þöm uægh, drukkin ok drafuæls fuldær, ok huggær sundær mali stäng, gialde firi örtugh; standær hon fiarþungx bya mællum, böte firi åtta pænninga; standær hon attunga mællum, böte fiura pænninga.

VIL Vm æn bonde læggær uaþa a annan ælla for, slar ælla skær.

Nu læggær bonde uaþa a annan ællas for, slar a annan ællas skær, þæt ær eþær tolf manna, at han uar uildær mals ok mærkia, hughþe uara sit ok egh annars, sua firi annan ok sua firi þriþia; bristær at þem eþe, böte þreia markær. §. 1. Nu æn han slar ælla skær allan akær up ælla tua, ælla gangær ut iuir akær ælla tua ok skær annars up, þa kombær han egh uilzs eþe uiþær, utan

om icke förut någon minskning af egendomen skett genom jord-afsöndring onh något blifvit såldt från jorden i särskilda stycken (Ordb.).

4. æn sua nyti o: om sådant behöfves 1. är till någon nytta.

5, 6. Fiœt n. fjät, steg, fot (mått), mund f. hand, handsbredd. Dessa allitererande äldre måttbestämningar belysas sedan epexegetiskt genom alnar ok spannar, hvilket senare ord är gen. af spann (isl. sponn) f. spann, ett längdmått, som bestämdes genom de utspända fingrarna, ej att förväxla med det maskulina spandær (se sid. 2b), hvars genitiv äfvenledes är spannar.

Jfr Richert: Kulturhist. bilder s. 125 och Schlyter i Ordb. s. 446b.

6. mal (sid. 4b) o: gräns.

7. Dr af u (Bl (isl. dr a fl) n. Draf vel, förvirradt prat, (fordom äfven) moralisk dålighet; drafuæls fuldœr o: full af draf vel, som ej talar och gör annat än det, som är förvirradt och dåligt.

9. Fiarþungx byr, fiarjntn-gær af 'by: byfjärdedel.

11. Förkl. om någon uppgår rågången (uaþi i äng, for i åker) orätt, så att den kröker sig och går in på grannens jord, slår (närnl. annans äng) eller skär (afmäjar, näml.annans åker).

19. Uilz eþær m. (af uildær220

böte atær skaþan, sua sum miætanzs mæn miæta, ok mæþ þreia markær, ælla uiti lufs eþ ælla dyli mæþ eþe tolf manna; ok sua æn han sla ælla skær iuir bolstazs ren ælla iuir þreia akra ælla þrim flera.

VIII. Um æn mæn aghu fiskia saman, sua ok huru kuærna ströma skulu byggias.

Nu aghu mæn fiskia saman ælla kuærna ströma, þa a þæn uitzs orþ, sum byggia uill, i allum malum, ok þo sua sit byggia, at han spille egh firi andrum. Egh ma han

io sua kuærn byggia ælla uatne stæmna, sua at spillis antuiggia akra ælla ængia annarra manna af. Nu þæn sum bor ouan firi, han skal sua byggia, at han hæfte egh huatzske natn ælla fiskia firi þem, sum niþærmer bor, ok egh hin, sum niþærmer bor, sua at han far skaþa af, sum

yuærmir bor. Þy skal huar þerra annars floþ giutum raþa, at menar hin hanum uatnit, sum ouan bor firi, þa ma vp kippa floþgiutu hans ok lata til sin rinna uatnit. Nu æn suæruær firi þöm kuærnin, sum uppe boa, þa mughu þer

adj. vilsefarande, förvillad): Ed därom, att man ej af uppsåt, utan af misstag skurit eller slagit på en annans åker 1. äng (enl. edsformuläret i flockens pr. at han uar uildær mals o. s. v.).

8. i allum malum o: i alla fall (1. händelser)

12, 13. Hcefta (s.54a) häkta, fasthålla, kvarhålla; öfvers, att han kvarhåller (1. uppdämrner) hvarken vatten eller fiskevatten

15. Floþ f. Flod, flödande 1. öfversvämmande vatten, däraf sammans, floþ-giuta f. stigbord, damlucka, genom hvars uppdragande det uppdämda vattnet ut-gjutes; raþa floþ giutum annars o: råda öfver en annans dam-luckor, d. v. s. hafva rättighet att vid behof uppdraga dem.

18. Här bibehålles läsarten i textkodex suceruœr, som Schlyter (och efter honom Leffler) utbyter mot den i två andra handskrifter förekommande varianten suœuœr, pres. af suæua vb. intr. hållas stillastående, stå stilla, hvartill då sub j. är ~kuœr-nin enligt Ordboken. Dock kan suœuœr också komma af suœuia vb. träns, bringa att stanna, hvars sub j. uatnit suppleras ur det föregående. Tamm, som i Uppsalastudier s. 34 påpekar detta, ger äfven skäl för bibehållandet af suœruœr, detta kan nämligen vara presens till ett annars i fsv. icke veterligen uppvisadt suœrua, motsvarande isländska sverfa med bet. fila, hårdt ansätta; till samma rot höraB. VIII.

up kippa floþgiutu þerra ok lata fran sik löpa uatnit. Nu ma egh vatn ælla fiskia fran andrum uænda, æn þer æru

skiptis bröþær. Nu æn man a i miþ ströma, þa ma han egh mera æn i miþ ströma byggia utan mæþ limi. §. 1. Nu æn man köpir hump i skoghi ælla æng ok liggær strömbær niþan liri ælla fiskia, þa rækkir egh hum-pær sik længra, æn han hauær köpt innan; aghin þer ström ælla fiskia, sum oþul aghu, ok han sua mykit, sum han köpte mæþ humpinum. §. 2. Nu æn flere forsa æru saman ok uilia alle byggia, þa ma egh sua sit byggia, at annars io spillis; þa aghu þer vitzsorþ, sum skaþa löst gita byght andrum. Nu æn ny auærkan skaþa gamble auærkan, þa a þön gambla auærkanin uitzsorþ nyiu auærkum ryua. §. 3. Nu aghu flere mæn kuærna staf) saman, nu will en byggia ok egh alle, þa a þæn uitzs orþ, sum byggia will.

ny sv. svarfva samt isl. svar f n., hvilket subst. också finnes i ÖGl. i de tre sammansatta orden kull-snar f, kiol-suarf och kul-suarf ÆB 6: pr., där det torde betyda „våldsamt bortskaffande, undanrödjande" eller (passivt taget) „ bortgång, försvinnande". Antingen bör väl æn suæruær kuærnin öfversättas: ,,om vattnet spolar bort kvarnen" eller, ifall detta uttryck kanske är något för starkt: wom vattnet fördärfvar kvarnen" (1. c.).

3. Skiptis br ö]) ær m. pl. 1) eg. bröder, som skifta arf mellan sig, sedan i allmh. de, som skifta arf mellan sig; 2) sådana som äga lika del i eller rätt till något.

3. Miþ ströma, som här förekommer två gånger och fins i alla handskrifter, citerar Schlyter i Ordb. såsom miþströme (i G-loss. till ÖGl. rätt såsom miþ-ströma, men med tillägg wrectius

miþströmi"} och upptager såsom dess nominativform miþstromber, öfversatt: mellersta delen af en ström. Vill man icke förena sig om detta antagande af felaktig formbildning, måste man (med Tamm anf. arb. s. 35) uppställa en svag biform miþströme.

6, 7. Eækkia vb. intr. Räcka, sträcka sig = vb. refl. rækkia sik. Öfvers, humpen (d. ä. dess del i vattnet) sträcker sig ej längre än de gränser, inom hvilka han köpt den.

12. Auærkan f. 1) Arbete på jord i allmh. 2) Åvärkan, olofligt bruk af en annans jord, synon. auærkning. 3) Vattenvärk (här). Det å följande rad förekommande auærkum är dat. pl. af auærk n. = auærkan i bet. 3. Att med Schlyter (Ordb. art. aværk) hänföra det till no-minativen aværkan går icke för sig.

Han skal fara til ok stæmna hanum þry þing ok sitia þrea fæmtir ok biþia han bygia mæþ sik; byggir han egh mæþ hanum i lagha fæmtum, þa skal han til þingx fara ok taka þingx manna dorn til at byggia; siþan ma han

saklöst byggia. Nu stæmnir han siþan, sum egh uilde byggia, hinuni, sum bygde, ok sæghær, at han bygde hans, þa a han uitzsorþ mæþ eþe fiughurtan manna, at han bygde mæþ þingx manna domum, ok siþan skal han haua kuærnina, þær til sum han hauær hanum up fullat baþi

io kustin ok sua arwþit. §. 4. Nu kallar man kuærn olagh-lika bygda uara ut a sik ælla liskia, þa skal han til þingx fara ok kæra, doms hærra skulu syn til næmna; ær þæt iuir byght, þa skal læggia hanum dagh sialwm up ryua. Uill han egh þa up ryua, þa skal kunungær ælla lagh man

næmna til mæn af hæræþinu, ællas hæræzs hof þinge skal riþa til mæþ hæræþe ok kasta up auærkum hans. Nu æn þæn, sum kære, far til mæþ enum manne ælla tuem ok kasta up uærkum hans, för æn han hauær uarat ok dom til takit, þa böte atær skaþan ok mæþ þreia markær. Nu

æn han sänka sik suet ok suæuiu ok brytær sua uærk

l. hanum, ehuru nyss nämnas flere (resp, alle) delägare.

4. Þing sm œn m. pl. Män, som voro 1. hade varit närvarande på tinget (då ett mål där förevar) och hvilka det tillhörde att tillse hvad som på tinget förekom och i vissa fall därom vittna, stundom fatta beslut i frågor hörande till rättegången. Enligt de älsta danska lagarna voro tingsmännen den dömande myndigheten på tinget (Ordb.); jfr Hjärne: Om den fsv. nämnden sid. 53 f.

6. lians näml. kucerna sta]).

10, 11. Öfvers. Påstår någon kvarn eller fiskevärk olag-ligen vara bygda utöfver gränsen af det område, som tillhör honom,

12. Doms hærra m. Domare,

här: konungen, lagmannen eller häradshöfdingen, som nämnas i det följande.

13. iuir byght: bygdt utöfver gränsen

13. I st. f. sialwm har en handskrift sialwer, hvilket bättre stämmer öfverens med nysvenskt språkbruk.

16. mœ]) licerceþe d. ä. mceþ Jicerceþs mannum.

20. Suet (isl. sveit) f. Följe, sällskap (ursprungl. af 6 personer). Enligt Sn. Edda betecknar þorp ett sällskap af 3 personer, foruneyti 4, flokkr 5, sveit 6, ferðf 14, þjöð 30, folk 40, fylki 50, herr 100 o. s. v. Dessa benämningar alliterera med motsvarande räkneord och tyckas därför vara gamla.

20. Suœuia, ett okändt ord,

hans, þa böte hwzs mannin fluratighi markær ok atær spiællin, ok huar þæn, sum þær uar mæþ i flok ok farunöte, böte þreia markær.

IX. Vm landboa ok huru bol skulu leghias, sua ok um þön mal, sum þær til höra.

Nu wil bonde sik bol leghia, þa ær þæt lagha gæf: nöt vm siax halma af attunge, sua i förstu gæf uingæf sum bolgæf, þæt hetir siax öra. Þæt ær lagha afræþe: fiure þyni korns ælla tue öra uaþmala tuæggia næfna bret, daxuærke um uar ok annat um höst. Nu skal landboin a io eghn haua at minstu þry hus: laþu, kornskammu, nöt hus. §. 1. Nu uill land drotinnin han af bole bort uraka, þa skal han til fara firi iul ok hælgha aftun, gifta fulnaþ hanum i garþ föra, ælla ær han egh laghuaraþær af. Nu skil þem a: han sighær egh uara af uarat, þa a han uita han laghuaraþan af mæþ eþe fiughurtan manna. Nu æn han suær amote ok sighær sik egh af uaraþan uara, ællar ok at han fæste hanum iorþina siþan, þa skal hæræzs næmd uita, huat sum þær ær sant vm. Nu a han egh af bole fara för æn vm miþ fastu, þy at han ma egh göþzsl af bole föra, utan han hætte viþ siax örum; fore han hö

troligen ungefär liktydigt med suet, hvarmed det allitererar. ,,Möjligen kan det härledas från suœua och eg. betyda ett sällskap af kringsväfvande 1. kringstrykande människor" (Ordb.).

6. Gæf (s. 182b): gåfva, städja för arrenderad jord (här) = gift (s. 122a): första gæf o: städja, som gafs, då ngn första gången stadde ett visst hemman; lagha gæf var dels bolgæf'. egentligen städja, som bestod i ett sex år gammalt nötkreatur för hvar at-tung, dels uingæf: vängåfva, som gafs i förstu gæf, jfr texten.

9. Nævi (isl. hnefi) m. Näfve, hand, äfven såsom mått mellan

de utspända fingrarna, d. s. s. spann; ordet är en arø-stam, däraf ändelsen na i gen. pl. næfna, äfven næmna med i fsv. vanlig öfvergång f n > mn.

12. Land drotinn m. Husbonde. Ordet har genom en falsk härledning uppkommit af lan-drotinn 1. lånar drotinn, isl. lánardröttinn, se Schlyters Ordb. och Fritzner 2.

13. Gifta fulnaþ ær m. Ersättning till landbo för gifven städja.

16. af nämligen bole.

18. fæste hanum iorþina o: utarrenderade åt honom jorden, jfr sid. 167b.

bort, hætte uiþ þrim markum; göþzsl a bole fylghia. Egh ma han garþa af föra, þy at þem skal iorþæghandin köpa. Þrængær han landboan af bole, þa skal hanum luka öre firi træþis æriu af huarium attunge. Nu far han af mæþ sinum uilia, þa takær han egh gipta fulnaþ, utan han uiti mæþ eþe fiughurtan manna, at han for þrængdær af bole. Nu dela þer, iorþ æghandin ok landboin, þa a landboin uitzsorþ uita sik til ens halms; siþan ær han uiþær bol lagh skildær. Nu hauær land drotinnin flere hans pæn-

uinga inne, kære landboin til hans, þa uiti mæþ eþe, at han haf þe bol til stæmnu daghxs; orkar han egh eþe, þa lati atær þæt, sum bol hauær oint. Nu uarar han af förstu gæf, gange sua atær til uingæf sum til bolgæf. Ær gift half hit, haui þa þæn, sum fangit hauær, ok fulle ha-

num öre firi ar huart atær standær. Nu ær gift egh half int, þa a landboin sina atær taka ok fulla iorþæghanda-num slika öra, sum han skulde up taka. §. 2. Afræþe skal han hem bæra þrim nättum firi hælgha aftun, ælla hætte uiþ þrim örum ælla uiti mæþ eþe, at han såt mæþ luui

hans kuar, ælla uiti laghbuþit. Nu skil þem a um afræþe, þa a lanboin uitzsorþ uita, at >,þætta uar sæt vkur". §. 3. Nu ær landboe uiþ bol skildær, þa skal han hus sin til sin föra, all utan þry, þöm sum skild æru. Nu will han egh köpa þem, þa skal stæmna hanum þing ok beþas

uærþa sinna; will han egh luka hanum, þa ma han sak-

2. uita sik til ens 'halms o: visa sin rätt att sitta kvar på den arrenderade jorden ett års tid (lialmbær sid. 21 la).

9, 10. flere lians pænninga nämligen af Städjan, som han betalat till fullo, fastän han nu skiljes från bolet fore den bestämda dagen (stæmnu daghær}.

12. þæt, sum bol hauær oint i st. f. egh hauær int: öfvers, o. f or kl. det, som ägaren af den utarrenderade jorden ännu icke har förtjänt (se inna bet.

4 sid. 121a) af arFendesumman, (då näml. landbon i förtid blifvit skild från jorden).

12, 13. Öfvers. Uppsäger han [landbon], då denne blott en gång gifvit städja,

16. sina nämligen gift (som också utsättes i en handskrift).

17. slika o: så många; d. v. s. öre firi ar huart, som han hade haft gården, jfr föreg, mening och Ordb. art. öre.

20. laghbuþit [afræþe}. 23. 'han näml. jordägaren.

löst þöm af föra, æn han will egh köpa þöm innan þingum ok fæmtum. Sua skal ok' um garþa uara, utan tompta garþrin, han skal bole fylghia. §. 4. Nu dör antuiggia þæn, sum gift gaf, ællas þæn, sum giuit uar, þa æruir sua gift bol sum fæþrini sit, æ þær til sum gift ær ut int. Nu ær þæt bol atær siþan falt skipan, þa ær þæn næstær, sum först hafþe. Nu giuær annar til, þæt kallar undi giæf, þæt ær þriggia märka sak; han skal af bole fara ok hin til ganga, sum förra hafþi. §. 5. Nu hauær man eghn manzs mæþ ars gæwm; þaghar inne ær rökær ok io såta, þa ær han uiþ bol lagh skildær, þy at þæt ær egh lagha gift. Nu æn lagha gæf ær, þa a half æng fylghia til træþis æriu. §.6. Nu köpir man eghn ælla skiptir firi iul ok hælgha aftun, bor a landboe, þa far hin til, sum fangit * hauær, ok læggær a eghn sina ok uarar han af bole. Nu standær undi gipt hans, kræui atær þæt, sum han gaf, ok uæghe uiþ hin, sum fangit hauær, mæþ ars gæf, þy at egh ma han gæra græsfara. Nu köpir han egh förra, æn bondin hauær ut burit sæþa skæppu sina, þa skal bonde sæþ sina sa til lukins ok luka þem afræþe, sum næst far agha iulum.. Nu ær at kumit, at træþa skal, þa

4. æruir näml. den, som tager arf efter ärren datorn 1. efter jordägaren.

6. S'kipan (af skipa se sid. 156b) f. Utarrendering åt en annan af jord; f alt skipan (dat.) o: ledigt att arrenderas ut, legofalt.

7. nu giuær annar _gift~\ til [bols]

10. Ars gæf L Städja för ett års arrende af jord.

10, 11. rökær ok såta o: skyl och såta.

12. Æng, textkodex æn, „pro ægn v. eghn"' Schlyter not. 51 s. 201. F or kl. halfva jorden bör om hösten lämnas till den, som följande vår skall tillträda egendomen (Ordb.).

15. læggær a \iorþin\ eghn sina o: tager jorden i besittning.

16. Öfvers. Nu går hans arrende under [genom köpet]

17. F ö r k 1. han gifve städja för ett års arrende, om han vill slippa att flytta genast (Ordb.). Jfr uæghia bet. 3 sid. 215b.

18. Græsfari m. Husvill, eg. en som flyttar ut på det nyss uppstuckna gräset 1. på bara marken.

19. Sæþa skæppa 1. sæþis skæppa f. Kärl, hvari såningsmannen bär säden, som skall utsås. Däraf talesättet ut bæra sæþa skæppu sina o: börja så-ningen.

21. at [þem tima] kumit

skal han biuþa iorþ æghandanum lagha gæf. Nu will han egh uiþær taka, þa ær þæt landboans uitzs orþ uita þæt, at han uar egh lagh uaraþær af. Han a halda mæþ ars gæuinne; han skal taka mæþ sik grænna sina ok biuþa

hanum i garþe, sua ok i þinge. Siþan skal hem fara ok binda gift uiþ handuita, æria ut at akre ok þuæru iuir annan, biuþa sua þær hanum. Will han egh æn þa uiþ taka, þa skal han gift taka ok spakum bonda i hændær sætia; siþan ma han saklösu um þæt ar haua. §.7. Nu

takær man öxa mala ok læggia undi ära stæmnu, inne up mala sin ok vill siþan af fara, han a fulnaþ firi hus sin ok garþa sina haua. Nu far han af för, þa hauær han firi farit arwþe sinu. Aghe sua huar i husum, sum han atte i bole, sua ok i garþum. §. 8. Nu ærr iorþæghandin

olaghlika undan landboa sinum ok sar; han firi ær sæþ sinne ok haui hana landboin, ok han se osakær firi at han arþe, þy at þæt uar sialfs hans iorþ. §. 9. Nu auær-kar annar þa iorþ, sum annar hauær at festum, þa skal þæn, sum iorþina a, malsæghanda ræt kræuia, ena mark

hanum böta, mark kununge, mark hæræþe, ok han a eþin sea ok lanboin a giald firi skaþan.

6, 7. Handuiti m. Plogstyre ('handveta' i Ordb. är väl ett dialektord, jfr Rietz s. 242a). Öfvers, binda arrendesumman vid plogstyret, plöja utåt en åker och på tvären öfver en annan. — Ut at egentl, i riktningen hemifrån gården 1. uppifrån nedåt; þværu dat. sg. ntr. (tåþvær] nytjad ss. adverb.

9. haua näml. bolit.

10. Öxa mali (af oxe, ox f. yxa och mali o: 1) afgift, 2) lega, lön, 3) lön för odling, bestående i tre års besittningsrätt) m. lön för odling, eg. för yxans bruk. Læggia [iorþ'] undi ära (gen. pl.) stæmnu: öfvers, o. f örkl. och lägger (se sid. 39a 2) jorden under en för den odlade

jordens besittning bestämd tid af vissa (näml. tre) år. Schlyter (ed. s. 202 n. 81) tror dock, att framför ära bör tilläggas þriggia och jämför fl. 32.

10, 11. inne up mala sin o: vinner hela lönen för odlingen (därigenom, att han besitter jorden tre år). Ordb.

12, 13. Öfvers, då har han genom sin flyttning förlorat ersättningen för sitt arbete. Ang, firi fara jfr sid. 57a 9.

15. undan o: till förfång för.

18. Fæsta f. eg. det, hvarmed något fästes, utfästelse, löfter (här) arrende.

19. 20. Ena mark [skal þænr sum auærkaþi,^\ hanum böta

20. han näml. jordägaren.Bygda B. X. 227

X. Um æn þorp gærs af nyiu vp, þa a þæn uitzs orþ, sum æfte gamblu tompt uill læggia.

Nu gærs þorp af nyiu up, þa skal tompt læggia niþær. Nu hauær han uitzs orþ, sum æfte gamblu tompt uill læggia. Nu uill han . lagha mal a læggia, þæt æru 5 tiugh alnar a attungx tompt ok tiu alnar a attungx akær.

XI. Vm æn man husar a humpe, ælla böndær fara a nyia tomptir, ok um halftræþe.

Nu husar man a humpe utan huwzs mal; grænna æru hanum egh gatu skyldir, gæri ut af sialfs sins. §. 1. Nu io fara mæn af gamblum tomptum sinum ok gæra sik nyia, koma a ok boa a ok uilia alla þit haua, nu sitær en a gamblu tompt, þa hauær han uitzs orþ kræuia þem atær alla til sin ok egh þer han. Nu æru alle af gamblu tompt farnir ok alii a nyia tompt komnir, þa ær hun sua laghkumin niþær sum hin gambla, ok hin gambla hetir akær mal. §. 2. Nu skil böndær um bygning sina, þa hauær han uitzorþ, sum half træþe uill a gæra.

XII. Um huru bonde skal dræng leghia. Nu uill bonde sik dræng leghia, fæstir hanum leghu,

1. Þorp n. Enstaka gård, liten by (torp), men ursprungligen var väl ordets betydelse skock, jfr isl. þyrpask: skocka sig tillsammans och ofvan sid. 222b. wHvad som här menas med detta ord är af sammanhanget svårt att förklara" (Ordb.).

3. læggia tompt niþær o: utstaka tomten, jfr niþcer s 144a.

7. Huså vb. intr. Bygga hus.

7. fara o: flytta.

8. halftræþe, halfnaþa træþe se sid. 2a.

9. Huwz mal n. Det mått 1. den indelning, hvarigenom bys ägor äro fördelade mellan gran-

narna; humpær utan huwz mal o: jordstycke, som någon äger utom denna räkning 1. gemenskap med grannarna.

10. gæri ut [gatu\ af sialfs sins [iorþ].

16, 17. Akær mal n. Åker-mått, det mått 1. den grund, hvarefter en bys åkrar äro delade mellan byamännen. Den gamla tomten, hvarifrån man bortflyttat, kallas så troligen af den anledning, att de gamla tomterna fortfara att ligga till grund för ägornas delning (Ordb.).

17. bygning o: landtbruk, se bygd sid. 209b.228 Byg'da B. XII.

gangær a mat ok mala; uill drængrin bort ganga siþan, gialde bonda sua mykit, sum han hafþe hanum fæst. Nu uill bonde han bort ælta, þa luke hanum þæt han hafþe hanum fæst, gange siþan drængær huart sum han uill. §. 1. Alle þer sum laghlika æru til sins lutzs komnir, þer aghu sialui sik til leghu fæsta; þer sum egh æru sua ok æru þön ughurmagha, þa fæste þæn þem, sum þerra mals man ær. Æru þer maghanda mæn ok i bo mæþ fæþær sinum, þa fæsti þöm gambli karlin til leghu.

XIII. Vm æn löska man drax, ælla böndær uilia sæþ byria, ælla huru half girþi skal uarþa.

Nu æn löska maþær drax ælla sias ælla gær nakuarra andra gærninga ok ær leghu staddær mæþ manne, þær a han ut stæmna alla lagha soknina, sum han ær, æn þo at

han löpe bort; þa gange lagha soknin in til hans ok egh til bondans. Nu ær han giptær ok hauær annarstaþ kunu, þa skal han þær stæmna ut lagha soknina, þær sum hans kona ær ok þær sum hon ræþ baþe lasum ok nyklum. §. 1. Nu uilia böndær sæþ sina byria, þa skulu þer liþ

tæpt haua ok rænt liþum sinum, för æn ut bærs sæþis skæppa; tompta garþa skulu æ gilde uara, sua mællum iul ok kyndil mæssu sum mællum mizssomars ok Olafs

I. Öfvers, [drängen] arbetar för mat och lön

5. Öfvers, som lagligen mottagit sin arfslott

I1. Half girþi, half giærþe n. Gärdsgård, hvaraf grannar skola stänga hälften hvar; uarþa 'half girþi o: ansvara för sådan gärdsgård.

13, 14. þær-------sum han

ær [leg'hu staddær']

19, 20. Liþ (isl. hlið) n. 1) Led, öppning på en gärdsgård. 2) Stängsel för denna öppning, bestående antingen af lösa störar, som nedtogos, då det be-

höfdes, 1. af en på hakar upphängd ordentlig grind. Eænna vb. tr. med dat. eg. göra att något löper, däraf: sätta en dörr 1. grind på hakar, så att den kan löpa fram och tillbaka o: öppnas och tillslutas; öfvers, då skola de hafva led, som äro tillslutna, och hafva försett sina led med grindar,

22. Kyndil mæssa firades den 2 februari och kallades så, emedan kyrkljusen då invigdes för hela året. Kyndil (isl. =) betyder näml. ljus, fackla och är lånadt från lat. candela, hvaraf

mæssu. §. 2. Nu skal huar bonde uarþa half girþi uiþ annan mællum tompta sinna. Nu ma egh hus half girþi uarþa, nu rindær hægnaþær a æggiar tompt, þær aghu grænna half girþi uarþa uiþ hin, sum tomptina a. Nu mötir ængh akre, þa a huar þerra mæþ andrum half girþi uarþa. Nu liggær hiorþ löt mot hægnaþe, þa skal þæn, sum hiorþ lötina a, egh half girþi a mot uiþ hægnaþ halda. Nu liggær hiorþ löt gen hiorþ löt, þa höre þær egh half girþi til, utan þær gange horn gen horne ok hof gen hof; þa ma egh in taka firi andrum annars fæ.

XIIII. Um nar garþa skulu gildi uara, ælla huliki garþa, sum gildi æru, ok huru sum liþi skal rænna.

Nu aghu alle garþa gildi uara firi hælgha þors dagh; ær garþær ogildær, þa böte firi þre öra. Nu ær þæt gildær garþær, sum man bær mæþ allum folk uaknum, sua höghær, sum laghlikær man takær annan uagh a iorþ mæþ alna langu skapte; þa skal studh stawr sætia fiætz fran garþe,

ock fr. chandelle, eng. candle-, i finskan återfans Jcyndil såsom lånord kynttilä.

3. Æggiar tompt f. Tomt, som ligger vid byns ægh (s. 213a), d. ä. kant 1. ena ände och således med två sidor stöter till byns ägor; öfvers, sträcker sig inhägnad till ändtomt.

6. Hiorþ löt motsvarar VGl. fælöt, sv. diall. löt, isl. lånt, f. Betesmark.

7. A mot, a möte 1) prep. emot, till mötes, 2) adv. (h. L) i förhållande till; af mot n. möte, hvilket ock nytjas som prep. 1. adv. utan att prepp. a eller i utsättas, äfvenså dativen möte.

10. In taka vb. tr. 1) Intaga jord, inhägna mark. 2) Intaga en annans fäkreatur, som man funnit på sina ägor. 3) Emottaga.

11. Nar, sidoform till nœr, adv. o. konj. När; den förra formen har gifvit upphof åt det i flere (äfven finländska) dialekter förekommande når, dän. naar.

12. Öfvers, och åt hvad håll man skall låta ledgrinden löpa.

13. Hœlghi forsdaghœr m. Kristi himmelsfärdsdag.

15. Öfvers, som håller, då en man med alla stridsvapen (jfr Uaþ. 6: 1) klifver upp därpå, [och som är] så hög, att en man af vanlig längd når till jorden på andra sidan med en alns lång käpp.

16. annan uagh: wi relativt oaksentuerad stafvelse öfvergår (B till a framför gh* (se Kocks uppsats i Arkiv XI s. 142 ff.).

17. Studh stawr m. Stör, som sättes till stöd vid gärds-

þa skal ændin a hankinum uara þvma langær. Gærþir, sum skilt ær, gangær mællu suin ælla söþær, far af bana, ligge ogildær; gærþir egh, sum skilt ær, ok kombær mællum fæ ok far af bana, gialde firi half gildi. §. 1. Nu

liggær gap a garþe, böte firi þre öra; liggia a tu, böte firi siax öra. Þær a egh kunungær af ænginne þriggia öra sak ok egh af siax öra sak, þæt skal hærazshöfþinge taka; ok ænga siax öra sak skal hæræzs hof þinge taka utan firi broa syn ælla garþa syn ok firi uægha ryþzslu.

Nu æru a garþe þry gap ælla þrim flera, þa böte þrea markær; þær a i baþe karl ok kunungær. Ælla liggær

sörgap a garþe, þa böte þreia markær ok þæt atær, sum þær spiltis ginum. §. 2. Nu skal man rænna liþi sinu til gærþis ok egh fran; rænnir han annur kust, þa böte siax öra ok atær spiællin. Nu æn man hauær liþi orænt, gialde firi siax öra ok atær spiællin.

XV. Vm æn fæ wil i akra fara ælla ok æn fæ far bana af manzs handuærkum.

Nu uill fæ i akra fara ok skaþa gæra, löpær a gildan garþ ok far af bana, ligge ogilt. Nu will fæ ur fara ok

gård. Om stawr (läs: stavur] och staffuer (Kr.Ll.) samt dessa formers förhållande till isl. staurr, fsv. och nsv. stör se Uppsalastudier s. 35.

2. Öfvers, går svin eller får mellan [gärdsgårdsstörarna]; söþær, isl. sauðr, betyder i några andra lagar fäkreatur i allmänhet.

6, 7. Öfvers, konungen har icke rätt att i någon sak, för hvilken botes tre öre eller sex öre, taga andel af böterna. Ang.

den dubbla negationen egh-------

ænginne jfr sid. 149b 8, 9.

12. Sörgap (af sør, isl. saurr: smuts, träck) n. Öppning på en gärdsgård, så stor att fäkreatu-

ren kunna gå därigenom. Benämningen har utan tvifvel uppkommit däraf, att i en sådan öppning legat träck, som visat, att kreatur trängt sig därigenom. (Så Schlyter, som polemiserar mot en annan härledning från söþer boskap).

13, 14. Öfvers, o. förkl. man skall sätta grinden för sitt led så, att den, när den öppnas, går inåt gärdet och ej utåt [vägen].

15. hauær liþi orænt d. ä. egh hauær liþi rcent o: icke har försett ledet med grind; jfr oint sid. 224 r. 12.

20. ur [akrum] faraBygda B. XV.

231

uæghia skaþa, löpær a gildan garþ ok far af bana, gialde half gildi; löpær a ogildan garþ, huat sum þæt löpær innan ælla ur, gialdi half gildi þæn, sum garþin atte. §. 1. Nu löpær fæ manzs a handuirki manz ok far af bana; æltir annar a, maþær ælla manzs fæ, þa skal han gialda mæþ halwu ælla dylia mæþ eþe, at þæt fik egh þy bana, at hans at guide ælla hans feia. Nu far fæ af handuærkum bana ok faldær af, synis alt saman: fæ þæt, sum bana fik, ok bloþughur stawr, har ok handuirki, þa a hin uitzorþ, sum fæt atte, mæþ tuæggia manna eþe, at io þæt fik af hans handuærkum bana. Takx egh alt saman, þa hauær han uitzsorþ at uæria sin handuirki mæþ tolf manna eþe, at þæt fik egh af hans handuirkum bana; bri-stær at eþe, böte halfgildi.

XVI. Um æn man hauær iorþ i andrum by ok uill annars a öþe læggia sua sum sit.

Nu hauær man iorþ i andrum by ok uill egh sa ok egh gæra garþa um ok will sua anars öþi læggia sum sit, þa skulu böndær til hans fara, sum i bynum boa, ok stæmna hanum til hægnaþa. Nu uill han egh ælla ær sua fiærrin, at þe gita egh til hans kumit, þa skulu þer til þingx fara um löghurdaghin, sum næstær ær æftir hælgha þors dagh, ok döma til taka at hæghna um sik. Siþan mughu þer stafrum höta ok gærþa ok saklösu hans ængia

7. at guide är pret. kcmj. af at gœlda st. vb. tr. (med gen.): umgälla, lida genom en annans förvållande, eg. betala för en annans skull)(at niuta. Konstr. at [þæt] at guide hans ælla hans feia o: genom hans eller hans kreaturs förvållande.

11. Öfvers. Påträffas icke altsamman (1. båda två, näml. fæ ok bloþughur stawr}

16. Öþe n. Öde, förödt tillstånd; indekl. adj. öþi: öde. för-

ödd. Af substantivet uttrycket a öþe læggia, af adjektivet öþi læggia (rad. 18).

20. Hægnaþær m. 1) Hägnad, gärdsgård. 2) Inhägnad jord; stæmna manni til hægnaþa o: för att förmå honom att hålla gärdsgård.

24. Höta vb. tr. Göra hål i jorden för gärdsgårdsstörar; i denna bemärkelse brukas ordet ännu i Östergötland, äfvensom hot: stör-par, ett par af de i239 Bygda B. XVI.

ok lindur mæþ mula bet beta ok egh sla ok siþan sin garþ saklösu af föra, ok han böte þreia markær firi at han uilde egh hæghna.

XVII. Vm æn man tiuþra i akre manzs ælla ængh, ok huru þær skal laghlika in taka.

Nu tiuþra man i akre ælla æng annars manzs mæþ halw tiuþre, þæt æru öra þri ok atær þæt, sum spiællin æru; tiuþra fullu tiuþre, böte siax öra ok atær spiallin. Nu gangær hæstær lös, þa korn ær i axe, gialde span firi

io hæst; draghær mæþær sik tiuþær hæl, böte firi annan; gangær hæstær i hældu, gialde firi span, ganga tue i hældu, gialde firi þre spæn. §. 1. Nu gangær fæ i akre löst, þa skal fæ intaka; ær þæt hæstær, þa skal leþa ok egh riþa. Kombær hin, sum a, ok rænir akær nam af hanum, hætte

uiþ þrim markum ælla tolf manna eþ, at han rænte egh akær nam af hanum. Nu takær man fæ hans in, þa komær hin æftir, sum a, ok biuþær uæþ til, — æ huru mykil, sum þön æru, þa skulu uæþ uara, þy at egh ma siþan dylia, — þa a han egh længær inne halda. Nu takær han

jorden nedstötta gärdsgårdsstörarna (Rietz s. 264a). Höta har uppstått af *hvæta, no. dial. kvceta: sticka, nedstöta, på samma sätt som söva af svæfa; *hvœta åter är afledt af ett st. vb. *hváta, *hvét, hvars pret. part. hvátinn är bevaradt i en vers i Halfs Saga (Bugge i Nord. ïidskr. f. Filol. ny række III s. 264). Öfvers, med stafvar göra hål i jorden och uppsätta gärdsgård. 1. Linda f. Linda, igenlagd åker, som »ligger i linda44; så enl. Schlyters, Söderwalls, Rietz1, Dalins och Sundéns ordböcker, nien i finländsk svenska har ordet en vi d s traktar e betydelse näml. gräsplan, gräsbeväxt mark, som icke är intagen till äng.

4, 5. Till såväl tiuþra som in taka underförstås objektet fæ.

7. Tiuþær n. Tjuder; det skiljes mellan fullt tiuþær och half t tiuþær, olikheten bestod troligen i tjudrets längd, så att möjligen det här ofvan i fl. 4 omtalade fæm alna tiuþær v&v halft.

11. Hælda (no. helda, dän. Mlde) f. Hälla, rep, hvarmed två af ett kreaturs fötter sammanbindas för att hindra det att flöja; tue [hæsta] ganga i hældu o: äro förenade genom hälla vid fötterna, så att de måste följas åt.

14. Akær nam (af næma) n. En annans fäkreatur, som man funnit på sin åker och intagit; kallas i VGl. namfæ.

17—19. Öfvers, huru storByp-da B. XVII.

233

uiþ uæþium, þa aghu granna þerra skuþa: huar sum gy-num gildan garþ gangær, gialde hin. sum þæt atte, ær gi-num ogildan gangit, gialde hin, sum garþin atte. Haldær han akær name, siþan hin tiuþær ræt til, þa hætte uiþ þrim markum. Nu skulu granna spiæll miæta, þa aghu hins miætanz mæn uitzsorþ, sum ut skulu giua, læggia ut sua mykit, sum þe uilia, mæþ eþe tuæggia manna, at mera uar egh spilt. Nu will han egh ræt til fear sins biuþa, þa skal han granna sina taka ok i garþ hans ganga ok biuþa hanum atær ok sua a þinge laghlika ok hans io uarþnaþ a læggia, ok þa uarþar han egh siþan, huat sum at þy kan koma, firi utan sinum handuærkum. Nu kærir hin æfte, sum fæt atte, þa uiti mæþ eþe fiughurtan manna, at han hafþe hanum laghlika atær buþit, ok sialuær wlte at han uilde egh atær lösa. Nu stiall man akær nam af andrum, böte firi þreia markær ælla dyli mæþ tolf manna eþe.

XVIII. Um æn bonde uill ængh biærgha ælla akær iui

æng hans.

Nu will bonde æng sinne biærgha, nu will han, åka, þa ær oslaghit firi hanum, þa skal han sik uægh sla ok i såta biærgha, ok sua uægh ginum akær skæra ok i rök sætia. Nu akær man iuir akær ælla æng, rindær innan hiul, gialde firi hiul öre; rindær iui annat, gialde firi tua

(: liten) panten än är, så skall det [dock] vara pant, därför att han icke sedan må bestrida [-[saken].-] {+[saken].+}

4. tiuþær ræt til o: tillbju-der rättvis ersättning.

6. I st. f. skulu har en annan handskrift skal', bägge kunna finna stöd af sammanhanget.

9. han näml. den, som intagit kreaturet.

11. Uarþnaþær m. Vard, omvårdnad, merendels med afs. å en därmed förenad ansvarig-

het; fri öfvers, han skall öfverlämna det intagna kreaturet åt ägarens vård och ansvarighet.

11, 12. Öfvers, hvad som kan komma åt det, så framt det icke sker genom hans vållande.

20. nu will han [hö sit] aka\ den transitiva betydelsen hos detta verb är, likasom ock den starka böjningen, förlorad i nysv. (några dialekter undantagna), men subst. å'kare erinrar om densamma.

23, 24. rindær hiul innan234

öra; rindær þriþia, gialde þreia öra; rinna all fiughur, gialde siax öra ok atær spiællin. Þæn a liþi uarþa, sum snimstu akær ginum, ok atær gærþa.

XIX. Vm æn man mistakær rök ælla såta, ællas skær 5 annar a annan ok sætes i hasla.

Nu kan nian mistaka rök ælla såta; standær hans uti atær, kæri hin, sum a, sighær sin takin uara, þa skal æmmanga atær gialda, sum han tok, ok mæþ eþ tolf manna, at ,,iak tok mæþ þy, at iak hugþe mit uara ok eghþit". io §. 1. Nu kære granne til granna sins ,,þu hauær þær skurit a mik" ok sætær i haslu, nu förir han in undan haslu, þæt ær siax öra sak ælla eþær tolf manna, at »iak flutte egh undan haslu". Nu förir man in ok gialdær ut iuir þriskulda, þa ær han at þrim markum sakær.

15 XX. Um huru længi bonde skal friþ gærþe uarþa.

Nu a bonde friþ gærþe uarþa uiþ annan, æ mæþan annar hauær oburghit. Nu æn annar hauær oburghit ok gitær egh ællas uill egh biærgha, þa skal friþ gærþi til

1. iui (akær, æng] o: löper hjulet inom 1. öfver åkern 1. ängen

4, 5. Skær a a annan o: skära [sad] utöfver gränsen på grannens åker: sla a annan o: slå [hö] öfver gränsen på en annans äng.

o. Hasla (isl. =) f. Hasselkäpp ; hasla scetzs i [iorþ] näml. såsom tecken till förbud. På samma sätt antydde de hoslur, fyra till antalet, med hvilka enl. isländska sagor en stridsplats utmärktes (hasla voll), förbud för de stridande att gå utanför dess område.

6. hans näml. rökœr ælla sati.

9. mæþ þy o: af det skäl, den anledning.

11. Till förir underförstås obj. korn 1. sæþ.

13, 14. Öfvers, o. förkl. Nu för man in i ladan sad 1. hö, som man af misstag skurit på en annans åker 1. äng, och återbetalar det öfver tröskeln d. v. s. sedan det blifvit infördt och således måste utgifvas genom ladudörren (jfr Ordb. art. þriskuldi).

15. Friþ gærþe n.]) Fre-dadt gärde, där kreatur ej få insläppas. 2) Gärdsgård omkring ett sådant gärde (h. L); uarþa friþ gærþe uiþ annan o: vårdaBygda B. XX. 235

Martins mæssu uarþa um akær ok um æng til Mikials mæssu.

XXL Vm æn man kan vrangær uara ok uill egh biær-gha ælla um akær giald ok asiat.

Nu kan man urangær uara ok will egh biærgha ok alle granna haua burghit, þa skulu þer hanum stæmna. Þa skal domarin þæt skuþa, huat han gör þæt hældær þrængdær ælla mæþ uilia; þa lægge domarin sua hanum rumän dagh, at han ma uæl sinu in biargha. Nu hauær han egh burghit, þa farin grænna hans til þingx ok takin io dorn til at hans afræþe saklösu nöta. Nu syn domarin þöm dorn, þa ligge þæt til hæræzs næmdinna; sighær hæræzs næmdin, at han sunde hanum dorn, þa böte þreia markær. §. 1. Firi all akær giald ælla ængia giald þa skal gialda, för æn in ær burghit; hauær han egh hö ælla korn uti, þa taki lani af þem, sum ute hauær. Nu gialdær han ut iuir þriskulda, þa hialpær hanum egh uilzs eþær, utan böte þreia markær æ firi huat, sum þæt ær hældær, firi akær giald ælla ængia giald. §. 2. Nu hauær bonde oburghit; slar bonde a annan, fæ sinu haldær mæþ hund ok hirþa, urakær ok gætir, taks innan, þæt ær þriggia

och ansvara för. Dock är möjligen gærþe skriffel för garþe, menar Schlyter.

1. Martins mæssa den 11 november, Mikials mæssa den 29 september.

4. Akær giald n. Ersättning för sad, som man skurit på en annans åker; ængia giald (r. 14) ersättning för hö, som man slagit på en annans äng.

4. Asiat, aslætt f. Öfverskri-dande af rätta gränsen vid hö-eller sädesbärgning, så att man slår 1. skär in på grannens område, jfr ofvan sla a annan.

7. skuþa o: taga i skärskådande, undersöka.

9. Rum ær (isl. rümr, dän. rum; nysv. rum blott i uttr. rum sjö) adj. Rymlig a) om rum, b) om tid; rum ær daghær o: tillräckligt lång tid.

11. Afræþe (se sid. 122a) n. det som växer på åker eller äng, sedan säden eller höet är bärgadt; så kallas här sad, som en af grannarna i en by låtit stå obärgad, sedan alla de öfriga hafva inbärgat, därför att de andra få låta sina kreatur, då de gå på afraden, äfven ata hans kvarstående sad (Ordb.).

16. lani 1. til lans.

21. urakær [fæ] ok gætir o: drifver och vaktar fäkreatur;

märka sak ælla dyli mæþ tolf manna eþe, at han giorþe hanum ænga olagha a siat. Nu slar by a by ok bolstaþær a bolstaþ; aghu alle hægnaþ saman, þa ær aldær by sakær at þrim markum.

XXII. Um anfriþ ok uarfriþ, huru sum þa skal stæmna.

Nu ær anfriþær inne fran Olafs mæssu ok þær til, sum inne ær rökær ok såta, ok uarfriþær fran miþfastu ok til pinkizs dagha. Nu i þæmma friþ, þa ma ængin stæmna ok io egh eþa seia firi utan iorþa delur, ælla manhælghis mal, ælla man kræui ök sin um uar, æn han ær skiptær uiþ han, ælla korngiald til sæþ sinna, ælla röghtar hæghnaþ sin. Sandær þiuuær, han a huarte anfriþ ælla uarfriþ ok egh trull kona. Firi all annur mal, æn skild æru, ok kuæl bonde bonda ælla soknare, þa ær han sakær at þrim markum.

XXIII. Vm æn man riþær drukkin ok huggær sundær grind manzs ælla annur anbuþ manzs.

Nu riþær man hem at uægh drukkin ok drauæls fuldær, huggær sundær liþ skeþ, böte firi örtugh, huggær sundær andra, böte öre, huggær sundær þriþiu, böte þre öra. Huggær sundær skialghindær, böte sua firi skialghin-

taks [han feer] innan o: träffas han i gärningen.

11. Skiptær adj. (eg. pret. part. af skipta): delad, genom egendoms delning skild från en annan; förkl. om en gård är delad mellan dem, men den ene ej ännu har utbekommit sin del af dragarne. Dock är meningen dunkel och möjligen äro några ord uteglömda (Ordb. art. skipter).

14. En annan hds. inskjuter nu mellan æn och skild samt utesluter ok, därigenom förtydligas meningen.

14. Kuælia (isl. kvelja) vb. tr. Oroa, besvära, i synnerhet genom påförande af rättegång, jfr bet. af ordet okvald ännu i nysvenskan.

18. Anbuþ, andbuþ (isl. and-boð, annboð] n. Redskap.

20. Liþ skeþ f. En af de horisontala stänger, hvaraf en grind är sammansatt.

22. Skialghind (af skialghær, skiælghær sned) f. En af de på sned satta tvärstängerna i en grind; sådana kallas också krossband i andra lagar.

dær sum firi alla skiþur; þa ær liþ at siax örum gilt. Nu riþær man at uægh, hæfær liþ ur hurruku, gialde firi siax öra. Nu huggær man tornpta garþ manzs, han ær sakær at þrim markum. Nu liggær tompta garþær niþri ok kæra þer egh æfte, sum skaþan fingu, þær a ængin soknare æfter 5 stæmna; hulikin soknare, sum þær æfte stæmnir, þa böte þrea markær firi huaria þingstæmnuna, utan þe kæra æftir, sum skaþan fingu, ok bötir han þöm, þa böte kununginum ok egh förra. Huggær man garþ um friþ gærþi manzs, böte firi siax öra ok atær spiællin; huggær man læst hus io ok dorat, þæt ær þriggia märka sak, ok gæri atær æmgot, sum þæt uar; huggær odorat hus, böte siaxs öra ok gæri æmgot, sum þæt uar; huggær båt hans ælla annur anbuþ hans, böte firi siax öra ok gæri atær æmgot, sum þæt uar.

XXIIII. Um æn man dræpær fæ manzs, huggær ælla 15 slar ælla bær i fiælstær.

Nu dræpær man fæ manz, gialde atær fullum gialdum, kuikt kuiku gen, ok mæþ eþ tolf manna, at þæt uar mæþ uaþa ok egh mæþ uilia, ælla böte þreia markær. §. 1. Nu riþær man at hiorþ manzs ælla stoþe, huggær mæþ uilia 20 þæt i hæl, gialde atær fullum gialdum ok mæþ þrea markær, sua firi annat ok sua firi þriþia; huggær flere mæþ sinum uilia i hæl æn þry, þa böte fiuratighi markær.

1. SUþa (jfr isl. sMð) f. Tunt trästycke, skida, här d. s. s. liþ skeþ.

2. Hurruka, hurraka f. Dörrhake, dörrstapel, hvarpå dörren hänger; ordet är ett åna§ ta-yoμevov, hittils oförklaradt, ty af Ordbokens etymologiska gissningar därom är ingen rätt tillfredsställande.

8. han näml. våld s värkar en.

13. hans o: någons.

20. Stoþ (isl. stöð) n. Flock af hästar, tolf stycken enl. Skånelagen; däraf i äldre VGl. sam-

mansättningen sto f hors o: häst, som går ute i skogen i flock med andra hästar, jfr isl. stöð-hestr, stöðmerr. I södra Gottland nytjas än stod i betydelsen hästflock, men betyder märr i de flesta andra dialekter likasom ock det hsv. sto med apoko-peradt d.

21. þæt kan enligt sammanhanget icke åsyfta stoþe, utan måste antagas hänvisa på fæ manz i inledningen. Schlyter (ed. p. 212 not. 70) gissar, att i st. f. þæt bör läsas fæ.

§. 2. Nu dræpær man köuærne manz; orkar hin eþe þæt atte, at þæt bet aldrigh um ben ok þæt at huarte suþ ælla saþa, þa böte siax öra. Nu dræpær man hiorþ hund manz, gialdi firi tua öra; nu kombær man egh hundi fran 5 sik, för æn han dræpær han mæþ alna langu skapte, ligge ogildær. §. 3. Nu huggær man fæ manz; ær þæt hæstær ælla hors, uxe ok ær egh uærknaþa för, þæn, sum hiog, taki þæn sära ok læki ok fa hanum föran til syslu sinna; warþær olyttær, þa taki bondin sit eghit atær, warþær lyt,

io þa haui þæn, sum hiogh, ok fa bondanum olyttan firi. §. 4. Nu slar man ut ögha a fæ manz mæþ uaþa, þæt ær öre mæþ tolf manna eþ, at þæt uar mæþ uaþa ok egh mæþ uilia; nu slar mæþ uilia, böte þre markær; slar ut baþin, gialde atær fullum gialdum ok mæþ uaþa eþ; slar mæþ

uilia, böte firi þreia markær. Nu slar han horn af, þæt ær öre, huggær af hala, þæt ær öre ok mæþ uaþa eþ; nu slar mæþ uilia, böte þreia markær. §.5. Nu kænnis manne, at han hauær manz fæ dræpit, þa a han uitz orþ dylia mæþ eþe tolf manna, at han ær egh sandær þær at; bri-stær at eþe, böte firi þreia markær ok þæt atær fullum gialdum, sum han drap. §. 6. Nu dræpær man fæ manzs

1. Köuærne (jfr isl. kofarn, kofan', ordet fortlefver under olika former ännu i flere sv. och no. landsmål) n. Liten hund, knähund.

.1. orkar hin, [sum] þæt atte,

2, 3. Suþ (isl. soð) n. Soppa; säf ar m? pl. t. enligt Ordb., men Grloss. angifver pluralformen saþir och genus femin., äfvensä Rydqvist II s. 59, och i dialekterna fortlefver såder, ej sådär, i fornn.-isl. sad f., pl. -ar och -ir enl. Fritzner2; i nysv. sådor, jfr rosor, svanor o. a. (Rqv.). Är ordet feminint i fsv., så är saþa apokoperad form i st. f. säf ar, motsv. isl. sådär. I Ordb.

återges at huarte suþ ælla saþa-i fri öfversättning med: åt hvarken vått eller tort. Märk uddrimmen &et: &en, «suþ: «saþa.

6, 7. Næstær m. hingst, hors n. sto, men båda betyda äfven häst i allmänhet.

7. Schlyter tror sig i en ko-dex hafva funnit orden ælla ko tillagda efter uxe, men åter utplånade (not. 81 p. 212); häri skulle man hafva förklaringen till att i texten, sådan den nu är, ordet uxe icke förenas med det föreg, genom ett ælla.

7. Uærknaþa för o: arbetsför, af uærknaþær m. arbete och adj. för se sid. 127a.Byo-da B. XXIIII.

ok bær i fialstær, han hetir fæ fylingær; han skal dylia mæþ tuætylftu ælla böte siax markær.

XXV. Vm æn uren bitær gælding ælla skaþa kalui, kiþi, lambi, gambli gas, gæslinge ælla grisi, ok

huru þær skulu eþa æftir gängas.

Nu bitær uren gælding, gialde atær fullum gialdum. Nu bitær uren urenan, gialdi halfgildi, þy at þær atus iamne uiþær. Nu bitær hæstær skiut, böte atær fullum gialdum, þy at þæt ær ofæfle. Nu bitær hæstær fyl til hælia; ær þæt hæst fyl ok gangær, þa ær þæt half mark; io bitær þæt fyl, sum rindær, þæt æru åtta örtughær; bitær

1. Fæ fylingær m. fädöljare, jfr fæarföling i VGl. f. fädöl-jande (af fela, fiala dölja).

2. tuætylftu jfr þrætylftu Uaþ. 30:pr. (sid. lOla).

3. Uren anse både Schlyter i Ordb. och Rydqvist: Sv. Spr. L. bd IV s. 453 vara = runi: fargalt. Men Bugge (i Nord. Tidskr. f. Filol. ny række III s. 273) tror, utan tvifvel med rätta, ur skola läsas såsom vr, jfr t. ex. urangær BB 21:pr. Yr en, ack. vrenan (r. 7), hvilken form Schlyter förmodar hafva tillkommit genom missförstånd 1. förhastande af en skrifvare, är — säger Bugge — egentligen ett adj. (besläktadt med fn. (v)reini hingst) brunstig, ^avle-dygtig", identiskt med ågs.vrœne. Man sade först men hæstær, men sedan elliptiskt vren sub-stantiviskt i samma betydelse. På samma sätt nu vrensk 1) brunstig, 2) hingst (Rietz). Vore uren d. s. s. runi, stode väl här, såsom i Uaþ. 2:pr., huggær, icke biteer.

3. Gældingær (af gælda:

gälla, snöpa) m. återgifvet' Schlyter i Ordb. med gält, men tilllägger »kanske snöpt djur i allmänhet". Detta senare öfverensstämmer med Bugges mening (1. c.), som tror det här betyda snöpt häst, valack, en betydelse, som samma ord har i engelskan (gelding) och i franskan føM'føÄ).

7. atus d. ä. attus, ss. ock står i en handskrift.

8. Skiut (jfr isl. skjötr) n. 1} Skjutshäst. 2) Sto (här; om be-tydelseöfvergången och dess orsak se Ordb. sid. 563b). — Det nysv. skjuts är en utur sammansatta former abstraherad gen. sing. af detta ord, Tamm: Fonet.,

kännet. på lånord i nysv. s. 43.

9. ofæfle jfr uræfle fl. 36: 1.

10. ok här samt å följ. sid. r. l återgifwes lämpligast med som, så ock stundom i fn.-isl. t. ex. Hákonarm. 9, Vafþ. 5.

10. gangær o: går passgång d. v. s. på en gång upplyfter fram- och bakbenet på samma sida (sbst. gangari).

11. rindær o: löper 1. går med vanlig gång (sbst. rinnari)..

marfyl ok gangær, þæt æru tue öra; bitær raarfyl ok rin-dær, böte fiura örtughær. §. 1. Nu stångar þiur oxa, gialde atær fullum gialdum; stange uxe ko, gialde atær fullum gialdum; nu stänga ko ko: æ þær sum iamnir aghas uiþær, gialde atær half gildi. Nu skaþar kalui manz, gialdi firi öri; skaþar kiþi manz ælla lambi, gialde örtugh; sua ok firi gambla gas. §. 2. Nu grauær man diki, skær ur gæslinga torwu, dör gæslingær i, liggi ogildær; nu ær egh torwa ur skurin, þa ær gæslingær gildær at åtta io pænningum, miolka gris at fiurum. Nu skal sua huar somartelnungær gialda, sum at höste uærþær uare. §. 3. Nu alle þe, sum þænna skaþa haua um sit fæ fangit ok þæt leþa mæþ sannum uitnum, þa skal þæt uita mæþ tuem mannum, at ,,þit fæ uar mins fear bani"; þa a hin uitzorþ læggia fram sua mykit, sum han will, at »nu ær fult framme ok bot, sum skilt ær".

XXVI. Um æn man takær leghu fæ, lan ælla insat fæ, ælla hæst manzs ok riþær mæþ, ælla andra hans kuste.

Nu takær man leghu fæ

5. Subj. till skaþar är ett underförstådt fæ.

8. Gæslinga torwa f. En torfva, som då dike gräfdes, skulle uppskäras och förmodligen läggas vid kanten af diket för att hindra gåsungar och andra småkreatur från att nedfalla i diket (Ordb.).

8. i [dikinu]

11. Somar telnungær m. Gris, lam 1. killiiig, som blifvit född samma sommar 1. år; telnungær, nysv. telning har genom metates uppstått af en äldre, i en annan handskrift af ÖGl. förekommande form tenlungær, afledd af ett *tenil, diminutiv af ten. Ordet, som egentligen betecknar ett föremål ur växtriket, användes här figurligt om en unge. Se Bug-

ællas foþær fæ, þa ær föþan

ges uppsats i nyssnämda tidskrift s. 270).

11. gialda o: gälla i värde.

12 if. Satskonstruktionen, som börjar med plur. (allefe), öfvergår anakolutiskt till sing. (skal), förmodligen under inflytande af ordalydelsen i edsformuläret.

15, 16. Öfvers, nu ärofulla böter framlagda, såsom stadgadt är.

17. Leghu fæ n. legdt fäkreatur ; lan eg. lån, här: lånadt fäkreatur; insat fæ 1. goþs o: inlagsfä, deponeradt gods.

19. Foþær fæ n. en annans fäkreatur, emottaget till utfodring. Schlyter (p. 214 not. 20) tror orden þa — leghan böra insättas efter orden Nu takær man lan (följ. sid. r. 4).

leghan; þa skal han uarþa þy firi sik ok sinum handuir-kum, firi uak ok uarghi ok sinne uangömu. Þæn a uarþa uak, sum uækkir, þær til sum iamuæl ær atær frusit. Nu takær man lan, þa skal æ lan hem. §. 1. Nu takær man in såt fæ; þa uarþær þæt af bonda stulit; þa skal þæt bonde atær gialda þem, sum atte, utan baþe uar stulit hans ok hins, sum atte ok in satte, ællas bran baþe. Nu kræuær annar ok annar satte in, þa skal þæt i tak lata i alla lagha

fæmtir. Þæt ær þön högste fæmt: nat ok iamlangde; þær til mattu þer saklösu inne halda, sum þæt ær insat io til. Nu kombær egh æn þa þæn atær, sum atte, þa ma han saklösu þöm ut fa, sum kræuær; þa a han til ganga, mæþ surnum eþe uita, at »þætta ær mit ok iak hauær ræt kændt". §. 2. Nu takær man hæst manz, riþær mæþ innan hæræzs, böte firi siax öra; riþær hæste utan hæræzs, böte 15 þre markær. Ælla takær båt hans ælla kuste hans andra, hans olouandis, böte firi siax öra ok æmgot atær, sum han tok.

1. Handuirki n. = hand-uœrk se sid. 80a. Öfvers, då skall han ansvara för all den skada kreaturet kan lida genom honom och hans värk (d. v. s. genom hans förvållande).

2. Lind: Om rim s. 65 sä-ger: med ett par obetydliga ändringar får man här ett regelbundet varspar:

for uak ok uarghi ok uangömu sinne. 2, 3. Äfven dessa rader innehålla värslämningar (med införande af Linds ändringar anf. arb. s. 78):

uak a uarþa þæn, sum uækkir, þær til iamuæl ær atær frusit. 4. skal, jfr sid. 256a 7, 8. 6. Baþir, f. -ar, n. -i (1. -in, med paragogiskt n), gen. bæggia,

pron. Båda. ,,Detta ord förekommer några gånger i sing." säger Schlyter i Ordb., det vill väl säga konstrueras med predikatet i singularis, såsom här uar stulit och å följ. rad bran. 14. På tal om supinum säger Rydqvist i Sv. Spr. L. I s. 456: „1 tryckfelsförteckningen till äldsta qvart-upplagan af 1734 års lag äro flere sup. på -t rättade till -dt, hvilket redan i texten finnes till större delen iakttaget i ett på Kongl. Bibliotheket förvaradt exemplar. Så litet hade man sig ännu bekant om ett särskildt supinum". Jämför härmed textens kœndt med dt i st. f. t, såsom både äldre och nyare tids ortografi skulle kräfva.

16. kuste o: saker, egodelar.

17. hans olouandis o: utan hans lof, se sid. 31 a.

XXVIL Vm æn man takær ekiu manzs, ælla bonde hauær kældu i æng sinne ok faldær i folk ælla fæ.

Nu takær man ekiu manzs ok ror bort mæþ ok kombær egh atær firi sola sætær, böte firi þrea öra. Nu

kombær þæn, sum ekiuna a, leþir han ma^þ ope ok hin uill egh atær uænda, böte siax öra; þæt hetir fornæmis sak. Nu sighær hin uære uara, þa a hin uitzs orþ uita þæt æmgot atær kumit. §. 1. Nu hauær bonde kældu a æng sinne; faldær i folk ælla fæ ok far af bana, gialde

io firi half gildi ok botin alle þe mæþ hanum, sum gaghn toku af kældunne, ællas dyli mæþ tolf manna eþe, at han tok egh gaghn af þerre kældunne.

XXVIII. Um æn tu hæræþ delas uiþær ælla byia um ramarka ok by uiþær almænning.

Nu delas tu hæræþ uiþ, annat skyldar baþe kununge ok iarle, ok annat skyldar egh utan mæþ kununge; dela þer um oþla sina ok egh lagha hæfþir, þa skal sua huart

6. Fornœmi (af nœma: taga) n. Olofligt borttagande 1. bruk af en annans egendom, hvilket dock hvarken sker i hemlighet såsom stöld 1. med våld såsom rån; fornæmis sak o: mål, som angår fornœmi.

7. Såsom ackusativ tills, med infinitiven uara kan ur det föreg, suppleras endast ekiu, hvarför orden f eet æmgot atcer kumit äro en den djärfvaste anakolut. — Det samma kan sägas om orden han tok i slutet af flocken.

9. »œng pro egn* Schlyter not.

15, 16. Skylda (af skuld, skyld f. skyldighet, afgift): erlägga skatt; öfvers, o. förkl. det ena erlägger skatt både åt konungen och jarlen, emedan det är beläget närmare hafvet i Roþin, Mæþ förekommer någon gång öfverflödigt, såsom här.

17. Of al, oful, of ol (= of al iorþ): Jord, hvartill man har full ägande rätt, isl. ådal, jfr ådal sid. 169b. Hvad ordets

genus beträffar, upptages i Ordb. blott neutrum, men ehuru analogin med isl. och sådana former som at sinu odœlli i äVGl. och at sino ofale i yVGl. bevisa detta, måste det dock äfven hafva brukats såsom maskulint, hvilket just af detta ställe ådagalägges; jfr ock den i Söderwalls Ordbok ur Svenskt Diplo-matariura anförda dativformen ofolenum. — Af of al härledes ock vb. odla, som dock är jämförelsevis ungt i språket (första gången anträifadt år 1689 enl. Eydqvist Y sid. 262).

17. Hœff (se sid. 3b f.) betyder här jorden, hvarå någon har laga häfd.

taka, sum skyldar. Nu gangær til brutzs þerra mællum, þa takær þæt tuælyti, sum næmir bor haui, þy at þæt skyldær mera, ok hint þriþiung, þy at þæt skuldar minna. Nu uæria baþin hæræþin, þa skal næmd næmna af þöm næstu andrum hæræþumin, ok þer skulu slita þa delu. §. 1. Nu liggia byia saman ok þo huar i sinu hæræþe, ok skil þem a um ramarka sina ok gæra tuæsuæri, þa skal næmna af þem næstu andrum tuem hæraþumin næmd, halua af huariu hæræþinu, ok þer skulu þær ræt um gæra. §. 2. Nu liggær gör by ok gamall, högha byr ok heþnu byr, nu liggær han gen almænninge; nu skil þem a um skial, þa a standa a ælsta iæþre ok öpa, þa daghrin ær döuastær, þæt ær mællum Botolfs mæssu ok mizsomars; þit skal byr agha, sum op far höra, i skial gen almænninge. Nu hauær by næmir almænninge byght ok kumit a lagha

I. gangær til brutzs o: går till delning.

10. Gör (isl. gørr, gerr] adj. färdig, fullbordad; gör by ok gamall o: en i äldre tider anlagd by. Det uddrimmande uttrycket förklaras epexegetiskt genom det likaledes allitererande högha byr ok heþnu o: gammal by, som ända från hedniska tiden varit bebygd (af heþnu bygder VGl., heþna f. hedendom, den hedniska tiden). Förra leden i srns. ordet högha byr är höghœr, isl. haugr, grafhög. „Då nämligen — säger Schlyter — våra hedniska förfäder begrofvos i högar, har däraf följt, att, sedan dessa minnen af den hedniska forntiden ensamma kvarstodo, orden höghcer och heþna blefvo nästan synonyma."

II. gen almænninge näml. häradsallmänning, häradets gemensamma skog.

12. læþær (isl. jaðarr\ sv.

dial. jäder bet. kant på väf Rz s. 300a) m. Kant. gränsen af ett jordstycke 1. en gård.

13. Döuær (isl. daufr) adj. Svag i allmänhet; däraf 1) svag i afseende på ljudets fortplantande 1. förnimmande: þa daghrin ær döuastær o: den tid på dagen, då i anseende till tillfälliga, på luftens beskaffenhet värkande omständigheter ett visst ljud ej kan höras så långt bort som annars, hvarmed dock ej kan syftas på någon viss tid på dygnet, enär det nämda förhållandet ej är därpå beroende; 2) svag i afseende på fruktbarhet, ofruktbar, om jord och trän, (Ordb.). Jfr härmed lat. surda tellus.

13. Botolfs mæssa o: den 17 juni.

15. Öfvers, o. förkl. Byn har intagit mera af allmänningen än förut är bestämdt att mätas från byns älsta gräns (Ordb.).

hæfþ sinne, þær hauær by uitzs orþ; alt þæt, sura utan ær garþ hans ok lagha hæfþ hans, þæt ær almænningær. Nu a hæræzshöfþinge almænninge skipta. Nu hauær hæræþe næmer by byght ok kumit a lagha hæfþ sinne, þa a hæ-

ræþe uitzs orþ at uæria; alt þæt, sum utan liggær, þa ær byia mark. §. 3. Nu mötis by ok almænningær i uatne, þa skal taka niu alna langt skip ok stæþia stamn i uasse ok annan ut a diup, þa skal standa i æftra stamne ok haua sik i hande haka skapt ok kasta atær iuir axl sik

a diup ut; aghe sua byr. sum ytærst far kastat, ok þæt ær

f almænningær, sum utan ær. §. 4. Nu delas bya uiþær, göri ok gamblir; skil þöm um skial sin, nu sæmbær þöm um ramarka, þa skal syn ræt mællum ramarka ganga, utan möte sua mykit uatn, sum uændir ut hiul a kuærn;

möte

sua mykit uatn, þa skal i miþström ramarka haua, utan lagh hæfþat handuirki gangi firi ælla lagha hæfþir. Uirkar man i skoghe annars ælla takær in til öþzs mala ok kombær um garþe, þæn garþær hetir rishofþe ok rans garþær.

2. hans nämligen byns.

3, 4. Öfvers, o. förk!, om någon fått göra intaga på hä-radsallmänningen närmare byns gräns (Ordb.).

5. utan förklaras analogt med samma ord i näst föregående mening: alt þæt, sum utan ær garþ ok lagha hœfp.

8 ff. Om orden å 10:de raden a diup ut, som icke äro nödvändiga för meningen, uteslutas, finner man här med en ringa för meterns skull erforderlig förändring följande vars (enl. Lind: Om rim s. 79):

þa skal standa

i æftra stamne

ok hauask i hande

haka skapt

ok kasta atær

iuir axl sik. Äfven det närmast efterföljande

skulle kunna misstänkas för att vara en värslämning (1. c.):

aghe sua byr

sum ytærst far kastat,

ok þæt ær almænningær,

sum utan ær.

14. ut tror Schlyter vara misskrifning för um, såsom ock i en handskrift läses.

16. Öfvers, om icke sådant vattenvärk eller sådan jord, som någon har laga häfd å, hindrar detta.

17. Öþzs mali (af öþi: öde tillstånd) m. Lön för odling af en öde jord, jfr öxa mali sid. 226a.

18. Eisliofþe m. betyder d. s. s. rans garþær m. nämligen gärdsgård, genom hvars uppsättande man inkräktar något af en annans jord. Egentligen torde risliofþe, hvars senare led dockBygda B. XXVIII. 245

Rutnar þæn garþær af ok kombær um andrum, rutnar af, han ær ok rans garþær; kombær um þriþia ok þrim flera, þa rindær han a synrættu. Nu æ huar sum mötas synrætta ok lagha hæfþi, þa rindær laghhæfþi synrættu. Nu æ huar sum maþær hauær þæssum lundum lagh hæfþat, þa a han 5 uitzs orþ uæria. Nu sæmbær þem egh um ramarka ok hauær annar þerra uart för, þa a han uitzs orþ, sum för hauær uart. Nu æn þe uæria baþi a yuærstu fæmt, þa skal hæræzs næmd uita, huat þær ær sant um. Nu æn annar þerra uær a yuærstu fæmt, þa a þæn uitzs orþ, sum uart io hauær. §. 5. Nu gærs by af by, liggær til ha ok hamnu, uet sina ramarka, þa hauær han uitzs orþ uæria þæt, sum han hauær fangit, ok egh til högha bys iuir ramarka ganga. Nu hauær han egh sik ramarka ok liggær egh til ha ok hamnu, han hauær egh uitzorþ mera. at uæria, æn han hauær garþe gripit. Han a haua mæþ högha by af almæn-ninge bysins timbær ok troþ, fång ok fear gäng, ok ryþia undir rughi ok rowm, haua af þreia halma ok siþan læggia atær undir fear fot; egh ma han længær til akær ælla æng haua. Nu uill högha by almænninge skipta, þa a afgærþis by sua mykit i skoghe. sum skyldar. Nu ær by

är oförklarad, betyda en uppkastad rishög och så kallas på spe i äldre VGl. ett barn, af-ladt af biltog fader, som i hemlighet smugit sig in i landet.

l, 2. „Lege: han ær okrans garþær\ rutnar af, 'kom!}ær etc." Schlyter s. 217 not. 9.

3. Synrætta f. Rak linje mellan två råmärken. Öfvers, då drifver gärdsgården undan den raka rågången, d. v. s.

den, som påstår, att gränsen går i rak linje mellan råmärkena, måste vika för gärdsgården (Ordb. art. rinda).

4. Trots predikatets entals-form är laghhæfþi(r) pluralis; i en annan handskrift läses rinda lagha ha f dir.

10, 11. Spår af värsform (se Lind: Om rim s. 86):

þa a þæn uitzs orþ, sum uart hauær.

11. Förkl. en ny by anlag-ges inom en äldre bys gränser; den förra kallas afgærþis byr (r. 21). _

11. Öfvers, är i afseende å krigstjänsten anslagen till en viss har eller hamna (se sid. 127b).

16. gripa [iorþ] garþe 1. mæþ garþe o: intaga, inhägna.

17, 18. Märk de på gammal värsform tydande uddrimmen!

21. Förkl. så stor del i skogen, som står i förhållande till de utskylder den betalar.246

Bygda B. XXVIII.

af almænninge köptær, þa a han egh uitzs orþ mera at uæria æn sua, sum han hauær garþe gripit ok lagha hæfþ a kumit.

XXIX. Um æn man gangær skogh annars ok takær 5 fiska ælla diur, hans ouiliandis.

Nu auærkar man eghn annars, gangær hans skogh, urakær staka ok huggær hagha ok far a fiskia annars manzs, gær uasa ok uærkia, þæt kalla oþul brut; þæt ær fiughurtan manna eþær, at han gik mæþ luui. ællæs tolf io manna eþær, at þæt uar egh hans gærþ; bristær at eþe, böte þreia markær. Nu far han a fiskiar hans, draghær næt ællas miarþa, þæt ær siax öra sak. Nu gangær man i skogh annars manzs, takær diur hans mæþ næti ælla skiutær, þæt ær siax öra sak ok lati atær diurin.

XXX. Vm æn skoghær ær oskiptær, huru sum þær skal hugga ælla til skiptis uara.

Nu ær skoghær oskiptær mællin manna; alle þe, sum þær i aghu, þer aghu saklöst i hugga, [alt utan ek ok hasl; hasl a friþ haua. Brænnir man suiþu, gömi sik þær firi, at þær se egh ek innan; brænnir man ek, böte firi siax öra; brænnir þre, böte þre markær; brænnir tiughu, böte

1. af o: från. sätt att använda dessa fiskebrag-

4. Ganga kan liksom fara der synes bättre. Anmärknings-

nytjas transitivt i betydelsen bruka enl. Ordb.

7. Öfvers, o. förkl. nedslår gärdsgårdsstörar i jorden för att inhägna mark och inhugger jaktplats i skogen genom träns fällande och stängsels upprättande.

8. Vasar kallas ännu i flere svenska och norska dialekter löf- 1. granruskor, som nedsänkas i vattnet för att locka fisk.

11, 12. Två handskrifter hafva draghær noth, lcegger næt ællas miarþa, hvilket åtminstone efter nuvarande språkbruk och

vardt är det dock, att textkodex har detta samma uttryck äfven på ett annat ställe, Uaþ. 39:pr.

19. Suifa (1. suiþ, VM. svi-Jriur i sms. rompnasviþiur f. pl. t. svedjeland för rofsådd) f. Svedjande, svedjeland, sved (finl.).

18—l följ. sida. Orden alt utan ek — fiuratighi markær hafva utan tvifvel varit antecknade i marginalen af någon äldre kodex, hvarifrån de insmugit sig i texten, där de störa sammanhanget, hvarhälst de insättas (Schlyter s. 218

fiuratighi markær,] huat sum han a minna ælla mera ok huat han huggær minna ælla mera. Æn egh ma han baþe skoghin auærka, æ til huas sum þæt ær, ok andrum låna ælla skipa, utan han aghe tu bol i bynum, þöm sum huart þerra hauær særdelis akær ok æng ok alla lagha skiptir, þa ma han til þæs bolsins enum skipa ælla låna. Auærka flere, þa botin þe ælla uiti lufs eþ a han; suær han a möte ok dyl mæþ eþe, þa uiti hæræþzs næmd, huat þær ær sant um. §. 1. Awndas þer, sum innan aghu, at han huggær æmmykit, sum minna a, sum þer mera aghu, þa skulu þer io til fara firi iul ok hælgha aftun ok uara skogh til skiptis ok læggia hælghþ a han; huar sum huggær siþan i sko-ghinum af þy, sum i hælghþina ær laght, böte þrea mær-kær. Nu skal han fara til manadaghin æfte lagh þingx mana dagh, þæt ær þæn, sum siu nättum ær æfte annan dagh pinkizs dagha, ok stæmna skoghinum til skiptis. Nu uill han egh stæmna, utan wil hinum forfængta sit, þa skulu þer til þingx fara ok kæra ok lata af döma hælghþina, ok siþan mughu þer saklöst hugga. Nu stæmnir han ok sökir til skiptis skoghin; þa a þriþiu fæmtinne skulu alle þer, sam i aghu skoghinum, til koma ok skipta skoghinum æfte þy, sum huar a i bynum, ok aghin alle i þy bæzssta ok alii i þy uærsta.

XXXI. Um huru hugga skal, siþan sum skipt ær.

Nu siþan sum skipt ær, huggær annar i annars skoghi, þa böte firi siax öra. Gangær man a skogh annars, huggær

3. 4. Öfvers, o. förkl. lämna eller utarrendera åt en annan rättighet att bruka skogen.

4. þöm ack. pl. n. = þön, såsom ock läses i en handskrift.

5. alla lagha skiptir o: andelar i alla byns ägor.

6. Öfvers, då må han för det [ena] bolets räkning utarrendera eller lämna åt en sin rättighet [till skogen].

9, 10. Konstr. at han, sum minna a, huggær æmmykit sum þer, [cer] mera aghu,

13. Öfvers, sedan fredlysning har skett. Jag fattar uttrycket af þy i temporal bemärkelse och ær laght såsom im-personelt, men annorlunda Ordb. s. 302b: þæt sum i hælghþina ær laght.

17. Forfængta (af förfång] vb. tr. Göra en annan förfång eller hinder i afseende å hans egendom.

22, 23. Öfvers, och äge alla del i det bästa och alla i det sämsta (näml. af skogen).

ek ælla apald, bærænz træ, gialde firi siax öra. Nu firi alla siax öra sak ælla andra sakir, þa lati æ först ut þæt, sum han tok, ællas sua got ok sakina iuir at botinne. Huggær iuir þry, gialde firi þreia markær. Nu huggær man sua manga ekær i annars skoghi, at standa ma a stubba ok tælia til tiughu æru, böte firi fiuratighi markær; huggær galduiþ böte þre öra.

XXXII. Vm æn böndær uilia in taka til gærþis sins,

ælla liggær þær fælla innan.

Nu uilia böndær in taka til gærþis sik af skoghinunu þa a han uitzs orþ, sum in uill taka til akærs ok æng, æn þæt ær egh of höghær skaþi bynum, þy at þæn a æ uitzs orþ, sum byggia uill. Nu liggær manzs fælla, þön sum han will ryþia undi rowm ælla rughi, i þy, sum þer uilia in taka, ælla uilia þer ok intaka skogh undir mala, ælla uilia þer skipta skogh til ryþzla, skiptin ok haui þo för öxamala sin, sum fældi, rugh ok rowr ok en halm þær æftir. Siþan taki þæn up, sum mæþ lut ok lagha skipti fik.

XXXIII. Um æn annar aghær træn ok annar iorþina.

Nu aghær annar træn ok annars ær iorþin i skoghi-num; þa uill hin af hugga træn ok sina iorþ ryþia. Nu

1. Bærænz træ (jfr miætanz mæn Uaþ. 6: 2, boanzs mannum BB. 33) n. Fruktbärande trä, se Rydqvist: Sv. Spr. L. bd I s. 418 f. Ordet står här som epexeges till ek ælla apald.

3. iuir står adverbialt o: därutöfver, dessutom; öfvers, och utgifve därutöfver böterna i ersättning.

4. huggær iuir fry [bærænz træ]

7. Galduiþ ær m. Trä, som ej bär frukt; af galdær adj. ofruktbar, ofruktsam, hvaraf ock gallko: ko som ej kalfvar.

8. in taka o: intaga, näml. någon del af skogen.

9. Fælla f. fäld skog.

14. ryþia [iorþ] undi roicm ælla rughi o: för att där så rofvor eller råg.

15. Mali se öxa mali sid. 226a; öfvers, eller vilja de intaga skogen under odlingslön.

16. Eyþzl L Röjning, röd-ning; skipta skogh til ryþzla (gen.) o: skifta skogen på det att hvar och en sedan må kunna odla sin del.

21. hin o: den senare, den sistnämda.

sighær han, at han uill sin træ haua ok egh lata af hugga, þa skulu þer til þingx fara, hæræz hof þinge skal þær syn til næmna. Ær skoghrin a þy, sum ma gæra af akær ælla æng, þa a þæn uitzs orþ, sum iorþina a ok ryþia uill. Nu æn træn standa a biærghum, sum huarte nytir til akær ælla æng, ok hin uill hanum hans aldin skogh ælla hans viþ forfængta, þa a þæn uitz orþ, sum træn a; þön skulu dömas kuar standa ok egh up huggas. Nu æn þe standa, a þere iorþ, sum man ma gæra akær ælla æng af, þa a þæn fara til, sum skoghin uill ryþia, ok af hugga ok io iorþina ryþia ok biuþa sua manga pænninga, sum miætanz mæn sighia træn uærþ uara. Uill hin uiþ taka, þa ær þæt got; uill han egh uiþ taka, þa skal han stæmna et þing, annat ok þriþia ok byuþa hanum uærþin. Nu æn han uill egh uiþ taka, þa skal a þriþia þingeno næmd gæra ok 15 sea, huat þæt ær hældær, fallit til at ryþia ællas egh. Ær þæt fallit til at ryþia, þa skulu þer miæta, huru goþær skoghrin ær, ok han skal uiþær pænningum taka, sum skoghin a. Uill han egh uiþær taka, þa han stæmne hanum fiarþa þing, þa skal taka pænninga sua manga, sum miæ-tanz mæn ælla andre syna mæn uilia miæta ok skoghrin uar uærþær, ok sætia i hændær tuem boanzs mannum mæþ þöm skialum, at þaghar hin kærir til, þa fa hanum pæn-ningana. Siþan taki han dorn til at hugga skoghin. Huggær han för, þa böte, sum skils; huggær han siþan ok kærir hin til, sum skoghin atte, þa uisi hanum, huar sum pæn-ningane standa til borghan, ok biþi han siþan þöm þær

3. a þy = a fere iorþ (r. 9) o: på sådan jord 1. mark)(a biærghum.

6. Aldin skoghær m. Allon-skog, af aldin (isl. =) n. (i Ordb. m. trol. genom tryckfel): Träfrukt i allmänhet, ållon.

16. Fallin adj. (egentligen pret. part. af falla): 1) Beskaffad. 2) Fallen, passande, tjänlig; fallit til at ryþia o: tjänligt till odling.

22. Boanzs maþær, isl. Mandmaðr (se bærænz træ å föregående sida) m. Bofast man, jfr uttrycket böndær ok boande mæn Dr. 3:pr.

23. Skial (se sid. 44b) betyder äfven förhållande, sätt, villkor (Ordb. art. skæl 8); mæþ þöm skialum o: med de bestämmelser 1. villkor.

27. til borghan o: i taka händer.

up taka, ok uiti þæt mæþ eþe fiughurtan manna, at han hiog up þæn skogh mæþ þingx manna domi, siþan han hafþe fult giald hanum buþit mæþ þrim þingum ok þrim fæmtum ok fiarþa Lionga þing.

XXXIIII. Vm æn man takær annan i skoghe sinum, ælla löpa manzs hion bort fran manne.

Nu takær maþær man i skoge sinum, þa ma han egh af bonda taka ok egh af hans þræli; han skal þöm til byia fylghia ok lass i tak lata, ok han lete hemuld sinna.

Far han hemuld, se saklös, far han egh hemuld, þa lati atær uiþin ok mæþ siax öra. Takær leghu dræng manz i skoghi, þa ma af hanum taka, þy at han ær egh staþfa-stær; uarþær hanum egh skoghær hemul, þa lati atær uiþin ok mæþ þæt, sum skilt ær. §. 1. Nu löpa bort hion manzs;

lysir þæn laghlika, sum sins hauær mist, ok biuþær til fæ sit, takær man utan uarþ hælde ok utan hæræzs, lysir laghlika ok far hanum sit atær, þa a han firi half mark. Takær mulslaghu man ælla hæst a gangu ællar uxa ok lysir laghlika, þa a han firi örtugh.

2. mæþ þingx manna domi se sid. 222a.

5. takær, som i Gloss. öfversattes med 'griper, fasttager', återges i Ordb. (bättre) med 'träffar, råkar på'.

8 o. 12. taka absol., som i RB. 3: 2 förekom i bet. 'uttaga böter', betyder här 'taga något såsom pant' (för att därmed öfverbevisa åvärkaren).

9. Öfvers, och åvärkaren söke försvar för sin äganderätt till det han huggit.

11. Uiþær (isl. viðr) m. 1) Skog. 2) Särskilda trän (huggna 1. icke huggna). 3) Ved. — I betydelsen skog fins ordet kvar blott i några ortnamn t, ex. Tiveden, Finnveden.

16. uarþ hælde n. (uarþær,

halda): vakthållning; utan uarþ hælde = utan uarþ ok uakn (Eþs. 34) o: i öppna sjön.

18. M-ulslaghu maþær (= muslegu maþr i Gottl. L.) m. Förrymd och efterlyst träl. Ordets enklaste förklaring — säger Schlyter i Ordb. — är den redan af Verelius uppgifna (af mus och liggia], enligt hvilken den rymde trälen, som håller sig fördold i hvilka usla gömställen han under sin flykt kan finna, liknas vid en mus, som ligger gömd i ett råtthål. — Antages denna förklaring, måste mulslaghu man i vår text betraktas som felskrifning, jfr Rydqvist Sv. Spr. L. VI s. 304 f. och Söderwalls Ordbok.

18. hæstær a gangu o: häst,Bygda B. XXXV.

251

XXXV. Vm bi garþ ok huru sum skruua skal. .

Nu a man bigarþ, þa ma man egh sætia skruf næmer bigarþe æn halua rost nær. Sætær, sum skilt ær, fylghir hin sinum bium fran bi garþe sinum, uraki af sua, at han spille egh uærkum hans, ælla haui halft huar þerra. Sætær næmer, æn skilt ær, þa ær skruuær þiuuær; uari ogildær firi þem, sum hitte, ok hin gialde þre markær, sum satte, ællas dyli mæþ tolf manna eþe, at han egh satte. §. 1. Gangær man at bium mæþ fælaxs gærþ, þa a han halft uiþ alla þa, sum skoghin aghu. Nu gangær utan fælax gærþ, sæ- io tær stok ok staþa, far mæþ blande ok bikare, farr ok flöghir, þæt ær siax öra sak. Nu gangær han a gapa syn, hittir

som gått från sin ägare och lös drifver omkring.

I. Skruua vb. tr. Fånga bin med 'skruf', om ej sætia är utelämnadt (jfr följ. rad), så att skruua vore ack. plur. af sknmær m. skruf, strut, näfverkorg, här den bikupa eller det kärl (Mkar), som brukades till bins fångande (Ordb.). Noreen: Altschw. leseb. s. 163 tolkar ordet som verb.

4. Öfvers, drifve [bina] bort så, att ...

9. Fœlagli n. Gemenskap i allmänhet, bolag; fælaxs gærþ f. gemensam gärning, företag tillsamman med en annan. Öfvers. Går man till bin [för att taga dem] efter öfverenskommelse [med skogens ägare]

II. Sætia stok ok staþa o: utsätta en bistock på en fotställning att därmed fånga bin; fara mæþ blande ok bikare o: gå med ett kärl, hvari fans en blandning af honing och vatten att därmed locka till sig bin, 1. ined en med någon blandning invändigt besmord bikupa, såsom ännu

brukas, för att däri fånga bin; fara ok flöghia o: löpa omkring [på andras ägor] och hoppa öfver gärdsgårdarna.— Märk udd-rimmen i alla de tre nämda talesätten !

12. Gap n. Gap, öppning; ganga a gapa syn o: värkställa besiktning af de i en gärdsgård befintliga bristfälligheterna. Så förklarar Schlyter (med Ihre) detta uttryck; Loccenius däremot öfversätter (enl. citat i Ordb.): se hvar ihåliga trän finnas. För min del kan jag ej finna annat än att denna senare uppfattning af gapa syn

är mera tilltalande, ty hvarför skulle här just särskildt besiktning af gärdsgårdars bristfälligheter af lagen framhållas mer än hvilken annan vandring i skog och mark som hälst, hvarunder bin kunde påträffas? Att dessa i vilda tillståndet pläga hafva sin vistelse i ihåliga trän, är däremot allmänt bekant och kunde således med skäl här hafvas i särskild åtanke.

bi, þa skal han mærkia træt, þæt sum han standær i, ok lysa firi allum þem, sum skoghin aghu. Þa a han þriþiung af bium.

XXXVI. Um huru biur a sæ bole, ok huru æfte æl-ghium skal fara, ok þæn a ræf, sum resir.

Nu a biur sæ bole sum bonde. Huar sum dræpær biur ok brytær hiþi hans, lati atær biurin þem, sum ængina atte, ok mæþ þrea markær; takær biur a almænninge, aghe han biurin ok uari saklös. §.1. Alle aghu biörn sökia, þy

io at han ær uræfle; alle þe i skal koma, mæn han rörir fot, þer aghu lut af biorne. §. 2. Nu ganga mæn æftir ælghium, nu resa þer diur ok fa fiæt ok fara æftir, nu lata þer fiæt löst, nu ma ængin a þerra fiæt ganga, för æn þrea nætær æru ute. Nu gangær man æftir ok fælle diur; koma

þer til, sum diur haua rest, þa aghu þer diur, sum restu. Nu haua þe slæpt fiæti, sum restu, ok ganga ut þrea nætær; koma andre ok fælla diur, þa aghu þer diur, sum fælt haua, ok þer gangin fran, sum egh uildu fiætz göma. §. 3. Nu uarþær man firi skall ok skiutær diur, þa a han skut bogh

ok halua knek. Nu fara mæn æftir diure ok fylghia annars

1. han tror Schlyter hafva afseende på ett underförstådt, ingenstädes i texten förekommande bisuœrmbœr och öfversätter: 'där bisvärmen satt sig', men bättre är att (med Tamm i Uppsalasttidier sid. 36) fatta standær i aktiv betydelse 'träffar på' med U suppleradt från det föregående såsom objekt.

10. Ur.æfte, ti æfti — o f æfte (fl. 25:pr.), oevli (isl. ofrefli af afl) n. Öfvermakt, något öfvermäktigt.

l O. m æn kon j., samman dragning af mœfan.

13. Fiæt (s. 185a) spår, tis. lata fiæt löst o: släppa spåret

löst, öfvergifva spåret)(ficetz göma (r. 18) L gæta o: taga vara på spåret.

19. tiarfœr firi skall o: hör till skallfolket.

19. Skut- 1. skot-loghœr (af skot n. skott) m. Skottbog, bogen af ett dödadt djur, hvilken tillföll den, som fält djuret.

20. Knek f. Bakbog; däraf tis. 'komma på kneken' och vb. kneka, hvilka orätt härledas (bl. a. i Dalins allmänt anlitade ordbok) från lmä\ „säges eg. om ett fyr fotadjur, som, då det t. ex. genom halkande mist stödet af sina bakben, kommer att sitta på knekarna" (Ordb.).

manzs hunda, þa a hundær haluan manzs lut. §. 4. Nu skal huar bonde haua þriggia famna wargha næt; hauær han egh næt, þa böte þre öra. Þa skal taka tua mæn af huarre sol^n, þöm sum buþkafla skulu up skæra; kombær egh bonde af husi hüariu, þa böte þre öra. Þe mænnini, sum næmdi æru, skulu þa pænningana ut sökia, ok þe takin þriþiung af þem pænningum ok þer, sum skal fylghia, takin tua lyti. Nu sæghær bonde, at han hauær egh fangit skal buþ ælla han haf þe forfall; þa uiti mæþ tuægia manna eþe ok sialuær han þriþi, at han hafþe lagha forfal ællas io han fik huarte buþ ælla buþkafla. Gangær i skall ok gær ænga luþnu, böte firi öri ælla uæri sik mæþ sama eþinum, sum skilt ær. Nu kan ra i næt koma i uargha skall, ligge ogild; sætær man næt utan uargha skall ok dræpær ra, böte þre markær. §. 5. Nu a þæn ræf, sum resir, hæra þæn, sum handum takær. Nu mughu egh böndær ra taka, utan þer hættin uiþ þrim markum, þy at hon ær kunungx diur.

XXXVII. Um æn man hittir utan garþ ælla grinda-

stulpa, ælla butna fynd ælla haf urak.

Nu hitter man gull ælla siluær utan garzs ælla grinda stulpa, lysir laghlika firi grænnum at kirkiu ok þinge, ællas andra gripi, þa skal han sæghia, huat sum han hauær

5. af husi hüariu: jfr tis. 'gå man ur huse', där huse är gammal dativ och således icke f'år fattas såsom vårdslöst uttal af huset.

12. Luþna, lyjma f. Lydnad; gær æng a luþnu o: gör ej det, som befalles 1. blifvit befaldt.

15, 16. Om man från r. 16 utelämnar sum, hvilket också saknas i två handskrifter, så fås här en regelrätt halfstrof i Ijöða-háttr (se Lind: Om rim s. 81 f.):

Nu a ræf

þæn, sum resir,

hæra, þæn handum takær.

19. hittir står först i intran-sitiv betydelse: 'gör något fynd', och underförstås sedan såsom transitivt med två objekt.

19. Prep. utan styr ack. 1. gen.; i en annan handskrift fins varianten gärds.

20. Butna fynd, butn fynd 1. botn find f. bottenfynd. Haf urak n. vrak, som flyter på hafvet.

23. Gripœr (isl. gripr) m. 1) Grepp, tag. 2) Dyrbarhet, gods af värde; det (isl.) sins. ordet dyrgrip finner man i nysv. af en eller annan purist nytjadt

hit. Nu kombær man ok kænnis uiþ, at „ slikt ær mik hwruit", þa gangær han til mæþ sannum iartighnum ok tuæggia manna eþe, at »þætta ær mit ok iak hauær ræt kænt"; þæn taki þriþiung af, sum hitte, oktuælyti þæn, sum atte. Kombær ængin þæn firi nat ok iamlanga mæþ sannum iartighnum, sum þor til ganga, þa a kunungær tua lyti ok þriþiung þæn, sum hitte. Nu farr man at uægh ok tapar klæþum sinum ællar andrum kustum sinum, uæn-dir þær atær, för æn han lysir, ok mötir hinum, sum hit hauær, þa a han egh fyndar lut af giua. §. 1. Nu fara mæn at uægh, hitta fynd; alii þer, sum fram æru farnir um, þa aghu egh þer af fynd; alii þer, sum æftir han æru, þer aghu af fynd mæþ þem, sum hitte. §. 2. Nu hittir man butna fynd ok lysir laghlika, þa a han halua fynd; kombær ængin þæn, sum uiþ kænnis, þa a kunungær halft uiþ han. Hitte man haf urak i uatne ute, lysir laghlika, þa a han þriþiung sin af haua. Kombær ængin þæn, sum uiþ kænnis, þa a kunungær tua lyti af.

XXXVIII. Vm æn man kallar kunu fordæþu, ælla man kalla annan okuæþis orþ.

Nu kalla man kunu fordæþu, þæt ær sæktar orþ utan mæþ stæmdu þingi. Nu kalla man annan okuæþins orþ,

i st. f. klenod. — Orden ællas andra gripi borde väl i texten rätteligen ha sin plats efter siluær. 6. til ganga nämligen med kännetecken och ed, såsom nyss sades.

10. Fyndar lutær m. Viss andel af i'ynd, som tillfaller upp-hittaren, hittelön.

11. sum fram æru farnir um [fynd] o: som hafva farit fram förbi hittegodset.

12. han näml. upphittaren. 19. Fordæþa (isl. fordæða]

f. trollpack a. Senare delen af

detta ord är af samma stam som det nuvarande dåd gärning, hvaraf missdådare; jfr forgær-ning (Ordb.)-

21. Sæktar orþ n. Okvädinsord, för hvilket man kan lagligen tilltalas, jfr sæktar mal s. 204a.

21, 22. Öfvers, o. förkl. „utom med instämdt ting" d. v. s. om uttrycket fälles vid ting, som är utsatt för att rannsaka och döma i sådant mål, då är det icke okvädinsord.

kallar niþing ælla þiuf ælla fostra utan mæþ þing stæmnu, þa ær þæt sækta orþ; þa dyli mæþ tolf manna eþe, at han mælte hanum ængte sækta orþ ælla böte þre markær.

XXXIX. Um æn man borghar andrum pænninga ælla annat gozs, huru sum þær skal stæmna æftir.

Nu borghar man andrum pænninga ælla nakuat annat gozs, þa a han þæt ut luka, sum han borghaþi, ællas dyli, at han uar aldrigh þær borghari at, ællas læggi fram ok uitï þæt: wat þæssu uar iak borghari ok egh at andru", æl-læs ok þæt allt atær lukit, sum han uar borghari at. Nu io æn han gangær uiþ, at han borghaþi, þa skal hin, sum uiþ borghaninne tok, kræuia borgharan; borgharin stæmne þöm þing, sum han baþ i borghan; will han dylia, at han baþ han aldrigh þær i borghan um, þa luki borgharin egh þy siþær alt þæt, sum han gangær uiþ, at han borghaþi hanum. Nu æn han uill uita alt lukit ok sæt, þa skal han mæþ eþe uita „alt þæt iak baþ þik i borghan um, þæt ær alt lukit ok sæt, sum þu kuat sialuær ia uiþær". §.1. Nu uill han huarte dylia ok egh uita lukit, þa skal han stæmna borgharanum þry þing ok sitia þrea fæmtir, sum han baþ

VGl. och en gammal edition af ÖGL formen okuæþings orþ förekommer (så ock i skråordningar enl. Söderw. Ordb.), anser Schlyter ordet ^ganska naturligt härledas från en nomin. okvæ-þinger". Häremot uttalar sig Rydqvist: Sv. Spr. L. IV s. 442, mot Rydqvist åter Schlyter i Ordb. Bihang, s. 806. Sidoform är vidare okuæþis orþ af okvæþi okväde, isl. ukvæðisorð.

l. I st. f. kallar, som Schlyter här i enlighet med två handskrifter insätter, har textkodex ælla. „ Skulle icke detta — frågar Tamm i Uppsalastudier sid. 36 — kunna bibehållas, fattadt i betydelsen 'antingen', liksom

i Skånel. ællær —• ællær ofta betyder 'antingen — eller'? Jfr KrB 15: l, där uttrycket Ælla gær hor ælla ætsku spiæll skulle kunna vara riktigt, ifall man finge öfversatta ælla — ælla med ,,vare sig — eller".

4. Öfvers, går i borgen åt en annan (= creditori Gloss.) för penningar.

10. [uitï] þæl allt atær lukit

13. sum han baþ o: som båd honom, (likaså r. 20 och å följ. sida rr. 5, 9, 12 o. 18).

15. siþær (isl. siðr) adv. komp. Mindre; egh þy (1. þæs) siþær o: icke dess mindre.

20. Mellan fæmtir och sum bör inskjutas ok borgharin256 Bygda B, XXXIX.

i borghanina. Nu innan Smalandum, þa skal a þriþiu fæmtinne borgiiarin ut luka þæt, sum han borghaþi; lukær han egh þa utj þa ganga all fallin in a han, þing ok fæmtir. Nu æn borgiiarin lukær ut a þriþiu fæmt, þa ganga fallin

in a han, sum han baþ i borghanina, utan han uili ut luka ælla dylia, sum förr uar saght. Nu æn þæt ær i Östra-götlande, sum Lionga þing stæmnis, þa skal borgiiarin huart þing, sum hin stæmne, sum han borghaþi. Þa skal han stæmna þöm, sum han baþ i borghanina, þry þing ok þrea fæmtir

ok sua Lionga þing æftir. Þa skal han suæria in til borgha-rans, at han hauær laghstæmt Lionga þing, ok sua borgha-rin til hans, sum han baþ i borghanina. Uvill hin æn þa ræt gæra antuiggia mæþ laghum, sum skilt ær, þa ær þæt got; will han egh, þa skal Lionga þingx fæmt læggia hem

til hans. Will han egh æn þa ræt gæra, þa skal borgharm ut luka hinum, sum han borghaþe; þær til ma han saklöst halda. Ali fallin firi lagha soknina ganga in a þæn, sum han baþ i borghanina.

XL. Vm æn man uill fiuratighi märka sak sætta uita, ælla siax märka sak ælla minne sak.

Nu æn man will fiuratighi märka sak sætta uita ok bötta, han skal uita mæþ þrænne fiughurtan manna eþum. Vvill man siax märka sak uita sætta ok bötta, han skal uita mæþ tuænne fiughurtan manna eþum. Vill han minne

stæmni þöm, se Schlyters edition s. 226 not. 79 och Amira: Alt-schw. Obl. s. 698.

3. Öfvers, då drabbar ansvaret för alla försummelserna honom

5. utan han o: utom om han

7,8. Den infinitiv,hvarpå skola har afseende, utelämnas stundom. Här underförstås antingen halda i bet. hålla, iakttaga, infinna sig vid [ting], eller kanske rättare stæmna, såsom Amira vill i nyss anf. arb. s. 699 not 1.

I enlighet därmed blir öfvers, då skall borgensmannen utsätta hvart ting såsom den skulle utsätta, åt hvilken han gick i borgen (o: fordringsägaren).

10. han nämligen fordringsägaren.

12. hin nämligen gäldenären.

13. Efter laghum tillägges ælla fæ (Schlyters ed. s. 227 not. 95); mæþ laghum o: med ed, jfr KB 26:pr. gærirætmæþ eþe ælla botum.

16. den, åt hvilken han gick i borgen d. ä. fordringsägaren.257

sak æn siax märka sak uita sætta ok böta. han skal þæt uita mæþ fiughurtan manna eþe.

XLI. Um æn man læggær hælghþ a skogh sin ok

skipa siþan a sin suin.

Nu læggia mæn hælghþ a skogh sin ok skipa, nu kan 5 han egh fa suin a sin skogh, ok þer uraka a, sum laght ær, a sin skogh, þær mughu þer saklöst hans aldin nöta. Nu urakær man a mera æn laght ær, haui firi urakit sinum suinum, ok skiptin þer, sum skoghin aghu, þöm sui-num. Nu löpa annars manzs suin a annars skogh, þæn io skipaþær ær, þa skal han þöm in taka. Gangær a drusa aldin full suini um döghn, gialde firi span korns. §.1. Nu far man at sinum rættum uægh gynum aldin skogh ælla nuta skogh, hæntir i hat sin til hatta band ælla i uat sin til

4. Skipa vb. tr. Ordna, förordna, fordela, utarrendera. Öfvers, och släpper sedan sina svin i [skogen]; skipa kan här vara infinitiv (se s. 39a) eller 3 p. sg. pres. ind. med vanlig apokopering af r.

6. han o: någon af deläga-rena i skogen)(f er o: de andra delägarena; uraka [suin] a

6, 7. sum laght ær o: såsom det är bestämdt (näml. angående antalet af svin, som hvar bonde får hafva i skogen); a — a: om denna upprepning af prepositionen se sid. 82a 7.

11, 12. I textkodex står suini, som här bibehålles, ehuru Schlyter i sin edition (och med honom Leffler) i dess ställe insätter den i två andra handskrifter befintliga läsarten suin. Schlyter öfversätter aldin full suin med 'af allo n fulla svin' och fattar drusa såsom oblik kasus af drusi m., möts v. sv. di al. dr åse o: hög af tröskad sad, men kan icke tolka uttrycket i dess helhet. Tamm i Uppsalastudier sid.

36 öfversätter drusi med 'nedfallen mängd' (jfr sv. dial. dråsa ned), hvaraf sm s. drusa-aldin pl. 'i mängd nedfallna ållon', i någon mån likartadt med nsv. fall-frukt, och ser i full-suini äfvenledes ett sammansatt ord af samma art som full-sœri 'fullkomligt sår' och med betydelsen 'fullvuxet svin'; på grund häraf öfversätter och förklarar han denna mening sålunda: wgår ett fullvuxet svin (i annans skog), under ett dygn på de i mängd på marken nedfallna ållonen (och äter af dem), så betale (svinets ägare) en spann sad därför".

14. Hœnta, hœmta, hœmpta (af hem, eg. hemföra, isl. heimta) vb. tr. Hämta; „1 gamla tider är hœnta vanligare än hœmta, hempta, men intet n undantränger m i klœmpta 1. klœmta, skcempta 1. skœmta" säger Rydqvist: Sv. Spr. L. IV s. 317. I svenska och norska landsmål fortlefver ännu formen hänta, äfvenså i danskan hente.

14. Uattær (isl. vottr) 1. oas-17258 Bygda B. XLI.

þumul fingærs, uari saklös; hæntir mera, böte firi siax öra ælla dyli mæþ tolf manna eþe.

XLII. Um æn man haldær sin suin a annars skoghi.

Nu haldær man suinum sinum a annars manzs skoghi, 5 gætir a mæþ hund ok hirþa, þæt ær tolf manna eþær, at han gætte egh a hans skoghi; bristær at eþe, böte firi þrea markær.

XLIII. Um æn man skiutær skipi af lunnum ælla brytær båt ur läse ok takær ekiu annars olouandis.

Nu skiutær man skipi ut af lunnum, fiæþærtiughre sæssu, utan þæs uilia, sum a, ok farr af landi mæþ; kombær þæn, sum kærir, þa ær þæt eþær þrætylftær; bristær at eþe, böte fiuratighi markær. §. 1. Nu huggær man ælla brytær båt ur läse; kombær þæn, sum kærir, þa ær þæt eþær tolf manna; bristær at eþe, böte þre markær. Nu takær man ekiu manzs, kombær atær firi sola sætær, uari saklös; kombær egh atær firi sola sætær, gialde firi þre öra. Nu ror han bort mæþ ekiu; kombær þæn, sum a, ok leþir han mæþ ope, se atær þæn ror ok uill egh atær uænda, þæt ær fornæmis sak, þæt ær siax öra ælla tolf manna eþær.

XLIIII. Um at þæn skal elde uarþa, sum kuindlar, ok huru um branstuþ skils.

Nu a bonde uarþa allum þær til sum han ær slukin.

sim. vanter m. vante. I finländska svenskan ha vi bibehållit den starka formen vant, sällan eller aldrig säges här vante. 5. gœtir [suin] a [skoghi] 8. Lunnar (isl. Munnr pl. -ar) m. pl. Kullar, på hvilka ett fartyg uppdrages på landet och sedan hvilar, till dess att det åter utskjutes; nyl. lonno, pl. -or, f.

11. Sæssa f. Säte, bänk, äf-

i þöm elde, som han kuildnar, Nu kumbær eldær lös mæþ

ven ett fartyg med ett visst antal roddarbänkar 1. roddare (sæs-sar se sid. 73); fiœfiœrtiugh scessa o: fartyg med bänkar för 40 roddare. Står här epexege-tiskt såsom bestämning till skipi.

15 ff. Jfr ofvan fl. 27:pr.

21. Kuindla, kuildna, kvilla sv. Idsm. kyllä, kolla, kölna, vb. tr. Upptända eld; jfr sbst. kölna, isl. kylna: torkhus.

24. Slykka, slikka (enl. Ordb.),

uaþa ok brænnir skogh manna ællas garþa manna vp, þæt æru þreia markær ok eþær tolf manna, at þæt uar mæþ uaþa ok egh mæþ uilia. Nu kombær eldær lös i bygdir manna ok brænnir up hus; þæn sum þy ualdær, han böte þre markær ælla dyli mæþ tolf manna eþe, at han fik egh skaþa af þem elde, sum han tænde. §. 1. Nu hauær þæn wald, sum skaþan hauær fangit, huat han uill hældær, taka þreia markær af þem, sum eldinum wlte, — þem a bondin ensamin, — ælla will han til þingx fara ok lata döma sik bran stuþir af hæræþinu, þæt ær haluær spandær korns af io huarium bonda ællas fiure pænninga. Ok brændær stuua ok laþa up, taki hela bran studh up; brændær annat þerra, taki halua. Huar sum sitær kuar um bran studþ, siþan hon ær ut dömd af hæræzs höfþinganum ok stæmnu daghrin ær ute, þæn sum han saghþe, þa böte þre öra æfte þy, sum siþuænia ær, huat hældær fiarþungx hæræþe ælla þriþiungx hæraþe ælla alt hæræþe ælla halft hæræþi þæt ær. Taki sua huar af branstudh, sum han af skaþa fik.

XLV. Vm æn man köpe fyl ælla kalf, hors ælla ko, föþis af ok klandas siþan firi þem, sum fangit hauær.

Nu köpir man fyl ælla kalf, ok föþis up ok klandas siþan, þa gange ut uirþningin ok aghe þæn, sum up ha-

sliuka, slykia? (Rydqvist: Sv. Spr. L. I s. 232, jfr isl. *slokkva och dän. slukke), pret. part. fsv. slukin, isl. slokenn, vb. tr. Släcka. I gotl. släkka, slakk, slukki, 1. sluki, i andra dialekter slökk, pret. part. slokken, sloken, jfr fsv. slokna, nysv. slockna (Rietz s. 630a).

1. Brcenna, -de 1) vb. tr. Bränna. 2) vb. intr. Brinna; i senare bemärkelsen fins ock fsv. st. vb. brinna, bran, som i nysv. blifvit i den betydelsen allena rådande. Isländskan har brenna, -da tr. bränna och brenna, brann intr. brinna.

3. bygdir vill Schlyter i Grloss. öfversatta med 'bebygda orter1, men i Ordb. återger han det (bättre, som det synes) med 'byggnader'; uttr. eldær kombær lös i bygdir manna står i motsats till det föreg, brænnir skogh ællas garþa up.

13. sitær kuar um bran stuþ o: underlåter att betala brand-stod.

15 ff. Orden æfte —þæt ær böra insättas här ofvan efter orden bran stuþir af hæræþinu (Schlyters ed. p. 229 n. 71).

20. föþis [fyl ælla kaluær] af [hors ælla ko hans]260 Bygda B. XLV.

uær fot. Nu köper man hors ælla ko, huat hælzst sum

þæt ær, ok föþis af, ok klandas siþan þæt fæ, sum han fangit hauær, þa skal þæn affostær haua, sum up hauær fot, þy at ængin man ma annars manzs kalfs fostre uara, ok þæn löse, sum ræt kænt hafþe.

XLVI. Um æn mæn skiptas gæuum uiþær ok klandas siþan firi þem, sum fangit hauær.

Nu skiptas mæn gæuum uiþær, nu klandas firi þem, sum þighat hauær, ok kalla af sik uara þiuf stulit, þa skal han uita mæþ eþe tuæggia manna ok tolf æftir, at hanum uar giuit ok han uar egh þær þiuuær at; þo matte man giua, at egh uare uin til. Nu klandar þæn, sum gaf, ok kallar egh giuit uara ællæs egh lönat uara; hauær þæn handa mællum, sum þa, þa a han uitzs orþ, sum þa, mæþ eþe, at þæt uar hanum giuit ok han lönaþi.

XL VIL Vm æn man auærkar iorþ annars, siþan han ær næmd fældær; þæt ær fiæþær tiugh sak.

Nu auærkar man eghn annars manzs ok kærir þæn, sum eghnina a, lati ut eghnina mæþ þre markær. Nu haldær han i þrim þingum ok þrim fæmtum, þa ær han at þrim markum sakær. Nu fællir næmd han ok koma a han lagha döma ok auærkar æn siþan, þa ær þæt iorþa ran fult ok fiæþærtiught.

XL VIII. Um æn man feste eþa ok uill uita sæt mal. Nu fæstir man eþa ok uill uita sætta þem, löse eþ

3. Affostær n. Afföda (af fäkreatur).

4. Kalfs fostre, halva fostre m. En som uppföder kalfvar; öfvers, ingen är skyldig att uppföda kalfvar åt en annan.

6. skiptas gæuum uiþær o: köpa lösegendom af hvarandra utan biträde af mäklare, se sid. 182b.

9. Öfvers, och [den, som klandrar,] påstår saken vara från honom stulen.

17. Næmd fældær adj. Fäld af nämd.

25 ff. Ej blott i själfva eds-formulären har Lind i sin ofta citerade afhandling funnit lämningar af den gamla poetiska lagaffattningen, utan äfven påBygda B. XL VIII. 261

mæþ eþe ok egh en mæþ tuem, utan þæn uili, sum uiþ takær.

XLIX. Vm æn man takær haruu manzs ælla tinda.

Nu takær man harw annars ok haruær mæþ um dagh; föri atær firi sola sætær ok uari lös. Takær ur tinda, gialdi firi fiura pænninga; takær ur åtta, gialde firi huarn sua; takær ur þæn niunda, gialde firi niu örtughær. Förir han harvu iuir upgangxs akær, þa skal han haua haruv kialka; hauær han egh haruv kialka, þa böte atær spiællin ok mæþ siax öra.

L. Um æn hundær manzs uarþær galin.

Nu uarþær hundær manzs galin, þa skal þæn lysa, sum han a þæn galna bundin. Bitær, för æn han laghlystær ær, folk ælla fæ, þæt skal bondin atær gialda; bitær, siþan han laghlystær ær, þæt a egh bondin atær gialda,

LI. Vm æn hyndzsim manzs folazs.

Nu fölizs hyndzsima manzs ok fara æftir hænne hunda, þa skal bondin hana inne hæfta vm niu nætær ok hund

flere andra lagställen, som stå i något slags sammanhang med edgången. Så ock här:

löse eþ mæþ eþe

ok egh en mæþ tuem,

utan þæn uili,

sum uiþ takær.

Endast tredje raden är i metriskt afseende betänklig (a. a. sid. 71).

1. I st. f. en mæþ tuem anser Schlyter (s. 231 n. 12) att här bör stå tua mæþ enum samt hänvisar såsom stöd härför till RB 16:1.

5. lös: ,,forte legendum est sáklös" (Schlyter s. s. not. 18).

8. Upgangxs akær m. Besådd åker, där säden håller på att sticka upp.

12, 13. I st. f. orden sum han a þæn galna Jiundin hafva tre handskrifter sum hundin a.

16. Hyndzsim, hyndzsima, hynsöma 1. hynsoma f. hynda. — Fölas, fölas (af /øZ, isl. föl: dåre, jfr isl. føla: bedåra) vb. dep. vara dåraktig, vara löpsk, sv. Idsmål fulas, föjläs se Rietz s. 170b.262

Bygda B. LL

mæþ. Bita hunda förra, æn han hauær lagh hæft, þæt a þæn bonde atær gialda, sum hyndzsima a; bitær siþæn, sum hæft ær, þa gialdin þe, sum hundana aghu. Nu hygge har at lut sinum i laghum. Nu ær laghsagha iþur lyktaþ ok ut saghþ, mæþ hund ok harvu tinda; byrias at þy höghsta ok lyktas at þy læghsta.

4. har: om denna form se sid. 188b 18.

4, 5. Öfvers. Nu är uppläsandet af edra lagar lyktadt (1. enl. Schlyter: Sverges älsta ind. i Idsk. s. 68 'lagarnes uppläsande för er är slutadt'). Dessa ord jämte den föregående påminnelsen: 'komme nu hvar och

en ihåg det stycke af lagen, som honom angår', riktas af lagmannen till det på tinget församlade folket. — Här är värslämning (Ijöðaháttr, ehuru delvis fördärfvad, se Linds a. a. s. 85): Nu ær laghsagha iþur lyktaþ ok ut saghþ mæþ hund ok harvu tinda. Ordlista.

a boa 135a

affostær 260a

afgærþis byr 245b

afhug 85b

afla 132b

af liþa 128a

af nam 218b

afraþe, afræþe 122a, 235b

a fötær 162a

aganga 65b

a hændær 162a

aka 233b

akoma 29a

akær giald 235a

akær mal 227b

akær nam 232b

aldin 249a

aldin skoghær 249a

alf 48a

alin 213a

alli mæn 28a

almænningær 153b

alsala 159a

altara læghi 11a

alt saman 51b

a mot, a mote 229a

an, and 150b

anbuþ 236b

anfriþær 150b

anliti 92a

annan 200a

annan uagh 229b

annarsstazs 36a

annattiggia 21a

annurkost 109b

annöþughær 66a, 81b

ansuar 205a

antimi 150b

antuiggia 21a

anuarþa 170a

aptan, -un 24a o. Rättelser

aptun sangær 6a

ar 211a

ara stæmna 226a

araþa 64b

arin se ærin

armlæggær 55a

ars gæf 225a

arvuþi 10b

aslat 235a

at gælda 231a

at löp 99b

at mæle 165a

attungær 114a o. Tillägg

atær 20a

atær biuþa 153a

atær bryta 190a

atærbuþ 172a

atær dela 124b

auærk 221a

auærkan 221a

aþal fæst 169b

bak arf 135b, 136b

balkær 1a

ban 25b

band 107a (tls. *uitna* l. *sökia band sin* ibd.)

bang 141b

banz mal 28b

baþir 241a

baþitiggia 21a

bet 216a

beta 57b

beþas 21 a

biltughœr 39a

biscups næmnd 12a

biscups ræfst 184b

biscups rættær 15b

biti 53a

biþa 166b

biþia i friþ 30b o. Tillägg

biœrgha 89a o. Rättelser

bloþ uiti 29a

bo 102a

boanzs maþær 249b

bo fæ 126b

bok 193a

bolbyr 142a

boldiur 10b

bolgæf 223a

bolstazs ren 216a

bondi 183a

borghan 189b

bortu 63a

borþ 153b

boskipti, boskipt 33a

bospænd 111a

bos ran 102b

Botolfs mœssa 243b

bref 138a

brista at eþe 201a

broa 218a

broa fiol 180b

broa næmd 188b

broa syn 188b

brut 140a

bruts barn 140a

bruttu mo 118b

bruþfærþ 118b

bruþlöpe 117a

bryst arf 135b

bryti 72b

brænna 259a

bröt 217b

bröþlungi 137a

bulle 76a

bunulœggœr 108a

butna fynd 253b

buþ kafli 56a

buþs eþær 96b

byggia 218a

byght bo 62b

byghþ, bygd 209b

byghþær by 62b

bygning 227b

byrghþa timi 89a

byrla 103a

byrþ, byrþe 59a

bœrœnz træ 248a

bön 175a

böna uin 175a

böta 25b, 91a

bötas 25b

dana arf 150a

delas 171a

delu mæn 129bdiur 129a

diurs horn 129a

dombrut 101b

doms hærra 222a

drafuœl 219b

drapare 55a

drykkia 119a

drykkær ll9a

dylia 9a

dymbiluika 23b

döuær 243b

eghn 5la

eki 72a

en (med best. form) 165a

enastær 142b

ennær, -ar 33a, 57b

ennæt þing 33a

ensak 40b

ensamin 13b

eriks gata 63b

eþa taki 21a

eþsör 21 b

eþzsöre 30a

fa frf. en inf. 44a

fa frf. ett pret. part. 6b

fal 124a

fall 208b

falla in til 166a

fallas 6b

fallin 21b, 249a

fanga fæþrini 171a

far sbst. 213b

far adj. se fat

fara 137b

farunöte 31b

fasta, niu uikna f. 198a

fat 81a

fatökær 47a

fea giald 17b

feia garþær, fæa g. 99a

fiala 48b

fialstær, fiælstær 48b

fiarþungx byr 219b

fiarþungx næmd 185b

fiarþungxs ræfst 184b

fingær 94b

firi arf 136b

firi ganga 109a

firi hugga 57a

firi liggia 90a

firi sea 128b

firi uærka 82b

fiske uærk 173b

fiski 173b

fiughurtan manna eþær 17b

fiærmer, -mir 160b

fiærrin 160b

fiæt 185a, 219a (tls. lata fiæt löst 252a, fiæts göma 252b)

fiætur 105a

fiæþær skiptu 212a

fiæþærtiughær 8a, 52b

flokkær la

floþ giuta 220a

flut land 181a

flytia eþ 194b

flöghia 251b

folas fölas 261b

folkfræls 70b

for sbst. 219b

forbuþ 25a

fordæþa 254a

foreþis maþær 16b

foreþær 16b

forfall 165b (tls. bæra f., suæria f. ibd.)forfalzs eþær 14b

forfængta 247b

forgærning 102a

forhægþa 128b

forhælgþ 6a

fornæmi 242a

forsat, forsæte 99b

forsea 200a

foruist 40a

foruista man 40a

for utan 49a

foruærka 44a

for þing 126b

fostra se *fostri*

fostri 72a

fotær 214a

foþær fæ 240b

framleþis 124b

friþ flya 67a

friþ gærde 234b

friþær 152a

friþætta 152a

fræls 66a

frænkuna 27b

fulla 82a

fullnaþær 127a

full suini 257a

full særi 29a

fur þing 126b

fylghþ 114b

fylla se *fulla*

fyndar lutær 254a

fæ fylingær 239a

fælagh 251a

fælaxs gærþ 251a

fæld 208a

fælla 248b

fæmt 4b, 176a

fæmta uitne 207b

fæst 115a (tls. *halda fæst at* 137b, *halda a fæst* l. *fæstum* 173a, *halda a fæstum ok köpum* 137b, 173b, *mæþ fæstum ok köpum* 120b, *bæra fæst, bæra fæst in til mans, bæra in til mans fæsta ok köpa* 156a)

fæsta sbst. 226b

fæsta vb. 143a

fæsta maþær 161a

fæstnaþa mal 144b

fæstninga stæmna 62a

för 127a

föra eþ 59b

förra 112b

galduiþær 248a

ganga 239b

ganga in til 166a

gap 251b

gapa syn 251b

garþa næmd 188b

garþbæra 202b

garþ sto 214b

gaua 182b

gensta 55a

gialda 112a

gift 62a, 122a

gifta fulnaþær 223b

giftandi 147b

gilda 53a

gildi 72b

gildær 53a

gingærþ 2b

ginsta 55a

gipt se *gift*

gipta kuældær 62a*gipta mal* 90a

gipta maþær 62a

gislingabrut 55b

gita 20b

giua ur 78b

gorkætti 104b

gorþiuuær 104a

gripær 253b

gruþ 65b

gruþspiæll 65b

græsfari 225b

Guþzs dombær 43b

gæf 182b, 223a

gæfþræll 75a

gælda 239a

gældingær 239a

gæra 29b, 70b

gærþsla 215a

gæslinga torua 240a

gæsta 31a

gör 243a

Götland 188a

göþa 214a

göþning 214a

göþslu eþær 14b

haldzs bænd 61b

haldzs bötær 61b

half gildi 217a

halfgirþi 228a

halfnaþa træþe 2a

halftræþe 2a

halmbær 21la

haluær 91a, 214b

hamar siangh 133a

hambla 93a

hamna 127b o. Tillägg

handfastær 111b

hand ran 103a

handuirki 241a

handuiti 226a

handuærk 80a

hapær 114b

har sbst. 127b o. Tillägg

har pron. 188b

hasla 234a

hasskapær 71a

haua inni 82b

helaghær 71b

hemfylghþ 121a

hemföþa 177a

hemföþu eþær 177a

hemul 158b (tls. *halda hemult, hemult gæra* ibd.)

hemula 4a, 163a

hemuld 158b

hemuls eþær 168a

hemuls man 158a

heta 21b

heþna 243a

hindradaghær 45a

hindradaxs gæf 45b

hion 28a

hiona 105b

hiona fælagh 28a

hiorþ gata 216b

hiorþ löt 229a

hiælt 95a

hofþa 64b

hor 27b (tls. *gæra hor undi man* ibd.)

horn 95a

horn gata 216b

hors 84b, 238b

huar, ua 12a (med best. form 191a).

huarki, -n 18b

huarte 18b

huat (med dat.) 12a

huatki 18b

huazke 18b

hulkin, hulikin 4a

huma mal 14a

humi 14a

humpær 114b

hurraka 237a

husa 227a

husfru 39b

hussætumaþær l0b

huvuþ 113b, 213b

huvuþ lutær 130a

huvuþ ramarkar 214a

huvuþz mal 227a

hyndzsim 261b

hæfta 54a

hæfte 54a

hæfþ 3b, 147a, 242b

hæfþa eþær 144a

hæfþa mal 159a

hægnaþær 231 b

hælda 232b

hælgh, hælghþ 210a (tls. *læggia hælghþ a* ibd.)

hælgha aftan 210a

hælghi þorsdaghær 229b

hænta 257b

hærazs soknari 13a

hæraþ, -æþ, -æþe 5b

hæria 124a

hæræzs næmd 184b

hæræzs piækkær 71b

hæstær 84b, 238b

hætta vb. trans. 72b

hætta vb. intr. 148a

högha byr 243a

höghinde 133a

högh mæle 185b

höghre eþar 196b

höta 231b

iamkan 148b (tls. *dela til iamkan* ibd.)

iamlanga daghær 8a

iamlangi 8a

iamn arf 135b

iamnarua 135b

iamnaþa eþær 144a

iamnaþa skipti 211b

iamnaþær 125a (tls. *til iamnaþa ganga* 172a, 211a, *til i-a köpa* l. *skipta* 125b, *dela til i-a* 142b)

iamnæruingar 136a

iarn 43a

iartighni 138a

inlas 105a

inlændingh 63b

inlændingær 57a

inna 121a

innan 70b

insat fæ 240b

in taka 229b

iorp 4b

iorpa dela 167a

iorþauærn 167a

ir 175a

ismuxs klæþe 126a o. Tillägg

iul 11a

iþras 156a

iæþær 243a

kalfs fostre 260a

kar 120a

karl 72a

karls uæghær 216bkasna uarghær 5la

kind 97a

kinpustær 97a

kiolsuarf 139a

kipla 102a

kippa 171b

klanda 121b

klæþe 2b (tls. *fara i klæþe* 126a)

knek 252b

knæ 115a

koma vb. trans. 100a

koma innan, i l. *til* 32a

kostær 62b, 105a, 109a

kuar 71a, 125a

kuiki 9a

kuikær tiundi 9a

kuindla, kuildna 258b

kuiþær 203a
kull suarf 139a
kulsuarf 139b
kundær 103b
kunna frf. en inf. 44a
kunnughær 148a
kunungx næmd 185b
kunungx ræfst 184a
kunungx soknari 13a
kunungx uæghær 216b
kuska 43b
kuskan 43b
kustæer 62b, 105a, 109a
kuælia 236b
kyndil mæssa 228b
kæpsir, kæfsir 132a
kæra 165b
kætilhöd 84a o. Tillägg
köp (se ock *fæst* 120b, 161a
köpa 123a
köpgildær 150a
köpi 160a
köpmal 159a, 181b
köpskattær 143a
köpu eghn 126a
köuærne 238a
Lafrinzs mæssa 24a
lagh 19a
lagha gæf 223a
lagha gærp 19a
lagha mal 215b
lagha sokn, laghsokn 18b
lagha uin 175a
lagha fult 196b
lagha fæsta 2la
laghhæfþa 4a

lagh kumin 214b

laghmaþær 17b

laghsagha 5la

laghskiptær 62a

laghuara 8b

laghuinna 19a

laghuæria 4b

laghþing 210b

laghþingx manadaghær 210b

lan 240b

lana 111a

land drotinn 223b

landzs lagh 205b

las 104b

legu fæ 240b

leuær 11b

leþa 101a

leþsn 101a (tls. *ganga at leþsnum* ibd.)

likær 195b

lin83a

linda 232a270

Lionga þing 18b

lita 9b, 163b

lif 228a

fø$ s£e^ 236b

to/1, føf 167b

foMa 149a

loJckan 149a

fø/s ej5<ær 167b

fø&, lukins Ib

føÆa Ib

lunnar 258a

lurJcœr 76a

lutsldptær 62a

føtør 62a

Z^a 126b

lufna 253a

fø/fø 200b

føsw- 189b

lytaer, lytt ær 92a

læggia niþær 227a

te^Ai 209b

lœghre ef ar 197a

lœghœr 147a

ZesfeV 92b

lceript 84a

tö^Æa lästeer 176a

to'ncto skript 16b

fea 181b

löska, lo sic ær 17a

fö'sto læghi 17a

fete maþær 17a

fe^ 113a

ma? 4b

ma? 4b, 219b

mafe' 226a

malsæghanda rættær 9la

ma? uarþær 40b

malþing 60a

ma^ 65a

mang ær 135a

manhælghis -hælghþ 79a

manhælghis mal 79a

mantal 70a

mantul, mattul 114a

marghær 135a

mar^ 3a

Martins mæssa 118a

maþær 65a

men 20a

meneþær, menseþær 20b
Mïkials mæssa 23ða
misfall 25b
misJcun 14la
mistinge 4b
mi^ mundi 193a
mi^ siröme 221 a
miœtanzs mæn 84b
morþare 55a
morj5 ^'aM 58a
wo£ 229a
mulslaghu maþær 250b
mund 219a
mungat 117a
mungatzs gærþ 117b
mungazs tiþir 117b
myMliJcær 189a
m^to o: mäta 218a
mcetø o: tala 4b
m<^fø stäng 214b
meetø 218b
möþringar 44b
na 184a
nam 73b
nar 229b
nauist 144a
ne, røei 105b

niþia eþær 141 a
uiþær 144a
ny tia nöt 75a
ncema 186b
nœmda buþ 16a
nœmda fall 16a
næmd fældær 260b

nœmir 119b

næmna 103a (tis. halft nœmt

ok halft unæmt ibd.) n^m 223a oformaghi 42a of sökia 186b øjfø/fe 252a o fæst ær 143a oghormaghi 42a ogærning 140a ohemult 158b o&oma 217b okuæþins orþ 254b Ofø/s mæssa 24a otagÆ 20a omynd 49a omyndu eghn 122b øp 102b öra 54a orrø 54a oranbot 54a ormynd se omynd orsakær 189b osannind 20a øsmé, -tern 18la osiþær 22b osniældær 129b o to s ang ær 6 a ouistan 27b ovormaghi 42a o?erf, .^? -øZ 242b

oþulbrut 168a

pantær 169b

pasJcar l Ob

pingizs daghær lia

piælckær 7ib

prouastær 16a

pæpplinghær 5b

Pætars mæssa 24a

ramar'kar 209b (tis. suæria 1. rø'tø ramarlca uiþær, Inuþa sik til reps ok ramarlca ibd.)

ramærke 209b

ra^ 141b

randzsalc, ransak 38b

ransaka 38b

raja ^^r^ 129a

ro^^ 5iipfé 212b

rezskapœr 13a

reþær 217b

nnrfa 157b

rm^ra 76a

rinna 239b

rij9^ 84a

r^a 215b

rishofþe 244b

riuua 118a

ro.5#? ras£ 69a

Roþzs bo se rof ær

rof ær 73a o. Rättelser

rum ær 235b

ryuua se rm^ea

n//)m 21 la

rj/^ï 248b

ræfst, ræpst 184a

rœkkia, r. sik 22Ib

rælcna 145b

rœnna 228b

rætlösa 95b

rœtta, r. sik 23a

rœttcer sbst. 192a

reettcer adj. 206b

röghta 44a

rök ær 9 a

sa& 19a

sflfø* 193a

saklösa 49b

saJclösu 106b

s a'k ær 108b

sato 153a

samfund 27a

samsypini, -syþkini, -sydskïne

47a

sära -ma? 78a sarfuli 95a sattær 32b sfljBar 238a sea, 5. ej 37a sm?/* &o£ 92a smZ/s sms 26a sighia til eþa 37a ÄžYia /*eem# 37a sitia inni 82a 5vf^a mi 185a sitia hiar 7la 6"^(^r 255b s'kal 95b ^ifcaW 95a sjcaparui 45a sJcarfa lOOb 5^ena sbst. 29a 6'ie^a vb. 32a skial 44b, 249b sJcialghind 236b sfø'Z 44b «Ha lOlb

5Ha maþær 204a

5^a 156b, 257a

skipan 225a

5^_p# 210a

^^9^ 210a

skiptis br ö feer 221 a

sJciptœr 236a

5Ämf 239b

5Ä^a 23 7a

skola 256a

skript 16b

skripta 17a

skripta brut 16b

skruua 251a

skr nu ær 251 a

skuld, skyld 242a

5Ä:^ boghær 252b

skufa 235a

5%Wa 242a

si^Ka 95a

s&tfra a 234a

sk ær dagh ær 24b

skœrskuta 48b

sM 143b

5Äöto 2a

skötning Ib

^tø 108a (tis. sfø a annan

234a)

%Ma 258b slöghf 143a Smaland 188a smygha 126a snimstu 139b sofcn 2b soknari 13a solas eet ær 203a somar telnungær 240a spana IllaOrdlista.

spanan 149b

spandær 2b

spann 219a

spik 83a

spiæl 16a

spiær 83b

staddær 56a

standa i ef e 13b

standa inni 82a

ston# 214b

stow 165b

stowr 230a

staþær 123a(tls. w stapTcöpa

1. føto ibd.) sføZ 6b stop 237a strœtis 'köp 182a sfø&W 180a sføÆA stavur 229b stukka7 stoJcJca 38a stukkær, stokkær 37b, 251a stumn 180a stæghla 43a stœJcJcia 216a stæmnu manna ef ær 2 Ib suarta slagh 97b 5^e^ 222b rø^ l Ib srn^Æ 246b sundœrlculla 119b mJ5 238a

suæria in til mans 58b suærua 220b suæua 220b suæuia sbst. 222b suæuia vb. 220b syK 106a ^/na7 «ct/wa,? 89b

synrœtta 245a

systlungi 137a

sæfø'a 37a, 204a

s^Ü 37a, 204a

i?eeito 36b

sæktar mal 204a

sækt ar orþ 254b

s«ZÆ 152b

sæmia 6a

sændær 139b

s<^r 215a

5^55a 258a

5(^m 73a

5eef, 5^W 32b

5^to7 seæftø 32b

sætias 203a

5^fe e^<^r 14b

5teja skæppa 225b

.9<æj5e 2a

50'ifeia siÆ 5 a

sör se e^5öV

sörgap 230a

sö^tfT 230a

to 95a

toft 59a

toto vb. 59a

toto vb. 250a

toto m 134b

toto in fàZ sm 217b

taka mæp, at 1. uiþær 52a

tož;a ^ sm 186b

taki 2la

tofc maü 194b

taks mal 20Ib

takuilla 193a

^7 meetø 119b

tilmæle 36b

faï sighia 1. sæghia 192a

tiund, tiundi 12b

tiuþær 232b

tiþær 6a

træ 204a

træþis æria 128b

trösta 189b

tuæböla 206b

tuæsuare, tuæsuære 15a

tuætylftær 101a

uaka 53b

uakn 35b

uakna drykkia 120a

uald 96a

ualinkundær 103b

ualruf 64a

uan 26b, 75a

uanbiuþa 186b

uapn 35b

uara 79a

uarfriþær 150b

uar sæþ 128b

uarþa 120b, 158b

uarþ hælde 250a

uarþnaþær 233a

uarþær 53b

uattær 257b

uaþa mal 78a

uaþe 78a

uaþi, uaþ 154a

uaþmal 75a

ueta 40a

ughurmaghi 42a

uighia 7a

uika 69a

uilda maþær 179a

uildær 219b

uilin 179a

uilz eþær 219b

uin 101a

uindögha 106a

uinga 177b

uingæf 90a, 223a

uinna, uinnas 26b

uins eþær 101a, 175a

uinsorþ 174a

uir 150a

uirþning 177b

uissa 151b

uist 58b

uistar uitni 58b

uita 6b, 207a

uita 6a, 207b

uitfærlingær 199b

uitna 86b (tls. u. sik 95b)

uitni 59a

uitra 157b

uitsorþ 18a

uixl 7a

uixla stæmna 118a

uiþ hætta 72b

uiþær sbst. 250a

uiþær prep. 110a

uiþær gangu maþær 68b

uiþær giald 124b

uiþær hætta 72b

uiþær kuma 178a

uiþær kænnas 101b

uiþærlax öre 155b

uiþærmund 114a

uiþær taka 177b

uiþæruist 64a

um 121b

umeghn 142a

um þuært se þuær

undan 226b

undi soknari 13a

undistandande 39b

undi taka 41a

upgangxs akær 261b

uppe halda 93a

up risa 215b

uprættar 1. uprætu eþær 14a

Upsala bo 72b

uraka se vræka

uren 239a

urgæf 142a

ursaka 212b

ursakær 189b

urþinga 21b, 203a

uræfle 252a

utan konj. 46b

utan prep. 218a

ute 97a

utlas 105a

utlændingær 67b

utlændis 164b

utskipt 215a

ut stæmna 166b

ut sökia 186b

ut uarþa 119a

uæg 123a

uæggia köp 123a

uæghia 215b

uæghær 159a

uæna 26b

uærka, uærkia 19a

uærknaþa för 238b

uærn 165a

uærþ 155a

uætis maþær 190b

uætte 193b (tls. uætte fram

tælia ibd.) uæþ 169a uæþia fæst 169a

uæþær daghær 10a

vrezs hand 83a

vræka 102b

ykil daghær 22a

yvri se öuri

þa 10b

þanbrika 50a

þiggia 78b (tls. þiggia up ibd.)

þing 187b

þingstæmna sbst. o. vb. 96a

þingunöti 59b

þingx mæn 222a

þingxs uæghær 216b

þiufs eþær 195a

þiuþ uæghær 216b

þo 168b

þo huaru 64a

þokke se þukke

þorp 227a

þriska 52a

þriskuldi 153b

þrætiugh 8a

þrætylftær 101a

þukke 66b, 147b

þula 95a

þuær, um þuært 179a

þuæra uærknaþær 22a

þyn 2a

þæn 3b, 21b

þænni 178b

þær til 23b

þö 168b

þöghin, -e 12b o. Tillägg

æggiar tompt 229a

ægh 213a

ælla, ællas 16b

ælle 198b

æmfrökin 150b*æm uæl* 10a *æ mæþan* 125b *ændakarl* 211b *ængia giald* 235a *ængte* 204b *ærfþ* 134a *ærfþa mal* 159a *ærin* 156b *ærma band* 55a *æt* 152a *ætla* 177a *ætleþa* 149b *ætsku spiæl* 16a *ætta læggær* 44a *æ þær til* 144b *ölstæmna* 118b *öpa* 102a *öre* 8b *örtugh, örtogh* 57a *öuri, öuærstær* 143a *öxa mali* 226a *öþe* 231a *öþi* 23la *öþzs mali* 244b

Tillägg och rättelser.

Sid. 11 rr. 5—10. Sammanhanget blir bättre, om man låter meningarna: *Nu alle þe — um arit* och *Nu kan — wari saklös* byta plats med hvarandra. Se Schlyters ed. sid. 10 not. 80.

Sid. 12b 18. *Þöghine* åtskiljes i Ordb. icke från *þöghin*, men har påtagligen uppstått på annat sätt. Tamm i Uppsalastudier s. 27 tror *þöghine* vara en sammansättning med *ne* „icke”, hvarigenom detta ord skulle innehålla dubbla negationer. Kock däremot i Arkiv XI, 2 (hvilket häfte under korrekturläsningen kom mig till handa) anser *þöghine* vara en sammanställning af *þöghin* med *e* „altjämt” och kanske t. o. m. böra öfversättas „dock icke altjämt”; på samma sätt tolkar han det i en annan fsv. skrift förekommande *hwarghine* såsom *hwarghin+e*: „altjämt ingenstädes”.

Sid. 14a r. 8 nfr. står 8—11 läs 8—följ. sida r. 3.

Sid. 17 r. 9. I st. f. *Ælla gær* bör läsas *firi*, ty hvad som här följer bör förenas med det, som ofvan säges: *Nu takær — skript*, hvarifrån det lösrykts genom ett misstag af skrifvaren, menar Schlyter (s. 15 n. 37). Det kan icke nekas, att sammanhanget sålunda blefve betydligt bättre. Jämför dock äfven Tamms här sid. 255a anförda förslagsmening ang. betydelsen af *ælla — ælla*.

Sid. 18 r. 2. Då nämd här ställes mot nämd, synes detta hafva afseende därpå, att saken möjligen blifvit upptagen vid olika härads ting, se Nordström: Sv. Samhällsförf:s hist. II s. 842.

Sid. 24 r. 21 — s. 25 r. 2. Orden: *Nu dela — atær* skulle bättre passa efter *Þæt ær — en þerra takær* (Schlyter s. 21 n. 25).

Sid. 24a r. 8 nfr. står f. läs m.

Sid. 28 r. 11 i texten och sp. b r. 11 nfr. står *uigþan* läs *uighþan*.

Sid. 30b 9, 10. Om fridsbönen och betydelsen af densamma se vidare Nordströms anf. arb. II s. 451f.

Sid. 31 r. 1ff. samt sp. a 2, 3: Till stöd för min åsikt jämför Upl.L. KgB 5:pr.

Sid. 42 fl. XIIII: *en* bör här uppfattas såsom räkneord.

Sid. 42b r. 11 o. 12 nfr. står Tidskr. f. Nord. Filol. läs Nord. Tidskr. f. Filol.

Sid. 57a r. 4. Såsom svarabhaktivokal framför *r* förekommer ibland *u* i st. f. det vanligare *æ*, när nästföregående stafvelse innehåller *u*, se Tamms afh. i Uppsalastudier sid. 28.

Sid. 59a 2, 3. Uttrycket har enkelt förklarats af Tamm i nyss citerade afhandling sålunda, att *þrænne tylftær* är nom. sing. mask. af ett adj. *þrænnetylftær* „försedd med trenne tylfter" (jfr adj. *þrætylftær*).

Sid. 60 r. 12ff. Detta är det enda ställe i ÖGl., där nämden ännu likställes med edgärdsmännen. Här är det den anklagade menigheten, som förnekar beskyllningen med tillhjälp af nämden på samma sätt som bonden gör det medelst tolfmannaed (Hjärne: Om den fornsvenska nämnden s. 48).

Sid. 61 r. 16 i texten står *barn* läs *barna*.

Sid. 72b 14. Om *bryten* och hans befattning se Hildebrands utförliga framställning i Sveriges Medeltid I s. 81ff.

Sid. 73a r. 13 nfr. står n. läs m.

Sid. 73a r. 10 nfr. står „Roslagen" läs: art. „Roslagen" i Nord. Fam.bok.

Sid. 77 r. 17ff. Detta är det största antal edgärdsmän, som lagen stadgar för åstadkommande af full bevisning, in summa 195. Men i germansk lagstiftning förekommer edgång till och med af 30 tolfter (360 män), Hjärne nyss anf. arb. s. 43. — Hos Nordström: Sv. Samhällsförf:s hist. II s. 735 finner man en öfversiktlig framställning af förhållandet mellan edgärdsmännens antal och försoningsböternas belopp i brottmål enligt de särskilda landskapslagarna.I samma arbete lämnas ock (II: 649f.) en upplysande förklaring öfver själfva idén af edgärdsmannabeviset och dess tillkomst.

Sid. 84a 6,7. Ordet -*kætilhöd* förekommer i ett bref af år 1311 under formen *Kætilhött*, se Hildebrand: Sveriges Medeltid I sid. 162 not. 5. Det är otvifvelaktigt ett lån af mnt. *ketel-hôt*: kesselhut, helm enl. Lübbens Mnd. Hand-wbuch.

Sid. 85b r. 1. I st. f. 'den förre' borde stå 'den senare', d. v. s. målsägaren. Denne skulle böta därför, att han ingått hemlig förlikning, jfr Björling: Om bötesstraffet s. 57, en afhandling, som först under arbetets tryckning kommit mig till handa.

Sid. 89a r. l nfr. står *bærghia* läs *biærgha*.

Sid. 92a 10. *Lyt* bör fattas såsom nom. sing. mask. = *lyttær*, hvilket framgår af BB 24: 3 *warþær olyttær*)(*warþær lyt*.

Sid. 95 r. 9. I st. f. *ælla* i *bristær huþ ælla huld* bör utan tvifvel läsas *ok*, jfr fl. 23:pr. (Schlyter s. 79 n. 68).

Sid. 106a 13. Om ordet *syll* jfr ock Otmans öfvers. af äldre Västgötal. sid. 113 (Bihang 7).

Sid. 112 r. 17f. Den uppmuntran i allmänna åklagarens tjänstenit, som detta stadgande innebär, förekommer i vår rätt första gången på detta ställe i Östgötalagen (Björlings ofvan anf. afh. s. 62).

Sid. 114a 4. Om attungen se vidare Hildebrand: Sveriges Medeltid I s. 249ff. och Nord. Fam. bok art. *attung* af R. T(engberg).

Sid. 124 rr. 11—13. Orden: *Nu — iorþa köp* störa sammanhanget och skulle bättre passa efter orden (r. 6): *þær ær hon laghlika af hænd* (Schlyter s. 104 n. 56).

Sid. 126a. Om *ismuxs klæþe* se utförligare Hildebrand: Sv. Medeltid I s. 162.

Sid. 127 r. 18. Stadgandet att två bröder icke finge deltaga i släkted strider emot den flerestädes i lagen förekommande tillåtelsen *taki sua manga af enum kulle, sum han kan fa.* Schlyter tror därför, att både uttrycket

egh tua bröþær och det på två ställen i ÆB 8 nytjade därmedliktydiga *man af kulle* ə: endast en af samma kull innehålla ett äldre stadgande, som af förhastande kommit att kvarstå, fastän det blifvit upphäfvet genom det, som i allmänhet stadgas om denna ed.

Sid. 127b 11. Ang. betydelsen af orden *har* och *hamna* se äfven Hildebrand: Sv. Medeltid I sid. 256ff. samt Nord. Fam. bok art. *hamna* af I L(andtmanson).

Sid. 139 rr. 9—16. I en annan handskrift af lagen hafva dessa meningar bytt plats, hvarigenom bättre sammanhang vinnes.

Sid. 151 r. 11. Meningen blir tydligare, om man i st. f. *han* insätter *utlændingær*, se Schlyters ed. s. 113 n. 27. På samma sätt r. 17.

Sid. 157 r. 29ff. Orden: *nu æn — arua* skulle enligt Schlyter (s. 137 not. 83) böra följa efter orden: *ælla ær — ok bor a*, hvarigenom den efter *eþe* inskjutna konditionalsatsen *æn þæn klandar — hans arue*, som stör sammanhanget, finge utgå.

Sid. 166 rr. 7—10. Orden: *Nu — sum för uar saght* tyckas icke höra hit (Schlyter s. 145 n. 36).

Sid. 176 r. 23. Efter *forfalzs eþær* vill Schlyter (s. 156 n. 78) tillägga: *utan þe sen utan lands*; jfr §. 3.

Sid. 178 r. 17. Schlyter vill ändra *hæraþe* till *laghsaghu* (s. 157 not. 25).

Sid. 201 rr. 7—11. Orden: *Nu — eþumin stoþ* afbryta sammanhanget och kunna lämpligare insättas efter orden: *tua mæþ enum* (Schlyter s. 178 not. 16).

Sid. 217a 5,6. Jfr ock Hildebrand: Sveriges Medeltid I s. 70f.

Sid. 244b r. 10 nfr. står *öþi* läs *öþe*.